Religionistika

Luboš Bělka

Tibetský buddhismus v Burjatsku

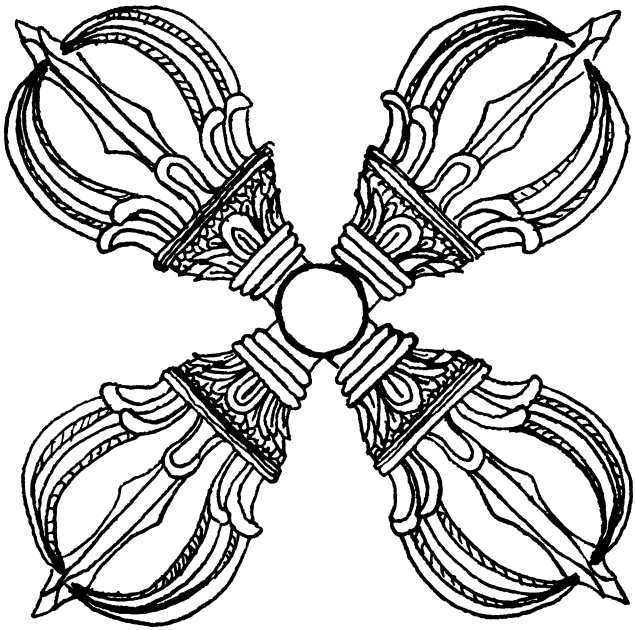

MASARYKOVA UNIVERZITA
BRNO

Tibetský buddhismus v Burjatsku

Religionistika

Luboš Bělka

Tibetský buddhismus v Burjatsku

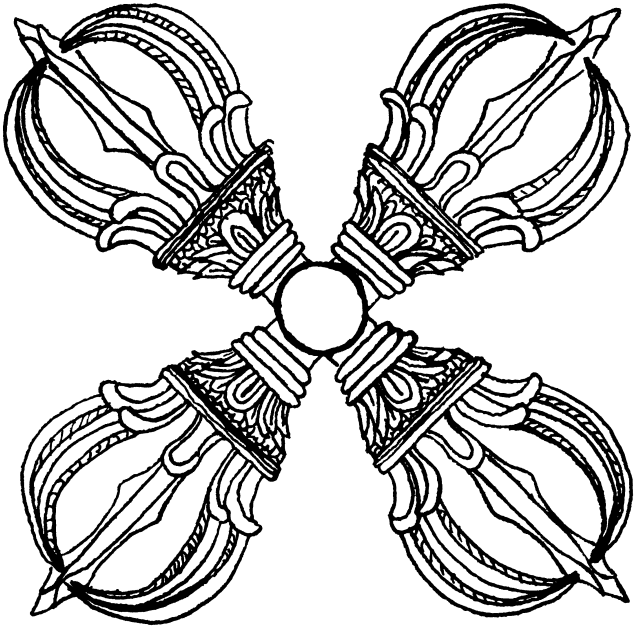

MASARYKOVA UNIVERZITA
BRNO

vydává

Ústav religionistiky Filozofické fakulty
Masarykovy univerzity v Brně

svazek 10

Luboš Bělka

Tibetský buddhismus v Burjatsku

MASARYKOVA UNIVERZITA
BRNO 2001

Kniha byla vydána s laskavou podporou Open Society Fund
(Higher Education Support Program, grant č. HC11/96/3)

Odborná recenze: Mgr. Martin Slobodník

Kresba na obálce:

Dvojitá vadžra (skrt. *višvavadžra*), zdvojený symbol vadžry (tib. dordže /*rdo-rdže*/, dosl. „blesk, hromoklín, diamant"), představuje zvláštní formu jednoho ze základních symbolů tibetského buddhismu. Vadžra se používá nejen jako kreslený symbol, ale také jako rituální předmět („žezlo"), jenž bývá zpravidla zhotoven z kovu. Vadžra je ústředním symbolem *vadžrajány*, třetího nejvýznamnějšího proudu buddhismu.

Copyright © Luboš Bělka, 2001
Cover drawing © Dora Salaquardová, 2001
Photo © Dan Berounský, Luboš Bělka, Alexandr I. Breslavec, Jaroslav Sedláček, Martin Sedláček, Vladimír Sládek, Petr Švéda, Petr Wallek, 2001

ISBN 80-210-2727-4

Lence…

Předmluva

Psát o minulosti a současnosti buddhismu v tak vzdálené oblasti, jako je Burjatsko, vyžaduje od badatele nejenom zevrubné studium příslušné literatury, ale také – a to především – osobní znalost studovaného regionu. Když jsem téměř před deseti lety přijel do Burjatska poprvé, neměl jsem skoro žádné informace o náboženském životě, kultuře a historii národa, jenž po několik století obývá step, lesy, hory a tajgu okolo jezera Bajkal. Samozřejmě, že jsem se snažil dozvědět se o lidech tohoto kraje co nejvíce dříve, než jsem se v létě 1993 do Burjatska vydal. Jenomže informace, poznatky a fakta, týkající se toho, co mne už tenkrát nejvíce zajímalo – obnovy tradičního buddhistického náboženství po dlouhé přetržce, způsobené ateistickým režimem – byly velmi kusé, nepřesné a hlavně nedostatečné. Na jedné straně je to pro badatele vždy výzva, na straně druhé pak velká nevýhoda, neboť se nemůže dostatečně na terénní pobyt připravit. A tak první expedice za poznáním náboženství v Burjatsku musela nutně být „pouze" mapující, seznamovací a nemohla tudíž přinést mnoho podstatného k poznání zkoumaného předmětu. Způsobila však něco, co je zřejmě pro každého badatele neobyčejně inspirující, totiž touhu pokračovat v započatém, poznat lépe a hlouběji to, co je jenom tušené, naznačené a fragmentární.

A dlužno říci, že naplnění této touhy by se nemohlo uskutečnit bez pomoci množství přátel, kolegů a hlavně lidí v Burjatsku, kteří s velkou pozorností, vřelostí, zájmem a pohostinností uvítali i takové badatele, kteří se často vyptávají na věci citlivé, řekněme téměř intimní, jako jsou například jejich pocity, názory, postoje a případně i reflexe týkající se náboženství.

První můj pobyt – a bude lépe hovořit v plurálu, neboť jsem poznával náboženskou minulost a současnost Burjatů společně s přítelem a kolegou Danem Berounským – tedy první náš pobyt byl věnován „rekognoskaci terénu". Mohli jsme tak učinit díky přátelům, kteří na Bajkal pořádali přírodovědecké expedice již po několikátý rok a neváhali nás vzít s sebou. Brzo jsme se od biologů Petra Stýbla (zvaného „Náčelník", neboť byl a stále je postavou vedoucí) a Jiřího Mlíkovského mohli odpoutat a zahájit vlastní religionistický badatelský program. Role Stýblova, Mlíkovského a dalších byla pro náš záměr iniciační, bez jejich pomoci by se věci zcela jistě odehrávaly jinak, neváhám říci podstatně obtížněji a klopotněji.

A tak jsme již o rok později, v létě 1994, mohli uspořádat expedici rozsáhlejší, za účasti dalších přátel a kolegů, kteří podobně jako my, chtěli o burjatských náboženstvích poznat více. Účastnili se jí Veronika Zikmundová, Dušan Lužný, Jiří Sekerák a Vladimír Sládek. Dan Berouský jí dokonce využil k tomu, aby zůstal téměř celý následující rok jako „zúčastněný pozorovatel", totiž jako novic v Acagatském klášteře. Výsledky obou našich pobytů jsme publikovali, včetně anglických příspěvků, které zazněly na mezinárodní konferenci „Religions in Contact" v Brně v srpnu 1994.

Během prvních dvou zmíněných pobytů v Burjatsku (dohromady více než pět měsíců v terénu) se podařilo nashromáždit natolik badatelsky zajímavý materiál, že bylo možné ho využít pro získání a posléze i úspěšné uskutečnění individuálního badatelského grantového projektu, nazvaného „Buryat Buddhism in Eastern Europe (Russia): History and Present State" (Research Support Scheme/ HESP, No. 73/1995), realizovaného v letech 1995-1997.

Na základě uvedených pobytů byla připravena první verze této knihy, plánovaná k vydání jako studijní podklad v rámci projektu „Magisterské studium religionistiky" (HESP, No. HC/11/96/3).

Dosavadním vrcholem výzkumné činnosti českých religionistů v Burjatsku je kolektivní dvouletý mezinárodní grant „Religion, Nationality and Identity: A Comparative Study of Transforming Societes (Buryatia, Mongolia and Amdo)", Research Support Scheme/ HESP, No. 82/2000, rozvržený na léta 2000-2002. A právě díky tomuto grantu mohla být definitivní verze této knihy dokončena.*

Přestože uplynulo již téměř deset let od zahájení českého religionistického bádání obnovy náboženského života v Burjatsku, stojíme stále vlastně na začátku. Pravda, dnes poučenější a zkušenější, ale stále v počátcích systematického výzkumu.

Cestovat do vzdálených zemí, studovat tam náboženské dějiny a současné proměny náboženského života nelze bez rozmanité podpory jak osobní, tak institucionální. Rád bych na tomto místě poděkoval všem, kdo vzniku této knihy, a vlastně i celému našemu bádání v Burjatsku, byli v jakékoliv podobě nápomocní. Na prvním místě bych chtěl zmínit především nestora české tibetanistiky Josefa Kolmaše, jehož podpora našeho úsilí byla vždy účinná a inspirující. Ostatně právě Josef Kolmaš položil základy českého bádání v Burjatsku.

---

* The final version of this book was supported by the Research Support Scheme of the Open Society Support Foundation, grant No. 82/2000, „Religion, Nationality and Identity: A Comparative Study of Transforming Societes (Buryatia, Mongolia and Amdo)".

Můj srdečný dík za kritické rady a připomínky, podporu a zájem o problematiku burjatského buddhismu patří také následujícím kolegům, učitelům a přátelům, jejichž jména uvádím v abecedním pořadí: burjatský bandido chambolama Damba B. Ajušejev (Ulan-Ude); lama Munko Bazarov (Aginskoje); Dan Berounský (Praha); Alexandr I. Breslavec (Sankt-Petěrburg); Ivana Grollová (Praha-New York); Jan Heller (Praha); Jiří Holba (Praha); Břetislav Horyna (Brno); Lygžima Chaloupková (Praha); Nika Kapišovská (Praha); Dušan Lužný (Brno); Linnart Mäll (Tartu); Zdeněk Neubauer (Praha); Dalibor Papoušek (Brno); Alexandr M. Pjatigorskij (Londýn); Michael Pye (Marburg); Jaroslav a Martin Sedláčkovi (Brno); Martin Slobodník (Bratislava); Petr Stýblo (Praha); Petr Švéda (Praha); Cymžit Vančikova (Ulan-Ude), Karel Werner (Londýn) a Veronika Zikmundová (Praha).

Nakonec slovo nejosobnější – jak jsem kdysi zaslechl: „rodině se neděkuje, ta se prosí za odpuštění“. Nicméně bych zvláště rád vyjádřil dík Lence Borecké.

Brno L.B.

Podzim 2001

Obsah

Úvodem 13

Poznámka k přepisu cizích výrazů 16

Terminologická poznámka 17

Z dějin bádání 19

Ruské a sovětské bádání 21

Bádání mimo Rusko 25

Minulost a současnost tibetského buddhismu v Burjatsku 29

Územně-správní členění Burjatska 31

Pronikání buddhismu z Tibetu a Mongolska do Zabajkalska (17.-18. století) 39

Uznání burjatského buddhismu jako státního náboženství Zabajkalska (polovina 18. století) 47

Rozvoj ekleziální struktury a vybudování klášterní sítě v Předbajkalsku a Zabajkalsku (polovina 18. století až dvacátá léta 20. století) 53

Speranského „Statut jinorodců“ z roku 1822 53

Schillingův „Statut mongolsko-burjatského duchovenstva“ z roku 1831 56

Levaševův „Statut vedení buddhistického duchovenstva ve východní Sibiři“ z roku 1849 57

Muravjovovo-Amurského „Postavení lamaistického duchovenstva východní Sibiře“ z roku 1853 57

Reformní a konzervativní hnutí v burjatském buddhismu na konci 19. a v prvních dekádách 20. století 64

Likvidace náboženského života sovětskou mocí (dvacátá a třicátá léta 20. století) 81

První obnova burjatského buddhismu (čtyřicátá až osmdesátá léta 20. století) 91

Druhá obnova burjatského buddhismu (devadesátá léta 20. století) 101

Burjatské buddhistické kláštery 114
Postavení klášterů v burjatském buddhismu 117
Škola exoterické nauky (cchänňi dacchang) 119
Škola esoterické nauky (gjü dacchang) 120
Škola tibetské astrologie (dünkhor dacchang) 120
Škola tibetské medicíny (mänpa dacchang) 121
Přehled burjatských buddhistických klášterů a chrámů 123
Kláštery selenginských Burjatů 128
1. Sartulský klášter 128
2. Congolský (Muročinský) klášter 129
3. Tamčinský (Gusinoozerský) klášter 136
4. Acajský klášter 149
5. Džidský klášter 150
6. Bultimurský klášter 150
7. Gegetský klášter 151
8. Arakiretský klášter 152
9. Ičetujský klášter 153
10. Zagustajský klášter 154
11. Irojský klášter 154
12. Kudarinský klášter 155
13. Jangažinský klášter 156
Kláštery zakamenských Burjatů 157
14. Ceežinský (Burgaltajský) klášter 157
15. Sanaginský (Bulakský) klášter 159
Kláštery chorinských Burjatů 162
16. Kižinginský (Kudunský) klášter 162
17. Tugnugaltajský klášter 173
18. Aninský klášter 173
19. Aginský klášter 197
20. Egitský klášter 212
21. Cugolský klášter 218
22. Česanský klášter 227
23. Chochjurtajský klášter 229
24. Acagatský klášter 229
25. Culgský klášter 236
26. Zugalajský klášter 236
27. Semiozerný klášter 237
28. Kondinský klášter 237

29. Alchanajský klášter 237
Kláštery uldurginské stepní dumy 238
30. Guninský klášter 238
31. Tokčinský klášter 238
32. Chužirtajský klášter 238
33. Tarbagatajský (Uzonský) klášter 239
34. Byrcujský kášter 240
35. Ulchunský klášter 240
Kláštery barguzinských Burjatů 240
36. Barguzinský (Kurumkanský) klášter 240
Kláštery tunkinských Burjatů 243
37. Kyrenský (Tunkinský) klášter 243
38. Kojmorský (Chandagatajský) klášter 244
Kláštery Burjatů Irkutské oblasti 245
39. Alarský klášter 245
40. Okinský (Žilginský) klášter 245
Kláštery alarských a bochanských Burjatů 245
Kláštery echiritských Burjatů 245
41. Kyrmenský klášter 245
42. Olchonský klášter 246
43. Characinský klášter 246
44. Murinský klášter 246
Kláštery vzniklé ve 20. století 246
45. Abatanatský klášter 246
46. Žemčugský klášter 247
47. Aršanský klášter 247
48. Ivolginský klášter 248
49. Chrámový komplex Věrchnaja Běrezovka 259
Závěr 261
Přílohy 267
Dokumenty 269
Chronologický přehled 285
Doporučená studijní literatura 303
Bibliografie 305
Seznam ilustrací 325
Rejstřík 331

Úvodem

Text knihy sestává ze dvou hlavních okruhů, v nichž mapuje historii buddhismu v Burjatsku (Předbajkalsku, Zabajkalsku i Čitské oblasti), popisuje rozvoj klášterní sítě a částečně zachycuje i současný stav obnovy buddhistického náboženského života v daných regionech.

V prvním okruhu je podáván přehled dějin šíření a usazování buddhismu v Burjatsku se zvláštním zřetelem na vztah ruského státu k tomuto „cizímu“ náboženství. Z tohoto hlediska vychází i nová periodizace dějin burjatského buddhismu.

Druhý okruh přináší podrobný geograficko-historický přehled rozvoje burjatské klášterní sítě. Jedná se vlastně o žánr, který má svoji paralelu v tibetském buddhistickém písemnictví, kde se mu říká näjig /*gnas-jig*/, tj. popis poutních a jiných posvátných míst, včetně jejich pamětihodností. Oproti tibetské tradici textů näjig se tato práce více věnuje poměrně detailnímu popisu jednotlivých klášterů a jejich historickému kontextu. Zahrnuje jak jejich historický a architektonický vývoj, tak si všímá i významu jednotlivých klášterů či chrámů v rámci celé ekleziální struktury. Tam, kde jsou známy informace o důležitých osobnostech burjatského buddhistického života v minulosti i současnosti, jsou v souvislosti s jednotlivými kláštery jmenovitě uvedeny. Zvláštní pozornost je věnována současnému stavu obnovy klášterů a chrámů – použité údaje pocházejí především ze tří autorových badatelských pobytů v burjatských klášterech (v roce 1993-1994 a 2000), ale také z jiných expedic a pobytů českých a zahraničních badatelů a cestovatelů.

Poloha knihy je spíše deskriptivní než analyticko-interpretační. Je tomu tak proto, že právě popis, přesné, věrné a podrobné zachycení společenské skutečnosti, může sloužit jako výchozí bod pro další badatelskou práci. A česká religionistika je ve vztahu k burjatskému buddhismu víceméně stále na počátku.

Poznámka k přepisu cizích výrazů

V knize se vyskytují především termíny v ruštině, burjatštině, tibetštině, mongolštině a sanskrtu. V přepisu tibetštiny se práce drží pravidel, která v českém úzu zavedl Josef Kolmaš.[1] Uvádí paralelně transkripci (přibližnou výslovnost) i transliteraci (přepis z tibetské abecedy). Transliterace je, na rozdíl od transkripce, vždy vysazena kurzívou v lomené závorce těsně za transkribovaným tvarem.

Používání sanskrtských výrazů je omezeno na nutné minimum, přesto se však v práci vyskytují relativně hojně. Přepis se drží zavedené české transkripce.[2]

Vzhledem k neexistenci ustáleného českého přepisu burjatštiny jsou burjatské výrazy transkribovány na základě nejčastěji se vyskytujícího způsobu výslovnosti, zpravidla silně ovlivněné ruštinou, kterou mluví většina Burjatů. U slov přejatých do burjatštiny z jiných jazyků (tibetština, sanskrt, mongolština atd.) je pro lepší srozumitelnost připojen tvar v původním jazyce.

Ruština je uváděna v obvyklé české transkripci. Jistý problém představují ruské názvy původních burjatských lokalit, chrámů či klášterů a proto je v celé knize upřednostňován princip podobnosti českých přepisů s ruským (či burjatským) originálem. České názvy jednotlivých klášterů či chrámů jsou psány na začátku s velkým písmenem, (čili „Gegetský klášter," nikoliv „gegetský klášter"), pokud se však jedná o skupinu chrámů či klášterů v dané lokalitě, název skupiny se uvádí s písmenem malým (tedy „chorinské kláštery", mezi něž patří „Chorinský klášter"). Přestože se v české literatuře můžeme setkat i s termínem „Agský klášter",[3] není v práci užíván, neboť považuji za vhodné se držet již zmíněného principu jazykové či fonetické podobnosti. Kižinginskij dacan tedy nebude do češtiny přepisován jako „Kižingský" či „Kižinžský dacan", ale jako „Kižinginský klášter", přestože jeho název není odvozen od Kižinginska, ale Kižingy.

---

1 Viz zejm. Žagabpa Cipön Wangčhug Dedän (Tsepon W. D. Shakabpa), *Dějiny Tibetu*, přel. Josef Kolmaš, Praha: Nakladatelství Lidové noviny 2000, s. 388-390; Sönam Gjalcchän, *Zrcadlo králů. Tibetská kronika 14. století*, přel. Josef Kolmaš, Praha: Vyšehrad, s. 280-282; Gonbožab C. Cybikov, *Cesta k posvátným místům Tibetu. Podle deníků vedených v letech 1899 až 1902*, přel. Josef Kolmaš, Praha: Vyšehrad 1997, s. 343-344.

2 Viz např. *Lexikon východní moudrosti. Buddhismus, hinduismus, taoismus, zen*, Praha: Victoria Publishing – Olomouc: Votobia 1996; Vladimír Miltner, *Malá encyklopedie buddhismu*, Praha: Práce 1997.

3 Viz Ivana Grollová, „Burjatsko a Kalmycko", in: J. Kolmaš – D. Zbavitel – I. Grollová, *Svět tibetského buddhismu*, Praha: Slovart 1996, s. 122-125.

Obecně tedy platí, že české pojmenování burjatských klášterů, chrámů, stúp a dalších sakrálních a kultovních staveb, jakož i lokalit vychází z burjatského či ruského vzoru, respektive se mu přibližuje. Názvy se tudíž nezčešťují a nevznikají tak zbytečná exonyma (zdomácnělá forma cizích zeměpisných názvů).

Terminologická poznámka

Používání původních burjatských, tibetských či mongolských termínů by představovalo v práci o burjatském buddhismu asi ten nejjednodušší a snad i nejsprávnější přístup. Má ovšem jednu značnou nevýhodu, kvůli které je nakonec vhodnější používat terminologii obecnější, byť částečně zatíženou křesťanskou terminologií. Tak například by bylo vhodné užívat pro buddhistické kláštery v Burjatsku termín *dacan*. Tento termín ovšem vznikl z tibetského termínu dacchang /*grwa-cchang*/. Vedle posunu fonetického doznal tento pojem v Burjatsku i změny významové, takže již neoznačuje jenom fakultu či školu v daném klášteře, ale také klášter sám. Je proto vhodnější používat pro označení *dacanu* české termíny klášter a škola, už také proto, že dovolují rozlišovat oba významy burjatského slova. Termínu *dacan* je tedy v práci použito jenom výjimečně, buď při transkripci původních burjatských pojmenování nebo v případě, že z kontextu není jasné, který z obou zmíněných významů platí. Pro jednotlivé typy burjatských monastických edukačních institucí jsou zpravidla užívány původní tibetské názvy, neboť jejich burjatská pojmenování většinou vycházejí z tibetštiny a na tato původní pojmenování poukazují. Například se v práci hovoří o instituci tibetsky nazývané ngagpa dacchang /*sngags-pa grwa-cchang*/, což je škola tantrických studií, burjatsky *akpa* nebo *agpa dacan*. Podobně to platí i o třech zbývajících školách – filozofické, medicínské a astrologické.

Burjatský termín *sume* označuje chrám, který je zpravidla ještě menší než *dugan* (tib. dukhang /'*du-khang*/). V burjatské a ruské literatuře se oba, (a někdy dokonce všechny tři termíny, tedy *dacan*, *dugan* a *sume*), často volně zaměňují. V mongolštině podobně znějící slovo *süm* označuje klášter či klášterní komplex, nikoliv jednotlivou budovu. Je proto zřejmě vhodné a správné používat termín klášter jako synonymum burjatského termínu *dacan*, chrám pro burjatský *dugan* a chrámek pro burjatský výraz *sume*.

V práci je používán termín „duchovní" pro širší pojem zahrnující ordinované mnichy, novice a stepní lamy. *Mnich* je pak ordinovaná osoba, včetně chuvaraků (žáků), kromě stepních lamů. Jsou to tedy obyvatelé kláště-

rů. Termín *lama* označuje *sensu stricto* jen výjimečné duchovní, kteří nemusí nutně být mnichy a v Burjatsku je to ovšem označení pro téměř každého duchovního, zpravidla s výjimkou noviců, chuvaraků.

Jisté vysvětlení si žádá i termín „ekleziální struktura“, který je v knize hojně užíván. Přes možné zatížení křesťanskou terminologií, která řecký výraz *ekklésiá* ztotožňuje s církví, označuje termín „ekleziální struktura“ institucionalizovanou podobu buddhistické obce, sanghy. Pojem sangha zahrnuje v mahájánském pojetí jak duchovní, tak laiky. V tomto smyslu termín odkazuje k původnímu, předkřesťanskému, významu řecké *ekklésiá* – shromáždění, sněm, obec.

Pojem ekleziální struktury tedy zahrnuje jak monastickou, tak nemonastickou – laickou dimenzi institucionalizované sanghy. Monastickou dimenzi představuje především klášterní síť, tedy kláštery a solitérní chrámy jako architektonický a částečně také urbanistický jev. Patří sem také osazenstvo klášterů a chrámů tvořené vnitřně diferencovanou a hierarchizovanou vrstvou duchovních. Nelze ovšem položit rovnítko mezi duchovenstvo a monastickou dimenzi ekleziální struktury. Část duchovenstva totiž v klášterech a chrámech či poblíž jejich staveb nežila, jednalo se o stepní lamy a případně – ovšem vzácně a výjimečně – také osaměle meditující poustevníky jako byl Lubsan Sandan Cydenov. O nich je ovšem, opět s výjimkou L. S. Cydenova, minimum zpráv. Pojem ekleziální struktury tedy zahrnuje celý institucionalizovaný náboženský život.

Z dějin bádání

Ruské a sovětské bádání

Literatura o burjatském buddhismu není ve srovnání s podobnými texty o buddhismu tibetském příliš rozsáhlá a stará, první odborné práce na toto téma byly vydány zhruba před sto lety.[1] Navíc práce o náboženské situaci v Burjatsku, zejména pak týkající se buddhismu – a to jak z éry carské, tak i pozdější sovětské, zejména předválečné – jsou často těžko dostupné, a tudíž málo známé. Mohlo by to naznačovat malý význam studia této oblasti, která si nezaslouží tolik pozornosti. Zřejmě tomu tak zcela není – o významu těchto prací svědčí skutečnost, že například Pozdnějevova i Baradijnova monografie byly přeloženy do angličtiny a malotirážně vydány v USA.[2]

Zmíněnou literaturu je možné rozdělit zhruba do dvou základních kategorií. První představují práce původní, buddhistické, z hlediska religionistického se jedná o díla pramenného charakteru. Zvláště o těchto pracech platí výše uvedená poznámka o obtížné dostupnosti. Patří sem především různé burjatské kroniky (rus. *letopisi*), které sepisovali převážně buddhističtí mniši.[3] Dále se jedná o práce, které byly přeloženy a vydány ve čtyřicátých letech 20. století a v polovině devadesátých let byly souborně po přepracování a doplnění znovu vydány v Ulan-Ude.[4]

Pro badatele zabývající se buddhismem v Burjatsku představují cenný pramen informací o literatuře monografie a bibliografické přehledy týkající se studia severního buddhismu v Rusku a Sovětském svazu. Jsou to především práce ruských a sovětských autorů jako např. A. N. Kočetov, D. D.

---

1 Viz např. V. Vaškevič, *Lamaity v Vostočnoj Sibiri*, Sankt-Petěrburg: Tipografija Ministěrstva vnutrennich děl 1885, viz též Alexej M. Pozdnějev, „K istorii razvitija buddizma v Zabajkalskom kraje", *Zapiski Vostočnago Otděnija Imperatorskogo Russkago Archeologičeskago Obščestva* 1886, 1/1, s. 168-175.

2 Alexej M. Pozdnějev, *Očerki byta buddijskich monastyrej i buddijskago duchověnstva v Mongolii v svjazi s otnošenijami sego posledněgo k narodu,* Sankt-Petěrburg: Tipografija Imperatorskoj Akademii Nauk 1887, (reprint Elista: Kalmyckoje knižnoje izdatěl'stvo 1993; anglické vydání: Alexey M. Pozdneyev, *Religion and Virtual in Society: Lamaist Buddhism in Late 19th-century Mongolia*, Bloomington, Indiana: The Mongolia Society 1978); Bazar B. Baradijn, „Buddijskije monastyri", in: *Orient. Al'manach*, vypusk 1, Sankt-Petěrburg 1992, s. 61-116 (zkráceně vyšlo též in: *Revers. Filosofsko-religioznyj i litěraturnyj al'manach*, vypusk 1, Sankt-Petěrburg 1992, s. 210-224; anglické vydání: Bazar B. Baradin, *The Buddhist Monasteries*, Washington: Far Eastern and Russian Institute, University of Washington 1953).

3 Viz např. Bidija D. Dandaron, „Iz istorii burjatskich dacanov: Burjatskaja istoričeskaja chronika", *Garuda* 2/2-3, 1993, s. 37-40.

4 Širab B. Čimitdoržijev – Cymžit P. Vančikova (eds.), *Burjatskije letopisi*, Ulan-Ude: Kurumkanskaja tipografija 1995.

Lubsanov a R. E. Pubajev, Xenija M. Gerasimova, Natalija L. Žukovskaja, Širab B. Čimitdoržijev, Natalija D. Bolsochojeva.[5]

Rusky psaných monografií o buddhismu týkajících se burjatské problematiky není mnoho, je možné jmenovat především knihy Natalie N. Žukovské a Alexeje N. Kočetova.[6] Základní monografii, nejrozsáhlejší a dosud nepřekonanou práci představuje kolektivní dílo G. R. Galdanovy, X. M. Gerasimovy, D. B. Dašijeva a G. C. Mitypova, které vzniklo na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let 20. století.[7] Aby se autorský tým vyhnul citlivé (a v té době ještě „nepovolené") problematice ničení klášterů a likvidace burjatského náboženského života ve dvacátých a třicátých letech 20. století, omezili se autoři pouze na období od vzniku prvních klášterů až po počátek 20. století.

Po uvolnění poměrů v Burjatsku na počátku devadesátých let následovala vlna zvýšeného zájmu o studium buddhistické tématiky, otevřely se archívy badatelům dříve nepřístupné; mnohá témata za sovětské éry zakázaná nebo alespoň „nepopulární" – především události spojené s likvidací náboženského života v dvacátých až sedmdesátých letech – se dostala do centra pozornosti. V Ulan-Ude byly publikovány sborníky prací, které shrnují badatelské úsilí na tomto poli.[8]

---

5 Alexej N. Kočetov, „Izučenije buddizma v SSSR", *Voprosy naučnogo atěizma*, vypusk 4, Moskva: Mysl 1967, s. 427-444; D. D. Lubsanov – R. E. Pubajev, „Vostokovednyje issledovanija v Burjatii", *Narody Azii i Afriki* 5, 1970, s. 237-240; Xenija M. Gerasimova, „Buddologičeskije issledovanija v Burjatskoj ASSR", *Voprosy naučnogo atěizma,* vypusk 16, Moskva: Mysl 1974, s. 295-302; Natalija L. Žukovskaja, „Sovetskaja buddologija: Bibliografičeskij obzor za 1959-1969 gody", *Narody Azii i Afriki* 6, 1970; Širab B. Čimitdoržijev, „Vostokovednyje issledovanija v Burjatii (70-e gody)", *Narody Azii i Afriki* 2, 1980, s. 156-161; R. E. Pubajev, „Tibetologičeskije issledovanija v Burjatii i perspektivy ich razvitija", in: *Istorija i kultura Vostoka Azii*, tom 1: *Central'naja Azija i Tibet: Matěrialy k konferencii,* Novosibirsk: Nauka 1982, s. 25-28; R. E. Pubajev, „Buddologičeskije issledovanija v Burjatii", *Obščestvennyje nauki* 6, 1982, s. 186-191; Natalija L. Žukovskaja, „Izučenije lamaizma v SSSR", *Narody Azii i Afriki* 2, 1977, s. 187-196; N. D. Bolsochojeva, „Tibetologičeskije issledovanija v Burjatii", *Narody Azii i Afriki* 2, 1983, s. 142-146; M. M. Spektor – L. L. Palij (eds.), *Etnografija burjatskogo naroda: Bibliografičeskij ukazatěl,* Ulan-Ude: Izdatěl'stvo BNC 1999; viz též Josef Kolmaš – Cymžit P. Vančikova, „Tibetologica Buryatica: A Contribution to the Bibliography of Tibet", *Archív Orientální* 58/1, 1990, s. 60-75; Lygžima Chaloupková, „Izučenije Central'noj Azii v Burjatii", *Archív Orientální* 51/3, 1983, s. 240-248.

6 Alexej N. Kočetov, *Lamaizm*, Moskva: Nauka 1973; Natalija L. Žukovskaja, *Lamaizm i rannije formy religii*, Moskva: Nauka 1977.

7 Galina R. Galdanova et al., *Lamaizm v Burjatii XVII – načala XX veka: Struktura i social'naja rol' kultovoj sistěmy*, Novosibirsk: Nauka 1983.

8 Nikolaj V. Abajev (ed.), *Tibetskij buddizm: Těorija i praktika,* Novosibirsk: Nauka 1995; Bidija D. Dandaron, *Buddizm: Sbornik statěj*, Sankt-Petěrburg: Dacan Gunzečojnej 1996; V. L. Kuras (ed.), *Tězisy i doklady měždunarodnoj naučno-těoretičeskoj konferencii „Banzarovskije čtěnija-2", posvjaščennoj 175-letiju so dnja rožděnija Dorži Banzarova,* Ulan-Ude: Izdatěl'stvo BNC 1997; L. E. Jangutov (ed.), *Burjatskij buddizm: Istorija i iděologija*, Ulan-Ude: Izdatěl'stvo BNC 1997; Širab B. Čimitdoržijev, *Rossijskije mongolovedy, XVII – načalo XX vv.,* Ulan-Ude: Izdatěl'stvo BNC 1997.

Ze starších a novějších sovětských prací lze připomenout i některé publikace Xeniji M. Gerasimovy, které přestože jsou poznamenány marxistickou ideologií a „vědecko-ateistickým" názorovým pozadím, přinášejí jinak cenné faktografické údaje a dodnes z nich lze čerpat.[9] Autorka strávila mnoho času v sovětských, ruských i burjatských archívech a v její práci se tato okolnost pozitivně projevila.

Jednou z prvních poválečných prací o burjatském buddhismu byla kniha předních burjatských tibetanistů B. V. Semičova a R. E. Pubajeva,[10] která poskytovala základní informace v poněkud jiném duchu, než propagandistické militantní „vědecko-ateistické" příručky, kterých vyšlo v sovětském Burjatsku (jak v burjatštině, tak v ruštině) za posledních padesát let velké množství. Další významné práce ze sovětské a postsovětské doby napsali Natalija L. Žukovskaja, R. E. Pubajev a Širab B. Čimitdoržiev.[11]

Historií burjatské diaspory v Petrohradě se zabývá Alexandr I. Andrejev.[12]

Svým způsobem unikátní je rozsáhlá práce z konce třicátých a počátku čtyřicátých let 20. století autorů N. A. Pupyševa, B. N. Vampilova a V. P.

---

9 Jedná se především o následující monografie, studie a sborníky: Xenija M. Gerasimova, *Lamaizm i nacional'no-kolonial'naja politika carizma v Zabajkalje v XIX i načale XX vekov*, Ulan-Ude: Burjat-mongol'skij naučno-issledovatěl'skij institut kultury 1957; *Obnovlenčeskoje dviženije burjatskogo lamaistskogo duchověnstva, 1917-1930 gg.*, Ulan-Ude: Burjatskoje knižnoje izdatěl'stvo 1964; *Tradicionnyje verovanija tibetcev v kultovoj sistěme lamaizma*, Novosibirsk: Nauka 1989; *Obrjady zaščity žizni v buddizme Central'noj Azii*. Ulan-Ude: Izdatěl'stvo BNC 1999; „Suščnost' izměnění buddizma", in: R. E. Pubajev (ed.), *Kritika iděologii lamaizma i šamanstva: Matěrialy seminara lektorov-atěistov*, Ulan-Ude: Burjatskoje knižnoje izdatěl'stvo 1965, s. 28-46; „Social'naja funkcija lamaistskoj obrjadnosti", in: *Voprosy preodolenija perežitkov lamaizma, šamanstva i staroobrjadčestva: Matěrialy vtorogo zonal'nogo seminara lektorov-atěistov Sibiri*, Ulan-Ude: Burjatskoje knižnoje izdatěl'stvo 1971, s. 36-56; „O některých aspektach assimiljacii dobuddijskich kultov po tibetskim obrjadnikam", in: Xenija M. Gerasimova (ed.), *Buddizm i sredněvekovaja kultura narodov Central'noj Azii*, Novosibirsk: Nauka 1980, s. 54-82; Xenija M. Gerasimova (ed.), *Buddizm i tradicionnyje verovanija narodov Central'noj Azii*, Novosibirsk: Nauka 1981; Xenija M. Gerasimova (ed.), *Tradicionnaja obrjadnost' mongol'skich narodov*, Novosibirsk: Nauka 1992.

10 B. V. Semičov – R. E. Pubajev, *Proischožděnije i suščnost' buddizma-lamaizma,* Ulan-Ude: Burjatskoje knižnoje izdatěl'stvo 1960.

11 Natalija L. Žukovskaja et al. (ed.), *Buddizm. Slovar*', Moskva: Respublika 1992; „Buddhism and Problems of National and Cultural Resurrection of the Buryat Nation", *Central Asian Survey* 11/2, 1992, s. 27-41; „Burjatija: Žarkij ijul' 1991 goda", *Buddizm* 1/1, 1992, s. 15-19; „Religion and Ethnicity in Eastern Russia, Republic of Buryatia: A Panorama of the 1990s", *Central Asian Survey* 14/1, 1995, s. 25-43; R. E. Pubajev, (ed.) *Kritika iděologii lamaizma i šamanstva: Matěrialy seminara lektorov-atěistov*, Ulan-Ude: Burjatskoje knižnoje izdatěl'stvo 1965; R. E. Pubajev (ed.), *Buddizm i litěraturno-chudožestvěnnoje tvorčestvo narodov Central'noj Azii*, Novosibirsk: Nauka 1985; R. E. Pubajev (ed.), *Vvěděnije v izučenije Gančžura i Dančžura: Istoriko-bibliografičeskij očerk*, Novosibirsk: Nauka 1989; R. E. Pubajev – M. T. Stepanjanc (eds.), *Filosofskije i social'nyje aspekty buddizma: Matěrialy pervogo sovetsko-mongol'skogo „kruglogo stola" po problemam izučenija buddizma*, Moskva: Nauka 1989; Širab B. Čimitdoržijev – Taras M. Michajlov, *Vydajuščijesja burjatskije dějatěli XVII – načalo XX vv.*, vypusk 1-3, Ulan-Ude: Belig 1994-1999.

12 Alexandr I. Andrejev, *Buddijskaja svjatynja Petrograda,* Ulan-Ude: EkoArt 1992; „Iz istorii petěrburgskogo buddijskogo chrama," *Orient. Al'manach,* vypusk 1, Sankt-Petěrburg 1992, s. 6-37.

Gričenka, která ovšem zůstala pouze v rukopisu (cca 720 stran strojopisu) a nebyla nikdy publikována.[13] Nachází se v archívu Muzea dějin náboženství a ateismu v Kazaňském klášteře v Petrohradě, kde jsem měl možnost ji studovat.

O vztazích carského Ruska a Sovětského svazu s Tibetem pojednávají dvě práce Nikolaje S. Kulešova,[14] založené na pečlivé práci s archívními materiály.

Cenným zdrojem konkrétních údajů a informací jsou historické studie o jednotlivých burjatských rodech či oblastech. Historie selenginských Burjatů je zachycena v monografiích a článcích B. B. Batujeva a I. B. Batujevy, D. B. Doržijeva,[15] mnohé o historii zakamenských Burjatů je obsaženo v monografiích, které napsali Galina R. Galdanova, B. Š. Doržijev a S. D. Batujev.[16] O burjatské kultuře, etniku, dějinách a náboženství pojednává i obsáhlá monografie G. Baškujeva.[17] Vývojem klášterní sítě, stavební historií jednotlivých klášterů a burjatskou buddhistickou sakrální architekturou se zabývá dosud jediná monografie L. K. Minerta, k tématu však vyšlo více časopiseckých studií.[18]

Množství článků týkajících se burjatského buddhismu lze nalézt v následujících časopisech: *Nauka i religija*, *Buddist* 1-4 (buddhistická malotirážní ročenka vycházející v Petrohradě), *Garuda* (buddhistický časopis vycházející dvakrát ročně v Petrohradě, zaměřený především na tradice řádu Ňingmapa a Bön, vydavatel Vladimir M. Montlevič), *Narthang Bjulleten* (buddhistický informační měsíčník vycházející v Petrohradě, vydavatel

13 N. A. Pupyšev – B. N. Vampilov – V. P. Gričenko, *Buddizm i lamaizm: Kratkaja istorija, proischoždĕnije, razvitije i rasprostranĕnije v Indii, Tibetĕ, Mongolii i Burjat-Mongolii*, Moskva: Institut jazyka, litĕratury i istorii B-MASSR 1941, nepublikovaný rukopis, Archiv Muzeja istorii religii, Sankt-Petĕrburg, f. 31, op. 1, No. 183.

14 Nikolaj S. Kulešov, *Rossija i Tibet v načale XX veka,* Moskva: Nauka 1992; *Russia's Tibet File,* Dharamsala: Library of Tibetan Works and Archives 1996.

15 B. B. Batujev – I. B. Batujeva, *Očerk istorii selenginskich burjat,* Ulan-Ude: Sibir 1993; D. B. Doržijev, „Letopis' Istorija selenginskich mongol-burjat", in: B. Z. Bazarov – Š. B. Čimitdoržijev (ed.), *Istorija i kultura narodov Central'noj Azii*, Ulan-Ude: BNC SO RAN 1993, s. 132-137.

16 Galina R. Galdanova, *Zakamenskije burjaty: Istoriko-etnografičeskije očerki, vtoraja polovina XIX – pervaja polovina XX vv.*, Novosibirsk: Nauka 1992; B. Š. Doržijev, *Zakamna. Istoričeskij očerk*, Ulan-Ude: V-SGIK 1993; S. D. Batujev, *Iz rodoslovnych zakamenskich burjat*, Zakamensk: Knižnoje izdatĕl'stvo 1993.

17 G. Bashkuyev, *The Buryats: Traditions and Culture*, Ulan-Ude: Soel 1995.

18 L. K. Minert, „K voprosu o samobytnosti zodčestva Mongolii i Burjatii", *Izvestija Sibirskogo Otdĕlenija Akademii Nauk SSSR, serija istorii, filologii i filosofii* 30/2, 1987, s. 15-21; „Burjatskije buddijskije monastyri (dacany) po sovetskoj vlasti", *Izvestija Sibirskogo Otdĕlenija Akademii Nauk SSSR, serija istorii, filologii i filosofii* 33/1, 1990, s. 25-30; *Pamjatniki architektury Burjatii*, Novosibirsk: Nauka 1983; T. C. Proskurjakova, „Ansambli burjatskich dacanov", in: *Architekturnoje nasledstvo: Problemy architekturnogo ansamblja*, tom 24, Moskva: Strojizdat 1976, s. 186-194; viz též Darima S. Žamsujeva, *Aginskije dacany kak pamjatniki istorii i kultury,* Ulan-Ude: Izdatĕl'stvo BNC 2000.

Andrej Těrentěv, nyní vychází pod názvem *Buddizm v Rossii* dvakrát ročně, vedle ruského textu obsahuje i rozsálá anglická shrnutí) a *Buddizm* (buddhistická ročenka, vychází v Ulan-Ude, tiskový orgán Buddhistické tradiční sanghy Ruska, bývalé Ústřední duchovní správy buddhistů Ruské Federace. Buddhistické a buddhologické texty týkající se dějin a současnosti burjatského buddhismu přináší také časopis *Legšed*, vydávaný od dubna 1998 v Ulan-Ude.

Novým informačním zdrojem je internet, s jehož využíváním je však spojeno několik obtíží. Především ne všechny texty o burjatském buddhismu, které jsou na dané téma k dispozici, mají takovou povahu a kvalitu, aby se daly pro religionistickou práci využít. Druhá obtíž spočívá v tom, že se stránky jednotlivých burjatských institucí, organizací, autorů atp., proměňují s časem, přičemž starší verze nejsou autory stránek zpravidla archivovány. Z tohoto důvodu je vždy u citace internetového zdroje uváděno datum, kdy byla daná stránka autorem knihy navštívena a archivována. Část citovaných stran již dnes neexistuje, nebo je k dispozici v jiné, přepracované verzi.

Bádání mimo Rusko

Českých časopiseckých i knižních prací týkajících se burjatského buddhismu a buddhologie je relativně málo.[19]

Anglicky psaná produkce o burjatském buddhismu je také skromná. Vydána byla dosud jediná monografie Johna Snellinga zaměřená na život a pů-

19 Luboš Bělka, „Burjatsko – nejsevernější výspa tibetského buddhismu“, *Nový Orient* 51/8, 1996, s. 300-304; „Buddhism in Buryatia: The Current State“, in: Iva Doležalová – Břetislav Horyna – Dalibor Papoušek (eds.), *Religions in Contact: Selected Proceedings of the Special IAHR Conference Held in Brno, August 23-26, 1994*, Brno: Czech Society for the Study of Religions – Masaryk University 1996, s. 163-177; „Oriental and Buddhist Studies in Estonia“, *Archív Orientální* 64/3, 1996, s. 399-404; „Acagatský klášter. Kapitola z historie burjatského buddhismu“, *Religio* 6/2, 1998, s. 202-212; „Burjatský buddhismus: Tradice a současnost / Buryat Buddhism: Tradition and Presence“, in: Dan Berounský – Luboš Bělka – Jindřich Štreit, *Na konci světa / At the End of the World,* Volary: Stehlík 2000, s. 113-136; „Bidia D. Dandaron: A Case of Buryat Buddhist and Buddhologist during the Soviet Period“, in: Iva Doležalová – Luther H. Martin – Dalibor Papoušek (eds.), *The Academic Study of Religion during the Cold War: East and West*, New York – Frankfurt am Main: Peter Lang 2001, s. 171-182; Luboš Bělka – Dan Berounský, „Burjatský buddhistický obřad u stúpy Dašigomon“, *Religio* 9/1, 2001, s. 25-50; Lygžima Chaloupková, „Z dějin ruské mongolistiky I-II“, *Nový Orient* 53/2-3, 1998, s. 75-79, s. 115-118; Josef Kolmaš, „Po stopách G. C. Cybikova v Zabajkalsku“, *Nový Orient* 44/2, 1989, s. 53-55; „Gonbodžab Cebekovič Cybikov a jeho tibetský cestopis“, *Nový Orient* 28/2, 1973, s. 58-62; Dušan Lužný, „Continuity and Discontinuity of Religious Life in Buryatia“, in: Iva Doležalová – Břetislav Horyna – Dalibor Papoušek (eds.), *Religions in Contact: Selected Proceedings of the Special IAHR Conference Held in Brno, August 23-26, 1994*, Brno: Czech Society for the Study of Religions – Masaryk University 1996, s. 176-186; Veronika Zikmundová – Dan Berounský, „Bidija Dandaron“, *Revolver Revue* 28, 1995, s. 321-325.

sobení Agvana Doržijeva v burjatském i mezinárodním kontextu;[20] jedna kapitola rozsáhlejší práce Stevena Batchelora je věnovaná Bidijovi D. Dandaronovi.[21] Víceméně reportážní zachycení raného stádia obnovy náboženského života v Burjatsku na počátku devadesátých let přináší Jasper Becker,[22] jinak se vesměs jedná o časopisecké studie.[23] Jedna kapitola rozsáhlejší sociálně antropologické studie od Caroline Humphreyové o Barguzinské dolině sedmdesátých let 20. století se zabývá i náboženským životem.[24] Badatelsky cenné je svědectví Alexandra. M. Pjatigorského publikované po jeho odchodu ze Sovětského svazu do Velké Británie na počátku sedmdesátých let, kde působí jako profesor na School of Oriental and African Studies, University of London.[25] Ve velkých anglických monografiích věnovaných náboženství a náboženské situaci v Rusku a SSSR bývají i kapitoly speciálně věnované buddhismu.[26]

Sovětskému ideologickému a propagandistickému vlivu se nevyhnuly ani dvě anglicky psané práce. První je z období druhé světové války,[27] přičemž její celkový obdivný a zcela nekritický tón lze snad přičíst autorově komunistickému zápalu a atmosféře spojenectví se SSSR v zápasu se společným fašistickým nepřítelem. Stať Blofeldova, publikovaná v nejprestižnějším buddhistickém časopise, má podobě obdivný tón, je zcela poplatná sovětské oficiální propagandě. Přestože autor Burjatsko osobně navštívil, buď neměl schopnost, anebo nechtěl vidět realitu. Místo toho přinesl ve své stati jenom sbírku propagandistických výroků o náboženské svobodě a rozkvětu buddhismu v SSSR.[28]

---

20 John Snelling, *Buddhism in Russia: The Story of Agvan Dorzhiev, Lhasa's Emissary to the Tsar*, Shaftesbury, Dorset: Element 1993.

21 Steven Batchelor, *The Awakening of the West: The Encounter of Buddhism and Western Culture*, London: Aquarian 1994.

22 Jasper Becker, *The Lost Country,* London: Hodder and Stoughton 1992.

23 Hans Bräker, „Buddhism in the Soviet Union: Annihilation or Survival?", *Religion in Communist Lands* 9/1, 1967, s. 27-41; R. Rahul, „The Role of Lamas in Central Asian Politics", *Central Asiatic Journal* 12/3, 1969, s. 209-227; Trevor Ling, *Buddha, Marx, and God: Some Aspects of Religion in the Modern World,* London: Macmillan Press 1979.

24 Caroline Humphrey, *Karl Marx Collective: Economy, Society and Religion in Siberian Collective Farm,* London: Cambridge University Press – Paris: Maison des sciences de l'homme 1983, s. 418-491.

25 Alexandr M. Piatigorsky [A. M. Pjatigorskij], „The Departure of Dandaron", in: *Kontinent 2*, London, s. 1-16; „Buddhism in Tuva: Preliminary Observations on Religious Syncretism", in: Tadeusz Skorupski (ed.), *The Buddhist Heritage,* Tring: The Institute of Buddhist Studies 1989, s. 219-228.

26 Walter Kolarz, *Religion in the Soviet Union,* London: Macmillan Press 1961; R. Conquest, *Religion in the USSR,* Washington, New York: Frederick A. Praeger 1969.

27 G. D. R. Phillips, *Dawn in Siberia: The Mongols of Lake Baikal,* London: Frederick Müller 1942.

28 L. Blofeld, „Buddhism in the USSR and Mongolia", *Middle Way* 45/3, 1970, s. 128-131.

Z německé produkce je třeba zmínit „klasickou“ práci Unkrigovu z novějších pak Fenzlovu stať.[29] Burjatským buddhismem se zabývala i dvojice polských badatelů Ewa Nowicka a Robert Wyszyński, kteří o výsledcích svého bádání v devadesátých letech 20. století vydali monografii.[30]

Ve španělštině byla vydána jedna rozsáhlejší publikace zaměřená na dějiny burjatského buddhismu, se zvláštní pozorností věnovanou dějinám umění a obřadního tance čham.[31]

Podrobný přehled, včetně ruské bibliografie a sovětského bádání v oblasti severního buddhismu poskytuje studie Tracy Schwarzové[32] založená na přehledové stati Natalie N. Žukovské a zahrnující i práce týkající se dalších oblastí, jako je Kalmycko a Tuva.

Burjatské buddhistické ikonografii, respektive buddhistickému umění v Burjatsku, je věnována dosud jediná větší monografie, dále bylo publikováno několik drobnějších knižních publikací a řada článků.[33]

---

29 W. A. Unkrig, „Aus den letzten Jahrzehnten des Lamaismus in Russland“, *Zeitschrift für Buddhismus*, Sonderdruck No. 20, 1926, s. 1-21; Friedrich Fenzl, „Der Buddhismus in Russland in Vergagenheit und Gegenwart“, *Bodhi Baum* 10/2, 1985, s. 91-102.

30 Ewa Nowicka – Robert Wyszyński, *Lamovie i sekretarze*, Warszawa: Universytet Warszawski 1996.

31 Basilio Baltasar (ed.), *Arte de la nación Buriata*, Palma de Mallorca: Castell de Bellver 1995.

32 Tracy Schwarz, „Research on Lamaism in the USSR: 1917-1976“, *Canada – Mongolia Review* 5/1, 1979, s. 37-50.

33 C.-B. Badmažapov, *Buddijskaja živopis Burjatii: Iz fondov Muzeja istorii Burjatii im. M. N. Changalova,* Ulan-Ude: Njutag 1995; „Tibetskije tradicii v buddijskoj ikonografii Burjatii“, in: Nikolaj V. Abajev (ed.), *Tibetskij buddizm: Těorija i praktika,* Novosibirsk: Nauka 1995, s. 197-207; N. D. Bolsokhoeva – I. I. Soktoeva [Natalija D. Bolsochojeva – Inessa I. Soktojeva], *Buddhist Paintings from Buryatia,* Kathmandu: Dongol Printers 1998; Xenia M. Gerasimova, „K istorii izobrazitělnogo iskusstva burjat“, *Zapiski Burjat-mongol'skogo naučno-issledovatel'skogo instituta kultury,* vypusk 18, Ulan-Ude: Burjatskoje knižnoje izdatěl'stvo 1956, s. 106-116; „Kompoziciionnyje postrojenija v lamaistskoj ikonografii“, *Trudy Burjatskogo instituta obščestvennych nauk BF SO AN SSSR*, vypusk 3: *Matěrialy po istorii i filologii Central'noj Azii*, Ulan-Ude: Burjatskoje knižnoje izdatěl'stvo 1968, s. 88-104; „Podgotovka naučnych publikacij pamjatnikov buddijskogo iskusstva“, in: *Kultura Central'noj Azii: Pis'mennyje istočniki,* vypusk 3, Ulan-Ude: Izdatěl'stvo BNC 1999, s. 134-147; „Svjaščennyje děrev'ja: Kontaminacija raznovremennych obrjadovych tradicij.“ In: *Kultura Central'noj Azii: Pis'mennyje istočniki*, vypusk 4, Ulan-Ude: Izdatěl'stvo BNC 2000, s. 15-34; A. Š. Gombojeva, „Buddijskaja tanka Burjatii: K voprosu o periodizacii, terminologii, ikonopisnych školach“, in: *Sbornik statěj*, vypusk 2, Ulan-Ude: Muzej istorii Burjatii im. M. N. Changalova 1999, s. 34-40; Albert Grünwedel, *Mythologie des Buddhismus in Tibet und der Mongolei: Führer durch die lamaistische Sammlung des Fürsten E. Uchtomskij,* Leipzig: F. A. Brockhaus 1900; Lev Gumiljev – B. Kuzněcov, „Opyt razbora tibetskoj ikonografii“, *Děkorativnoje iskusstvo SSSR* 16/5, 1972, s. 26-31; Lev Gumiljev, *Staroburjatskaja živopis: Istoričeskije sjužety v ikonografii Aginskogo dacana,* Moskva: Iskusstvo 1975; E. D. Ogněva, „Struktura tibetskoj ikony“, in: *Problema kanona v drevněm i sredněvekovom iskusstve Azii i Afriki,* Moskva: Nauka 1973, s. 103-112; „Cokšin Czonchavy“, in: *Dcharma. Religiozno-filosofskij al'manach*, vypusk 1-2, Ulan-Ude: Obščina Dcharma 1996, s. 207-222; Jurij Rerich, *Tibetskaja živopis,* Sankt-Pětěrburg: Agni 2000; A. D. Rudněv, *Zamětki o technike buddijskoj ikonografii u sovremennych zuračinov Urgi, Zabajkalja i Astrachanskoj*

Jednotlivým významným burjatským buddhistickým osobnostem, jako např. Agvanu Doržijevovi, jsou věnovány zvláštní monografie nebo časopisecké články.[34]

gubernii, Sankt-Petěrburg 1905; A. A. Těrentěv, „K voprosu o katalogizacii lamaistskich kollekcij v muzejach SSSR", in: *Muzeji v atěističeskoj propagandě. Sbornik trudov GMIRiA*, Leningrad: Nauka 1979, s. 109-119; „Opyt iděntifikacii muzejnogo opisanija buddijskich izobraženij", in: T. A. Steckevič (ed.), *Ispol' zovanije muzejnych kollekcij v kritike buddizma,* Leningrad: GMIRiA 1981, s. 6-120.

34 B-n L. [L. Berlin], „Chambo Agvan Doržijev: K bor'be Tibeta za nězavisimost'", *Novyj Vostok* 3, 1923, s. 139-156; R. E. Pubajev, „Agvan Doržijev: Organizator obnovlenčeskogo dviženija v burjatskom buddizme: 30-e gg. XX v.", in: *Nacional'no-osvoboditel'noje dviženije burjatskogo naroda: Tězisy i matěrialy, doklady i soobščenija*, Ulan-Ude: Izdatěl'stvo BNC AN SSSR 1989, s. 24-35; V. Bazarov – Ju. Šagdurov, „Agvan Doržijev: Poslednije stranicy žizni", *Bajkal* 45/3, 1991, s. 121-128; Z. G.-N. Zajatujev, *Canid-chambo Agvan Doržijev: 1853-1938 gg.*, Ulan-Ude: Ob''jedinenije dětskich pisatělej Burjatii 1991; R. D. Nimajev (ed.), *Stranicy iz žizni Agvana Doržijeva: Archivnyje dokuměnty*, Ulan-Ude: Komitět po dělam archivov 1993; Agvan Doržijev, *Predanije o krugosvětnom putešestvii, ili pověstvovanije o žizni Agvana Doržijeva,* Ulan-Ude: Fond Agvana Doržijeva – BION 1994; D. B. Ulymžijev – A. B. Damdinov, „Meždunarodnyje otnošenija vokrug Tibeta v konce XIX – načale XX v. i diplomatičeskaja dějatěl'nost' Agvana Doržijeva", in: Širab B. Čimitdoržijev (ed.) *Mongolovednyje issledovanija*, vypusk 2, Ulan-Ude: Izdatěl'stvo BNC 1997, s. 61-76; Elza P. Bakajeva, „Agvan Doržijev v Kalmykii", *Buddizm Rossii* 7/ 29-30, 1998, s. 88-92.

Minulost a současnost tibetského buddhismu v Burjatsku

Územně-správní členění Burjatska

Nynější Republika Burjatsko leží v jihovýchodní Sibiři. Tato republika, rozkládající se v okolí Bajkalu, má 351 300 čtverečních kilometrů, na kterých v roce 1993 žilo 1 045 600 obyvatel.[1] Většinu z nich tvoří Rusové, Ukrajinci a další příslušníci národů a národností bývalého Sovětského svazu, kteří sem organizovaně přicházeli v několika vlnách, především v rámci tzv. stalinské rusifikace v polovině 20. století, anebo se zde usídlili jako součást víceméně přirozené tradiční migrace v jihovýchodní Sibiři. K etnickým Burjatům se v roce 1993 hlásilo 249 500 osob.

Burjatské území, jeho administrativní rozdělení a forma úřední správy se v minulosti často proměňovaly, územně-správní reformy zde byly poměrně častým jevem.[2] Tradičně se burjatské území dělilo na Předbajkalsko a Zabajkalsko, tedy oblast okolo Irkutska a oblast na jih od jezera Bajkal. Burjati v rámci Ruské federace žijí také v Čitské autonomní oblasti (v roce 1993 zde bylo 66 100 etnických Burjatů), v Irkutské oblasti (77 300 etnických Burjatů) a svoji menšinu mají i v Moskvě (asi 2 000 Burjatů). Dále žijí ve dvou regionech, které mají v rámci Ruské federace zvláštní statut: v Aginském a Usť-Ordynském burjatském autonomním okruhu. Republika Burjatsko na západě sousedí s Republikou Tuva, na severozápadě s Irkutskou oblastí Ruské federace, na východě s Čitskou oblastí a na jihu má jedinou mezinárodní hranici s Mongolskem.

Burjatské kmeny a rody, etnicky spřízněné se severními Mongoly, se definitivně usadily na dnešním burjatském území nedlouho před vpádem ruských kozáků, tedy v 16. až 17. století. V současnosti se Burjatsko správně dělí na 21 ajmaků čili krajů. Burjatská republika je autonomním, formálně samostatným státem v rámci Ruské federace. Na rozdíl od jiných oblastí bývalého Sovětského svazu zde nejsou zřetelné militantní projevy národního či národnostního hnutí směřující proti převládajícímu ruskému vlivu.

---

1 Údaj k 1.1.1998; viz A. Ch. Nasyrov (ed.), *Respublika Burjatija: Administrativno-territorial'noje ustrojstvo*, Ulan-Ude: Burjatskoje knižnoje izdatěl'stvo 1999, s. 70.

2 Viz S. S. Baldanov, „Administrativnoje upravlenije rossijskim gosudarstvom Burjatijej (vtor. pol. 17 v. – nač. 20 v.)", in: L. E. Jangutov (ed.), *Gumanitarnyje issledovanija molodych učenych Burjatii,* Ulan-Ude: BION SO RAN 1996, s. 87-92; Ju. S. Daržajev, „Struktura administrativnogo upravlenija burjat v XIX veke", in: L. E. Jangutov (ed.) *Gumanitarnyje issledovanija molodych učenych Burjatii,* Ulan-Ude: BION SO RAN 1996, s. 93-99; Širab B. Čimitdoržijev (ed.), *Kak isčezla jedinaja Burjat-Mongolija: 1937 i 1958 gody,* Ulan-Ude: Kongress burjatskogo naroda 1997.

Ruská nadvláda se datuje od první poloviny 16. století, kdy na území dnešního Burjatska pronikly první kozácké oddíly, aby je později přičlenily k ruskému impériu. Nicméně i zde je občas možné pozorovat určité napětí. Na počátku devadesátých let sice vznikla Burjatská nacionalistická strana, požadující radikální a okamžitou derusifikaci,[3] avšak její význam je prakticky zanedbatelný. Lze říci, že z hlediska národnostního je Burjatsko jakousi oázou klidu, kde se – oproti většině států vzniklých na území bývalého Sovětského svazu – dosud nebojovalo a nebojuje a ozbrojený konflikt zde ani nelze předpokládat. Jedno z možných vysvětlení klidné situace v Burjatsku spočívá v pochopení vlivu buddhistického náboženství, které vylučuje násilí a válku.

Burjati tvoří mezi Mongoly zvláštní a v mnohém záhadnou skupinu. Už název Burjat (bur. *Buriád*) vyvolává nejrůznější dohady, neboť se pro něj v mongolštině nabízí pouze jediné vysvětlení – lidovou etymologií, která jej odvozuje od slova *burúda* – udělat chybu, odtrhnout se, uprchnout. Rozumí se, že jde o pojetí Mongolů, od nichž se Burjati odtrhli. Podle jedné z legend jsou Burjati potomky vlka a labutě. Jak labuť, tak vlk jsou u mnoha tureckých a mongolských kmenů uctívaná zvířata. Ve staroturecký jazycích označuje výraz *buri* vlka, což s koncovkou množného čísla *ád* dává etymologii přijatelnou pro Burjaty. Skutečný původ jména však zůstává tajemstvím stejně jako původ jeho nositelů. Burjati jsou antropologicky nejzáhadnější z Mongolů. Jsou mezi nimi lidé podobní sibiřským Evenkům a lovcům ze severovýchodní tajgy patřícím k paleosibiřským jazykovým skupinám, lidé se širokými obličeji starých turkických kmenů Altaje a Tuvy i lidé s výrazně indoevropskými rysy. Burjatština, ačkoliv není geograficky zvlášť vzdálená od pravlasti Mongolů – severomongolských stepí – se liší od mongolštiny natolik, že ostatní Mongolové Burjatům nerozumějí. Totéž však platí i pro jednotlivé skupiny uvnitř Burjatů. Burjati nikdy nepatřili do říše Mandžuů, kteří vládli Číně, Mongolsku a Východnímu Turkestánu, a tím si jako jediní zachovali původní kmenové a rodové uspořádání – rodokmeny, které se v Burjatsku píší dodnes, začínají v době Čingischána (asi 1161-1227). Spolu s polousedlým způsobem života, který Burjati vedou, to částečně vysvětluje jazykové rozdíly oproti ostatním Mongolům, kteří při volném pohybu po stepi nikdy neztráceli vzájemný kontakt.

Legenda vypráví, že jádro dnešních Burjatů, „jedenáct chorinských rodů“ bylo dáno věnem princezně Balžan-chatan, když se vdávala za Bargu-

3 Viz např. Jasper Becker, *The Lost Country,* London: Hodder and Stoughton 1992; viz též Vladimir A. Chamutajev, *Burjat-mongol'skij vopros: Istorija, pravo, politika*, Ulan-Ude: Knižnoje izdatěl'stvo 2000.

Batora (Barga je oblast v severovýchodním Mandžusku, která sousedí s Burjatskem). Později chorinští Burjati spolu s Bargu-Batorem uprchli do stepí kolem Bajkalu, kde se smísili s původními obyvateli – Burjaty. Podle této legendy se traduje, že burjatské rody žily do 17. století v Mongolsku a na Sibiř přišly krátce před tím, než ji dobyli ruští kozáci.

Skutečnost však mohla být i jiná – někteří badatelé tvrdí, že Burjati jsou ve své dnešní vlasti odedávna, že nepatřili do velkých kočovných říší před vládou Čingischána ani v jeho době, nebo byli docela na jejich okraji a jen část jich kočovala mezi tajgou a stepí. Měla by pro to svědčit nevysvětlitelná typová a jazyková rozrůzněnost Burjatů a prastaré formy sociálního uspořádání a hospodářství, stejně jako odlišnost původních předbuddhistických kultů.

Ať tak či onak, Burjati nesou stopy dlouhého míšení s Evenky, Jakuty (mluvícími zvláštním turkickým jazykem), s kmeny Tuvy a Altaje, ale zřejmě i kmeny dnes už neexistujících jazykových skupin (tzv. jenisejské a jiných). V západním Burjatsku například existují celé rody, které jsou podle vlastních tradic poburjatštěnými Kirgizy, Altajci, Tuvinci a podobně. Jádro obyvatelstva Burjatska však tvořily mongolské kmeny a rody:

> Mezi aktivní šiřitele buddhismu patřily i mongolské rody, které přikočovaly v 17. století do Zabajkalska. Tito běženci z Mongolska se sice stali ruskými poddanými, ale své náboženství si mohli ponechat. V roce 1689 uzavřelo pět mongolských tajšů, rodových náčelníků, a tabunatští tajšové s ruským vyslancem F. A. Golovinem smlouvu o přechodu do ruského poddanství. Ruská strana se ve smlouvě o přičlenění zavázala dodržovat svobodu náboženského vyznání a vzdala se jinak dosti rozšířené christianizace nových poddaných.[4]

Rozhodně však od 18. století žijí burjatské kmeny na rozlehlém a málo osídleném území severně od Mongolska a tvoří dvě víceméně jednolité skupiny – západní a východní. Východní – stepní Burjati jsou jazykem i způsobem života bližší Mongolům a jsou převážně buddhisty. Západní Burjati žijí spíše v horských a lesních oblastech, vyznávají šamanismus nebo pravoslaví a vedou usedlý způsob života.

Existuje i další dělení Burjatů, teritoriální, a to na selenginské, unginské, aralské, barguzinské a další Burjaty. V roce 1926 dosáhlo burjatské obyvatelstvo počtu asi 220 000, sídlilo většinou v tehdejší Burjatsko-mongolské autonomní sovětské socialistické republice (B-M ASSR). K Burjatům se počítali i takzvaní tunkinští Sojoti, podle původu Tuvinci, kteří přejali burjatštinu a burjatský způsob života. Nacházeli se v Okinském ajmaku na

4 Širab B. Čimitdoržijev, „Načalo rasprostraněnija buddizma v Burjatii“, in: L. E. Jangutov (ed.), *Burjatskij buddizm: Istorija i iděologija,* Ulan-Ude: Izdatěl'stvo BNC 1997, s. 23.

západě B-M ASSR. Burjatsko-mongolská republika vznikla 30. května 1923 a zahrnovala prakticky všechny oblasti Ruska, kde žili Burjati. Sestávala z devíti ajmaků: Tunkinského, Chorinského, Trojickosavského, Barguzinského, Bochanského, Alarského, Echirit-Bulagatského, Aginského a Věrchněudinského. Takto utvořená „autonomní sovětská socialistická republika" do velké míry sjednocovala etnické Burjatsko do Burjatska politického, což znamenalo, že téměř všichni etničtí Burjati žili v jednom státním útvaru.[5] Takové státní uspořádání však nemohlo mít dlouhého trvání, a to především z důvodů vnitřně politických. J. V. Stalin usoudil, že existence „velkého Burjatska" je potenciálně politicky nebezpečná, obával se totiž, do jisté míry oprávněně, burjatského panmongolského hnutí. A tak po necelých dvou dekádách B-M ASSR z rozhodnutí nejvyššího sovětského vedení doznala radikální proměny: 26. září 1937 se tato republika administrativním zásahem rozpadla do tří částí. Na jedné straně byl Aginský ajmak převeden do Čitské oblasti a na straně druhé se Alarský, Bochanský a Echirit-Bulagatský ajmak ocitly v Irkutské oblasti. Zbývajících pět ajmaků (Tunkinský, Chorinský, Trojickosavský, Barguzinský a Věrchněudinský) vytvořilo území, na kterém se nachází stávající Republika Burjatsko. Obě části oddělené v roce 1937 získaly statut „národních autonomních okruhů". V důsledku nového územně-administrativního uspořádání významná část burjatského území přestala hraničit s Mongolskem, což byl jeden ze Stalinových záměrů. V sovětském období se neměnilo jenom burjatské územní rozložení, měnilo se i pojmenování správních útvarů. V roce 1957 zmizelo z oficiálního názvu republiky slovo „mongolská" a nový název tak zněl Burjatská autonomní sovětská socialistická republika (BASSR), čímž byl i formálně potvrzen pokračující proces rusifikace (či demongolizace) Burjatska. Poslední změna jména republiky se uskutečnila 30. března 1992, kdy Burjatský nejvyšší sovět schválil nový název Republika Burjatsko.

Burjatština má následující dialekty: chorinský, selenginský, congolský, kabano-barguzinský, tunkinský, okinský, nižněudinský, unginský, alarský, bochanský, echiritský a bulagatský. Burjati až do roku 1931 psali klasickým ujgursko-mongolským písmem, v letech 1931-1937 experimentovali s latinkou. Tyto pokusy skončily v roce 1937 zavedením modifikované azbuky, písma, jež se užívá dodnes. O návratu k původnímu písmu se na rozdíl od Mongolska vážně neuvažuje.

5 Území B-M ASSR mělo v té době rozlohu 384 574 čtverečních kilometrů s 455 000 obyvatel, viz A. Ch. Nasyrov (ed.), *Respublika Burjatija*..., s. 23.

Ze 17. století se dochoval věrohodný doklad svědčící o existenci pěti kmenů Burjatů: Bulagatů, Echiritů, Chorinců, Chongodorů a Tabunutů.[6] Kromě Republiky Burjatsko žijí Burjati v severním Mandžusku na území Číny a v Mongolsku. Mandžuští Burjati jsou většinou potomky těch, kteří uprchli na východ po Říjnové revoluci. Kromě nich zde žijí Bargové, blízcí příbuzní Burjatů, kteří se zde objevili pravděpodobně v 17. století, ale kupodivu o nich nejsou žádné zprávy v dostupných pramenech, takže legendy nelze ověřit. Bargové, známí jako bargutští Burjati, žili v počtu zhruba 20 000 okolo jezera Dalajnúr a Buirnúr a také v ústí řeky Uršun.[7]

V Mongolsku se lze setkat s Burjaty podél celé severní hranice a v západním Chovdském ajmaku. Největší burjatskou enklávu ale představuje kopcovitá oblast na severu východního Dornodského ajmaku. Zdejší Burjati jsou většinou utečenci z dob Říjnové revoluce, část z nich má za sebou stěhování do Mandžuska počátkem 20. století a v šedesátých letech útěk do Mongolska před Maovou kulturní revolucí. Dornodští Burjati, kterých je zhruba 28 000, si dodnes zachovali zvyky a oděvy, které u ostatních Burjatů rychle mizejí, avšak v poslední době začínají přecházet na mongolské kočovné pastevectví.

S Burjaty je možné se setkat i na nynějším území Čínské lidové republiky. V letech 1918-1925 přesídlily pod vedením nojona Ajúše zhruba tři tisíce převážně aginských Burjatů z oblasti Bortochoj do Chulunbuiru. Mezi nimi bylo asi dvě stě mnichů, kteří v roce 1928 ve spolupráci s laiky zahájili stavbu prvního šinechenského kláštera poblíž řeky Šinechen gol. Klášter byl otevřen v roce 1929, průběžně v něm pobývalo okolo tří set mnichů a nepřetržitě fungoval až do roku 1966, kdy byl v době čínské kulturní revoluce bojůvkami Rudých gardistů vypálen. Znovuotevřen byl v roce 1984, kdy byl na jeho místě postaven chrám a dva domky sloužící jako knihovna. Do kláštera se vrátilo devět původních mnichů, v roce 2001 zde žilo třicet mnichů, z nichž bylo asi deset noviců (bur. *chuvarak*). Někteří z těchto mnichů studovali v klášteře Labrang a Kumbum v Amdu. Mniši i laici navštěvují příbuzné v Burjatsku, původní zpřetrhané vazby se od počátku devadesátých let obnovují.[8]

Nynější administrativní uspořádání Republiky Burjatsko sestává z 21 ajmaků (v závorce je uvedeno jméno správního centra):

---

6 M. G. Levin (ed.), *Narody Sibiri*, Leningrad: Izdatěl'stvo Akaděmii nauk SSSR 1956, s. 217-219.

7 Viz přehledná stať umístěná na internetu: Tsypylma Darieva, „Buryatia and Buryats", *http://userpage.fu-berlin.de/~corff/im/Landeskunde/buryatia.unx* (22.10.1999).

8 Veronika Zikmundová, *Šinechenští Burjati*, nepublikovaný rukopis z roku 2001, 15 s.

1. Sevěrno-Bajkalský ajmak (Sevěrno-Bajkalsk)
2. Kurumkanský ajmak (Kurumkan)
3. Bauntovský ajmak (Bagdarin)
4. Barguzinský ajmak (Barguzin)
5. Pribajkalský ajmak (Turuntajevo)
6. Chorinský ajmak (Chorinsk)
7. Jeravinský ajmak (Sosnovo-Ozerskoje)
8. Okinský ajmak (Orlik)
9. Tunkinský ajmak (Kyren)
10. Kabanský ajmak (Kabansk)
11. Ivolginský ajmak (Ivolginsk)
12. Tarbagatajský ajmak (Tarbagataj)
13. Zaigrajevský ajmak (Zaigrajevo)
14. Kižinginský ajmak (Kižinga)
15. Zakamenský ajmak (Zakamensk)
16. Džidský ajmak (Džida)
17. Selenginský ajmak (Gusinoozersk)
18. Muchoršibirský ajmak (Muchoršibir)
19. Kjachtský ajmak (Kjachta)
20. Bičurský ajmak (Bičura)
21. Mujský ajmak (Taksimo)

Tibetský buddhismus v Rusku, respektive jeho burjatská, kalmycká a tuvinská podoba, nikdy nepatřil mezi majoritní náboženství. Přesto však zaujímal v ruských a sovětských dějinách svébytné místo. Představoval náboženské pozadí, na němž se spoluvytvářela politika ruského státu (carského Ruska, Sovětského svazu i nynější Ruské federace) vůči národnostním a náboženským minoritám.

Pro dějiny burjatského buddhismu ve vztahu k ruskému státu byla klíčovým obdobím polovina 18. století, zpravidla se v literatuře uvádí rok 1741, kdy byl buddhismus uznán, či lépe řečeno začal být formálně tolerován jako státní burjatské náboženství. Ruská politika vůči buddhismu na svém území měla vždy dvojaký charakter. Na jedné straně to bylo oficiální uznání a snaha o „mírové soužití“ (tento přístup lze pojmenovat jako „politiku koexistence“) a na straně druhé diferencovaná snaha o rusifikaci a christianizaci burjatského národa („politika asimilace“). V těchto dvou polohách se ruská a později i sovětská náboženská politika vždy pohybovala a v různých dobách se více akcentoval buď první, či druhý přístup, tedy buď „politika tolerance buddhismu“, nebo „politika likvidace buddhismu“.

Za kritérium periodizace dějin burjatského buddhismu lze proto zvolit vztah carské, sovětské a nynější ruské náboženské politiky, respektive státní administrativy, k tomuto náboženství, neboť vztah státu k burjatskému buddhismu vždy zásadně ovlivňoval i jeho vnitřní vývoj. Na základě uvedeného kritéria je potom možné vytvořit následující historické členění vývoje buddhismu v Burjatsku:

1. Pronikání buddhismu z Tibetu a Mongolska do Zabajkalska (17. - 18. století)
2. Uznání burjatského buddhismu jako státního náboženství Zabajkalska (polovina 18. století)
3. Rozvoj ekleziální struktury a vybudování klášterní sítě v Předbajkalsku a Zabajkalsku (polovina 18. století – dvacátá léta 20. století)
4. Likvidace náboženského života sovětskou mocí (dvacátá a třicátá léta 20. století)
5. První obnova burjatského buddhismu (čtyřicátá až osmdesátá léta 20. století)
6. Druhá obnova burjatského buddhismu (devadesátá léta 20. století)

Pronikání buddhismu z Tibetu a Mongolska do Zabajkalska (17. - 18. století)

První doklady o výskytu buddhismu, respektive pobytu jeho vyznavačů na území dnešního Burjatska, se datují do 5. a 9. století. Archeologické nálezy z Dolní Ivolgy však nesvědčí o rozšíření buddhismu, ale pravděpodobně pouze o návštěvě buddhistických misionářů u šamanistických burjatských kmenů. Jednalo se o příležitostné, nesystematické navštěvy oblasti okolo Bajkalu. Jejich materiálním dokladem je například malý bronzový cestovní oltář, který byl nalezen při archeologických vykopávkách v Dolní Ivolze. Oltář patrně patřil buddhistické misii, která sem přišla společně s čínskými vojsky v 5. století. Další nález, který dokazuje přítomnost buddhismu, pochází z Geněn Chu a je datován do 9. století. Jedná se o kámen s vytesaným zobrazením tří klenotů buddhismu (skrt. *triratna*), který byl nalezen v údolí řeky Oky v Předbajkalsku.[1] Někteří badatelé řadí nálezy pravděpodobně buddhistických artefaktů dokonce už do 3. století. Tak například v Džidě, poblíž hranic s Mongolskem, bylo v hunské mohyle objeveno 108 kuliček, které jsou zbytkem buddhistického růžence. Nález pochází ze 3. až 4. století. Poblíž Ivolginského kláštera našli archeologové buddhistický oltář z 5. století. V Sajanách a na dolním toku Oky se nacházejí skalní zobrazení buddhů.[2]

Jistější doklady pocházejí až ze 13. století, z období prvního šíření buddhismu v Mongolsku.[3] Všeobecně se přijímá názor, že Mongolové přijali buddhismus od svých buddhistických sousedů Ujgurů či Tangutů. Ani v období po 13. století, kdy se v nedalekém Mongolsku buddhismus stále více

---

1 Alexandr I. Andreyev [A. I. Andrejev], *A Historical Survey of Buddhism in Buryatia,* nepublikovaný rukopis 1995, s. 2.

2 Viz Vladimir Barajev, „Budni jubileja", *Buddizm* 1/1, 1995, s. 11. S ojedinělým názorem na dobu prvního šíření buddhismu v Burjatsku přišel D. Damdinov. Podle něj se sice buddhismus, jak se traduje v literatuře, šířil nerovnoměrně před téměř třemi stoletími nejprve u selenginských Burjatů, později u chorinských, avšak o mnoho dříve se objevil u ononských Chamingaňů, a to už v 10. století. Autor o tom vydal v roce 1992 větší práci, v níž polemizuje s N. L. Žukovskou, která tvrdí, že tomu tak bylo až ve 13. století (viz D. Damdinov, „Dacany na běregach Onona", *Pravda Burjatii* 30.5.1991, s. 3).

3 Někteří badatelé periodizují šíření buddhismu v Mongolsku do tří období: rané pronikání (1.-12. století), druhé šíření (13.-16. století) a třetí šíření (konec 16. století – konec 18. století); viz např. Lygžima Chaloupková, „Buddhismus v Mongolsku", *Nový Orient* 40/1, 1985, s. 19-21. Jiní, např. citovaný Alexandr I. Andrejev (viz pozn. 1), dělí šíření buddhismu do Mongolska pouze na dvě fáze: rané a pozdější šíření z Tibetu, tj. 13.-16. století a 16.-18. století.

rozšiřoval, nedošlo k výraznějšímu průniku nového náboženství na burjatské území. Vždy se jednalo o ojedinělé návštěvy misionářů či buddhistických poutníků, které neměly na skutečný náboženský život tehdejších burjatských kmenů žádný vliv.

První písemná zmínka o Burjatech je pravděpodobně z *Tajné kroniky Mongolů*, kde se píše o podmanění kmene *Burijatů*.[4]

Etablování buddhismu v Mongolsku v průběhu 13.-16. století, zvláště pak v období Altan-chana z Tümedu (1507-1582/1583), mělo významnější vliv na burjatské kmeny teprve později, a to na severu mongolského státu, v oblasti zvané Ara-mongol či Severní Mongolsko. Existuje dostatek důkazů jak burjatské, tak ruské provenience, že buddhistická nauka i praxe se mezi Burjaty šířila už v polovině 17. století. Ruské prameny hovoří například o Burjatech[5] nacházejících se na březích řek Udy a Selengy, kteří uctívali stříbrné a zlaté „idoly", jakož i další „namalované obrazy", „ikony". Uctívali je tak, že se před nimi klaněli, padali na zem a také nahlas četli z posvátných knih. K tomuto účelu měli postavené zvláštní chrámy, nazývané „dugany", umístěné v plstěných jurtách.[6] Natalija L. Žukovskaja uvádí, že první proklamace buddhismu jako náboženství na území obývaném Burjaty se uskutečnila již v roce 1252, což je datum přijetí buddhismu v Mongolsku.[7] Vzhledem k tomu, že nynější Burjatsko v té době skutečně spadalo pod mongolskou říši, lze toto datum uznat jako formální přijetí buddhismu Burjaty. L. L. Rinčino připouští s odvoláním na *Kroniky Balagatů* možnost průniku buddhismu do okolí Bajkalu ještě v dobách před Čingischánem, tedy před počátkem 13. století,[8] Alexandr I. Železnov hovoří o ještě ranější existenci buddhismu v Zabajkalsku:

> Co se týče buddhismu v Burjatsku, je třeba říci, že současná forma nauky není první na teritoriu obývaném nynějšími Burjaty. Je známo, že toto území spadalo pod Turkický kaganát, který byl založen v 6. století a poté se rychle rozpadl na Severní a Jižní kaganát. V Severním kaganátu, rozprostírajícím se okolo jezera Bajkal, převládali mniši z Turfanu a severní části území řeky Tarim, kteří se hlásili k mahájánské formě buddhis-

4 Viz *Tajná kronika Mongolů*, přel. Pavel Poucha, Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění 1955, s. 178.

5 V ruském originále: *Mungol*; podobné formulace lze též nalézt např. ve zprávě z roku 1647 o pronikání ruských kozáků do oblasti východní Sibiře od K. Moskvitina. Místní obyvatelé na řece Selenze poblíž jezera Bajkal jsou zde nazýváni: *ljudi vse mungal'skije*; citováno podle Širab B. Čimitdoržijev, „Načalo rasprostraněnija buddizma…", s. 21.

6 Viz Alexandr I. Andreyev, *A Historical Survey...,* s. 2-3.

7 Natalyia L. Zhukovskaya [Natalija N. Žukovskaja], „Buddhism and Problems of National and Cultural Resurrection of the Buryat Nation"*, Central Asian Survey* 11/2, 1992, s. 28.

8 L. L. Rinčino, „O pervonačal'nych etapach buddizma v Zabajkalje"*,* in: V. L. Najdakov – A. S. Žargalov – N. V. Abajev (eds.), *Tězisy i doklady naučnoj konferencii „Banzarovskije čtěnija", posvjaščennoj 170-letiju so dnja rožděnija Dorži Banzarova*, Ulan-Ude: Burjatskoje knižnoje izdatěl'stvo 1992, s. 64.

mu. Ujguři vojensky obsadili Severní kaganát a vládli Mongolsku v přilehlých oblastech od poloviny 8. do poloviny 9. století.[9]

Jedna z posledních studií o pronikání a šíření buddhismu do oblasti okolo Bajkalu pochází od Širaba B. Čimitdoržijeva. Autor zde potvrzuje dosti rozšířený a všeobecně přijímaný názor, že teprve od 17. století lze hovořit o buddhismu u Burjatů jako o národním náboženství. Existují sice dílčí důkazy o přítomnosti buddhistů v Zabajkalsku z dřívějších dob, ty však nic nevypovídají o rozsáhlejším šíření tohoto náboženství v regionu před rokem 1635.[10]

Tibetský buddhismus řádu Gelugpa (tib., *Dge-lugs-pa*) pronikl poprvé ve větším měřítku na území dnešního Burjatska až s misií sto padesáti tibetských a mongolských mnichů v 18. století, zpravidla se v literatuře udává rok 1712. Nové náboženství se postupně šířilo směrem na sever podél řeky Selengy. Postup byl po zhruba sto letech zastaven na jižních březích Bajkalu, kde narazil na působení ruské pravoslavné misie. Západní Burjati zůstávali až do 19. století šamanisty, což bylo relativně dlouho, zejména ve srovnání s jižními Burjaty, kteří do Zabajkalska přišli ze středního Mongolska.

Nejprve se tedy buddhismus objevil v 17. století mezi selenginskými Burjaty a teprve o století později se rozšířil mezi chorinskými Burjaty. Do ostatních částí Burjatska, tedy k alarským a tunkinským Burjatům, pronikl ve větší míře v 19. století, u ostatních Burjatů se etabloval dokonce až ve 20. století. Burjatské buddhistické duchovenstvo se počalo formovat začátkem 18. století, ale neexistovalo zde ústřední administrativní a edukační centrum jako třeba v Tibetu nebo v Mongolsku. Jeho pozdější vznik, provázený vytvořením instituce bandido chambolamy tedy nejvyššího hierarchy, byl výrazně ovlivněn ruskou státní administrativou. Byl to ruský vládní úředník, pekingský velvyslanec Savva Raguzinskij, kdo ustanovil prvního burjatského bandido chambolamu.[11]

---

9 Alexandr I. Železnov, „O tibetskich tradicijach v burjatskom buddizme“, in: Nikolaj V. Abajev (ed.), *Tibetskij buddizm: Těorija i praktika*, Novosibirsk: Nauka 1995, s. 58.

10 Širab B. Čimitdoržijev, „Načalo rasprostraněnija buddizma v Burjatii“, in: L. E. Jangutov (ed.), *Burjatskij buddizm: Istorija i iděologija,* Ulan-Ude: Izdatěl'stvo BNC 1997, s. 21.

11 Tradice prvotního udělování vysokých ekleziálních hodností světskými panovníky má v severním buddhismu zvláštní význam. Např. titul dalajlama byl poprvé udělen mongolským panovníkem Altan-chanem tibetskému mnichovi Sönam Gjamcchovi (viz např. Wangčhug D. Žagabpa, *Dějiny Tibetu*, přel. Josef Kolmaš, Praha: Nakladatelství Lidové noviny 2000, s. 91-94). Nejvyšší mongolský buddhistický titul džebdzundamba chutuchtu poprvé udělil Ngawang Lozang Gjamccho, duchovní i světská hlava tibetského státu, 5. dalajlama. Stalo se tak při návštěvě Öndörgegéna Luvsandambidžalcana (Dzanabadzara) ve Lhase v roce 1650. Dzanabadzar byl vyhlášen za znovuzrozence tibetského učence Táranáthy (1575-1634) (viz např. Walter Heissig, *The Religions of Mongolia*, Berkeley – Los Angeles: University

Ruská kolonizace východní Sibiře probíhala postupně od začátku 17. století. Kolem roku 1646 přibyli ruští kozáci vedení atamanem Vasilijem Kolesnikovem do oblasti Zabajkalska, kde se setkali s kočujícími Burjaty.[12] V roce 1648 již byli chorinští Burjati, usídlení v údolí řeky Udy, prohlášeni za poddané ruského cara.[13] Ruská snaha o podmanění tohoto území se setkala se silným odporem místních kmenů, které byly podporovány mongolskými náčelníky (bur. *tajša*) v Chalše (Vnějším Mongolsku). Aby uhájili dobytá území, zřizovali kozáci opevněná města (rus. *ostrog*); prvními zabajkalskými ostrogy byla městečka Barguzin, Věrchněudinsk, Selenginsk a další. Tyto opevněné osady nefungovaly jenom jako vojenské základny, ale také jako administrativní a obchodní centra. Kolem roku 1660 bylo prakticky celé území Zabajkalska pod ruským vlivem. Kolonizace Burjatska byla legalizována v roce 1689 Něrčinskou dohodou[14] a v roce 1727 stanovila Kjachtská (Burinská) dohoda rusko-mongolskou hranici (resp. rusko-čínskou hranici, vzhledem k tomu, že Mongolsko bylo pod nadvládou mandžuské dynastie). Tyto skutečnosti vedly k izolaci Burjatů, neboť je oddělily od spřízněných rodů v Chalše, což mělo dalekosáhlé politické, ekonomické a etnické důsledky. Oddělení Burjatů od původní mongolské komunity, která mezitím upadla pod mandžuskou moc, urychlilo jejich konečnou etnickou konsolidaci.[15]

Tibetští, mongolští a burjatští buddhističtí mniši nepůsobili v nábožensky sterilním prostředí a vynakládali proto velké úsilí, aby se jim podařilo překonat původní šamanismus Burjatů. V tom se jejich záměry shodovaly s misijní činností ruského pravoslaví, které v burjatském šamanismu taktéž spatřovalo hlavního protivníka. Podle výnosu cara Mikuláše I. z roku 1838, jenž byl šířen v burjatštině a mongolštině, však měly být trestány pouze osoby agitující proti pravoslaví. Pronásledování šamanů bylo nepřípustné. Až do dvacátých let 19. století totiž nespatřovala místní guberniální administ-

---

of California Press 1980, s. 31-33; viz též Marta Kiripolská , „Dzanabadzar – světec a sochář", *Nový Orient* 47/4, 1992, s. 106-108; Marta Kiripolská, „Z historie rozšírenia lamaizmu v Mongolsku", *Nový Orient* 47/1, 1992, s. 1-4).

12 Nejstarší ruské svědectví o průniku buddhismu do Zabajkalska se datuje rokem 1647, kdy V. Kolesnikov zaznamenal buddhistické kultovní předměty. Další svědectví z roku 1653 pochází od dvou ruských dobyvatelů Sibiře Pjotra Beketova (srv. Xenija M. Gerasimova, *Lamaizm i nacional'no-kolonial'naja politika carizma v Zabajkalje v XIX i načale XX vekov,* Ulan-Ude: Burjat-mongol'skij naučno-issledovatěl'skij institut kultury 1957, s. 22) a K. Moskvitina (srv. Širab B. Čimitdoržijev, „Načalo rasprostraněnija buddizma...", s. 21).

13 Alexandr I. Železnov, „O tibetskich tradicijach v burjatskom buddizme", in: Nikolaj V. Abajev (ed.), *Tibetskij buddizm...,* s. 75.

14 Viz např. John F. Fairbank, *Dějiny Číny*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny 1998, s. 181.

15 Proces připojování území obývaného burjatskými kmeny k Rusku viz E. M. Zalkind, *Prisojediněnije Burjatii k Rossii,* Ulan-Ude: Burjatskoje knižnoje izdatěl'stvo, 1958; E. M. Zalkind, *Obščestvennyj stroj burjat v XVIII – pervoj polovině XIX veka,* Moskva: Nauka 1970.

rativa v buddhismu protivníka křesťanství. S mohutným rozšířením buddhismu se však situace změnila a šamanismus začal být hodnocen jako ideologie, která se – na rozdíl od buddhismu – nemůže postavit rusifikaci. Podle zprávy pravoslavné misie bylo snazší obracet na křesťanství šamanisty než buddhisty, podpora šamanismu tedy ve skutečnosti byla nepřímou podporou pravosláví.

Vznik Irkutské gubernie, řízené generálním gubernátorem, položil v roce 1803 základ novému administrativnímu uspořádání burjatských rodů.[16] V první polovině 19. století byly ve východní Sibiři připravovány zákony o buddhistickém duchovenstvu. Byly zaměřeny na usnadnění kontroly finančních prostředků klášterů ze strany úřadů i laiků a v některých případech, jako bylo například udělování vysokých náboženských titulů a obsazování rozhodujících postů v ekleziální struktuře, mělo být dokonce rozhodováno za přímé účasti guberniálních úřadů. Spoléhalo se přitom na burjatskou nobilitu – nojony, věrně sloužící carismu, kteří měli pomoci podřídit burjatskou ekleziální strukturu zájmům vlády. Tato novinka, která vyšla jako součást „Postavení lamaistického duchovenstva východní Sibiře" z roku 1853, byla však kritizována pravoslavnou misií, která viděla ve spojení úřadů a buddhistického duchovenstva příčinu vlastního neúspěchu. Kritika carské náboženské politiky pravoslavnou církví byla oprávněná v tom smyslu, že carský dvůr skutečně nechtěl jakkoliv vyprovokovat národnostní a hlavně náboženský konflikt mezi buddhistickými Burjaty a pravoslavnými Rusy. Proto byly z Petrohradu často omezovány pravoslavné misijní aktivity a dělo se tak ve prospěch upevňování postavení buddhistické ekleziální struktury.

Na první pohled by se mohlo zdát paradoxní, že se misijní působení pravoslaví otevřeně nezaměřovalo proti buddhismu. Vždyť toto náboženství bylo pro pravoslavnou církev stejně nebezpečné jako šamanismus, vlastně nebezpečnější, neboť buddhisté měli oproti šamanistům propracovaný ekleziální systém, který se mohl opřít o podporu jižního souseda, tedy mongolských (a vposledku i tibetských) buddhistů. Důvody tohoto rozporu spočívaly v politických zájmech Petrohradu, který si přál mít stabilní hranici s Čínou a Mongolskem. Vnější Mongolsko v té době spadalo pod mandžuský vliv a nebylo samostaným státem. Náboženská válka mezi buddhisty a pravoslavnými by jistě napětí a nerovnováhu v této strategicky a hospodářsky významné oblasti jenom zvyšovala. Buddhističtí mniši sice proti projevům šamanismu původních burjatských kmenů bojovali a tvrdě je

16 Srv. B. B. Batujev – I. B. Batujeva, *Očerk istorii selenginskich burjat,* Ulan-Ude: Sibir 1993, s. 25.

potlačovali, neznamenalo to však úplnou likvidaci původního náboženství. Jednalo se spíše o náboženskou synkrezi, či inkorporaci jednoho náboženského systému do druhého se zachováním některých prvků původního systému. Mnohé buddhistické obřady v Burjatsku nesou dodnes pečeť šamanismu, jako například kult *obó*.[17]

Podle Kjachtské (Burinské) dohody byly v roce 1727 uspořádány hranice s Čínou. Novým problémem pro Rusko se stalo Mandžusko jakožto středisko buddhismu, které mělo prostřednictvím buddhistických duchovních vliv na dění v Burjatsku. Ruský diplomat Savva Raguzinskij usiloval o to, aby se Burjati odpoutali od vlivu zahraničních buddhistických center, jako byla Urga (dnešní Ulánbátar), Lhasa a Peking. K tomu bylo především potřeba zajistit loajální postoj Burjatů prostřednictvím urychleného ustavení samostatné burjatské ekleziální struktury, tedy „lamaistické církve", jak se pravilo v oficiálních dokumentech. Raguzinskij proto učinil několik zásadních kroků. 27. července 1728 vydal zvláštní pokyn ve formě psaného příkazu nazvaný „Pokyn pohraničním dohlížitelům" (rus. *Instrukcija pograničnym dozorščikom*), ve kterém byla obsažena také část týkající se buddhistických duchovních. Instrukce přikazovala: „…nepropouštět přes hranici zahraniční lamy… a všemi prostředky podporovat rozvoj autonomie místní lamské hierarchie". Dále bylo doporučeno „…z každého burjatského rodu vybrat dva chlapce inklinující k vědě, ty potom podporovat a prokazovat jim přízeň".[18] Tato instrukce platila po celé století. Dále Savva Raguzinskij potvrdil stávající hierarchii burjatského duchovenstva, do jejíhož čela navrhl Tibeťana jménem Ngawang Phüncchog, (tib., */Ngag-dbang Phun-cchogs/*), jednoho ze zmíněných sto padesáti mongolských a tibetských mnichů, kteří přišli do Zabajkalska v roce 1712. Prvním nejvyšším představitelem burjatské ekleziální struktury, ještě bez titulu bandido chambolama, se tedy stal Tibeťan, kterému Burjati říkali Agvan Puncuk (Puncog). Raguzinského pokyn sice zamezoval burjatským buddhistickým duchovním volně překračovat státní hranici, která pro ně dříve byla naprosto propustná, ale současně se tímto dokumentem položily základy pro vytvoření hierarchizované ekleziální struktury, takže Burjati nechápali Raguzinského

17 Viz např. Xenija M. Gerasimova, „Lamaistskij pochoronnyj obrjad v Burjatii", in: *Voprosy preodolenija perežitkov prošlogo i stanovlenije novych obyčajev i tradicij*, vypusk 2, Ulan-Ude 1969, s. 31-39; Taras M. Michajlov, *Burjatskij šamanizm: Istorija, struktura i social'nyje funkcii,* Novosibirsk: Nauka 1987; Ljubov L. Abajeva, *Kult gor i buddizm v Burjatii*, Moskva: Nauka 1992; C. N. Namžilon, „Naličije lamaistskogo i šamanskogo kultov v obrjade *obo* – pokazatel ustojčivosti drevnich narodnych tradicij", in: L. V. Kuras (ed.), *Tězisy i doklady meždunarodnoj naučno-těoretičeskoj konferencii „Banzarovskije čtěnija-2", posvjaščennoj 175-letiju so dnja rožděnija Dorži Banzarova,* Ulan-Ude: Izdatěl'stvo BNC 1997, s. 157-160.

18 Citováno podle Xenija M. Gerasimova, *Lamaizm i nacional'no-kolonial'naja politika...,* s. 23.

akci jako protibuddhistickou. Lze tedy říci, že na konci 17. a začátkem 18. století vytvořili Burjati pod vlivem mnichů z Mongolska a Tibetu a ve spolupráci, či lépe řečeno na popud ruské guberniální aministrativy, svébytnou ekleziální strukturu, burjatskou buddhistickou církev.

Raguzinského „Pokyn pohraničním dohližitelům" se nezabýval pouze vztahem carské administrativy k burjatským buddhistickým duchovním, ale nově vymezoval povinnosti nejvyšších rodových náčelníků, tajšů. Ponechával jim pravomoci soudit drobnější spory, rozepře a přestupky, které i nadále měly spadat pod jurisdikci tradičních burjatských rodových soudů, kde jako soudci vystupovali rodoví náčelníci, stařešinové a významní činovníci. Pokud měl takový soud například posuzovat složitější případy, sestával z náčelníků tří sousedních rodů. Podle zmíněného „Pokynu" se dále vybírala od obyvatelstva zvláštní daň, nazývaná *jasak*, a to buď v naturální, či peněžní podobě. A nakonec zde byla nově stanovena povinnost každého Burjata úředně se přihlásit ke svému rodu a podřídit se tímto aktem pravomoci příslušného rodového náčelníka. Přihlášení se k rodu bylo definitivní, podle „Pokynu" se zapovídaly jakékoliv „přestupy" z jednoho rodu do jiného poté, kdy byla provedena registrace hlav rodin.[19] Tajšové jako nejvyšší neekleziální hierarchové burjatských rodů tak měli ve své moci jak administrativu, včetně moci soudní a výkonné, tak i hospodářství. Tresty, které mohly burjatské tradiční rodové soudy vynášet, byly nyní potvrzeny ze strany ruské administrativy a zahrnovaly jak tělesné tresty, tak finanční či naturální pokuty, ale dokonce i vyhnanství či vězení. Z kompetence představitelů rodů a místní soudní moci byly vyňaty pouze takové zločiny, jako bylo padělání a pozměňování peněz, vraždy, výjimečně násilné činy a pobuřování. Vyšetřování a následné soudní postihy za tyto skutky přecházely do kompetence ruských soudů. Tento stav trval v Zabajkalsku až do obvodové („volostní", rus. *volostnaja*) reformy na počátku 20. století, kdy byly od sebe zákonem z roku 1901 poprvé odděleny moc administrativní a moc soudní. Demokratickým prvkem soudní moci v Burjatsku byl fakt, že soudci nepocházeli pouze z místní nobility, ale do funkce soudce mohl být vybrán každý příslušník rodu starší třiceti let, který požíval vážnosti a měl důvěru rodových náčelníků a obyvatelstva.

19 S. S. Baldanov, „Administrativnoje upravlenije rossijskim gosudarstvom Burjatijej: vtor. pol. 17 v. – nač. 20 v.", in: L. E. Jangutov (ed.), *Gumanitarnyje issledovanija*..., s. 89.

Uznání burjatského buddhismu jako státního náboženství Zabajkalska (polovina 18. století)

Zájem carského dvora na klidné jižní hranici s Čínou vyústil do nového přístupu k buddhistickému náboženství v Burjatsku v polovině 18. století. Carevna Alžběta (Jelizaveta) Petrovna zahájila již v roce 1741 novou náboženskou politiku, někdy nazývanou „politikou tolerance", a to údajným náboženským tolerančním patentem, ve kterém vyhlásila buddhismus za státní či národní náboženství v Zabajkalsku. Existence tohoto dekretu se v ruské i světové literatuře traduje již delší dobu,[1] avšak dokument potvrzující, že byl dekret skutečně vydán, dosud v archívech nebyl nalezen.[2] Legenda o tolerančním patentu z roku 1741 zřejmě vznikla na základě tvrzení Alexeje M. Pozdnějeva, který o něm hovoří *expressis verbis* již v poslední čtvrtině 19. století.[3] Uváděl to ve spojitosti s ustanovením prvních sto padesáti „státních lamů" (sám užíval ruský termín *komplektnyj lama*). Přesto lze říci, že od poloviny 18. století požíval buddhismus v Burjatsku zvláštních výhod, které spočívaly především ve státní ochraně před působením ruské pravoslavné misie, která byla jinak na Sibiři velmi agilní.

1 Existenci dekretu uvádí např. R. R. Rahul (viz „The Role of Lamas in Central Asian Politics", *Central Asiatic Journal* 12/3, 1969, s. 216) a ze současných autorů také Širab B. Čimitdoržijev, který hovoří o tom, že: „V roce 1741 vyhlásila carevna Alžběta (Jelizaveta) Petrovna náboženský manifest, podle kterého ruská vláda oficiálně povolila jak lamaistický kult, tak i činnost buddhistických mnichů na území Burjatska, přičemž lamové byli přivedeni ke slibům věrnosti a byli osvobozeni od všech daní a povinností." („Načalo rasprostraněnija buddizma v Burjatii", in: L. E. Jangutov (ed.), *Burjatskij buddizm: Istorija i iděologija*, Ulan-Ude: Izdatěl'stvo BNC 1997, s. 24.) Nutno podotknout, že takto formulovaný obsah údajného dekretu či manifestu je nepřesný. V polovině 18. století došlo k blíže nespecifikovanému oficiálnímu uznání buddhismu jako národního náboženství zabajkalských Burjatů. Zmíněné úlevy, které se vztahovaly především na daně a službu v armádě a byly spojeny se slibem loajality carské administrativě, se týkaly pouze asi sto padesáti „státních lamů". Natalija L. Žukovskaja o existenci dekretu hovoří taktéž: „Krátce po nastoupení na trůn vydala carevna Alžběta (Jelizaveta) Petrovna výnos, podle kterého se v Burjatsku uznává existence ‚lamaistické víry' a potvrzuje se jedenáct klášterů (tolik jich v té době bylo postaveno) se sto padesáti ‚státními lamy'…" („Burjatija: Žarkij ijul' 1991 goda", *Buddizm* 1/1, 1992, s. 15). Existenci zmíněného dekretu konstatuje i další ruská badatelka Galina R. Galdanova („Tradicionnyje verovanija burjat v sistěme buddizma", in: L. E. Jangutov (ed.), *Burjatskij buddizm: Istorija i iděologija*, Ulan-Ude: Izdatěl'stvo BNC 1997, s. 92). Nikdo z citovaných autorů ovšem neuvádí konkrétní pramen či odkaz na údajný dekret carevny Alžběty (Jelizavety) Petrovny.

2 Viz Alexandr I. Andreyev [A. I. Andrejev], *A Historical Survey of Buddhism in Buryatia*, nepublikovaný rukopis 1995.

3 Alexej M. Pozdnějev, „K istorii razvitija buddizma v Zabajkalskom kraje", *Zapiski Vostočnago Otděljenija Imperatorskogo Russkago Archeologičeskago Obščestva* 1886, 1/1, s. 170.

Prvním představitelem burjatských buddhistů, který byl roce 1764 rozhodnutím irkutských guberniálních úřadů ustanoven za burjatského bandido chambolamu, byl Dambadorži Zajagin, v ruské literatuře známý pod jménem Zajajev. Byl to syn mongolského knížete, který mnišské vzdělání obdržel v Tibetu, odkud se do Burjatska vrátil v roce 1741. Usadil se v Congolském klášteře, odkud zaváděl do burjatského náboženského života mnohé praktiky řádu Gelugpa, jako například devítidenní slavení Nového roku Losar atp. Jeho styky s carským dvorem byly i osobní, ve funkci hlavy buddhistů východní Sibiře navštívil v roce 1768 Moskvu, kde vystoupil v diskusi s dalšími představiteli nepravoslavných církví v Rusku. Pobýval také v Petrohradu , kde se zúčastnil audience u carevny Kateřiny II., která se velmi živě o burjatský a tibetský buddhismus zajímala.[4]

Nejvyšší funkci po něm převzal jeho syn Cheturchejev, instalovaný irkutskými guberniálními úřady v roce 1783. Tato první tři jmenování (včetně „nultého" bandido chambolamy Ngawanga Phüncchoga) posilovala moc congolských Burjatů a jejich náboženských představitelů. První buddhistické kláštery v Zabajkalsku vznikaly ve stepi podél rusko-mongolské hranice, tedy v kraji Congolů, a byly umístěny v jurtách, protože tehdejší Burjati byli kočovníci. K jejich výraznějšímu usazení došlo pod vlivem carské administrativy až počátkem 20. století. První velký stacionární klášter byl právě Congolský klášter (nynější Muročinský klášter pokračuje v jeho tradici). Zde měl burjatský bandido chambolama první rezidenci. Ve stejné době byl z iniciativy Zamby (Žimby) Achaldajeva založen i druhý plstěný chrám, Burjaty nazývaný dugan, u Husího jezera (rus. *Gusinoje ozero*, bur. *Chulunnúr*).

První burjatské buddhistické chrámy a kláštery byly dvojího druhu. Buď se jednalo o osobní „modlitebny" místních náčelníků, tajšů, nebo o veřejné sakrální stavby. Pozdější kláštery byly již zpravidla stavěny podle principu místní a rodové příslušnosti, kterou určovala oddělená, etnicky spřízněná skupina či podskupina se společným předkem. Takový chrám byl určen pouze pro členy příslušného rodu. Tato tendence pokračovala dlouho do 19. století, kdy vznikalo množství „sesterských" klášterů či chrámů tím, že se oddělily od velkých klášterů. Tento způsob byl nejčastěji využíván mezi chorinskými Burjaty.

V 18. století byly v Burjatsku dva velké kláštery: Congolský a Tamčinský (Gusinoozerský). Tamčinský klášter byl původně postaven na řece Čikoj

4 O životě a činnosti tohoto prvního burjatského bandido chambolamy viz např. B. V. Očirov – C.-Ch. V. Očirova, „Někotoryje matěrialy o žizni i dějatel'nosti Damba-Darža Zajajeva", in: *Kultura Central'noj Azii: Pis'mennyje istočniki*, vypusk 4, Ulan-Ude: Izdatěl'stvo BNC 2000, s. 110-116.

a teprve později se přestěhoval na břeh Husího jezera. Rivalitu mezi těmito kláštery je možné vysvětlit jako důsledek faktu, že vycházely z odlišných monastických tradic, a jejich rituální praxe byla tudíž různá. Mniši z Congolského kláštera uskutečňovali rituály podle vzoru tibetského Däpungu, který do Burjatska přenesl nástupce Ngawanga Phüncchoga bandido chambolama Dambadorži Zajagin v roce 1741. Svár mezi oběma kláštery nabýval někdy i paradoxních rozměrů. V roce 1770 se například skupina třiceti pěti nižších duchovních pod vedením congolského lamy Baldandašiho Songorlina na protest proti útlaku vzdala své buddhistické víry a konvertovala k pravoslaví.[5] Tato skupinová „konverze na protest" nemá v Burjatsku obdobu a zůstala unikátní záležitostí.

Mniši z Tamčinského (Gusinoozerského) kláštera se řídili tradicí mongolskou, protože jejich představený lama Zamba Achaldajev získal vzdělání v Urze. Z. Achaldajev pocházel z Chataginova a nabyl vzdělání v klášteře urgského chutuchty. Zpočátku pobýval v prvním Congolském klášteře, později odešel do pastvišť svého rodu. Brzy mezi buddhistickými hodnostáři propukl boj o titul hlavního duchovního představitele Zabajkalska. Carská administrativa v čele se Savvou Raguzinským podporovala congolské duchovní, což se projevilo jejich jmenováním do nejvyšších funkcí. Lama Z. Achaldajev se ovšem domáhal stejného titulu, jaký měl jeho rival Cheturchejev. Tak se stalo, že v roce 1783 mělo Zabajkalsko dva chambolamy, jeden spravoval kláštery na levém břehu Selengy, druhý na pravém.[6] Situace se vyvinula tak, že pět klášterů z levé strany Selengy – Tamčinský (Gusinoozerský), Dyrestujský, Ičetujský, Burgaltajský a Acajský, odmítlo podřízenost stávajícímu congolskému bandido chambolamovi Cheturchejevovi a selenginští věřící za svého bandido chambolamu vyhlásili Z. Achaldajeva. Centrem levobřežních selenginských klášterů se přirozeně stal Tamčinský (Gusinoozerský) klášter. Burgaltajský klášter se přestěhoval do Gegety a stal se tak Gegetským klášterem. Z Acajského kláštera se vydělil a posléze osamostatnil Zagustajský klášter. Postaveny byly také kláštery v Iro a Jangažině, tedy Irojský a Jangažinský klášter.[7] Zprvu nenápadného, ale stále výraznějšího vlivu začal postupně nabývat i hlavní klášter chorinských Burjatů, který se nazýval Kudunský a nacházel se poblíž města Kižinga.

---

5 Viz B. B. Batujev – I. B. Batujeva, *Očerk istorii selenginskich burjat,* Ulan-Ude: Sibir 1993, s. 56.

6 Srv. Xenija M. Gerasimova, *Lamaizm i nacional'no-kolonial'naja politika carizma v Zabajkalje v XIX i načale XX vekov,* Ulan-Ude: Burjat-mongol'skij naučno-issledovatěl'skij institut kultury 1957, s. 25.

7 Viz B. B. Batujev – I. B. Batujeva, *Očerk istorii...*, s. 56.

Později, jako výsledek silného pnutí a snad i strategické úvahy ruského vedení o tom, že není vhodné mít sídlo hlavy ekleziální struktury přímo na neuralgické hranici, byla rezidence bandido chambolamy v roce 1809 či 1810 přenesena dále do vnitrozemí. Změna umístění rezidence byla provázena výrazným posílením vlivu a moci duchovenstva z Tamčinského (Gusinoozerského) kláštera a zvýrazněním role selenginských Burjatů. Třetím bandido chambolamou buddhistů východní Sibiře se tak stal v roce 1809 adoptivní syn lamy Z. Achaldajeva Gavan Išižamsujev, též známý jako Žamsyn (bur. *Žamsyn-gegén*), který svou funkci zastával nejméně do roku 1825.[8]

Prvním psaným burjatským dokumentem, který vymezoval místo buddhismu ve společnosti, byly patrně „Zákony a pravidla věrouky", které v roce 1759 sestavili chorinští a selenginští nojoni. O buddhismu se v nich píše jako o jejich oficiálním náboženství a text obsahuje také některé body dokumentu z roku 1576, ve kterém je zaznamenáno obrácení Burjatů na buddhismus v Kökenúrsku.[9] Tento text, jehož autoři byli sami Burjati, však neobsahoval žádné formulace týkající se vztahu burjatské buddhistické ekleziální struktury a pravoslavného ruského státu. Na skutečnost, že vztahy mezi guberniální správou a buddhistickými duchovními nejsou nijak zvlášť reglementovány, upozornil jako první v roce 1823 generální gubernátor Lavinskij. Poukazoval na nutnost úpravy postavení buddhistického duchovenstva ve východní Sibiři jako předpokladu pro úspěšnou ruskou politiku jak ve vztahu k Burjatům, tak k mandžuské Číně, respektive Mongolsku. Následovalo několik průzkumných expedic do Zabajkalska, organizovaných vládními úředníky, jejichž cílem bylo zjistit, jakou politickou pozici vlastně buddhističtí duchovní zastávají. Do roku 1838 se těmito záležitostmi zabývalo ruské ministerstvo zahraničních věcí a od roku 1841 pouze ministerstvo vnitra a správa gubernií. Zejména materiály Lavinského (z roku 1823) a Uspenského (z roku 1843) obsahují mnoho údajů o životě buddhistů v Zabajkalsku.[10]

---

8 Viz G. S. Mitypova, *Acagatskij dacan, 1825-1937: Istorija, sobytija i ljudi,* Ulan-Ude: Fond Agvana Doržijeva 1995.

9 Srv. Xenija M. Gerasimova, *Lamaizm i nacional'no-kolonial'naja politika...*, s. 10. Kökenúrsko je oblast okolo jezera Kökenúr, dnešní čínská provincie Čching-chaj s hlavním městem Si-ning. V tibetském kontextu je oblast známá jako Amdo a nachází se v ní dva hlavní buddhistické kláštery – Kumbum a Labrang (ten je ovšem v dnešní čínské provincii Kan-su s hlavním městem Lan-čou). Oba kláštery v 18. – 20. století sloužily jako významná střediska pro vzdělávání mongolských a burjatských buddhistických mnichů, jakož i poutní místa pro mnichy i laiky.

10 Viz Xenija M. Gerasimova, *Lamaizm i nacional'no-kolonial'naja politika...*, s. 5.

Lze tedy shrnout, že tibetský budhismus v Burjatsku měl od počátku svého rozšiřování tři ohniska vytvořená okolo tří nejvýznamnějších klášterů: (1) Congolský klášter; (2) Tamčinský klášter a (3) Kudunský klášter. Proces šíření a definitivního usazení buddhismu jako národního a posléze i státního náboženství Burjatů nebyl jednoduchý a bezrozporný. Charakteristickým rysem, zejména počátečního stádia tohoto procesu, bylo napětí čas od času přerůstající v ostré konflikty, jež byly vedeny ve dvou úrovních.

První úroveň měla etnický, respektive rodový rozměr. Burjatská rodová seskupení jakožto hlavní etnická struktura kočovníků se musela uzpůsobit novým ruským administrativním ustanovením, zejména pak legislativě, jež se týkala „jinorodců". Adaptace tradičních rodových vztahů, vazeb a hierarchie do nového státního prostředí s sebou místo zklidnění situace přinášela naopak posílení dřívějších neshod a sporů.

Druhá úroveň sporu měla rozměr náboženský – jednalo se o spor v obřadní praxi a kultu. Šíření tibetského buddhismu na sever do mongolských stepí bylo provázeno asimilací některých místních božstev do panteonu, přizpůsobením obřadní stránky náboženského života místním poměrům atp. Inovace a úpravy se týkaly jak náboženského kalendáře, tak i například výběru, pořadí a rytmu čtení posvátných textů při obřadech či shromážděních mnichů (bur. *chural*). Přestože šíření buddhismu do Burjatska bylo v 17.-19. století zajišťováno takřka výhradně řádem Gelugpa a ostatní tibetské buddhistické tradice či řády jako Ňingmapa /*Rňing-ma-pa*/, Sakjapa /*Sa-skja-pa*/ a Kagjüpa /*Bka'-brgjud-pa*/ se těchto misionářských aktivit oficiálně neúčastnily, nebyly ani obřady ani texty v nově vznikajících klášterech unifikovány.

Rodově-náboženské spory, jež provázely proces šíření a ustanovení buddhismu v Burjatsku, se promítaly zejména do sporu o ekleziální superioritu představovanou místem rezidence burjatského bandido chambolamy. Tuto výsostně náboženskou otázku vyřešila ruská administrativa tím, že nakonec upřednostnila Tamčinský klášter, a umenšila tak roli Congolského kláštera. Třetí ohnisko šíření buddhismu v Burjatsku, Kudunský klášter chorinských Burjatů, ztratil na mocenských pozicích a do zmíněných sporů nijak podstatně nevstupoval.

Rozvoj ekleziální struktury a vybudování klášterní sítě v Předbajkalsku a Zabajkalsku (polovina 18. století až dvacátá léta 20. století)

V první polovině 19. století vyvstala před guberniální správou potřeba administrativní regulace buddhistického života zvláště výrazně. Přípravou podkladů, případně vlastních návrhů příslušného dokumentu, který by dal buddhistickému životu v Zabajkalsku právní rámec a řád, se v té době postupně zabývali čtyři ruští činitelé: hrabě M. M. Speranskij, autor „Statutu jinorodců" z roku 1822; baron Schilling von Kronstadt, autor projektu „Statut mongolsko-burjatského duchovenstva" z roku 1831; Levašev, autor projektu „Statut vedení buddhistického duchovenstva ve východní Sibiři" z roku 1849 a hrabě Nikolaj Nikolajevič Muravjov-Amurskij, autor „Postavení lamaistického duchovenstva východní Sibiře" z roku 1853.

Prvním úředním dokumentem, který upravoval administrativní vztahy mezi burjatským obyvatelstvem okolo jezera Bajkal (jinorodci) a carskou mocí, byl „Sibiřský rozkaz" z 19. února 1637. Tento dokument vymezoval statut ruských úředníků na nově získaných územích Sibiře. Základním územně-správním článkem se v 17. století i v nově obsazených zemích stal újezd, v jehož čele stál vojvoda. Obyvatelstvo takových území mělo za povinnost platit novou formu daně – jasak. Společně s administrativní mocí se začala ustanovovat i moc soudní.[1]

Speranského „Statut jinorodců" z roku 1822

V březnu 1819 byl hrabě M. M. Speranskij pověřen generálním gubernátorem východní Sibiře zvláštním úkolem. Měl vykonat inspekci sibiřských gubernií a pro nejvyšší místa připravit příslušnou revizní zprávu s návrhem na nové uspořádání administrativních záležitostí sibiřských gubernií. Výsledkem několikaleté činnosti tohoto liberálního reformátora

1 S. S. Baldanov, „Administrativnoje upravlenije rossijskim gosudarstvom Burjatijej: vtor. pol. 17 v. – nač. 20 v.", in: L. E. Jangutov (ed.), *Gumanitarnyje issledovanija molodych učenych Burjatii,* Ulan-Ude: BION SO RAN 1996, s. 88.

byl návrh „Statutu jinorodců“ (rus. *Ustav ob upravlenii jinorodcev*),[2] který byl 21. července 1821 posouzen zvláštním výborem ustanoveným za tímto účelem guberniální administrativou. Závěry výboru byly kladné a dokument byl doporučen ke schválení nejvyšší mocí. Jeho oficiální konfirmace, vyjádřená podpisem cara Alexandra I., nese datum 22. června 1822.[3] Následně vydaný výnos, „Statut jinorodců“ se zabýval postavením sibiřských národnostních a náboženských menšin, z hlediska Ruska tedy cizinců, nicméně poddaných cara. Podle tohoto výnosu začali burjatští buddhističtí duchovní spadat pod pravomoc místní policie, čímž se dostali na stejnou úroveň jako ostatní Burjati, kteří ruské policii podléhali od počátku kolonizace. Statut garantoval sibiřským jinorodcům omezené zachování jejich tradičních náboženství. Burjati mohli i nadále stavět buddhistické chrámy a kláštery, ale jenom se svolením úřadu místního gubernátora.[4]

Ve vztahu k původnímu obyvatelstvu Burjatska vycházel „Statut jinorodců“ ze čtyř základních principů: (1) rozdělení původního obyvatelstva do tří skupin na usazené, kočující a putující;[5] (2) vymezení kurately, carské ochrany původního obyvatelstva, ze strany ruské administrativy a policie; (3) zavedení svobodného obchodu s původním obyvatelstvem a konečně (4) celkový objem daní vybíraných od původního obyvatelstva se měl dát do souladu s ekonomickými možnostmi každého rodu; tato daňová reforma se měla uskutečnit na základě údajů získaných z budoucí revize.[6]

V oblasti administrativně-správní vznikly na základě „Statutu jinorodců“ tři stupně správy burjatských kočovníků a putujícího obyvatelstva: (1) rodová správa (rus. *rodovoje upravlenie*) – nejnižší organizační úroveň; (2) jinorodecké zřízení (rus. *jinorodnaja uprava*) – střední úroveň; a (3) stepní duma (rus. *stěpnaja duma*) – nejvyšší úroveň uspořádání obyvatelstva. Burjatská neekleziální, civilní či laická hierarchie v 18. století sestávala pod-

2 Viz např. B. B. Batujev – I. B. Batujeva, *Očerk istorii selenginskich burjat,* Ulan-Ude: Sibir 1993, s. 25.

3 S. S. Baldanov, „Administrativnoje upravlenije…“, s. 90.

4 Xenija M. Gerasimova, *Lamaizm i nacional'no-kolonial'naja politika carizma v Zabajkalje v XIX i načale XX vekov,* Ulan-Ude: Burjat-mongol'skij naučno-issledovatěl'skij institut kultury 1957, s. 26.

5 V rus. originále: *brodjačije*. Obě skupiny neusazeného původního burjatského obyvatelstva, kočující i putující jinorodci, měly být postupně a v závislosti na ekonomické situaci přeměněny na první skupinu, tedy na usazené (viz Ju. S. Daržajev, „Struktura administrativnogo upravlenija burjat v XIX veke“, in: L. E. Jangutov (ed.) *Gumanitarnyje issledovanija molodych učenych Burjatii,* Ulan-Ude: BION SO RAN 1996, s. 94). Proces usazování Burjatů, který znamenal postupné omezování jejich tradičního nomádského způsobu života, byl započat již v první třetině 19. století a pokračoval po dobu téměř sta let.

6 Viz Ju. S. Daržajev, „Struktura administrativnogo upravlenija…, s. 94.

le E. M. Zalkinda[7] z následujících stupňů, které se ovšem dosti lišily v Předbajkalsku i Zabajkalsku:

> Nejvyšší rodový náčelník – *tajša*. Tento titul se používal jak v Předbajkalsku, tak v Zabajkalsku. Titul, označující tradiční funkci či post, se postupně dostal do souladu s ruskými představami o administrativní územní i rodové správě v Burjatsku. Na přelomu 18. a 19. století dostávali tento titul pouze burjatští muži, kteří pak řídili velké územní celky (rusky nazývané *vědomstva*), titul jim uděloval car svým rozhodnutím, patentem.
>
> Hlava rodu – *šulenga* (Zabajkalsko) a *zajsan* (Předbajkalsko).
>
> Předák vesnice (*ulus*) – *damal* (Zabajkalsko) a *staršina* (Předbajkalsko). Titul damal se zachoval do poloviny 19. století, poté zanikl. Chorinští Burjati nazývali damaly *pjatděsjatniky*, což znamenalo, že jeden damal připadal na padesát duší. Byla to funkce především hospodářská, damalové byli ustanovováni na jeden rok a jejich hlavním úkolem bylo vybírat daně, *jasak*, od té části místního obyvatelstva, která jim podléhala. Vybraný jasak předávali tajšům, šulengům či zajsanům.
>
> Nejnižší náčelník – *darga* (Zabajkalsko) a *děsjatnik* (Předbajkalsko). Jejich funkce byla v různých částech Burjatska různá, ale zpravidla se jednalo o pomocníky damalů (Zabajkalsko) a staršinů (Předbajkalsko). Poněkud jinou hierarchii uvádí X. M. Gerasimova, když říká, že: „Podle Statutu jinorodců z roku 1822 měli být Burjati podřízeni váženým lidem z jednotlivých rodů, kteří měli následující tituly: *kňazec, nojon, tajša, zajsan* a *šulenga*, přičemž tyto tituly měly být i nadále získávány podle tradic a zvyků jednotlivých rodů“.[8]

Na základě „Statutu jinorodců“ byly v Předbajkalsku ustanoveny následující stepní dumy – Alarská, Bulagatská, Kudinská, Idinská, Věrchněudinská, Olchonská a Tunkinská, v Zabajkalsku pak Kudarinská, Barguzinská, Selenginská a Chorinská, z níž se později ještě vyčlenila Aginská.[9]

Selenginská stepní duma měla například v roce 1822 osmnáct rodových správ.[10] Prostřednictvím vzniku dvanácti stepních dum získali Burjati rela-

---

7 Viz E. M. Zalkind, *Obščestvennyj stroj Burjat v XVII – pervoj polovine XIX veka*, Moskva: Nauka 1970, s. 286, citováno podle Ju. S. Daržajev, „Struktura administrativnogo...“, s. 96-97.

8 Viz Xenija M. Gerasimova, *Lamaizm i nacional'no-kolonial'naja politika...*, s. 110.

9 Viz Ju. S. Daržajev, „Struktura administrativnogo upravlenija... “, s. 95.

10 Viz. B. B. Batujev – I. B. Batujeva, *Očerk istorii…*, s. 25.

tivní autonomii, neboť stepní dumy byly orgány volené samotnými Burjaty, ruská administrativa je pouze schvalovala; analogicky to platilo i o nižších článcích, tedy o rodové správě a jinorodeckém zřízení.[11]

Schillingův „Statut mongolsko-burjatského duchovenstva" z roku 1831

V roce 1831 carská vláda vyslala barona Schillinga von Kronstadt, předního ruského orientalistu a pracovníka petrohradského ministerstva zahraničních věcí, aby prověřil údaje guberniální administrativy ohledně buddhismu v Burjatsku a připravil svůj projekt „Statutu mongolsko-burjatského duchovenstva" (rus. *Ustav mongolo-burjatskogo duchověnstva*). Schilling von Kronstadt studoval mnišská řádová pravidla, která mu tým lamů přeložil z tibetštiny do mongolštiny; působil tedy v úzké spolupráci s těmi, na něž se měl budoucí dokument vztahovat. Ve stejném roce požádal mnichy z Kudunského kláštera o pomoc při přípravě podkladů a shromažďování informací, které potřeboval pro sepsání návrhu dokumentu. Schilling se v jeho přípravě řídil dvěma zásadami. První spočívala ve sjednocení burjatských duchovních, kteří byli díky sporu mezi selenginskými a congolskými Burjaty o vedení v ekleziální struktuře polarizováni. Druhou zásadou byla neustálá snaha o posílení vlivu vlády na hlavního představitele buddhistů, bandido chambolamu. Dále pak chtěl omezit vliv guberniálních správců, jejichž kořistnictví bylo podle jeho názoru hlavní příčinou nepořádků. Opatření navrhovaná Schillingem posilovala vliv bandido chambolamy, který byl vůči carskému dvoru tradičně loajální a de facto zvyšovala závislost na ruské vládě. Úředníci ministerstva zahraničních věcí předpokládali, že se bandido chambolama nebude chtít dělit s cizinci ani o burjatské kláštery, ani o peníze získané od burjatského obyvatelstva.

Místní guberniální administrativa se domnívala, že zvláštní zákon o buddhistickém duchovenstvu připravený ministerstvem zahraničních věcí není potřebný, je jen třeba v „souboru stepních zákonů" rozpracovat podrobněji povinnosti lamů. Schillingův návrh zákona byl projednáván sedm let, až do roku 1838, kdy byl zamítnut.[12]

11 M. G. Levin (ed.), *Narody Sibiri*, Leningrad: Izdatěl'stvo Akaděmii nauk SSSR 1956, s. 222.

12 Viz Xenija M. Gerasimova, *Lamaizm i nacional'no-kolonial'naja politika...*, s. 6-7, s. 32-33.

Levaševův „Statut vedení buddhistického duchovenstva ve východní Sibiři“ z roku 1849

Poté, co byl definitivně zamítnut projekt ministerstva zahraničních věcí zpracovaný Schillingem, ujalo se iniciativy petrohradské ministersvo vnitra. V roce 1848 vyslalo do Zabajkalska pracovníka oddělení duchovních záležitostí Levaševa, který byl pověřen prověřením starých informací jak Schillingových, tak i místní guberniální správy, a dále měl pořídit nová svědectví o klášterech a zjistit, jaké jsou vztahy mezi pravoslavím, buddhismem a šamanismem. Levaševovy dokumenty z roku 1848 popírají, že by lamové zneužívali místního obyvatelstva, a jeho „Statut vedení buddhistického duchovenstva ve východní Sibiři“ (rus. *Ustav dlja rukovodstva lamajskomu duchověnstvu v Vostočnoj Sibiri*) byl vcelku podobný Schillingovu „Statutu“.[13] Ani jeho projekt neušel stejnému osudu jako předchozí Schillingův návrh; dokument nebyl schválen a v platnost nevstoupil.

Muravjovovo-Amurského „Postavení lamaistického duchovenstva východní Sibiře“ z roku 1853

Mezi lety 1832-1841 se vedly v příslušných kruzích carské administrativy diskuse o tom, komu budou záležitosti spojené s burjatským buddhismem legislativně a správně podřízeny. Úředníci ministerstva zahraničních věcí byli obviněni úředníky z ministerstva vnitra z neznalosti buddhismu a z neúčinného působení v Zabajkalsku, což prý přineslo nežádoucí jevy, jako je například korupce a nepořádky popsané Lavinským. Ministerstvo zahraničích věcí navrhovalo posílit vliv bandido chambolamy, zatímco ministerstvo vnitra bylo proti tomu a navrhovalo ponechat vše při starém, tj. podřídit duchovenstvo místní policii a omezit buddhismus administrativně. Ministerstvo vnitra bylo podpořeno Druhým oddělením carské kanceláře a buddhistické duchovenstvo zůstalo nakonec podřízeno policii; záležitosti administrativy spojené s buddhismem v Rusku byly zahrnuty do kompetence oddělení duchovních záležitostí cizích náboženství ministerstva vnitra. Druhé oddělení prověřovalo údaje gubernátora Lavinského, snažilo se prosadit vliv policie, zamezit agitaci proti pravoslaví a minimalizovat vliv cizích center, který se projevoval především v Kjachtě. Úředník ministerstva vnitra Levašev pobýval v Zabajkalsku v letech 1848-1849. Ve své zprávě uvedl, že buddhismus není pro Burjaty zátěží, respektive nepředstavuje pro Rusko bezprostřední ohrožení, problémem byl přetrvávající vliv

13 Viz *ibid*., s. 32-33.

mongolského a čínského duchovenstva na burjatské obyvatelstvo a duchovní. Společně udržovali neustálé kontakty, což se také projevovalo v obchodních stycích, Burjati získávali z Mongolska kultovní předměty, literaturu atp. Při případné roztržce s Čínou by takové styky Burjatů s Mongoly a Číňany mohly Rusku škodit. Proto Levašev považoval za prospěšné omezit vliv buddhismu v Zabajkalsku. Jeho „Statut vedení buddhistického duchovenstva ve východní Sibiři" však nebyl příslušnými orgány přijat.

Nakonec byl schválen projekt generálního gubernátora východní Sibiře hraběte N. N. Muravjova-Amurského nazvaný „Postavení lamaistického duchovenstva východní Sibiře" (rus. *Položenije lamaistskogo duchověnstva v Vostočnoj Sibiri*) z roku 1853.[14] V příloze k tomuto projektu N. N. Muravjov-Amurskij odsoudil většinu Levaševových názorů a trval na provedení těch opatření, kterými by byla zabezpečena přísnější administrativní kontrola buddhistického duchovenstva. Dále psal, že rostoucí počet lamů, agitace proti pravoslaví a vliv zahraničního duchovenstva přinutily vládu hledat opatření ke zničení tohoto zla. Potvrdil Lavinského dohad o tom, že kontakty mandžuské vlády s pohraničními burjatskými buddhisty odporují cílům ruské vlády, a je proto nutné přivést burjatské buddhisty k pořádku patřičnými zákony. V roce 1853 byl projekt schválen carem Mikulášem I. Rychlé prosazení zákona ukazuje na všeobecnou aktivaci carské politiky na Dálném východě. Po smlouvách s Čínou o hranicích z let 1689 a 1727 se Rusko snažilo udržovat stálý mír. Vždyť na obchod s Čínou připadalo kolem šedesáti procent ruského exportu.[15]

Ve svém projektu, přijatém jako základ „Postavení z roku 1853", se N. N. Muravjov-Amurskij podobně jako Schilling zaměřil na centralizaci buddhistů. Snažil se soustředit moc v rukou bandido chambolamy, který měl právo udělovat hodnosti, například hodnost představeného kláštera (bur. *širétuj*). Na druhé straně měl povinnost vést o všem dokumentaci a kopie zasílat generálnímu gubernátorovi. Udělovat mnišskou hodnost gelonga a gecchula (tib. gelong */dge-slong/*, plně ordinovaný mnich; tib. gecchul či gecchül */dge-cchul/*, mnich nižšího stupně, novic) bylo možno jen se souhlasem místní i centrální administrativy. Vláda potřebovala loajálního, a přitom vlivného bandido chambolamu.[16]

Celkově lze říci, že „Postavení z roku 1853" soustředilo moc do rukou bandido chambolamy a díky tomu se podařilo překonat předchozí rozpory selenginských a chorinských duchovních o to, kdo bude v Burjatsku hla-

14 Úplný překlad viz „Dokumenty" s. 269-275.

15 Viz Xenija M. Gerasimova, *Lamaizm i nacional'no-kolonial'naja politika...*, s. 35.

16 Viz *ibid.*, s. 31-38.

vou ekleziální struktury, kde bude její rezidence atp. Situace faktického dvojvládí se změnila a přestože tu nadále působilo jakési tiché soupeření mezi oběma skupinami, již nikdy nenabylo předchozí intenzity. Carská vláda však dosáhla svého cíle – navázala spojení s nejvyššími představiteli ekleziální struktury a získala v nich svou oporu. A burjatští duchovní, jak se v následujících letech ukázalo, z toho dokázali vytěžit pro sebe a své kláštery maximální výhody.

Po roce 1853 zájem o studium buddhismu ze strany guberniální správy a nejvyšších petrohradských míst pokračoval. Ve druhé polovině 19. století se mnoho zpráv přicházejících do metropole ze Zabajkalska týkalo pravoslavné misie, respektive problémů s misijní činností. Pravoslavný synod nesouhlasil s obsahem dokumentu „Postavení z roku 1853". Text a jeho praktické uskutečňování mu připadal příliš tolerantní k „pohanskému modlářství", totiž tibetskému buddhismu v Zabajkalsku, a málo otevřený a vstřícný směrem k pravoslavné církvi a jejím misijním aktivitám.

Příkladem neustávajícího zájmu Petrohradu o bádání v oblasti východních náboženství byla například cesta, kterou v devadesátých letech uskutečnil kníže Esper E. Uchtomskij, když doprovázel následníka trůnu na jeho cestě okolo světa. E. E. Uchtomskij byl už v roce 1886 vyslán do Zabajkalska, potom cestoval po trase Urga – Peking – Cejlon do Evropy. Cílem jeho expedice bylo také zkoumat politické postavení buddhismu v asijských mezinárodních vztazích.[17]

Ruská státní administrativa vyčlenila v rámci uskutečňování „Postavení z roku 1853" prostředky ze státní pokladny na platy celkem 285 „státních lamů", čili buddhistických mnichů „se státním souhlasem". Tito mniši spadali pod kvótu vytvořenou již v roce 1741, rusky nazývanou *štat*. Zprvu se jednalo o zhruba sto padesát představitelů buddhistického duchovenstva, kteří pobírali pravidelnou gáži. Vedle toho požívali i zvláštních daňových a jiných legislativních úlev, nemuseli například sloužit v armádě či burjatském kozáckém vojsku. Za to se carský dvůr mohl spoléhat na loajalitu mnišské komunity vůči ruskému impériu. Zhruba v tomto duchu pokračovala historie buddhismu v Rusku po celé 18. a 19. století. Občasné stížnosti pravoslavné misie na problémy s uplatňováním toleranční politiky byly z Petrohradu pravidelně odmítány s poukazem na potřebu klidu a míru v této příhraniční oblasti. Z pragmatismu carského dvora, který omezoval a regu-

17 Podrobnosti o carevičově cestě viz např. Albert Grünwedel, *Mythologie des Buddhismus in Tibet und der Mongolei: Führer durch die lamaistische Sammlung des Fürsten E. Uchtomskij*, Leipzig: F. A. Brockhaus 1900; E. E. Uchtomskij, *Putěšestvyje po Zabajkalju: Iz knigy Putěšestvyje na Vostok gosudarja imperatora Nikolaja II, 1890-1891 gg.*, Ulan-Ude: Burjatskoje knižnoje izdatěl'stvo 1992.

loval šíření pravosloví v Zabajkalsku, tedy profitovali především samotní burjatští buddhisté a jejich hierarchie. Navíc se záhy naučili jak tento výnos obcházet, zejména ve stavební oblasti, kde byl počet klášterů a chrámů stanoven analogicky *štatu* a nebylo jej proto možné bez souhlasu guberniální administrativy překračovat. Přesto se tak dělo ve velké míře a burjatské sakrální stavitelství koncem 19. a začátkem 20. století prodělávalo velkou konjunkturu. Ruští pravoslavní misionáři by rádi christianizovali všechny Burjaty, nejenom předbajkalské, ale bránila jim v tom právě petrohradská „politika tolerance", která uznávala existenci buddhismu jako národního náboženství zabajkalských Burjatů.

Náboženský život buddhistických Burjatů byl tedy v druhé polovině 19. století reglementován především „Postavením z roku 1853". Situaci ekleziální struktury popisuje X. M. Gerasimova:

> Nad přestupky se přivíraly oči. Našel-li se někdo, kdo chtěl zákon důsledně uplatňovat, jako byl například misionář Sinělnikov, měl jen nepříjemnosti s Petrohradem. Omezení byla znát v hospodářství klášterů. Částky vybírané od obyvatelstva se nezmenšovaly… Podle „Postavení z roku 1853" mělo být vysvěcení i získávání mnišských hodností prováděno jen se souhlasem úřadů. Těchto státních lamů však bylo jen 285 a celkový počet lamů se pohyboval okolo deseti tisíc, všichni měli příslušné náboženské vzdělání i duchovní hodnosti. Oficiální kariéra duchovního ovšem vyžadovala diplom ověřený guberniálními úřady, pak teprve mohli lamové získat nějakou hodnost v klášteře.[18]

Opatření politiky tolerance se ovšem nevztahovala na Předbajkalsko. Na tomto území Irkutské gubernie probíhala intenzivní christianizace Burjatů a výstavba buddhistických klášterů se zde omezila pouze na několik menších klášterů místního významu, které bezprostředně nespadaly do správní moci burjatského bandido chambolamy.

Jak uvádí X. M. Gerasimova, sestavil v roce 1863 archiepiskop Veniamin oficiální nótu, nazvanou „O lamském pohanství ve východní Sibiři"[19] (rus. *O lamskom idolopoklonničeskom sujeverii v Vostočnoj Sibiri*), kterou zaslal carské administrativě. Požadoval v ní takové změny „Postavení z roku 1853", které by vedly k odstranění privilegií buddhistických duchovních. Podobně formulované požadavky likvidace funkce bandido chambolamy, zastavení přídělů půdy pro buddhistické duchovní („státní lamy") atp. se objevily v roce 1860 i ve zprávě Gaupta, úředníka hlavní správy východní Sibiře; jednalo se tedy o materiál pocházející ze státní sféry, nikoliv z kruhů pravoslavné církve. V tomto úřadu byla roku 1863 ustanovena komise zkoumající Veniaminovy materiály, které předsedal úředník Lochvickij.

---

18 Viz Xenija M. Gerasimova, *Lamaizm i nacional'no-kolonial'naja politika...*, s. 42.

19 Celý text dokumentu viz: T. V. Jermakova, *Buddijskij mir glazami rossijskich issledovatělej XIX – pervoj treti XX veka: Rossija i sopredělnyje strany*, Sankt-Petěrburg: Nauka 1998, s. 65-82.

Komise však zjistila, že „Postavení z roku 1853“ plně odpovídá zájmům vlády. Jinak tomu ani nemohlo být, vláda nemohla ustoupit z kursu, který uplatňovala předchozích třicet let. Veniamin poté v dopise sděluje Pobědonoscevovi, carskému úředníkovi pro náboženské otázky, že nemohlo být dosaženo kýžené změny, protože „Postavení z roku 1853“ připravovali titíž lidé, kteří spravují východní Sibiř. Archiepiskop Veniamin se tedy obrátil k církevní instituci, k pravoslavnému synodu. *Oberprokuror* synodu se s jeho požadavky ztotožnil a chtěl dosáhnout požadovaných změn skrze Oddělení duchovních záležitostí cizích náboženství v Petrohradu. Velká kritika ze strany synodu směřovala k potvrzování bandido chambolamy samotným carem, což podle pravoslavných představitelů skýtalo nejvyššímu buddhistickému duchovnímu nežádoucí autoritu posvěcenou z nejvyšších míst. Proto ho podle jejich návrhu ve funkci měla napříště potvrzovat pouze správa gubernií, tedy administrativa nižší úrovně. Podle předloženého návrhu bylo také třeba zakázat zahraničním buddhistickým duchovním přístup do Zabajkalska a jasně stanovit částku, která se měla napříště vybírat od obyvatelstva pro potřeby buddhistických duchovních.

Ministerstvo vnitra, respektive jeho odbor pro duchovní záležitosti, reagovalo na žádost synodu ohrazením, že navrhované omezování buddhismu není v souladu s duchem ruského zákonodárství. S legislativou to však podle X. M. Gerasimovy nemělo co činit, bylo to jen v rozporu se zájmy vlády.

V šedesátých a sedmdesátých letech 19. století se tak nepodařilo synodu prosadit změny „Postavení z roku 1853“. V sedmdesátých letech převzal iniciativu ve směru omezování faktické i formálně deklarované moci burjatské buddhistické hierarchie generální gubernátor Sinělnikov. Pod jeho vedením byl v roce 1872 vydán oběžník o likvidaci obó a solitérních chrámů (bur. *sume*) ležících mimo správní území klášterů. Carská policie v jeho důsledku zničila 242 *obó* a 129 *bumchanů*.[20] Za Sinělnikova proběhl také jediný případ sesazení bandido chambolamy za porušení „Postavení z roku 1853“. Kromě nestátních lamů byli také pronásledováni laici nosící červené oblečení. Policie je totiž považovala za součást oděvu duchovních.[21]

Carská administrativa si ve vztahu k burjatským buddhistům stále více uvědomovala, že diferencovaný přístup k předbajkalským a zabajkalským Burjatům může výrazně posilovat mocenské postavení Ruska na jižní sibiřské hranici s Mongolskem. Tento nový přístup ústřední moci byl v západním Burjatsku charakterizován masivní christianizací a omezováním sta-

20 Termín je odvozen z mong. *bunchan*, tj. kaplička, svatyně.

21 Viz Xenija M. Gerasimova, *Lamaizm i nacional'no-kolonial'naja politika*..., s. 67-69.

vebních a jiných aktivit buddhistických klášterů. Ve východním Burjatsku tomu bylo naopak – christianizace byla vlažná, či dokonce z nejvyšších petrohradských míst omezovaná, stavební a jiné aktivity buddhistických klášterů byly sice formálně reglementovány, fakticky však nerušeně probíhaly

Obr. 1 10. burjatský bandido chambolama Dampil Gombojev (ve funkci 1878-1896). Fotografie z konce 19. století (z archívu A. I. Breslavce).

Do širších souvislostí s nástupem kapitalismu a protikoloniálního boje v Asii na konci 19. a počátku 20. století dává vznik burjatského náboženského reformního hnutí současná burjatská badatelka A. B. Ajušejeva. Autorka uvádí, že burjatské reformní snahy se uskutečňovaly v širším kontextu vládních reforem na Šrí Lance (Cejlonu), v Barmě, Thajsku (Siamu), Laosu a Kambodži a zaměřovaly se na čtyři základní oblasti: (1) prohloubení filozofického pojetí buddhismu; (2) materialistický výklad staroindického buddhismu; (3) mravní (sebe)zdokonalování člověka a společnosti založené na etických principech raného buddhismu a (4) návrat k raným formám indického buddhismu jako autentickému náboženství.[35]

R. A. Rupen sice člení burjatskou inteligenci konce 19. a první třetiny 20. století na čtyři navzájem se prolínající kategorie, buddhistické duchovenstvo zde však není zahrnuto z hlediska vztahu k reformismu a tradicionalismu. Rupenovo dělení na (1) nacionalisty; (2) panmongolisty; (3) proruské spojence, neboli „ruské a sovětské agenty" a (4) akademické učence a vzdělance,[36] odpovídá vnitřní rozrůzněnosti burjatské inteligence té doby, avšak nevypovídá mnoho o situaci v ekleziální struktuře na přelomu století. Zde hrálo největší roli názorové pnutí mezi reformními a konzervativními tendencemi, politické a světonázorové diskuse burjatské inteligence zůstávaly, alespoň zpočátku, v pozadí.

Reformátoři početně zahrnovali asi pětinu buddhistické hierarchie a byli reprezentováni nejznámějším burjatským lamou Agvanem Doržijevem, osobním učitelem a rádcem 13. tibetského dalajlamy Thubtän Gjamccha. A. Doržijev, nositel vysokého tibetského titulu cchänňi khänpo (*mcchanňid mkhan-po*), tedy „znalec filozofie", „znalec exoterického učení", byl také oficiálním představitelem Tibetu u carského dvora v Petrohradě a později i vyslancem Tibetu u sovětské vlády v Moskvě. Reformátoři chtěli obnovit původní buddhismus zavedením radikálních změn v ekleziální struktuře, které by odstranily nánosy minulosti a zároveň by přiblížily učení i praxi burjatského buddhismu, a tedy i burjatskou vzdělanost, moderní současnosti. Lamové, učenci, spisovatelé, politici a myslitelé, kteří se na tomto hnutí podíleli, chápali všechny plánované reformy šířeji než jako pouze náboženské. Samotná reforma spočívala především v následujících požadavcích:

35 A. B. Ajušejeva, „Religioznaja reformacija kak faktor formirovanija iděologiji nacional'no-osvoboditel'nogo dviženija", in: L. E. Jangutov (ed.), *Burjatskij buddizm: Istorija i iděologija,* Ulan-Ude: Izdatěl'stvo BNC 1997, s. 63-64.

36 Viz Robert A. Rupen, „The Buryat Intelligentsia", *The Eastern Quarterly* 15/3, 1956, s. 383-398; viz též Ju. S. Širapov, „R. Rupen i jego sočiněnije *Burjatskaja intelligencija*", in: L. E. Jangutov (ed.), *Burjatskij buddizm: Istorija i iděologija*, Ulan-Ude: Izdatěl'stvo BNC 1997, s. 28-54.

(1) zavedení mongolštiny jako druhého rituálního jazyka vedle tibetštiny s odůvodněním, že jde o jazyk Burjatům bližší a srozumitelnější;

(2) odchod mnichů z klášterů blíže k lidu spojený s prací mezi prostými vesničany a kočovníky;

(3) zrušení institutu rozpoznaných znovuzrozenců (nazývaných také poněkud nepřesně „převtělenci“, bur. *chubilgán*);

(4) přijetí západní vědy do tradiční burjatské vzdělanosti;

(5) užší spojení buddhismu s burjatským národním hnutím;

(6) návrat k původnímu buddhismu, nezkaženému pozdějším vývojem a především vnitřními spory v rámci mnišské komunity;

(7) chápání buddhismu nikoliv jako náboženství, ale spíše jako etického systému a mravního způsobu života;

(8) pojetí Buddhy jako geniálního člověka, učitele, filozofa a myslitele, odmítnutí jeho „zbožštění“, které bylo typické pro většinu mahájánských škol, tibetskou formu (vadžrajánu) nevyjímaje.

Burjatští buddhističtí reformátoři se sešli v druhé polovině roku 1922 na 1. všeburjatském buddhistickém sněmu (rus. *sobor*) v Acagatském (Čelotském) kláštěře. Na sněmu byly formulovány základní principy reformního směru, který vedl A. Doržijev. Nebyl to ovšem jediný reformní proud – vedle něj existovalo i hnutí vedené lamou Lubsanem Sandanem Cydenovem, které mělo své hlavní působiště v Kižinginské dolině. V roce 1919 zde vznikl i ojedinělý pokus o založení burjatského teokratického státu. Toto křídlo reformního hnutí se samo nazývalo Balagatské hnutí. Pojmenování hnutí vychází z burjatského termínu *bálaha* čili „ten, který odešel podle zákona“, v běžném jazyce to znamená též „přinutit k odchodu“; jedná se o vynucený odchod z oficiální ekleziální struktury. Existuje ovšem i jiné vysvětlení termínu Balagatské hnutí. Podle E. Č. Daribazarona je toto pojmenování odvozeno od burjatského termínu *balagada*, což je synonymum pro tehdejší administrativně-územní útvar nižší úrovně – chošún.[37]

Zakladatelem Balagatského hnutí byl podle Vladimira M. Montleviče tibetský mnich s hodností khänpo /*mkhan-po*/ či v burjatské terminologii chambolama, tedy představený kláštera nebo klášterní školy v severovýchodním Tibetu, v Kumbumu mající „převtělenecký“ titul *Džajagsy gegén* – jeho vlastní jméno ovšem Vladimir M. Montlevič neuvádí. Hnutí založi-

37 E. Č. Daribazaron, „K voprosu o teokratičeskom dviženii v 1918-1926 gg. v Chorinskom vědomstve“, in: Širab B. Čimitdoržijev (ed.), *Matěrialy naučnoj konferencii „Cybikovskije čtěnija – 7“*, Ulan-Ude: Izdatěl'stvo BNC SO RAN 1998, s. 100.

li Tibeťané společně s Burjaty, respektive zmíněný khänpo se svým burjatským žákem Lubsanem S. Cydenovem. Balagatské hnutí odpovídalo tibetskému „ekumenickému" hnutí rime (/*ris-med*/, doslova „nestrannost") a bylo jakousi burjatskou modifikací původního tibetského hnutí.[38]

Obr. 3 Lubsan Sandan Cydenov. Fotografie z konce 19. století (z archívu A. I. Breslavce).

K takové interpretaci je možné vznést námitku opírající se o skutečnost, že burjatské hnutí nemělo tak výraznou „ekumenickou" povahu jako rime a kromě toho se vyznačovalo takovým množstvím místních zvláštností, že zřejmě výstižnější bude chápat toho hnutí nikoliv jako odnož východotibetského hnutí rime, ale spíše jako svébytné burjatské nacionalistické hnu-

38 Viz Vladimir M. Montlevič, „Dcharmaradža Bidija Dandaron", *Garuda* 1/1, 1992, 3-10.

tí. Balagatské hnutí směřovalo na základě radikální reformy náboženského života, především ve sféře burjatského monasticismu a buddhistického duchovenstva, k teokratickému státu po vzoru Mongolska a Tibetu. Bylo sice v mnohých ohledech inspirováno hnutím rime, avšak nebylo jeho přímou odnoží v Burjatsku. Tibetské hnutí rime ovšem časově předcházelo burjatské reformní snahy. Mělo svůj počátek v 19. století ve východním Tibetu, jeho zakladatelem byl sakjapovský mistr Džamjang Khjence Wangpo (*/'Džam-dbjangs Mkhjen-brce'i Dbang-po/*, 1820-1892).

Hodnocení Balagatského hnutí je u některých ruských či burjatských autorů poněkud nadnesené. Tak například podle Viktora N. Pupyševa to byla největší reforma buddhismu od dob Congkhapových. Monastická forma buddhismu byla podle reformních mnichů příliš zkorumpovaná, dosavadní pokusy o změnu se jim jevily jako nedostatečné a situace si proto vyžadovala okamžitou nápravu. Ostatně se to potvrdilo později, když byly všechny kláštery zničeny.[39]

Jiní ruští autoři, jako například Ljubov L. Abajeva, upozorňují na skutečnost, že burjatské buddhistické reformní hnutí vycházelo z paradoxního spojení obnovy původní čistoty buddhismu, jak se promítala do formování původní sanghy, s modernistickými tendencemi konce 19. a počátku 20. století.[40] Autorka ovšem v tomto ohledu nerozlišuje mezi reformním křídlem vedeným Agvanem Doržijevem a křídlem vedeným Lubsanem S. Cydenovem a A. S. Badmajevem, tedy Balagatským hnutím. Skutečností je, že Balagatské hnutí připravilo obnovu buddhismu již v devadesátých letech 19. století, brzy po ustanovení hnutí rime ve východním Tibetu. Do jaké míry se právě toto křídlo burjatského reformismu chtělo otevřít Západu (včetně Ruska), není z dokumentů a literatury jasné. Lze ovšem předpokládat, že spíše nikoliv, protože hnutí bylo spojeno s tehdejším burjatským nacionalismem, který – zejména ve své buddhisticky orientované frakci – příliš na propojenost se Západem nereflektoval. Výrazný protiklad Balagatského hnutí představoval Agvan Doržijev, který naopak otevřenost vůči Západu výslovně požadoval. Tuto skutečnost lze doložit z dobových dokumentů, především z jeho snahy spojit buddhismus a komunismus, který chápal jako spojení západní nauky a praxe. V této prozápadně orientované tendenci – ovšem bez syntézy s komunismem – pokračoval po zhruba čtyřiceti letech jiný představitel burjatské buddhistické reformy Bidija D. Dan-

39 Viktor N. Pupyšev „Nama Guro Radna Dar'jaja", *Svjaščennyj Bajkal* 1/(specnomer), 1993, s. 30-31.

40 Ljubov L. Abajeva, „Moděrnistskije tendencii v sovremennom buddizme: Sravnitěl'nyj analiz", in: Nikolaj V. Abajev (ed.), *Metodologičeskije aspekty izučenija istorii duchovnoj kultury vostoka*, Ulan-Ude: Burjatskij filial SO AN SSSR, 1988, s. 82-83.

daron (1914-1974), který v důrazu na otevřenost vůči Západu a přijímání moderní vědy šel mnohem dál za původní nacionalisticko-izolacionistické představy svých učitelů Lubsana S. Cydenova a A. S. Badmajeva. Ve svých pracích, vydávaných převážně v samizdatu,[41] se tak více přiblížil myšlenkám hnutí kolem Agvana Doržijeva.

V rovině buddhistické praxe prosazoval Lubsan S. Cydenov po vzoru legendárních tibetských buddhistických jóginů Tilopy (988-1069) a Náropy (1016-1100) změnu monastického života směrem k jeho zesvětštění, respektive k posílení jógických, asketických a tantrických praktik. Sám L. S. Cydenov strávil podle burjatských legend v meditacích mimo klášter dvacet tři let. Život mimo klášter však vyžadoval zvláštní praktiky, které neměly v Burjatsku tradici. Jednalo se o fenomém pro burjatský monasticismus velmi netypický.

V Česanu, nejvýchodnějším klášteře Kižinginské doliny, v té době žili vzdělaní mniši, kteří se s Balagatským hnutím ztotožňovali a na rozdíl od ostatních mnichů v klášterech ho i všemožně podporovali. Byl to především představený (bur. *širétuj*) Česanského kláštera lama Erdeni (bur. *Erdeni-lamchaj*) a jeho kolega lama Sandan (bur. *Sandanej-lama*). Ústřední postavou reformních snah Balagatského hnutí byl L. S. Cydenov. Patřil do sanghy Kižinginského kláštera. Se spřátelenými mnichy z kižinginských klášterů uskutečnil ideu *bálagy* a z kláštera společně odešli do tajgy na úpatí Kudunského hřbetu poblíž Kižingy. Hlásil se otevřeně k jóginům, kteří praktikovali duchovní cvičení z časů mahásiddhů působících v Indii od 1. do 12. století. Mahásiddha bylo označení „jógina, který ovládal nejvyšší síly, uskutečňoval moudrost jednoty“.[42]

Lubsan S. Cydenov proto vyslal svého žáka A. S. Badmajeva do Číny, aby se tam naučil praktikám mahásiddhů a získal posvěcení. Ten je po návratu předal svému učiteli, a tak se navzájem stali učiteli i žáky.[43]

Zakladatelé Balagatského hnutí věnovali podle Vladimira M. Montleviče od jeho samého počátku zvláštní pozornost tibetské tradici řádu Ňing-

41 Sám B. D. Dandaron byl poměrně dobře obeznámen se stavem tehdejší západní vědy, zajímal se především o fyziku a biologii. V Leningradě ve třicátých letech studoval na univerzitě letecké konstruktérství, tedy obor pro buddhistického rozpoznaného znovuzrozence (bur. *chubilgán*), jímž byl asi od šesti let, poněkud netypický. Dandaronův pokus o sblížení buddhistické nauky s moderní evoluční biologií a kvantovou fyzikou je obsažen v jeho posmrtně vydané práci *Mysli buddista*, Vladivostok: Buddijskoje obščestvo 1992. Blíže viz Luboš Bělka, „Bidia D. Dandaron: A Case of Buryat Buddhist and Buddhologist during the Soviet Period“, in: Iva Doležalová – Luther H. Martin – Dalibor Papoušek (eds.), *The Academic Study of Religion During the Cold War: East and West*, New York – Frankfurt am Main: Peter Lang 2001, s. 171-182.

42 Blíže viz Vladimir M. Montlevič, „Dcharmaradža...“, s. 3-10.

43 Viktor N. Pupyšev „Nama...“, s. 30-31.

mapa a Dzogčhen /*Rdzogs-čhen*/, což plně koresponduje s tendencemi zmíněného tibetského hnutí rime. Balagatské hnutí ovšem oproti svému tibetskému vzoru zdůrazňovalo především požadavek, aby se mniši vzdali po-

Obr. 4 L. S. Cydenov a A. S. Badmajev (vpravo).
Fotografie z počátku 20. století (z archívu A. I. Breslavce).

klidného až rozmařilého života v burjatských klášterech a odešli do skutečného bezdomoví.

Ze srovnání Balagatského hnutí a reformátorů Doržijevovského křídla (rus. *obnovlenci*) vyplývá, že fundamentální rozdíl mezi jejich ideologie-

mi, lze-li tento termín použít, spočíval v odlišném hodnocení role ekleziální struktury v náboženském životě a v rozdílném chápání a uplatňování funkce buddhistického duchovenstva, zejména pak vyšších hierarchů, v životě společnosti.

Balagatské hnutí vyhledávalo programově jiné řádové tradice než byla Gelugpa a jeho antiekleziální charakter byl spíše protigelugpovský než protistrukturní vůbec. Ostatně byl to právě Lubsan S. Cydenov, který neváhal iniciovat zmíněný pokus o ustavení teokratické moci v Burjatsku. A právě v tomto novém státním zřízení měla ekleziální struktura sehrát podstatně větší roli než v minulosti, kdy byla podle něj omezena pouze na výkon příkazů z Petrohradu, Irkutska či Věrchněudinska.

Sovětští autoři N. A. Pupyšev, B. N. Vampilov, V. P. Gričenko uvádějí ve své starší, dosud nepublikované práci o burjatském buddhismu podrobnosti o teokratickém státu vedeném Lubsanem S. Cydenovem:

> V dubnu 1919 se *Lama Dcharma Randzyjn-gygen* [zřejmě Lubsan S. Cydenov] prohlásil „živým bohem". Spolu se svými pomocníky zpracoval základní zákony teokratického státu a jeho ústavu. V čele státu měl stát prezident (v rus. originále *erchin-sajd*) a jeden jeho zástupce (v rus. originále *didsajd*) či pomocník. Dále zde měly být ustanoveny funkce ministra (v rus. originále *amba-noet*) pro následující resorty: (1) vnitro; (2) zahraniční věci; (3) justice; (4) dvůr; (5) obchod a průmysl; (6) finance; (7) zemědělství a (8) národní osvěta. Každý ministr měl svého pomocníka či asistenta… 4. dubna 1919 schválil Lubsan S. Cydenov zmíněnou ústavu – Konstituci burjatského teokratického státu – , kterou mu připravili jeho přátelé a pomocníci. V ní se praví, že všichni věřící lamaisté jsou poddaní vládce tří světů, dharmarádži (tib. čhögjal /*čhos-rgjal*/, doslova vládce dharmy, Buddhovy nauky; burjatská verze byla pravděpodobně *čojžal* pozn. L. B.). Lubsan S. Cydenov je zde chápán jako duchovní i světský vůdce, ustanovený samotným Buddhou [sic!]. Na základě této konstituce byli zvoleni ministři vlády teokratického státu z řad místních lamů.[44]

Autoři zde například říkají, že teokratický stát byl pokusem uchvátit moc za pomoci interventů a atamana Semionova.[45] Za tímto účelem vytvořili „…i několik ozbrojených oddílů, L. S. Cydenov jim předával věstby (v rus. originále *aboral*), a aby je mohl vytvořit, museli mu věřící přinášet dary (v rus. originále *mandal*) jako jídlo a peníze".[46]

Lubsan S. Cydenov byl vlastně heretik, pokud by bylo možné tento termín pro buddhistické tradice a praxi používat. Odmítal tradiční burjatský klášterní způsob života typický pro řád Gelugpa, který v Mongolsku a Burjatsku dominoval. Měl ambiciózní cíle, chtěl uskutečnit reformu buddhis-

---

44 N. A. Pupyšev – B. N. Vampilov – V. P. Gričenko, *Buddizm i lamaizm: Kratkaja istorija, proischoždĕnije, razvitije i rasprostranĕnije v Indii, Tibetě, Mongolii i Burjat-Mongolii*, Moskva: Institut jazyka, litĕratury i istorii B-MASSR 1941, nepublikovaný rukopis, s. 582-584 (Archiv Muzeja istorii religii, Sankt-Petĕrburg, f. 31, op. 1, no. 183).

45 Jeho jméno je později, pravděpodobně B. N. Vampilovem, který rukopis knihy v roce 1981 předal Archívu Muzea dějin náboženství a ateizmu, propisovací tužkou přeškrtnuto.

46 N. A. Pupyšev – B. N. Vampilov – V. P. Gričenko, *Buddizm i lamaizm...,* s. 584.

mu v Burjatsku rozrušením klášterních struktur a takto změněné učení dále šířit na západ do Ruska. Byl přesvědčen o neživotaschopnosti původního burjatského monastického buddhismu, předpokládal, že pouze adaptované učení, založené především na bezprostředním vedení žáka učitelem, může být přijatelné pro ostatní národy žijící v Rusku. Taková reforma přirozeně zasahovala samotnou podstatu hierarchie řádu Gelugpa, a není proto překvapivé, že se setkala se silným odporem u velké části duchovenstva a prostých věřících. Později dokonce vedla až k náboženskému rozkolu v burjatském buddhismu. Vedle toho měl Cydenov i cíle politické, vždyť pokus o ustavení burjatského teokratického státu na počátku dvacátých let 20. století byl činem především politickým, náboženské pozadí celé akce bylo sekundární. Kdyby se tento pokus zdařil, mohl znamenat zásadní změnu politické situace v jihovýchodní Sibiři s dopadem na celou geopolitickou situaci v širším regionu.

O politickém pozadí, jež bylo hlavní příčinou vzniku teokratického státu, pojednává na základě studia nově uvolněných archívních materiálů v Burjatsku E. Č. Daribazaron. Upozorňuje na skutečnost, že Burjati byli tradičně zproštěni služby v ruské armádě (s výjimkou burjatských stepních kozáckých jednotek, jež byly reglementovány zvláštními vyhláškami a pravidly a měly na starost ochranu hranice s Mongolskem a Čínou) a tohoto privilegia si velmi považovali. A tak nebylo překvapením, že se v roce 1919 ataman Semionov setkal s mohutným odporem a pobouřením, když v Zabajkalsku přikázal mobilizaci burjatských mužů ročníků 1895-1898. Burjati se obrátili na své duchovní, především na Lubsana S. Cydenova, a požádali ho o ochranu před nedobrovolným verbováním do vojska. Právě tato skutečnost sehrála podle E. Č. Daribazarona hlavní roli při vyhlášení burjatského teokratického státu.[47]

Lubsan S. Cydenov byl sovětskou mocí uvězněn 20. ledna 1922 a zemřel v novosibiřské Novonikolajevské věznici 15. května téhož roku. Na 1. všeburjatském buddhistickém sněmu, který se sešel v roce 1922 po smrti vůdce Balagatského hnutí, se měly řešit zásadní otázky, jež přinesla revoluční doba a šířící se rozkol uvnitř burjatské sanghy. Byly proto zvoleny čtyři komise, které měly připravit podklady k jednání v následujících oblastech: (1) administrativní otázky náboženského života; (2) statut buddhistického duchovenstva a organizace reformy ekleziální struktury; (3) náboženské vzdělávání; (4) tibetská medicína.[48]

47 E. Č. Daribazaron, „K voprosu o teokratičeskom dviženii...“, s. 100-101.

48 Viz A. V. Damdinov, „Agvan Doržijev v obnovlenčeskom dviženiji burjatskogo buddijskogo duchověnstva“, in: L. E. Jangutov (ed.), *Burjatskij buddizm: Istorija i iděologija,* Ulan-Ude: Izdatěl'stvo BNC 1997, s. 83.

Obě reformní křídla spolu zpočátku přímo nesoupeřila, spíše se tolerovala a vyjadřovala touhu burjatských buddhistů po reformách náboženského a společenského života. Hlavní rozdíl obou směrů spočíval především ve vztahu k novému sovětskému státu. Doržijevovci byli tolerantnější a zprvu věřili v možnost spolupráce s bolševiky, cydenovci jakoukoliv spolupráci či koexistenci odmítali.

Program reformy v duchu A. Doržijeva lze podle Alexandra I. Andrejeva shrnout do čtyř oblastí:

(1) odmítání veškerého luxusu a přepychu, jako jsou například hedvábné oděvy, bohatý nábytek v jurtách a staveních atp.;

(2) utužení morálky a disciplíny mnichů;

(3) centralizace ekleziální administrativy a spojení klášterního majetku, finančního i jiného, do společné pokladny;

(4) organizace společenského života na základě principu rovného přerozdělování prostředků a zdrojů.[49]

Reformátoři představovali modernistické tendence a ve svých vývodech šli někteří mniši vedení Agvanem Doržijevem tak daleko, že pojímali mladý sovětský stát jako nejvhodnější instituci pro uplatňování svých zásad. Sám Agvan Doržijev byl někdy svými odpůrci nazýván „Rudý lama“. Tato nelichotivá přezdívka měla vyjadřovat jeho tolerantní až vstřícný postoj k bolševické politice. Jeho záměry však vždy zůstávaly v mezích reformního rozvoje buddhismu a v situacích, kdy sovětská moc začínala omezovat náboženské svobody a utlačovat náboženský život Burjatů, vždy proti represím aktivně protestoval. Na rozdíl od konzervativně tradicionalistického křídla buddhistické hierarchie se však vždy nejprve pokoušel o spolupráci s vládnoucími silami a teprve ve chvíli, kdy zjistil, že by další krok znamenal neúnosný ústupek, začal protestovat a aktivně vystupovat proti sovětské moci. Jako osoba krytá diplomatickou imunitou (byť často ze strany Moskvy zpochybňovanou s odkazem na jeho sovětské občanství), si takový postoj mohl dovolit snadněji než ostatní buddhističtí duchovní. Tak například ve svém dopisu lidovému komisaři pro zahraniční věci (ministru zahraničí SSSR) Georgiji V. Čičerinovi požadoval Agvan Doržijev 24. května 1925, aby sovětský stát změnil svoji politiku ohledně buddhistů následovně:

> Za prvé – vydat nový dekret, podle kterého by se osoby mladší 18 let volně přijímaly do řad buddhistického duchovenstva, neboť bez takového zákona je naše náboženství

49 Alexandr I. Andreyev [A. I. Andrejev], *A Historical Survey of Buddhism in Buryatia,* nepublikovaný rukopis 1995.

předurčené k vyhasnutí. Za druhé – učinit rozhodnutí v tom smyslu, že na území Burrespubliky a Kalmycké autonomní oblasti není studium a užití tibetské medicíny pronásledováno zákonem… Za třetí – v případě, že budou Burjati a Kalmyci podrobeni odvodům do armády, vyjmout z branné povinnosti duchovenstvo těchto národů. Za čtvrté – je nutné změnit obsah protináboženské propagandy mezi Kalmyky a Burjaty, pokud není možné z jakýchkoliv důvodů tuto stávající propagandu dočasně zastavit.[50]

Avšak ani diplomatická imunita ani stáří nakonec neuchránily „Rudého lamu" před sovětskou věznicí. V roce 1937 byl Agvan Doržijev zatčen a příštího roku, 29. ledna 1938, v ulan-udské věznici zemřel.

Konzervativci, reprezentovaní lamou E. Vambocyrenovem, bývalým chorinským tajšou, stáli v ostré, často ozbrojené opozici vůči sovětské moci. Lamové-bojovníci se zbraní v ruce nepatřili pouze do oblasti lidové fantazie a legend, tito buddhističtí ozbrojenci skutečně existovali, byť jich nebylo takové množství, jak se mezi Burjaty dodnes traduje. Koncem dvacátých a počátkem třicátých let vzplanuly nejenom v blízkém Mongolsku,[51] ale také v Burjatsku lidové vzpoury proti bolševickému režimu, kterých se právě lamové často účastnili nejenom jako řadoví bojovníci, ale také jako jejich organizátoři.[52] Buddhističtí konzervativci prosazovali tradiční burjatské pojetí náboženství a odmítali veškeré tehdy probíhající změny a reformy. Jejich snahy směřovaly k zachování předválečného stavu a posílení původního způsobu života buddhistické komunity.

Spor mezi oběma základními proudy v burjatském buddhismu se od počátku dvacátých let vyhrocoval a hrozilo nebezpečí přechodu v otevřený ozbrojený konflikt mezi znesvářenými frakcemi, a to i v rámci jednotlivých klášterů. Tato skutečnost nemusí být příliš překvapivá, sám 14. dalajlama Tändzin Gjamccho ve své autobiografii připomíná, že tibetští mniši neváhali k řešení svých sporů použít i zbraně, včetně artilerie.[53] Řešení potenci-

50 Alexandr I. Andrejev, „Agvan Doržijev i sud'ba buddijskoj religii v SSSR: K 250-letiju buddizma v Rossii", in: *Revers. Filosofsko-religioznyj i litěraturnyj al'manach,* vypusk 1, Sankt-Petěrburg 1992, s. 204-205.

51 Viz např. Larry W. Moses, *The Political Role of Mongolian Buddhism,* Bloomington, Indiana: Asian Studies Research Institute 1977; Bulcsu Siklos, „Mongolian Buddhism: A Defensive Account", in: Shirin Akiner (ed.), *Mongolia Today,* London: Kegan Paul 1991, s. 155-182.

52 Blíže viz S. D. Batujev, *Iz rodoslovnych zakamenskich burjat,* Zakamensk: Knižnoje izdatěl'stvo 1993; D. L. Doržijev, *Krest'janskije vosstanija i mjatěži v 20-30 gody. Chronika jazykom dokuměnta,* Ulan-Ude: Sibir 1993, s. 57-60; D. L. Doržijev, „Istoriografičeskije aspekty problemy social'no-političeskogo protěsta i vooruženných vystuplěnij krest'janstva Burjatii", in: L. V. Kuras (ed.), *Tězisy i doklady měždunarodnoj naučno-těoretičeskoj konferencii „Banzarovskije čtěnija-2", posvjaščennoj 175-letiju so dnja rožděnija Dorži Banzarova,* Ulan-Ude: Izdatěl'stvo BNC 1997, s. 75-79.

53 Například při potlačení vzpoury mnichů kláštera Sera v roce 1947. Viz Tändzin Gjamccho (14. dalajlama), *Svoboda v exilu. Autobiografie 14. dalajlamy,* přel. Josef Kolmaš Praha: Práh 1992, s. 37-38; viz též Wangčhug D. Žagabpa, *Dějiny Tibetu*, přel. Josef Kolmaš, Praha: Nakladatelství Lidové noviny 2000, s. 252; Melvyn C. Goldstein, *A History of Modern Tibet, 1913-1951: The Demise of the Lamaist State,* Berkeley – Los Angeles – London: University of California Press 1989, s. 491-506.

álního konfliktu ovšem přišlo z nečekané strany – do situace totiž vstoupila aktivně sovětská moc, komunistická strana, bojůvky ateistů, komsomolci, tajná policie a nakonec i Rudá armáda.

Obr. 5 Agvan Doržijev na 2. všeburjatském buddhistickém sněmu 22. prosince 1925 (z archívu A. I. Breslavce).

Po definitivní porážce zbytků cydenovského reformního křídla v letech 1922-1923 pokračovali v reformních snahách v Burjatsku už jenom duchov-

ní a laici věrní Agvanu Doržijevovi. Ti také prosadili v lednu 1926 na 3. všesovětském sněmu buddhistů v Moskvě program, který potvrzoval jejich požadavky a obsahoval i formulaci, která proklamovala velkou podobnost buddhismu a komunismu, a vytvářela tak možnosti rozsáhlejší spolupráce se sovětskou mocí. Znamenalo to současně i vítězství nad konzervativním křídlem. Jak se ovšem záhy ukázalo, bylo to vítězství velmi dočasné.

Moskevský sněm buddhistů se obrátil otevřeným dopisem na mongolské, tibetské a indické (sic!) buddhisty s návrhem na vzájemnou spolupráci v duchu neobuddhismu, což byla teorie blízká burjatským reformátorům.[54]

54 Viz R. Conquest, *Religion in the USSR,* Washington – New York: Frederick A. Praeger 1969, s. 117.

Likvidace náboženského života sovětskou mocí (dvacátá a třicátá léta 20. století)

Nejtragičtějšímu období historie buddhismu v Burjatsku, období téměř totální likvidace náboženského života ve všech jeho rovinách, byla v sovětské historiografii věnována jen malá pozornost, či lépe řečeno, pokud se o potlačení náboženství psalo, pak převážně z pozic jeho obhajoby. První objektivnější studie o sovětské protináboženské kampani v Burjatsku se objevily sice již v padesátých a šedesátých letech, avšak vzhledem k tomu, že jejich autoři psali a publikovali na Západě, nebyly tyto práce založeny na studiu archívních materiálů, které jim byly naprosto nedostupné.[1] Na podrobnější zachycení a analýzu situace musela odborná i laická veřejnost čekat až do první poloviny devadesátých let. V nedávné době byly publikovány zásadní práce, které osvětlují jak mechanismus, tak vlastní průběh represálií, včetně analýzy jejich příčin i následků. Jedná se převážně o práce burjatských autorů, které jsou v podstatné míře založeny právě na studiu nově otevřených archívů.[2] Teprve tito autoři měli možnost poprvé objektivně a s relativně dostatečnou znalostí archívních podkladů, dobových zpráv, vzpomínek účastníků atp. pojednat o průběhu a následcích tohoto zhoubného procesu. Část dokumentů se ovšem nezachovala nebo stále není dostupná.

První dekrety sovětské vlády, přestože proklamativně směřovaly k řešení základních životních problémů etnických menšin v Rusku, nebyly ve skutečnosti nikdy naplněny. Vznešená prohlášení bolševických představitelů byla fakticky cárem papíru a například vyhlášení svobody náboženského

1 Viz např. Nicolaus Poppe, „Položenije buddijskoj cerkvi v SSSR“, *Věstnik Instituta po izučeniju SSSR* 5/12, 1954 a další; E. Benz, *Buddhas Wiederkehr, und die Zukunft Asiens,* München 1963; N. A. Teodorovič, „Buddijskaja cerkov kak orudije kommunističeskoj politiki“, *Matěrialy* No. 51-52, München Radio Liberty 1963, s. 71-92 (Archiv Keston Institute, Oxford, file „USSR/Buddhists“); N. A. Teodorovič, „Gerichtprozess gegen Buddhisten – oder zurück zum Stalinismus in den UdSSR“, *Religion und Atheismus in der UdSSR. Monatlicher Informationsdienst* 3/65, 1973, s. 8.

2 Viz např. V. L. Kuras, „Oktjabr'skaja revoljucija v vospominanijach i dokumĕntach“, in: B. B. Batujev (ed.), *Oktjabr'skaja revoljucija i graždanskaja vojna v Sibiri i na Dal'něm Vostoke,* Ulan-Ude: Sibir 1993, s. 4-30; D. L. Doržijev, „K voprosu o provĕděnii ‚antireligioznoj' kampanii v Burjatii na rubeže 1920-1930-ch gg.“, in: L. E. Jangutov (ed.), *Burjatskij buddizm: Istorija i idĕologija,* Ulan-Ude: Izdatěl'stvo BNC 1997, s. 66-78; V. V. Nomogojeva, „Iz istorii bor'by s religijej v Burjatii v 1920-1930-e gg.“, in: L. V. Kuras (ed.), *Tězisy i doklady mĕždunarodnoj naučno-tĕoretičeskoj konferencii „Banzarovskije čtĕnija-2“, posvjaščennoj 175-letiju so dnja roždĕnija Dorži Banzarova,* Ulan-Ude: Izdatěl'stvo BNC 1997, s. 79-82.

vyznání se nikdy nerealizovalo. Svoboda náboženského vyznání měla být zajištěna oddělením církve od státu, což bylo garantováno dekretem z 23. ledna 1918. Přestože v původní verzi dekretu nebyla výslovná zmínka o buddhismu, dekret se prostřednictvím dodatku, který vstoupil v platnost o sedm měsíců později, týkal „buddho-lamaistického vyznání". V té době se sovětský režim v Zabajkalsku zhroutil, a tak se dodatek o odloučení církve od státu mohl v Burjatsku uplatnit až v polovině dvacátých let, kdy se sovětská moc definitivně etablovala.

12. února 1921 byla přijata Ústava Dálněvýchodní republiky (DVR),[3] ve které byly náboženské záležitosti pojaty v duchu zmíněného Leninova dekretu o odluce církve od státu a školy z roku 1918. Rozdíl byl v majetkových poměrech, církve v DVR nepřišly o movitý a nemovitý majetek, s výjimkou polností a jiné zemědělské půdy. Od roku 1923, kdy vznikla Burjatsko-mongolská autonomní sovětská socialistická republika (B-M ASSR), se začal uplatňovat Leninův dekret bez majetkové výjimky i na burjatském území. V letech 1923-1924 začala v Burjatsku realizace zmíněného dekretu nacionalizací, tedy konfiskací klášterního majetku. Vypukla tak první vlna likvidace buddhismu. Kláštery byly sovětskou propagandou označeny za centra kontrarevoluce a nepřátelských postojů k vládnoucí moci, odkud se šíří protisovětská ideologie a ozbrojený teror. Postup burjatských organizací komunistické strany vycházel z dokumentu z května 1925 nazvaného „Lamaismus v Burjatsku", zpracovaného pod vedením M. N. Jerbanova,[4] předsedy Sovnarkomu B-M ASSR (rus. *Sovetskij narodnyj komitět*).[5] V. V. Nomogojeva uvádí poněkud pozdější datum nacionalizace klášterů:

> V létě 1926 rozhodla Komunistická strana Burjatska o zestátnění všech náboženských zařízení. V letech 1930 až 1931 byla uzavřena většina klášterů, kostelů a vůbec sakrálních budov, veškeré obřady v nich byly zakázány. Poté byly zahájeny represe proti duchovenstvu.[6]

---

3 Podle B. B. Batujeva a I. B. Batujevy byla Ústava DVR přijata až 27. dubna 1921. Tato „sanitární" či „pufrová" republika vytvořila autonomní burjatsko-mongolskou oblast, která sestávala ze čtyř ajmaků: Aginského, Barguzinského, Chorinského a Čikojského s celkovým počtem obyvatel 108 800. Zmíněné uspořádání však bylo velmi dočasné a již 9. ledna 1922 vzniklo pět částečně jiných ajmaků: Tunkinský, Echirit-Bulagatský, Bochanský, Alarský a Selenginský s celkovým počtem obyvatel 185 200, z čehož bylo asi 70 procent Burjatů. DVR zanikla sloučením s Ruskou sovětskou federativní socialistickou republikou (RSFSR) 16. listopadu 1922. První sovětská burjatská republika (B-M ASSR) vznikla 30. května 1923 a sestávala z devíti ajmaků s celkovým počtem obyvatel 435 454, z čehož bylo 243 391 Burjatů. Těchto devět ajmaků se dále skládalo z celkem devadesáti pěti chošúnů (viz B. B. Batujev – I. B. Batujeva, *Očerk istorii selenginskich burjat*, Ulan-Ude: Sibir 1993, s. 92-94).

4 M. N. Jerbanov, ačkoliv byl horlivými bolševiky označován již koncem dvacátých let za „přítele lamů", byl spíše agresivním ateistou než ochráncem buddhistického duchovenstva. Svědčí o tom i jedna příhoda, kterou ve svých vzpomínkách uvádí N. Poppe, tehdejší čelný představitel leningradské orientalistiky. Při návštěvě Ulan-Ude u příležitosti vědecké konference v roce 1936 obdržel Poppe pozvání na večeři s tímto „burjatským Čojbalsanem", jak

Koncem listopadu 1925 byly při ajmačních výborech komunistické strany zřízeny zvláštní stálé komise pro náboženské záležitosti, jejichž hlavním úkolem bylo uskutečnit ustanovení dekretu o odluce církve a státu. Nacionalizace probíhala postupně tak, že byl nejprve místním náboženským společnostem duchovních i laiků předán klášterní majetek, jak movitý, tak nemovitý, čímž mělo být docíleno zapojení laiků do procesu zestátnění. Dalším záměrem vyvlastňovatelů klášterního majetku bylo také oddělení duchovenstva od laiků, čehož mělo být dosaženo právě změnou majitele zmíněných movitostí i nemovitostí. Teprve v následném kroku se měl již předaný majetek odebrat místním náboženským společnostem a fakticky předat státu.[7] Sovětská moc využívala manipulace s majetkem klášterů a chrámů nejenom k ovlivňování názorů vesničanů a laických buddhistů, jak bylo uvedeno, ale také k prohloubení stávajícího rozkolu mezi samotným duchovenstvem. Obratnou manipulací s klášterním majetkem ve prospěch reformátorů se pokoušeli ještě více rozjitřit nepřátelství mezi reformátory a konzervativci v řadách buddhistického duchovenstva. Svědčí o tom i přísně tajná instrukce, pokyn všem činitelům výkonných výborů oblastí (rus. *rajispolkom, rajonnyj ispolnitělnyj komitět*), ve které se pravilo:

> Představitelům všech ajispolkomů: (1) buddhisticko-lamaistická církev se v současnosti rozdělila na dva znepřátelené tábory – starolamaistický a novolamaistický; (2) novolamaistický proud, který zavrhl institut chubilgánů (převtělenců) a vyhlásil pracovní povinnost pro lamy, je v našich podmínkách určitě pokrokovým hnutím a z hlediska naší společnosti i nás samotných je nepochybně výhodný; (3) protože je v současné situaci novolamaistický proud pro nás výhodný, bude nutné mu v konkrétních místních podmínkách napomáhat při organizování vzniku náboženských občin a předávání rituálního majetku poskytovat všemožnou podporu. Nejnebezpečnějším momentem ve smyslu znemožnění předání klášterního majetku novolamaistické skupině je existence starolamaistických skupin věřících v některých klášterech. Aby se zabránilo odevzdání tohoto majetku konzervativcům, je nutné předat kláštery novolamaistickým skupinám všude tam, kde si o ně zažádali. Početní převaha členů konzervativních skupin nad skupi-

---

mu někteří Burjati přezdívali. Při této příležitosti opatrně požádal M. N. Jerbanova, aby státní a straničtí představitelé věnovali větší péči burjatským národním zvykům a obyčejům, což v jeho pojetí předpokládalo uchování alespoň jednoho buddhistického kláštera či chrámu jako historického, etnografického a uměleckého muzea. M. N. Jerbanov mu tenkrát odpověděl: „Nesouhlasím s vámi. Jsem si jist, že byste si také přál uchránit několik lamů v tomto klášteře. Mohu vás však ujistit, že je máme v pracovních táborech tak dobře uchráněné, že se o ně nemusíte ani v nejmenším obávat“ (viz Nicolaus Poppe, *Reminiscences*, Washington: Center for East Asian Studies 1983, s. 106). M. N. Jerbanov byl v roce 1937 v Moskvě zatčen a krátce nato popraven. Blíže o něm viz např. G. D. Basajev – S. Ja. Jerbanova, *M. N. Jerbanov,* Ulan-Ude: Burjatskoje knižnoje izdatěl'stvo 1989.

5 B. N. Batorov, „Osuščestvlenije v Burjatii Leninskogo dekreta *Ob otdělenii cerkvi ot gosudarstva i školy ot cerkvi*“, in: *Strojitěl'stvo socializma i utveržděnije naučno-matěrialističeskogo, atěističeskogo mirovozzrenija,* Moskva: Mysl' 1981, s. 16-17.

6 V. V. Nomogojeva, „Iz istorii bor'by s religijej...“, s. 79.

7 B. N. Batorov, „Osuščestvlenije v Burjatii Leninskogo dekreta...“, s. 19.

nami obnoveneckými nesmí být důvodem k tomu, aby byl majetek poskytnut konzervativcům.[8]

Důležitou roli v protináboženské kampani sehrál vedle stranických organizací, tajné policie[9] a Rudé armády také „Burjatsko-mongolský svaz bo-

Obr. 6 Hlava sochy budoucího buddhy Maitréji, záběr z rozebírání sochy při likvidaci Aginského kláštera. Třicátá léta 20. století (z archívu A. I. Breslavce).

8 A. V. Damdinov, „Agvan Doržijev v obnovlenčeskom dviženii burjatskogo buddijskogo duchověnstva“, in: L. E. Jangutov (ed.), *Burjatskij buddizm: Istorija i iděologija,* Ulan-Ude: Izdatěl'stvo BNC 1997, s. 87; překlad textu doslovně zachovává úřední styl rodících se sovětských byrokratů.

9 Sovětská tajná policie prodělala od svého vzniku v prosinci 1917 až do svého zániku 11. listopadu 1991 množství organizačních proměn, které se promítly i do změny jejího pojmenování. Původní tajná policie – ČK, Čeka (*Vserossijskaja črezvyčajnaja komissija po bor'bě s kontrrevoljucijej i sabotažem*, Všeruská mimořádná komise pro boj s kontrarevolucí a sabo-

jovných ateistů“ (rus. *Burjat-mongol'skij sojuz vojinstvujuščich bezbožnikov*) založený v roce 1925. V roce 1928 působily buňky svazu v každém ajmaku a téměř v každé vesnici. V roce 1928 začal v burjatštině vycházet časopis „Věda a náboženství“ (bur. *Erdem ba šažan*), který se stal hlavním

Obr. 7 Hrudník sochy budoucího buddhy Maitréji, záběr z rozebírání sochy při likvidaci Aginského kláštera. Třicátá léta 20. století (z archívu A. I. Breslavce).

prostředkem mediálního působení proti náboženství, zejména pak buddhismu v Burjatsku.[10]

Likvidace buddhistických struktur probíhala v různých formách, mimo jiné se také krutě dotkla oblasti občanských práv. V roce 1926 byli budd-

tážemi), fungovala pod tímto názvem od listopadu 1917 do února 1922. Poté se přejmenovala, respektive byla začleněna pod NKVD (*Narodnyj komissarijat vnutrennich děl'*, Lidový komisariát vnitra) a po dalších přejmenovacích peripetiích ve dvacátých až padesátých letech se od března 1954 nazývala KGB (*Komitět gosudarstvěnnoj bezopasnosti,* Výbor státní bezpečnosti). Podrobnosti viz např. Christopher Andrew – Oleg Gordijevskij, *KGB, důvěrná zpráva o zahraničních operacích od Lenina po Gorbačova,* Praha: East Art Agency Publishers, 1994, s. 10-17.

10 V. V. Nomogojeva, „Iz istorii bor'by s religijej...“, s. 80.

hističtí duchovní, s výjimkou noviců či adeptů mnišského stavu (chuvaraků), zbaveni jak aktivního, tak pasivního volebního práva. Omezení se dále

Obr. 8 Hrudník sochy budoucího buddhy Maitréji, záběr z rozebírání sochy při likvidaci Aginského kláštera. Třicátá léta 20. století (z archívu A. I. Breslavce).

stupňovala a v roce 1927 byli ti duchovní, kteří stále přebývali v klášterech, zbaveni práva využívat zemědělskou půdu (právo ji vlastnit bylo zrušeno již dříve v dobách DVR) a současně jim byly vyměřeny vysoké daně. V roce

1930 existovalo podle oficiálních údajů na území Burjatska stále ještě sedmdesát tři náboženských škol, s více než čtyřmi tisíci chuvaraky. V témže roce zavedla sovětská vláda v Burjatsku povinnou školní docházku, což vedlo k odlivu chlapců z klášterních škol. Chuvaraci ve věku od osmi do patnácti let byli povinni docházet do sovětských škol a museli proto opustit klášterní edukační instituce. V roce 1934 konstatovaly příslušné orgány, že základní školu navštěvuje 97,5 procent všech burjatských dětí.[11]

Obr. 9 Hlava sochy budoucího buddhy Maitréji, současné uložení v depozitáři Aginského kláštera. Léto 2000 (fotografie L. Bělka).

Tlak a represe ze strany sovětské moci vůči burjatskému buddhistickému duchovenstvu postupně narůstal. Měl rozmanité podoby, včetně takových, jako byl zákaz pobytu mimo „místa trvalého bydliště“ déle než tři dny. Mniši si často na základě zákazu – jako „elementi sociálně cizí sovětské moci“, jak byli označováni – nemohli nakoupit ani základní potraviny. Podobně diskriminujícím opatřením bylo například nařízení, že vykonávat náboženské obřady a úkony mohou pouze muži starší padesáti let atp.[12]

Radikální zlom v dějinách burjatského buddhismu započal na přelomu dvacátých a třicátých let, kdy bolševický režim přešel k první vlně násilné

11 B. N. Batorov, „Osuščestvlenije v Burjatii Leninskogo dekreta...“, s. 20-24.

12 Blíže viz D. L. Doržijev, „Buddizm i antireligioznaja kampanija v Burjatii ruběža 1920-1930-ch gg.“, in: Š. B. Čimitdoržijev (ed.), *Matěrialy naučnoj konferencii „Cybikovskije čtěnija – 7“*, Ulan-Ude: Izdatěl'stvo BNC SO RAN 1998, s. 97-99.

likvidace klášterů a mnišské komunity bez ohledu na to, zda daný klášter či mnich patří k reformátorům, tradicionalistům či nirvánistům. „Konečnému řešení lamské otázky" předcházelo rozhodnutí komunistické strany. Už v roce 1923 přijal XXII. sjezd Všeruské komunistické strany (bolševiků), VKS(b), rezoluci „O protináboženské agitaci a propagandě" (rus. *O postanovke antireligioznoj agitacii i propagandy*), která vyhlašovala, že jakékoliv náboženství, buddhismus nevyjímaje, nemá v komunistické společnosti místo. Sovětské represálie byly mimořádně kruté, podobně jako o několik let později v Mongolsku. Mniši byli nuceni k emigraci, odchodu do světského života a nikoliv nemalá část z nich byla popravena nebo poslána do stalinských koncentračních táborů (gulagů)[13], které přežila jenom nepatrná hrstka.

Násilné potlačení buddhistického života v Burjatsku se neodehrálo naráz, ale proběhlo ve třech vlnách represálií. První kulminovala už v roce 1930, druhá měla svůj vrchol v roce 1935 a teprve třetí byla definitivní a uskutečnila se v letech 1937 až 1938. K poslední vlně represálií V. V. Nomogojeva uvádí, že „k 1. lednu 1938 bylo uvězněno 1864 lamů a 968 z nich bylo odsouzeno."[14] Jestliže se v období relativního „oteplování" na konci roku 1938 část odsouzených vrátila zpět do společenského života, v žádném případě se to netýkalo kategorie lamů (vyšších buddhistických duchovních).[15]

Pro ilustraci represálií lze uvést postupně se snižující počty klášterů. Ruské buddholožky L. L. Abajeva a N. L. Žukovskaja uvádějí čísla, která je možné shrnout následovně:[16]

Počty fungujících klášterů v Burjatsku v letech 1917-1938

období	počet klášterů
1917-1921	44
1921-1933	34
1933-1935	28
1935-1937	9
1937-1938	0

13 Termín GULAG je vlastně zkratkou z ruského pojmenování Hlavní správy táborů SSSR (*Glavnoje upravlěnije lagerej SSSR*), do obecného povědomí *gulag* ovšem spíše vstoupil jako pojmenování vězeňského tábora stalinského období.

14 V. V. Nomogojeva, „Iz istorii bor'by s religijej...", s. 81.

15 B. V. Bazarov, „Obščestvennyje těčenija lamaizma", in: Š. B. Čimitdoržijev – D. D. Nimajev – G. A. Dyrchejeva (eds.), *Cybikovskije čtěnija: Problemy istorii i kultury mongol'skich narodov. Tězisy dokladov i soobščenij,* Ulan-Ude: Burjatskoje knižnoje izdatěl'stvo 1993, s. 69.

16 Viz L. L. Abajeva – N. L. Žukovskaja, „Tradicija i moděrnizacija v istorii lamaizma", in:

Počty klášterů v letech 1921-1937

ajmak	1921	1937		
		zavřeno	zbylo	určeno k uzavření
Aginský	8	7	1	1
Jeravinský	2	2	0	0
Chorinský	5	5	0	0
Selenginský	11	5	6	6
Kjachtský	4	2	2	2
Zakamenský	3	3	0	0
Muchoršibirský	3	3	0	0
Tunkinský	3	3	0	0
Barguzinský	2	2	0	0
Alarský	2	2	0	0
Echirit-Bulagatský	1	1	0	0
c e l k e m	**44**	**35**	**9**	**9**

Ve srovnání s rokem 1921 představoval úbytek klášterů v roce 1937 téměř osmdesát procent. Burjatská badatelka A. A. Danzanova tyto údaje dokresluje přehledem.

rok	lamové	chuvaraci	gebši	gabži	ostatní
1916	11 663	5 425	3 749	2 166	327
1935	1 271	0	315	900	56
pokles	10 392	5 425	3 434	1 266	267

Autorka dodává, že v roce 1937 v devíti zbývajících klášterech zůstalo pouhých 187 lamů. V letech 1934-1937 bylo podrobeno represi 938 osob, zbytek odešel do světského života.[17]

Religii mira. Istorija i sovremennost'. Ježegodnik 1983, Moskva: Glavnaja redakcija vostočnoj litěratury, s. 129-149, citováno podle A. A. Danzanovy, „Buddizm v Burjatii v 1920-1930-e gody", in: L. V. Kuras (ed.), *Tězisy i doklady meždunarodnoj naučno-těoretičeskoj konferencii „Banzarovskije čtěnija-2", posvjaščennoj 175-letiju so dnja rožděnija Dorži Banzarova,* Ulan-Ude: Izdatěl'stvo BNC 1997, s. 92.

17 *Ibid.*, s. 91-92. Autorka v článku rozlišuje tři mnišské kategorie: (1) *chuvaraci* – žáci, tj. děti a mládež do 19 let; (2) *gebši* – střední stupeň lamů; (3) *gabži* – střední stupeň lamů, kteří žili v klášteře 20 až 25 let. Autorkou užitý termín *lama* označuje mnicha se střední či vyšší ordinací.

Výsledek sovětské státně-ateistické likvidační politiky byl pro burjatský náboženský život zdrcující. V období před vypuknutím druhé světové války v Burjatsku neexistoval jediný fungující buddhistický klášter. Budovy byly rozbořeny, některé kláštery, jako například stavby Aninského kláštera, byly ničeny dělostřelbou či rozebrány; mniši a novici byli z klášterů vyhnáni. Represálie se neomezily pouze na buddhistické duchovenstvo, ale významně zasáhly i laické burjatské obyvatelstvo. Dvousté výročí údajného tolerančního patentu (1941) neměl kdo slavit, náboženský život v Burjatsku se téměř rozplynul, likvidace buddhistické komunity se zdála být úplná. Sovětská akademie věd organizovala z Leningradu záchrannou expedici, která měla za úkol svézt ze zničených klášterů a chrámů zbytky knihoven, umělecké a rituální předměty, oděvy a další předměty, které měly nějaký význam pro studium náboženství. Učastníci expedice smutně konstatovali, že není prakticky co shromažďovat, téměř vše bylo zničeno a rozkradeno.[18] Burjatský buddhismus ležel po dvou stoletích existence v troskách.

18 Inessa I. Lomakina, „Sokrovišča burjatskich dacanov“, *Pravda Burjatii* (18.10.1991), s. 4–5.; *Archivnyje listy ostajutsja sviditěljami,* 1994, nepublikovaný rukopis, 23 s.

První obnova burjatského buddhismu (čtyřicátá až osmdesátá léta 20. století)

Obnova náboženského života v Burjatsku byla zahájena v roce 1946, kdy v Ulan-Ude proběhl první poválečný sněm sovětských buddhistů, kterého se zúčastnili především zástupci z Burjatska a Tuvy. Na sněmu byl nově utvořen správní a organizační orgán všech sovětských buddhistů pod názvem Ústřední duchovní správa buddhistů Sovětského svazu (rus. *Central'noje duchovnoje upravlenije buddistov SSSR,* CDUB SSSR), který měl ve své činnosti navazovat na reformátorské tradice burjatského duchovenstva z dvacátých a třicátých let 20. století. Ve dnech 21.-23. května 1946 byl na shromáždění duchovních přijat dokument nazvaný „Statut Duchovní správy buddhistů SSSR" (rus. *Položenije o buddijskom duchověnstve (lamstve) v SSSR*), který se k tradici reformního (obnoveneckého) hnutí hlásil. Reformní tradice se nejvíce projevily v zavedení principu volitelnosti řídících a výkonných orgánů buddhistické ekleziální struktury a dále v principu kolektivního projednávání a řízení všech záležitostí spojených s náboženským životem. Dokument původně sestával z osmi částí: (1) společná ustanovení; (2) o řídících orgánech buddhistického duchovenstva; (3) o základních povinnostech duchovních; (4) o základním mnišském odříkání; (5) o revizní komisi; (6) o darech a dalších peněžních příjmech od věřícího obyvatelstva; (7) o trestech a opatřeních proti duchovním, kteří dokument nedodržují nebo se stavějí proti němu; (8) o tisku. Později, v roce 1957, byl nově přepracován a rozšířen (viz s. 276-278).

Na základě tohoto dokumentu byla v roce 1946 ustanovena ústřední duchovní správa, volená sjezdem (sněmem) zástupců buddhistů, laiků i duchovních. Ústřední duchovní správa byla pětičlenná, sestávala ze tří členů a dvou kandidátů. R. E. Pubajev o dvacet let později hodnotil první poválečnou obnovu buddhistické ekleziální struktury v Burjatsku následujícími slovy:

> Ideologie současného lamaismu ve skutečnosti neprodělala žádný vývoj od své předrevoluční podoby. Jistou výjimkou je přizpůsobení lamaismu sovětské skutečnosti v rámci reformního (obnoveneckého) hnutí. Tato skutečnost se odrazila v textu „Statut Duchovní správy buddhistů SSSR" z roku 1946".[1]

Autor dále konstatoval, že tehdejší burjatští duchovní neměli, oproti svým předchůdcům, vysoké buddhistické vzdělání.

---

1 R. E. Pubajev, „Zadači naučno-atěističeskoj propagandy po preodoleniju perežitkov lamaizma i šamanstva", in: R. E. Pubajev (ed.), *Kritika iděologii lamaizma i šamanstva: Matěrialy seminara lektorov-atěistov,* Ulan-Ude: Burjatskoje knižnoje izdatěl'stvo, 1965, s. 10.

Toto tvrzení odpovídalo skutečnosti pouze částečně. Osud převážné většiny tradičně a vysoce vzdělaných burjatských mnichů byl tragický. Podstatná část z nich nepřežila represálie dvacátých a třicátých let, ostatní byli v té době buď ještě v pracovních táborech na Sibiři nebo v emigraci; někteří mniši přežili v Burjatsku tak, že se vzdali svého statusu a odešli do světského života. Nepatrný počet těch, kdo se v roce 1945 mohli vrátit z vězení či opět zahájit činnost jako buddhističtí mniši, nepředstavoval typickou reprezentaci burjatského vzdělaného duchovenstva. Skupinu laiků a mnichů, jež stála u zrodu první obnovy buddhismu v Burjatsku, vedl A. Galsanov z Aginského kláštera, bývalý člen „Ústřední duchovní správy buddhistů Východní Sibiře". Dalším významným představitelem této iniciativní skupiny byl Lobsanňima Darmajev ze Sartulského kláštera, bývalý kandidát členství v téže správě.[2]

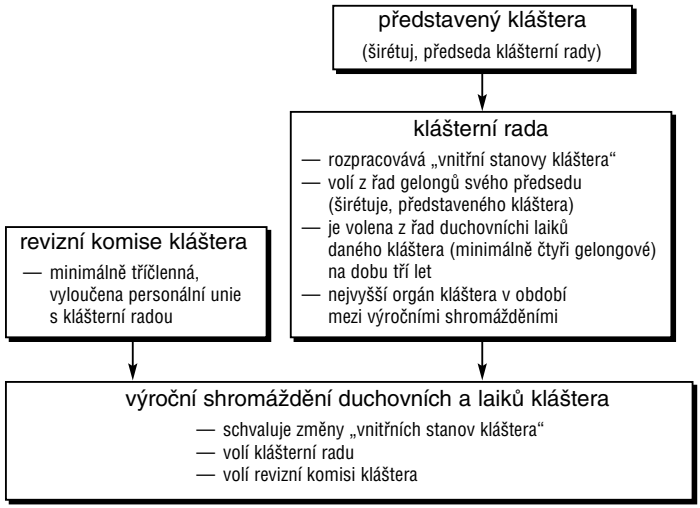

Obr. 10 Schématické znázornění organizace a administrativy burjatských klášterů po druhé světové válce (založené na „Statutu Duchovní správy buddhistů SSSR" z roku 1946).

Od konce druhé světové války do počátku devadesátých let byl nejvyšším orgánem buddhistické ekleziální struktury sjezd (sněm) volených zástupců laiků a duchovních. Sjezd volil ústřední duchovní správu, jejíž podřízené články tvořily dvě regionální klášterní rady volené na shromážděních laiků a duchovních příslušných správních oblastí Ivolginského a Aginského kláštera. Přestože ústřední duchovní správa vznikala v letech

2 Viz Andrej Těrentěv, „Poslevojennaja reanimacija", Sankt-Petěrburg 1998, *http://cl18.cland.ru/buddhismofrussia/c1-6.htm* (23.3.2000).

1946-1993 výhradně na burjatské bázi, zastupovala podle oficiálních dokumentů všechny buddhisty SSSR, vedle burjatských také tuvinské a od počátku šedesátých let i kalmycké buddhisty, kteří ovšem po roce 1937 neměli žádný fungující klášter či chrám.[3]

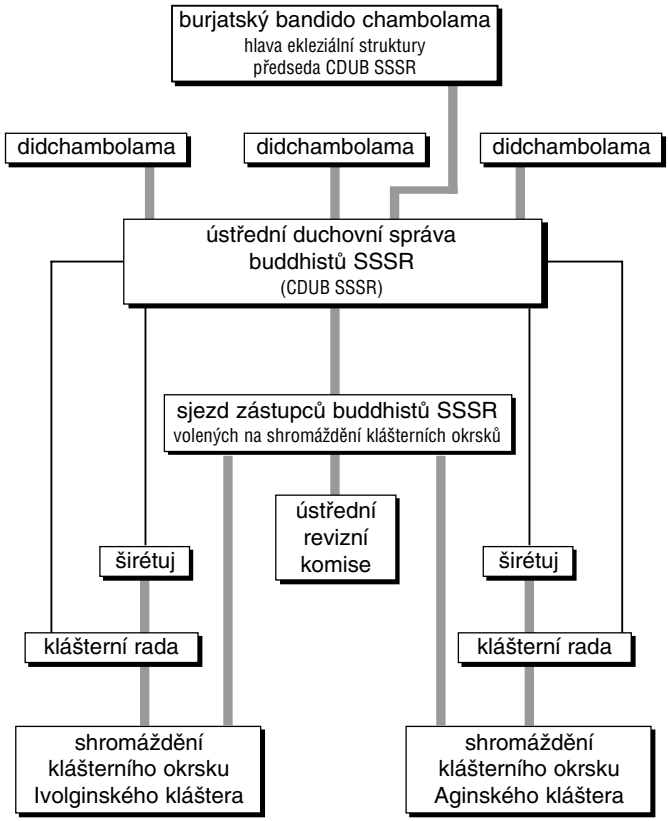

Obr. 11 Schématické znázornění ekleziální struktury burjatských (sovětských) buddhistů v letech 1946-1992 (silná čára vyjadřuje vztah volitelnosti zdola nahoru, jednoduchá čára znázorňuje vztah podřízenosti).

V čele klášterní rady (rus. *sovet dacana*) stál volený představený s titulem *širétuj*. Ivolginský klášter řídila klášterní rada složená z pěti členů a dvou kandidátů, což odpovídalo schématu ústřední duchovní správy.

3 Kromě dvou uvedených burjatských klášterů (Ivolginského a Aginského) zmiňuje britský badatel Bulcsu Siklos na území SSSR ještě jeden buddhistický chrám (tento údaj jinde není). Byl však otevřen až v roce 1960 v Astracháni a patřil právě Kalmykům. Viz Bulcsu Siklos, „Mongolian Buddhism: A Defensive Account", in: Shirin Akiner (ed.), *Mongolia Today,* London: Kegan Paul 1991, s. 158.

Vnitřní činnost buddhistické ekleziální struktury – v oficiálních dokumentech se vždy hovořilo o „lamaistické církvi" – vycházela ze „Statutu Duchovní správy buddhistů SSSR" z roku 1946. Podle této směrnice řídila ústřední duchovní správa obě regionální buddhistické občiny v SSSR, přijímala sliby duchovních („svaté sliby lamů") a propůjčovala jim tituly gelong a gecchul. V zásadě spravovala všechny záležitosti ohledně přijímání a uvolňování či propouštění duchovních. Do kompetence ústřední duchovní správy spadaly i finanční a hospodářské záležitosti organizovaného náboženského života, o kterých musely kláštery pravidelně referovat v ročních a pololetních zprávách o hospodaření. Na svých zasedáních také řešila otázky a problémy spojené s uskutečňováním pravidelných obřadů v klášterech i mimo ně, vydávala náboženské kalendáře pro následující roky, instalovala a odvolávala představené obou klášterů a zabývala se také otázkami financování větších oprav sakrálních staveb. Oproti minulosti nevlastnil Ivolginský a Aginský klášter žádnou zemědělskou půdu. Stejně tak mniši neměli osobní hospodářství a nevlastnili žádné stavby. Domy, ve kterých mniši na území klášterů bydleli, byly majetkem těchto klášterů.

Prvním poválečným předsedou ústřední duchovní správy buddhistů SSSR, tedy sedmnáctým burjatským bandido chambolamou, byl v roce 1946 zvolen Lobsanňima Darmajev. Ve funkci působil až do roku 1956, kdy v Ivolginském klášteře proběhlo zasedání představitelů sovětských buddhistických občin, které ze sto padesáti shromážděných zvolilo novou hlavu burjatské ekleziální struktury, osmnáctého bandido chambolamu Išidoržiho Šarapova.[4] V roce 1963 ho vystřídal ve funkci devatenáctý bandido chambolama Žambaldorži Gombojev, který v ní setrval do roku 1982. Dvacátým bandido chambolamou se stal Žimbažamco Erdynějev, vystřídaný 10. října 1990 dvacátým prvním bandido chambolamou Munko Cybikovem. Jeho nahradil v roce 1993 dvacátý druhý bandido chambolama Žamjan Šagdarov, první postsovětský nejvyšší představitel burjatských buddhistů. Po něm na krátkou dobu funkci zastával Čojdorži Budajev. Dvacátým čtvrtým bandido chambolamou se v roce 1995 stal Damba B. Ajušejev.

První reforma stávajícího stavu ekleziální struktury se uskutečnila v roce 1957 a týkala se pouze jejího financování. Mniši si podle „Statutu Duchovní správy buddhistů SSSR" z roku 1946 rozdělovali příjmy získané při obřadech na dvě části. První dávali do klášterní pokladny (bur. *žasa*), kterou spravoval pokladník, účetní či hospodář, (tib. ňerpa /*gňer-pa*/, bur. *njarba*); druhou část si pak mohli rozdělit mezi sebou. V roce 1957 se pravidla zachá-

4 Walter Kolarz, *Religion in the Soviet Union,* London: Macmillan Press 1961, s. 459.

zení s finančními prostředky změnila tak, že si mniši nesměli ponechat vůbec nic; všechny příjmy museli odevzdat do klášterní pokladny na výdaje kláštera. Jako kompenzaci dostávali od sovětského státu měsíční plat ve výši 80 rublů. Byla to v určitém ohledu analogie „státních lamů" carského systému.

Příjmy Ivolginského kláštera například sestávaly z: bezprostředních darů věřících při chrámových obřadech; individuálních dobrovolných příspěvků vybíraných mezi věřícími do přenosné pokladničky; příjmů z tržby za prodané věcné dary od věřících; příjmů z tržby za prodané potraviny darované věřícími; příjmů mnichů z individuálních dobrovolných darů věřících z jednotlivých burjatských ajmaků a dalších příjmů. Hlavním zdrojem příjmů klášterů byly tedy chrámové obřady, individuální dobrovolné dary věřících, prodej darovaných potravin a věcí. V. B. Cybikžapov píše:

> Penězi se platilo za objednané obřady,[5] čtení posvátných textů pro štěstí a zdraví rodiny, pro dlouhý život novorozence, novomanželům, k léčení nemocí a neduhů, pro šťastné přestěhování do nového bytu či domu, ale také pro úspěchy v práci. Zvláště časté byly obřady objednané za syny, kteří sloužili v armádě. Zpravidla byly tyto modlitby zakončeny přáním, aby nebyla válka a národy žily v míru… Do klášterní pokladny se nedávaly individuální příjmy duchovních, které měly povahu osobních dárků, nebo které jednotliví mniši obdrželi jako odměnu za služby vykonané mimo klášter ve vesnicích.[6]

Ústřední duchovní správa fungovala od konce druhé světové války až do počátku devadesátých let jako nejvyšší výkonný a administrativní orgán mezi jednotlivými sjezdy (sněmy) burjatských (sovětských) buddhistů, na kterých byly voleny jednotlivé ústřední duchovní správy, bandido chambolamové a didchambolamové, byli zde stvrzováni představení obou fungujících klášterů. Vedle „vnitřní funkce" organizační a hospodářské atp., měla ústřední duchovní správa také „vnější", tedy mezinárodní funkci. Na ni byl sovětskou vládou kladen zvláštní důraz a svým způsobem to bylo její hlavní poslání spočívající především v obhajobě a prosazování sovětských zájmů v mezináboženském dialogu v Asii a v účasti na mezinárodním mírovém hnutí na náboženském základě. Obě tyto funkce plnila ústřední duchovní správa v souladu s tehdejší sovětskou politikou. Její role byla v určitém

---

5 Jaké byly ceny obřadů a úkonů v padesátých až osmdesátých letech 20. století, není známo. Ceny v devadesátých letech se pohybovaly v závislosti na tehdejší vysoké inflaci. V létě roku 1993 byly např. pokladnou ústřední duchovní správy v Ivolginském klášteře stanoveny pro laické buddhisty za následující obřady tyto ceny: (1) *Amgalanaj*, obřad za štěstí a úspěchy: 2000 rublů a více; (2) *Chojyn juról*, obřad za lepší příští zrození (rusky doslova: *za upokoj duši*, sic! pozn. L.B.): 1000 rublů a více; (3) *Nugsénej zamšig*: 500 rublů a více. Tehdejší kurs rublu byl zhruba 1000 rublů za jeden americký dolar.

6 V. B. Cybikžapov, „Sovremennaja cerkovnaja organizacija lamaizma v Burjatii", in: A. A. Bělousov (ed.), *Voprosy preodolenija perežitkov lamaizma, šamanstva i staroobrjadčestva: Matěrialy vtorogo zonal'nogo seminara lektorov – atěistov Sibiri*, Ulan-Ude: Burjatskoje knižnoje izdatěl'stvo 1971, s. 72.

ohledu analogická podobným náboženským organizacím v zemích sovětského bloku, jako bylo například československé sdružení katolických duchovních *Pacem in terris.* Zásadní odlišnost obou institucí spočívala v tom,

Obr. 12 Bidija D. Dandaron v oděvu burjatského tantrického mistra, záběr pořízen v Muzeu dějin náboženství a ateismu v Leningradě v roce 1970. (z archívu A. I. Breslavce).

že římsko-katolická církev měla formálně ponechanou „tradiční ekleziální strukturu“ s centrem ve Vatikánu (která byla zčásti paralyzována neobsazováním biskupských stolců atp.). *Pacem in terris* mělo spíše charakter „komunistické strany“ pro katolické kněze, tedy paralelní struktury vedle tradiční hierarchie podle kanonického práva.

Tato forma koexistence přecházející mnohdy v kolaboraci se sovětským režimem vyvolávala kritiku zejména mezi intelektuálně laděnými sovětskými buddhisty. V Burjatsku, podobně jako v ostatních zemích sovětské-

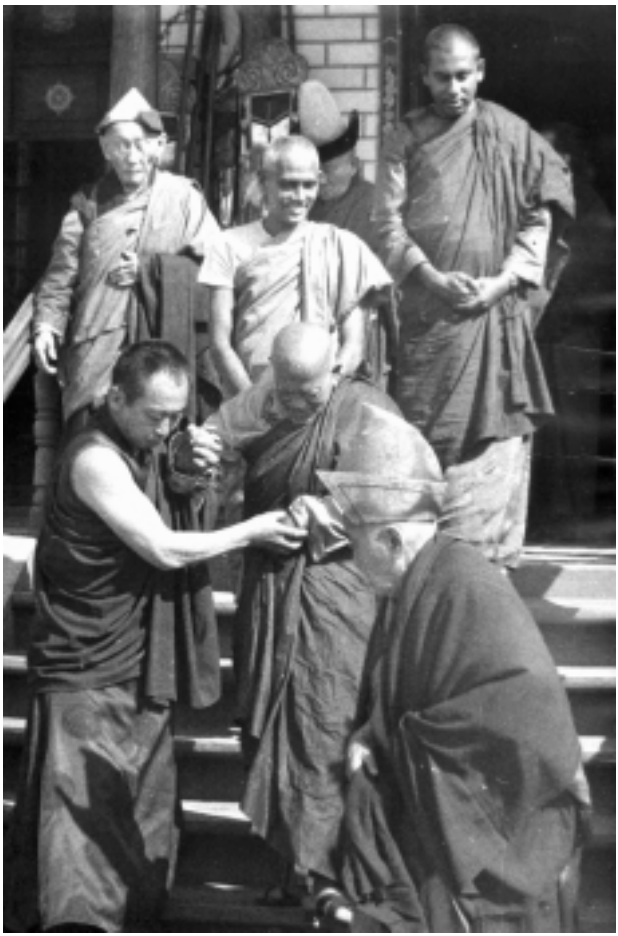

Obr. 13 Návštěva théravádských mnichů ze Šrí Lanky v Ivolginském klášteře, bandido chambolama Erdynějev stojí zcela dole (v čepici), lama Darma-Dodi Žalsarajev vlevo nahoře (taktéž v čepici). Léto 1986 (fotografie A. I. Breslavec).

ho bloku, existoval také neoficiální náboženský život, který se pokoušel být alternativou náboženství reglementovaného státem. Pochopitelně byl předmětem zvýšeného zájmu a represí ze strany sovětské moci. Jako příklad lze uvést případ Bidiji D. Dandarona a jeho skupiny v Ulan-Ude na přelomu šedesátých a sedmdesátých let.

Je jistě pozoruhodné, že nejvyšší představitelé burjatské ekleziální struktury zaujali k této události odlišné stanovisko. Bandido chambolama Žambaldordži Gombojev protestoval proti Dandaronově odsouzení, jeho zástupce S. Dylykov se zcela jednoznačně postavil na stranu Dandaronových kritiků a soudců. Dokladem toho je například dopis z 12. října 1973, v němž odpovídá čestnému předsedovi Světového bratrstva buddhistů A. Sankhavasimu na dotaz ohledně perzekuce B. D. Dandarona. V dopise se S. Dylykov plně ztotožňuje s rozsudkem.[7]

A. Sankhavasi
čestný předseda
Světového bratrstva buddhistů
Bangkok, Thajsko

V Moskvě, 12. října 1973

Drahý příteli v Dharmě,

na Váš dotaz ohledně „perzekuce buddhistických menšin v SSSR a uvěznění věřícího buddhisty" bych Vás rád informoval o následujícím:

Zprávy o údajné „perzekuci buddhistů v SSSR", které se objevily v zahraničním tisku, ve skutečnosti neodrážejí situaci věřících v naší zemi. Buddhistické obyvatelstvo SSSR se těší plné svobodě náboženského vyznání a v žádném případě není objektem jakékoli represe.

Jediná osoba, která předstoupila pro kriminální čin před soud, je bývalý lama[8] Bidija Dandaron, který byl v posledních letech zaměstnán jako mladší vědecký pracovník v rukopisném oddělení Ústavu společenských věd Akademie věd SSSR v Ulan-Ude. Více než vědecké práci se věnoval pití a organizování skupiny svých „žáků", mezi nimiž nebyli ani žádní Burjati, ani žádní buddhisté. Neměli také, přirozeně, žádný kontakt s buddhisty v naší zemi.

Dandaron potřeboval své „žáky" k obstarávání peněz na to, aby mohl dále pokračovat ve svém nečinném a rozmařilém životě. Neustále po nich požadoval peníze, hodnotné věci a vodku, aby pak mohl organizovat časté pijácké orgie.

Dandaron svévolně zacházel s jednotlivými články buddhistické víry. Těm, kdo ho volali k pořádku a chtěli, aby se vrátil k řádnému životu, vyhrožoval zabitím nebo ublížením na zdraví. Tak se také stalo, že Dandaron se svým „žákem" krutě zbil jednoho ze svých krajanů jménem Dambadoržijev, který si dovolil ho kritizovat kvůli jeho nemravnému chování.

---

7 Převzato z archívu Keston Institute, Oxford, složka: USSR/Budd-6, kde je kopie dopisu v angličtině uložena. Světové buddhistické bratrstvo (WFB, World Fellowship of Buddhists) vzniklo roce 1950 na Cejloně (Šrí Lance) a záhy také začalo s ústřední duchovní správou sovětských buddhistů (CDUB SSSR) spolupracovat. Burjatské buddhisty v této organizaci zastupoval jeden čas i S. Dylykov. „Světové buddhistické bratrstvo představovalo nové buddhistické hnutí, nazvané také neobuddhismus. Jeho snahou bylo kráčet po střední cestě, což v praxi znamenalo odmítání jak kapitalismu, tak i socialismu. Dominantní myšlenkou neobuddhismu byl názor, že buddhismus není náboženstvím, ale etickým učením přijímaným nikoliv srdcem, ale rozumem.", viz R. E. Pubajev, „Zadači naučno-atěističeskoj propagandy po preodoleniju perežitkov lamaizma i šamanstva", in: R. E. Pubajev (ed.), *Kritika iděologii lamaizma*…, s. 13.

8 B. D. Dandaron nikdy buddhistickým mnichem nebyl, což S. Dylykov velmi dobře věděl. Důvod, proč o něm píše jako o lamovi, je nejasný, snad to mělo sloužit jako další k potvrzení nevalného morálního profilu B. D. Dandarona.

Obr. 14 14. tibetský dalajlama Tändzin Gjamccho (uprostřed s obřadní šerpou v rukou) při své první návštěvě Burjatska, Ivolginský klášter. Léto 1979 (fotografie A. I. Breslavec).

Dandaronův adoptivní syn Dašijev, který je toho času studentem na Leningradské státní universitě, opakovaně napomínal svého otčíma kvůli jeho chronickému alkoholismu. Několikrát musel chránit svoji matku před hrubým násilím, které na ní jeho otčím páchal. Dandaron se proto rozhodl ztrestat svého adoptivního syna za neposlušnost a napadl ho na ulici v Ulan-Ude, a kdyby nezasáhli kolemjdoucí občané, stal by se obětí chuligánství.

Lidový soud v Ulan-Ude přezkoumal na veřejném procesu Dandaronův případ, konstatoval porušení paragrafů Trestního zákoníku Ruské federace a vynesl rozsudek zbavení občanských práv a tří let ve věznici. Dandaronovi „žáci" se procesu účastnili pouze jako svědci. Rozsudek se setkal se souhlasem burjatské veřejnosti.

Některé zahraniční noviny a nástroje propagandy vykreslují nyní kriminálníka Dandarona jako „mučedníka" a prezentují jeho kriminální činy jako údajnou perzekuci buddhistů SSSR. Buddhisté, jakož i ostatní věřící v naší zemi přitom mohou svobodně provozovat své náboženské obřady.

V tomto roce slavili buddhisté SSSR ve velké míře *vésak*, v červenci proběhnou v burjatských buddhistických chrámech obřady na počest budoucího buddhy Maitréji. Všechny náboženské obřady vedl, jako ostatně vždy, bandido chambolama Žambaldorži Gombojev, předseda Ústřední duchovní správy buddhistů SSSR.

My, buddhisté Sovětského svazu, nepochybujeme o tom, že sovětský soud potrestal Dandarona za jeho kriminální činy, a ne pro jeho náboženské přesvědčení.

S přátelským pozdravem,
Váš v Dharmě
profesor S. Dylykov
viceprezident Světového bratrstva buddhistů

Dandaronova skupina nebyla jedinou neoficiální buddhistickou komunitou v Burjatsku po druhé světové válce. Jak uvádí Andrej Těrentěv:

> Ve všech buddhistických regionech pokračovalo v nelegální činnosti několik stovek bývalých mnichů, kteří byli v té době již propuštěni z pracovních táborů. Pro spolu-vesničany a návštěvníky prováděli náboženské obřady a věnovali se tibetské medicíně. KGB sice pozorně sledoval jejich činnost, ale žádné zvláštní represálie vůči nim již neuplatňoval a omezil se pouze na „besedy" a „varování". Někteří z těchto mnichů měli již i své žáky z různých oblastí Sovětského svazu, které nebyly tradičně buddhistické. … Další burjatské neoficiální buddhistické skupiny se soustřeďovaly okolo lamy Ž. Cybenova a Ž. Erdynějeva z Ivolginského kláštera. Druhá jmenovaná skupina byla tvořena z velké části estonskými buddhisty, které vedl Vello Värt. V osmdesátých letech pak postavili v estonském městě Tuuru dvě stúpy dedikované Buddhovi Šákjamunimu, Padmasambhavovi (Guru rinpočhe) a Mahákálovi.[9]

Obr. 15 Bidija D. Dandaron (vpravo) s burjatským mnichem. Počátek sedmdesátých let 20. století (z archívu Keston Institute, Oxford, č. 2049 SU/BUD).

9 Viz Andrej Těrentěv (1998) „Poslevojennaja reanimacija", Sankt-Petěrburg 1998, *http://cl18.cland.ru/buddhismofrussia/c1-6.htm* (23.3.2000).

Druhá obnova burjatského buddhismu (devadesátá léta 20. století)

Změněná společenská a politická situace v SSSR v druhé polovině osmdesátých let, vyplývající z tzv. perestrojky, se do burjatské ekleziální struktury, zejména pak do nejvyšších míst, příliš nepromítla a dokonce ani události radikálního zvratu na přelomu osmdesátých a devadesátých let nevedly ke změnám v ústřední duchovní správě. Oproti ostatním sovětským regionům se burjatská společnost začala probouzet s určitým zpožděním. Ve vysokých buddhistických kruzích zpočátku zůstávalo vše při starém, změny byly nepatrné.

Ve dnech 8.-11. října 1990 se v Ulan-Ude uskutečnil za účasti duchovních a představitelů devatenácti buddhistických společností z Burjatska, Čitské oblasti, Tuvinské a Kalmycké ASSR, Moskvy, Leningradu, Pobaltí a oblastí Dálného Východu 10. všesovětský sjezd buddhistů, na zásadní změny však bylo ještě brzy. Na zasedání promluvil vedle dalších řečníků i představený Aginského kláštera Zolto Žigžitov. Nejvyšší sovět SSSR v té době schválil zákon „O svobodě svědomí a o náboženských organizacích", což se projevilo v diskusi sjezdu. Hlavním bodem zasedání byly volby nového bandido chambolamy a nejvyšších orgánů sovětských buddhistů.[1] Přijetí nového „Statutu sovětských buddhistů" bylo s ohledem na čerstvě schválený zákon odloženo s odůvodněním, že původní návrh je třeba ještě přepracovat.

Volba bandido chambolamy měla demokratický charakter, delegáti sjezdu se rozhodovali mezi dvěma kandidáty: představeným znovuotevřeného Cugolského kláštera Žimbou Cybenovem a mnichem s titulem soržo-lama Ivolginského kláštera Munko Cybikovem. Zvolen byl M. Cybikov.[2]

Na počátku devadesátých let již probíhal proces druhé obnovy burjatského buddhismu v nové podobě. Vedle rozšíření činnosti a zvýšení počtu noviců ve stávajících klášterech se připravovalo otevření dalších chrámů a klášterů. Ruská státní administrativa tento proces podporovala:

> …vláda Ruské federace bude spolupracovat při navracení klášterů… Prezident Boris Jelcin se obrátil dopisem na všechny buddhisty Společenství nezávislých států (SNS), v němž vyjádřil přesvědčení, že budou podporovat politiku Ruska. Odpověď na tento dopis zaslal bandido chambolama M. Cybikov a konstatoval v ní, že Ústřední duchov-

1 G. Gypylov, „Sjezd buddistov SSSR", *Pravda Burjatii* 12.10.1990, s. 1.

2 G. Gypylov, „Ustav něprinjat. Chambo-lama izbran", *Pravda Burjatii* 14.10.1990, s. 3.

ní správa buddhistů Ruské federace se podřizuje ruské jurisdikci a podporuje vše, co slouží k udržování státu a ozdravení společnosti.[3]

Ústřední duchovní správa byla sice vystavena tlakům určitých politických sil, které si přály vtáhnout buddhistickou ekleziální strukturu do politického dění, vcelku však zůstali burjatští buddhisté mimo tyto záležitosti.

Obr. 16 Skupinová fotografie účastníků 10. sjezdu buddhistů SSSR (CDUB SSSR), 8.-11. října 1990, Ulan-Ude (z archívu A. I. Breslavce).

Burjatský publicista V. Mitypov v roce 1993 upozornil otevřeným dopisem adresovaným didchambolamovi D. Marchajevovi na toto nebezpečí:

Buddhističtí duchovní by se neměli plést do politiky, to dnes dělají pravoslavní. Váš předchůdce didchambolama Erdem Cybikžapov nebyl v ruském parlamentu příliš vidět… Blíží se doba předvolebních bojů, a proto nedovolte, aby do něj byly církve zataženy. Konjunkturalističtí politikáři znevažují náboženství.[4]

Neudržitelnou personální a programovou situaci ústřední duchovní správy začali řešit nejvýznamnější představení a další význační buddhističtí

3 M. Cybikov, „S Sagaalganom dorogije druz'ja!", *Pravda Burjatii* 3.2.1992, s. 1.

4 V. Mitypov, „Bogu – bogovo, a kesjaru – kesarevo", *Pravda Burjatii* 27.11.1993, s. 1.

duchovní z burjatských klášterů až na počátku roku 1992, kdy vydali společné prohlášení, ve kterém se pravilo:

> Do perestrojky se ústřední duchovní správa zabývala organizací práce a fungováním dvou klášterů a svoji práci koordinovala s výborem pro náboženské záležitosti sovětské vlády. Do konce osmdesátých let nebylo možné ústřední duchovní správu kritizovat, protože uskutečňovala politiku státu a ta byla nekritizovatelná. Protiklady a rozpory v ústřední správě narůstaly a postupně dozrával spontánní protest. Za poslední léta se vystřídalo šest didchambolamů, což není běžné. V této době se začaly budovat nové kláštery, zakládat společnosti buddhistů-laiků, kteří si za cíl kladli nejen obrození náboženství jako takového, ale hlavně vytvoření (staro)nového světonázoru, filozofie, historie a kultury buddhismu. Tomu všemu překážejí zastaralé a překonané představy o buddhismu, a proto vyvstala nutnost zkorigovat plán práce ústřední duchovní správy s ohledem na narůstající zájem o buddhistickou filozofii. Za tímto účelem se sešli představení (širétujové) největších burjatských klášterů, aby kolektivně posoudili situaci buddhismu v Rusku. V rozpravě uznali osobní chyby, kterých se dopustili v chmurném předchozím období, sebekriticky tuto minulost zhodnotili. Napříště bude platit, že vzniknou-li nějaké problémy, budou se vždy řešit na společném setkání představených (širétujů) a nejváženějších lamů anebo filozofickou diskusí [sic!]. Bylo také rozhodnuto nadále již nepřipustit činnost trojek z ústřední duchovní správy při řešení principiálních otázek spojených s činností buddhistů v Ruské federaci, zvláště pak v oblasti personálních rozhodnutí, v mezinárodní a obřadní politice. Představení (širétujové) dospěli k názoru, že dnes je hlavní tolerance a dále, že ústřední duchovní správa zůstane orgánem tradičních buddhistů Ruska. Poté se širétujové setkali s bandido chambolamou Munko Cybikovem[5] a navštívili staré lamy Ivolginského kláštera Darma-Dodiho Žalsarajeva, Ajušu, Šerina a další. Na závěr bylo rozhodnuto, že 27. května 1992 se v Ivolginském klášteře uskuteční další zasedání rady představených klášterů.
>
> *Podepsáni:*
> Purbocyren Dašidondokov (zástupce představeného Cugolského kláštera)
> Zolto Žigžitov (představený Aginského kláštera)
> Cevan A. Dašicyrenov (představený Kižinginského kláštera)
> Dorži Cydenov (představený Egitského kláštera)
> Danzanchajbzun Samajev (představený Sankt-Petěrburgského chrámu)
> Erdem Cybikžapov (člen Nejvyššího sovětu RSFSR)
> Damba B. Ajušejev (představený Muročinského kláštera)
> Solbon Ajušejev (představený Tamčinského kláštera)
> Cyren Dondukbajev (lama Aginského kláštera)
> Danzan Rinčinov (lama)
> B. Bajartujev (viceprezident VARK[6]).[7]

První velké změny v ústřední duchovní správě uskutečněné v první polovině roku 1992, kdy se bandido chambolamou po Munko Cybikovovi stal Žamjan Šagdarov, neuspokojily radikálněji orientovanou část duchovních a laiků. Tlak na další personální obměnu, která by oprostila nejvyšší buddhistické orgány od osob příliš spojených s bývalým sovětským režimem,

---

5 Bandido chambolama Munko Cybikov ovšem tento otevřený dopis nepodepsal.

6 Všeburjatská asociace rozvoje kultury (rus. *Vseburjatskaja associjacija rozvitija kultury*), přední burjatská nevládní organizace s celostátní působností.

7 Anonymus, „Otkritoje pis'mo glavnomu redaktoru gazety Pravda Burjatii", *Pravda Burjatii* 22. 5. 1992, s. 3.

neustával. O necelý rok později proto celá ústřední duchovní správa rezignovala.

Zprávu o tom podal petrohradský buddholog a vydavatel buddhistického časopisu *Narthang Bulletin* Andrej Těrentěv, který se 16. prosince 1993 setkal s didchambolamou Tuvandoržim Cympilovem, který mu poskytl informace o následujících změnách buddhistického vedení v Burjatsku:

> Koncem listopadu 1993 rezignovala stará ústřední duchovní správa v čele s bandido chambolamou Žamjanem Šagdarovem. V Ivolginském klášteře se při této příležitosti sešlo shromáždění představených dvaceti burjatských klášterů a převzalo pravomoci rezignovavší ústřední duchovní správy. Na shromáždění byl zvolen nový předseda ústřední duchovní správy s titulem bandido chambolamy Čojdorži Budajev (rektor Buddhistického institutu) a dva didchambolamové Cevan A. Dašicyrenov (představený Kižinginského kláštera) a Tuvandoži Cympilov (představený Acagatského kláštera). Do výkonného výboru ústřední duchovní správy byli dále zvoleni:
>
> Bair Ajušejev (Ivolginský klášter)
> Damba Ajušejev (Muročinský klášter)
> Ceren Dondupov (Aginský klášter)
> Lodon Tuged (Artur) Namžilov (Kurumkanský klášter)
> Lobsan Garčin Ošorov (Tunkinský klášter)
> Sodnom (Usť-Ordynský klášter)
>
> Podle závěrů přijatých na shromáždění se plánovala zásadní reorganizace ústřední duchovní správy, což předpokládalo zpracování nových stanov celého buddhistického sdružení. Za tímto účelem se v létě 1994 měla uspořádat konference na jejich posouzení.[8]

Bandido chambolama Čojdorži Budajev setrval ve funkci do roku 1995, kdy byl vystřídán nově zvoleným bandido chambolamou Dambou B. Ajušejevem; zvoleni byli i noví didchambolamové. V Ivolginském klášteře se 8. září 1995 uskutečnila schůze ústřední duchovní správy, která posoudila tehdejší situaci a pokračovala v personálních změnách ve vedení nejvyšší burjatské buddhistické organizace. Zúčastnilo se jí třináct představených největších klášterů v Burjatsku. Zprávy o situaci v centru i v jednotlivých klášterech přednesli bandido chambolama Damba B. Ajušejev, didchambolama Dorži Cydenov, didchambolama Danzanchajbzun Samajev, představení klášterů a další představitelé ústřední duchovní správy. Byla to první schůze od 28. dubna 1995, kdy bylo zvoleno nové vedení burjatských buddhistů v čele se stávajícím bandido chambolamou Dambou D. Ajušejevem. Shromáždění duchovní konstatovali pozitivní změny a zejména skutečnost, že se obnovila spolupráce všech činitelů. Zdůraznili, že hlavním problémem v oblasti vzdělávání mladých mnichů v Buddhistickém institutu při Ivolginském klášteře je nedostatek finančních prostředků. Shromáždění proto

8 A. Těrentěv, „Směna buddijskogo rukovodstva v Burjatii“, *Narthang Bulletin* 2/18, 1993, s. 19.

rozhodlo, že napříště bude institut pravidelně podporovat šest největších klášterů. Přítomní duchovní také vyjádřili plnou podporu duchovnímu představiteli tibetského dalajlamy v Rusku Čhampa Thinlämu (tib., /*Bjams-pa 'Phrin-las*/, rus. Džampa Tinlej). Dále se ve schváleném usnesení hovořilo o nutnosti udržovat neustálé spojení se státními orgány v záležitostech týkajících se činnosti buddhistického duchovenstva, zvyšovat autoritu ústřední duchovní správy jako jediného koordinačního orgánu buddhistů Burjatska, Kalmycka, Tuvy a dalších regionů Ruska. Stále větší důraz se podle textu rezoluce měl klást na mezinárodní spolupráci se zeměmi buddhistického Východu. Nakonec bylo konstatováno, že podobné schůze se budou konat jedenkrát za tři měsíce.[9]

Zejména bod o vedoucím postavení burjatského buddhismu v zemích bývalého Sovětského svazu měl velký ohlas ve většině buddhistických občin. Burjatská ústřední duchovní správa se zde otevřeně hlásila k tradici CDUB SSSR z let 1946-1992, kdy byli burjatští duchovní pověřeni zastupováním všech sovětských buddhistů uvnitř státu i navenek. Dříve samozřejmá praxe „burjatské hegemonie" narazila na odpor zejména petrohradských a kalmyckých buddhistických občin, které si nepřály kontinuitu se sovětským modelem řízení a správou buddhistického života. Zvolení nového bandido chambolamy Damby B. Ajušejeva, bývalého představeného obnoveného Muročinského (Congolského) kláštera, nepřineslo v této záležitosti podstatné uklidnění, spíše naopak. Vedle rozpadu dříve unitární struktury CDUB RF na samostatné republikové buddhistické organizace v Kalmycku a Tuvě pokračovalo štěpení i v samotném Burjatsku. Zlom přišel na počátku druhé poloviny devadesátých let, kdy se ustavily dvě největší burjatské buddhistické struktury – Tradiční buddhistická sangha Ruska (rus. *Tradicionnaja buddijskaja sangcha Rossiji*, TBSR, zkráceně Sangha Ruska) a Ústřední duchovní správa buddhistů (rus. *Central'noje duchovnoje upravlenije buddistov*, CDUB).

Sangha Ruska si převážně uchovala organizační schéma původní CDUB RF a svojí činností přesahuje rámec Burjatska. Podle svých stanov stále sjednocuje „všechny buddhisty pro Rusko tradičního mahájánského směru" na území Ruské federace. V jejím čele stojí nejvyšší představitel s tradičním titulem bandido chambolama. Od roku 1995 byl do této funkce opakovaně volen Damba B. Ajušejev.

Konkurenční burjatskou buddhistickou strukturou, vycházející stejně jako Sangha Ruska z převážně monastické formy buddhismu, je CDUB ve-

9 N. Badmarčinov, „Vzajimoponimanije i jedinstvo dějstvij", *Narthang Bulletin* 2/24, 1995, s. 27-28.

dená lamou Ňimažapem Iljuchinovem. Tato početně menší organizace si ponechala původní název CDUB, tj. ústřední duchovní správa buddhistů. Oproti předchozím jménům sovětské a ruské unitární buddhistické struktury, které vždy zahrnovaly teritoriální určení (SSSR či RF), však nový název nespecifikuje geografické určení. Oproti Sangze Ruska CDUB není právoplatnou nástupnickou organizací CDUB SSSR, či CDUB RF.

Burjatští mniši nyní žijí a působí v téměř třiceti klášterech, chrámech a modlitebnách. Jejich počet je odhadován na 200 až 300 osob, přičemž věkový průměr je značně nízký. Vedle mnichů existuje nyní v Burjatsku i početná komunita buddhistů – laiků. Laičtí buddhisté mají své vlastní organizace a vedle nepravidelných návštěv klášterů, chrámů a modliteben se v hojném počtu účastní i oslav významných náboženských svátků v chrámech, modlitebnách či na tradičních posvátných místech, jako jsou obó a stúpy.

Zjistit počet buddhistů v Burjatsku není snadné. Dřívější sovětské prameny byly naprosto zavádějící a uváděly z ideologických a propagandistických důvodů jednou nižší, jindy vyšší počet věřících. Nižší počty se uváděly ve výkazech pro stranické a vládní orgány, které očekávaly, že ateistická propaganda musí nést plody, mimo jiné také ve stále se zmenšujícím počtu buddhistů. Naopak vyšší počty se uváděly tehdy, když bylo třeba ukázat světu, že s buddhismem je v SSSR vše v pořádku. Tak například vedoucí sovětské buddhistické delegace na 6. světové konferenci buddhistů v září 1961 v Kambodži bandido chambolama Išidorži Šarapov uvedl, že v SSSR „se sedm milionů buddhistů těší plné náboženské svobodě“.[10] Toto číslo naprosto neodpovídalo skutečnosti.

S obdobnou tendencí se lze setkat v polovině devadesátých let 20. století, když například Vladimir Barajev tvrdil, že v Burjatsku „…je asi 600 tisíc lidí, kteří v té či oné míře vyznávají buddhismus“.[11] I tento počet je značně nadsazený. Jestliže celková populace Burjatska čítá asi jeden milion lidí a zhruba tři čtvrtiny jsou neburjatského, převážně slovanského původu, pak by to znamenalo, že za předpokladu, že všichni Burjati jsou buddhisté, což také neodpovídá skutečnosti, asi 350 tisíc slovanských obyvatel Burjatska vyznává buddhismus. Stejně přehnané je tvrzení téhož autora, že v Ruské federaci je dnes celkem 1 610 000 buddhistů.

Počet buddhistických klášterů, chrámů, modliteben atp., jakož i počet mnichů a věřících laiků může v Burjatsku ještě narůstat, což by odpovídalo pokračujícímu procesu obnovy náboženského života v zemi. Lze však

10 Ernst Benz, „The Status of Buddhism in the Soviet Union and Its Relations to Buddhism in Southeast Asia“, in: Ernst Benz (ed.), *Buddhism or Communism: Which Holds the Future of Asia?* London: Allen and Unwin 1966, s. 164.

11 Vladimir Barajev, „Skol'ko buddistov v Rossii“, *Nauka i religija* 38/6, 1997, s. 11.

také předpokládat, že nynější tempo výstavby a obnovy zrušených klášterů a chrámů nebude tak velké, jako tomu bylo na počátku devadesátých let. Je to způsobeno především nedostatkem finančních prostředků, ale také jistým vyčerpáním obyvatelstva a navíc, což je zřejmě podstatné, buddhistický „boom" konce osmdesátých a počátku devadesátých let 20. století je

Obr. 17 Představený Ivolginského kláštera Darma-Dodi Žalsarajev při obřadu. Polovina sedmdesátých let 20. století (fotografie A. I. Breslavec).

již za svým zenitem. Nicméně buddhistický způsob života začíná opět prostupovat všechny roviny života burjatské společnosti, nastává intenzivní proces návratu k tradici násilně přerušené ve dvacátých a třicátých letech 20. století.

Historie novodobého burjatského buddhismu, jeho hlavní instituce (ústřední duchovní správy) a Ivolginského kláštera je spojená se jménem jednoho z předních burjatských duchovních, s lamou Darma-Dodim Žalsarajevem, jehož životní trajektorie názorně ilustruje osudy buddhismu v Rusku ve 20. století. Lama Darma-Dodi, světským jménem Žalsarajev, se narodil v roce 1898[12] nebo 1900[13] ve vesnici Inzagatuj v Džidském ajmaku v rodině buddhistického mnicha. V osmi letech přišel do klášterní školy v Geget-

12 N. Sidorenko, „Pamjati Učitelja", *Narthang Bulletin* 12/18, 1993, s. 24.

13 Vladimir M. Montlevič, „Uchod Učitělja. Lama Darma-Dodi, 1900-1993", *Garuda* 3/6, 1994, s. 1.

ském klášteře, kde studoval především náboženskou filozofii cchänňi (bur. *cannid*). Klášterní školu absovolval v patnácti letech a poté odešel do Mongolska studovat tantrické nauky, především Vadžrabhajravatantru. V roce 1937 byl uvězněn v Novoselenginsku a následujících jedenáct let strávil v sovětských pracovních táborech na Kolymě. V roce 1946 se vrátil do Burjatska a počínaje rokem 1948 začal opět působit jako duchovní. Od roku 1964 působil v Ivolginském kláštěře a v roce 1976 se stal jeho představeným. Koncem sedmdesátých let se začal ve větší míře věnovat šíření nauky mezi Evropany, kteří za ním do Burjatska přijížděli; jednalo se většinou o bývalé žáky B. D. Dandarona, kteří se po jeho odsouzení a následné smrti ve vězení v roce 1974 ocitli bez učitele. V roce 1982 se vzdal postu představeného a odešel do ústraní. Zemřel 24. září 1993 v Ivolginsku.[14]

Mimořádnou postavu v dějinách burjatského buddhismu 20. století představuje Bidija Dandaronič Dandaron, který vnesl do tradic burjatského buddhismu zcela nový prvek. Pro studium kontinuity a diskontinuity náboženského života v Burjatsku je postižení a pochopení jeho života, působení a role, kterou sehrál v zachování, přenosu a rozvoji buddhistického učení v Burjatsku, naprosto zásadní.

Dandaronův přínos spočíval v tom, že jako první burjatský učitel buddhismu přijímal ve větší míře i do Burjatska přicházející laické žáky a žačky z evropské části Sovětského svazu. Zajistil tím nejen kontinuitu, ale také šíření dharmy v nových podmínkách a pro nové lidi. Nečinil tak ovšem izolovaně, na vlastní pěst, ale ve spolupráci s významnými burjatskými buddhistickými mnichy působícími především v Ivolginském a později i v Aginském kláštěře. Pro svoji činnost měl tedy souhlas a podporu části duchovenstva, jmenovitě lamy Darma-Dodiho, gabžilamy Gotavona, představeného Ivolginského kláštera lamy Ž. Cybenova, tuvinského lamy Genduna Cyrena, amčhilamy Dašijeva a také tehdejšího bandido chambolamy Ž. Gombojeva,[15] což byla důležitá okolnost vzhledem k institucionální povaze přenosu učení v tibetském buddhismu. Roli Dandaronových žáků v nynějším burjatském buddhistickém životě by bylo vhodné posoudit zvlášť. Někteří z jeho žáků, nynějších šedesátníků, totiž dodnes žijí na území Burjatska, avšak s výjimkou V. Pupyševa se nepodíleli na obnově buddhismu v zemi a žili v izolaci. Většina z „Dandaronovy družiny" přelomu šedesátých sedmdesátých let se ovšem vrátila do Ruska, nikoliv nepodstatná část z nich

14 Viz N. Sidorenko, „Pamjati Učitelja"…, s. 24; Vladimir M. Montlevič, „Uchod Učitělja…", s. 1.

15 Blíže o něm viz Boris Dondokov, „K stoletiju Bandido-Chambo-Lamy Žambal-Dorži Gombojeva", *Buddizm* 1/4, 1997, s. 6.

z SSSR emigrovala v polovině sedmdesátých let (např. E. Semjaka, Alexandr M. Pjatigorskij aj.), někteří jsou již po smrti (Okťjabrina F. Volkova, Jurij Alexejev, Vasilij Repko, Alexandr I. Železnov, Viktor Pupyšev).

Obr. 18 Burjatský didchambolama Danzanchajbzun Samajev (vlevo) a 14. tibetský dalajlama Tändzin Gjamccho (vpravo), Dharamsala, Indie, 1993 (z archívu A. I. Breslavce).

Do počátku šedesátých let 20. století spolupracovali burjatští lamové s Evropany, především s Rusy z Petrohradu, pouze jako s buddhology a kromě drobných výjimek, jakou byl například Ščerbatského žák E. E. Obermiller,[16] nepřijímali za své žáky žádné Evropany. V literatuře se občas uvádí jako první mnich evropského původu Karlis Tenninson, který měl mít za učitele burjatské lamy. Údaje o něm jsou však nejasné.[17]

Spolupráce burjatských učených lamů s evropskými, respektive ruskými buddhology je ovšem záležitostí tradiční. Vždyť už ruský orientalista Schilling von Kronstadt ve třicátých letech 19. století obdržel úplný soubor tibetského kánonu od mnichů a byl dokonce prohlášen za znovuzrozence,

16 E. E. Obermiller byl žákem burjatského lamy Losang Ňimy. Viz John Snelling, *Buddhism in Russia: The Story of Agvan Dorzhiev, Lhasa's Emissary to the Tsar,* Shaftesbury, Dorset: Element 1993.

17 Steven Batchelor, *The Awakening of the West. The Encounter of Buddhism and Western Culture*, London: Aquarian 1994, s. 291-292; John Snelling, *Buddhism in Russia*..., s. 1-31; Luboš Bělka, „Buddhismus v Estonsku", *Religio* 4/1, 1996, s. 89-94.

který má za úkol šířit dharmu na Západě. Lze sem jistě počítat i vědecké expedice burjatských učenců Gonbožaba C. Cybikova[18] a Bazara B. Baradijna[19] do Tibetu. Obě expedice organizovala Imperátorská petrohradská geografická společnost a uskutečnily se na přelomu 19. a 20. století, tedy v době, kdy se do Tibetu dostalo jen velmi málo badatelů. Je pozoruhodné, že G. C. Cybikov cestoval do Lhasy ve společnosti burjatských lamů, sám převlečen za jednoho z nich. Jiný ruský a později sovětský cestovatel Pjotr K. Kozlov (1863-1935) mohl díky přátelství s Agvanem Doržijevem pobývat mezi tibetskými učenými mnichy z Amda[20] a díky doporučujícím dopisům měl usnadněn přístup k 13. dalajlamovi Thubtän Gjamcchovi, se kterým se setkal během jeho exilového pobytu v mongolské Urze v roce 1905 a poté ještě jednou v amdoském klášteře Kumbum v létě 1909.[21] I Kozlovovy výpravy organizovala petrohradská geografická společnost.

Vřelá spolupráce A. Doržijeva s ruskými a později sovětskými buddhology od počátku 20. století až do třicátých let (F. I. Ščerbatskoj, E. E. Obermiller, A. I. Vostrikov, B. Ju. Vladimircov, N. Poppe a celá petrohradská/lenigradská buddhologická škola) je dobře známá a dokumentovaná. Vyústila v založení petrohradského buddhologického pracoviště Akademie věd SSSR.[22] Slibnou spolupráci tohoto institutu nazvaného Ústav pro stu-

18 Viz Gonbožab C. Cybikov, *Cesta k posvátným místům Tibetu. Podle deníků vedených v letech 1899 až 1902,* přel. Josef Kolmaš, Praha: Vyšehrad 1997.

19 Viz Bazar B. Baradijn, *Žizň v tangutskom monastyre Lavran: Dněvnik buddijskogo palomnika 1906-1907 gg.,* Ulan-Ude – Ulanbator: Institut mongoloveděnija, buddologii i tibetologii SO RAN 1999.

20 Sám Pjotr K. Kozlov o tom např. píše: „Skvěle se ubytovav v domě chambo-lamy Čžajaka, kde mne přijal za nepřítomného pána domu pirva Sonen-Corčži, byl jsem zcela ponechán sám sobě a mohl jsem si od rána do večera prohlížet chrámy a procházet klášterem, navštěvuje také jeho okolí a zajímavé čínské předměstí Do-ser… Na chambo-lamu Čžajaka jsem měl doporučení v dopise mého přítele buddhisty Agvana Doržijeva“ (Pjotr K. Kozlov, *Mrtvé město Chara-Choto (Mongolsko a Amdo). Expedice Ruské zeměpisné společnosti 1907-1909,* přel. Josef Dýma, Praha: Pokrok 1929, s. 238). Vedle zmíněných doporučení od Agvana Doržijeva měl Kozlov i osobní požehnání a pravděpodobně i další doporučující dopisy od burjatského bandido chambolamy Č.-D. Iroltujeva, se kterým se setkal na počátku své expedice do Mongolska a Amda v roce 1907 (viz Pjotr K. Kozlov, *Mrtvé město*…, s. 10). Onen kumbumský „chambo-lama Čžajak“ byl s velkou pravděpodobností identický s kumbumským khänpem, představeným dacchangu, o kterém ruští badatelé, jako např. Vladimir M. Montlevič a další, hovoří jako o „Džajaksy gegénovi“ (viz např. Vladimir M. Montlevič, „Dcharmaradža Bidija Dandaron“, *Garuda* 1/1, 1992, s. 5; viz též P. Baldandoržijn – A. Matvějev, „Stranicy iz istorii. O lame Sandane Cydenove i ně tol'ko o něm“*, Garuda* 4/1, 1994, s. 24; Natalya L. Zhukovskaya [Natalija L. Žukovskaja], „Buddhism and Problems of National and Cultural Resurrection of the Buryat Nation“*, Central Asian Survey* 11/2, 1992, s. 37; Galina R. Galdanova et al., *Lamaizm v Burjatii XVII – načala XX veka: Struktura i social'naja rol' kultovoj sistěmy*, Novosibirsk: Nauka 1983, s. 125). Tento muž sehrál na přelomu 19. a 20. století klíčovou roli ve formování burjatského reformního buddhismu cydenovského směru.

21 Viz Pjotr K. Kozlov, *Mrtvé město*..., s. 386-410.

22 Fjodor I. Ščerbatskoj – S. F. Ol'denburg – M. Tubjanskij, „Institut izučenija buddijskoj kultury“, *Izvěstija AN SSSR*, serija VI, vol. 18, 1927, s. 1701-1704.

dium buddhistické kultury (rus. *Institut izučenija buddijskoj kultury*) s petrohradskými burjatskými a kalmyckými buddhisty přerušily až stalinské represálie ve třicátých letech. Část burjatských mnichů spolupracovala s ruskými badateli i po těchto hrůzných událostech (G.-D. Nacov, S. Dylykov a jiní), zde se už ovšem často jednalo o něco jiného, totiž o faktickou kolaboraci s ateistickým režimem, jehož cílem bylo úplné vymýcení náboženství ze sovětského života a zavedení oficiálního „vědeckého světového názoru".[23] Ale i za těchto okolností se mezi „vědecko-ateistickými odborníky" našli, ovšem až koncem „liberálních" šedesátých let, Evropané, pracovníci Muzea dějin náboženství a ateismu v Leningradě (Vladimir M. Montlevič, Andrej Těrentěv, Jurij Alexejev) a jiní), kteří začali s mnichy spolupracovat. Nutno dodat, že jejich zájem nebyl jen badatelský, část z nich konvertovala k buddhismu, našli si své burjatské učitele a dodnes působí jako aktivní buddhisté v Petrohradu. V. M. Montlevič například od roku 1990 vydává buddhistický časopis *Garuda*. A. Těrentěv zase publikuje anglickoruský *Narthang Bulletin* a časopis *Buddizm v Rossii*. Ke skupině badatelů aktivně spolupracujících s mnichy lze přiřadit i akademické buddhology, žáky B. D. Dandarona, jako byli A. M. Pjatigorskij, L. Mäll, O. F. Volkova, manželé Albedilovi, E. Semjaka a další.

B. D. Dandaron přišel s něčím zcela novým. Sám bez formálního klášterního vzdělání, přesto však s výjimečnými znalostmi buddhistické filozofie a věrouky, ale také orientálních a západních jazyků (sanskrt, tibetština, mongolština, němčina, angličtina, ruština). Nebyl mnichem, v klášteře nikdy nestudoval, ale v raném věku byl lamou Sandanem Lobsanem Cydenovem rozpoznán jako jeden z burjatských chubilgánů, znovuzrozenců, a jako dítě dokonce, jak uvádí v Burjatsku rozšířená legenda, obdržel od lamy Cydenova buddhistický titul dharmarádža (skrt. vládce učení).

Dandaron tedy zaujímal v burjatském buddhismu vysokou a neobvyklou pozici, neboť se vymykal tradičním ekleziálním strukturám. Jako mladík byl ovšem také studentem sovětské střední školy, později leningradské techniky (letecké konstruktérství). Na doporučení Agvana Doržijeva navštěvoval přednášky leningradského orientalisty A. I. Vostrikova. Později si jako vězeň v gulagu doplnil od burjatských spoluvězňů-lamů buddhistické vzdělání a jóginskou praxi a od německých spoluvězňů-intelektuálů a akademiků se naučil evropským jazykům a filozofii. Své první práce napsal v gu-

23 Viz např. C.-A. Dugar-Nimajev, *Opisanie archiva G.-D. Nacova,* Ulan-Ude: Burjatskoje knižnoje izdatěl'stvo 1972; G.-A. Nacov, *Matěrialy po lamaizmu v Burjatii. Časť II.,* Ulan-Ude: Izdatěl'stvo BNC 1998; viz též S. Dylykov, „Buddizm v Rossii i SSSR", in: Louis Ligeti (ed.), *Proceedings of the Csoma de Körös Memorial Symposium*, Budapest: Akadémiai Kiadó 1978, s. 85-87. Zejména první citované práce jsou hodnotné svým faktografickým obsahem, Dylykovova stať představuje standardní propagandistický prefabrikát své doby.

lagu. Posléze byl po určitou dobu soukromým učencem a koncem padesátých let se stal profesionálním akademickým badatelem v ulan-udském oddělení sovětské akademie věd. V šedesátých letech se stal náboženským učitelem, zakladatelem postupně se rozrůstající skupiny evropských a burjatských žáků, která byla na počátku sedmdesátých let rozprášena a Dandaron byl opět, tentokráte již naposled, uvězněn. Z vězení se již nevrátil, zemřel v říjnu 1974 ve věku nedožitých šedesáti let.

V šedesátých letech obešla celý euroamerický svět módní vlna hledání „moudrosti východu" v Asii. Nemohla se vyhnout ani bývalému Sovětskému svazu. Romantické hledání mystických východních pravd, touha po tajemnu inspirovaná knihami Hermanna Hesse a činností amerických beatniků se v transformované podobě objevila i zde. Někteří mladí lidé, především z velkých center, jako byla Moskva a Leningrad, proto usilovali o odchod do Indie a zemí jihovýchodní Asie. Nelegální emigrace přes téměř neprodyšně uzavřenou hranici však byla velmi riskantní a mnozí z „hledačů východní moudrosti" na to jistě doplatili mnohaletým vězením. Naštěstí si dost lidí uvědomilo, že není nezbytně nutné riskovat ztrátu svobody, stačí se jen rozhlédnout po vlastní zemi a odjet třeba na Bajkal. Takto vznikala první laická evropsko-burjatská buddhistická komunita, která představuje první část Dandaronových žáků, typ romantických hledačů východní moudrosti. Druhým typem Dandaronových žáků byli již zmínění mladí sovětští badatelé, vědci – orientalisté.

Do buddhistického Burjatska, těžce postiženého represáliemi třicátých let, přijížděli od první poloviny šedesátých let evropští zájemci o Buddhovo učení. Nebyli to turisté, nýbrž lidé, kteří se často vzdali svého zázemí, práce a rodiny v Rusku či Pobaltí a odešli do nové země za poznáním, za novým náboženstvím. Přijížděli především za Dandaronem, nikoliv za burjatskými učenými lamy, kteří přebývali v Ivolginském či Aginském kláštеře nebo po vzoru „stepních lamů" působili mimo klášter. Dandaron se přílivu žáků nebránil, vždyť jeho první žačkou měla být Evropanka – Natalija Klimanskene.[24] To, že tento první pokus o získání žačky byl neúspěšný, Dandarona spíše utvrdilo v přesvědčení, že by bylo vhodné učit více žáků, a to i z Evropy. Burjatští staří lamové z Ivolginského a Aginského kláštera i mimo tyto kláštery, jako například lama Buda Cygmunov a další, tuto roli učitelů evropských zájemců o Buddhovo učení nemohli plnit tak dobře jako B. D. Dandaron, a to hned z několika důvodů. Byly zde jazykové i kultur-

24 Natalija Klimanskene, „Bidija Dandaron. Kakim ja jego pomnju", in: B. D. Dandaron, *99 pisem o buddizme i ljubvi (1956-1959)*, Sankt-Petěrburg: Dacan Gunzečojnej 1995, s. 24-28.

ní bariéry a hlavním důvodem, proč měli burjatští mniši tak málo evropských žáků zřejmě bylo, že znali jenom klasický klášterní edukační systém založený na vztahu učitel – žák, byli v něm vychováni, tvořil součást tradice a nebylo dost dobře možné jej najednou změnit.[25] Očekávali, že jejich žáci budou chuvaraky, novici. To ovšem nebylo možné vzhledem k administrativní regulaci náboženského života v tehdejším sovětském Burjatsku. Nebylo prostě možné, aby se obyvatel evropské části Sovětského svazu jen tak stal buddhistickým mnichem, nedostal by k tomu státní souhlas.

B. D. Dandaron se stal svorníkem mezi burjatským buddhismem předsovětské éry (rané dětství a první buddhistické školení prožil ještě v carských dobách) s dobou sovětské nadvlády. Spojoval tradiční burjatskou buddhistickou vzdělanost (byl takřka mnichem) a ruskou akademickou buddhologii (byl profesionálním orientalistou, badatelem). Ale ani s jednou z těchto rolí se plně neztotožnil. Jeho životním posláním bylo učitelství. Učil bez ohledu na to, zda jeho žák patří mezi přední sovětské orientalisty, nebo zda je prostým burjatským řidičem nákladního auta.

B. D. Dandaron hodně cestoval, byť jen po území tehdejšího SSSR; znal evropskou část SSSR, pobýval v Pobaltí, Moskvě, Petrohradu. Setkával se s kolegy – orientalisty, včetně takových osobností, jako byl Jurij Roerich. Mezi jeho žáky patřili již významní orientalisté (Alexandr M. Pjatigorskij) nebo budoucí přední badatelé (Okťjabrina F. Volkova, Linnart Mäll). Dobře znal západní vědu, studoval ji a měl pro ni sympatie. Žádná z uvedených okolností se netýkala jeho vrstevníků, burjatských učených lamů. Přestože sdíleli podobné životní osudy, nemohli sehrát tu roli, která příslušela B. D. Dandaronovi.

25 Několik evropských žáků burjatští lamové přece jen měli, zvláště poté, co byl B. D. Dandaron v roce 1972 uvězněn a nemohl se svým žákům dál věnovat. Patřili mezi ně např. A. Těrentěv a A. I. Breslavec.

Burjatské buddhistické kláštery

Postavení klášterů v burjatském buddhismu

Burjatské buddhistické kláštery, podobně jako kláštery mongolské a tibetské, plnily především dvě hlavní funkce. Za prvé sloužily jako místa, kde pobývali mniši a kde se uskutečňovaly náboženské obřady, slavily náboženské svátky atp. Za druhé umožňovaly předávání, udržování a rozvíjení toho, co mniši i laici považovali za jádro buddhismu, nauky. Kláštery tak měly zásadní a výlučný význam edukační. Krystalizace jednotlivých buddhistických škol vtiskávala burjatským klášterům zvláštní výraz, který překračoval prostou kopii tibetských či mongolských vzorů. Netýkalo se to pouze architektury, ale i dalších aspektů burjatského buddhistického monasticismu, jako byly např. klášterní tiskárny a jejich produkce, klášterní knihovny atp.

Před pojednáním o klášterní síti a jednotlivých burjatských klášterech bude proto vhodné vysvětlit základní terminologii a stručně popsat monastické edukační instituce.

Páteř buddhistického edukačního systému tvořily klášterní školy, neboli dacchangy (tib., /*grwa-cchang*/, bur. *dacan*). Podobně jako burjatský žitý buddhismus přišel do Zabajkalska z jihu, přišla i původní monastická inteligence, tedy vzdělaní mniši, z Vnitřního i Vnějšího Mongolska, Amda a Tibetu. Vedle monastických edukačních institucí existovaly v Burjatsku již od poloviny 19. století také světské školy, které byly zřizovány ruskými guberniálními úřady. Sehrály významnou roli při formování vlastní burjatské vzdělanosti, a to jak světské, tak buddhistické.[1]

Buddhistické klášterní školy zajišťovaly výuku především ve čtyřech okruzích, které zpravidla dostávaly i svůj institucionální výraz v samostatných „fakultách", pro které se používal termín *dacan*, což je burjatská verze tibetského termínu dacchang. V češtině je zřejmě nejvhodnější hovořit o školách, tedy o škole exoterických, esoterických, astrologických a medicínských nauk. Burjatský pojem dacan se vztahoval jak na celou instituci,

1 G. S. Mitypova, „Cerkovno-prichodskije školy Zabajkalja, XIX – XX vv.", in: L. V. Kuras (ed.), *Tězisy i doklady meždunarodnoj naučno-těoretičeskoj konferencii „Banzarovskije čtěnija-2", posvjaščennoj 175-letiju so dnja rožděnija Dorži Banzarova,* Ulan-Ude: Izdatěl'stvo BNC 1997, s. 37-38.

tak na budovu příslušné fakulty. Pokud byla fakultní budova malá, používalo se spíše termínu *dugan*, což je burjatská verze tibetského termínu dukhang /'*du-khang*/, doslova znamenající „dům ke shromažďování". V burjatském buddhismu byl rozdíl mezi dacanem a duganem dán pouze velikostí. Malé budovy či chrámky v klášterních komplexech nebo i solitérní sakrální stavby menší velikosti se také někdy nazývají burjatsky *sume*, což vychází z mongolského slova *süm*, klášter.

V literatuře o tibetských, mongolských a burjatských monastických edukačních institucích se lze setkat s výčtem rozmanitých, různě členěných škol. Vždy je však možné najít čtyři základní typy buddhistických akademických institucí vycházející ze čtyř zmíněných okruhů buddhistické nauky. Edukační kláštery v Burjatsku, obdobně jako ve Vnitřním i Vnějším Mongolsku, představovaly rozvinutí či modifikaci „ideálního modelu" buddhistického vzdělávacího systému, jak jej popisuje R. J. Miller:[2]

(1) Exoterické učení (tib. cchänňi /*mcchan-ňid*/, bur. *cannid*) – buddhistická nauka, především filozofie a náboženská doktrína, též se někdy používá termín „škola logického disputu".

(2) Esoterické učení (tib. gjü /*rgjud*/, bur. *džud, džut*) – tantrismus, mystická nauka.

(3) Tibetská astrologie (tib. dünkhor /*dus-'khor*/, bur. *dujnchor*).

(4) Tibetská medicína, lékařské nauky a léčebná praxe (tib. mänpa /*sman-pa*/, bur. *manba*, *mamba*).

V literatuře o burjatském buddhismu se lze často setkat s nejasným používáním burjatských termínů *čojra* a *cannid*, často dokonce v opačném smyslu slova. Jistě to odráží samotnou burjatskou skutečnost 19. a 20. století, kdy se burjatské formy tibetských a mongolských termínů používaly v různých významech.

Cannid (ve variantách *canit, cannid* nebo *canid*) je burjatský termín, který odpovídá tibetskému výrazu cchänňi. Cchänňi je tedy termínem pro věrouku tibetského buddhismu, která se vyučovala v instituci tibetsky nazývané cchänňi dacchang (/*mcchan-ňid grwa-cchang*/, bur. *cannid dacan*), což se někdy překládá jako „fakulta věrouky" či „fakulta teologie". Jedná se tedy o školy, kde se vyučovalo buddhistické náboženství v nejobecnějším smyslu slova. V čele cchänňi dacchangu stál zpravidla mnich s titulem cchänňi khänpo (tib., /*mcchan-ňid mkhan-po*/, bur. *cannid chambo*), profesor náboženství či věrouky. Burjatský, respektive tibetský termín *cannid*, cchänňi, je tedy buddhistická věrouka, náboženství (či „teologie"), exote-

2 Robert J. Miller, *Monasteries and Culture: Change in Inner Mongolia,* Wiesbaden: Otto Harrassowitz 1959, s. 47-48.

rická nauka. Hlavním a integrujícím předmětem studia na dacchangu exoteriky byla dharma, čili tibetsky čhö /*čhos*/, a budova školy (dacchangu) tedy nesla pojmenování čhöra (tib., /*čhos-ra*/, bur. *čojra, šojra*), doslova „dvůr náboženství". Původně se totiž jednalo o otevřené prostranství v klášteře, kde probíhaly učené náboženské diskuse. Dharma ve smyslu Buddhovy nauky byla studijním předmětem i v ostatních školách, ale její hlavní části studovali burjatští adepti buddhistické vzdělanosti především v čhöra dacchangu (bur. *čojra dacan*) . V burjatském prostředí se původní termín proměnil ve slovo *čojra* (případně *šojra*), které znamenalo totéž co filozofie a její studium. V kalmyckém prostředí se pro studium filozofie a náboženské doktríny používal termín *čjojorja* a pro příslušnou budovu pak termín *čjojorja churul.*[3]

Škola exoterické nauky (cchänňi dacchang)

Pro pochopení vzniku a vývoje buddhistické nauky, sestávající především z filozofie a náboženské doktríny, je nutné nejprve stručně pojednat o tradici cchänňi v těch tibetských klášterech, které měly pro formování burjatských cchänňi dacchangů hlavní význam. B. B. Baradijn[4] podává výčet sedmi takových dacchangů, které přestože měly různé zakladatele a vznikly v různých dobách, navzájem se nijak podstatně nelišily. Největší význam pro šíření nauky, a to i v souvislosti s Burjatskem, měly podle B. B. Baradijna tři cchänňi dacchangy, dva z Däpungu a jeden ze Sery. Jak připomíná A. I. Železnov,[5] učení cchänňi se do Burjatska, stejně jako do Vnějšího Mongolska (Chalchy), šířilo ve dvou směrech, jimž odpovídají i linie přenosu učení: (1) z centrálního Tibetu, provincie Ü-Cang, a (2) z Pekingu, respektive z oblasti Amda.

První směr přenosu pramenil ve středním Tibetu a byl spojen s linií pančhenlamy (tib., /*pan-čhen-bla-ma*/, bur. *bančenlama*). Dále pokračoval přes Mongolsko až do střední části Burjatska, především do chorinských a selenginských ajmaků. Nauka spojená s touto linií přenosu, která nezahrnovala pouze náboženskou filozofii (cchänňi), ale i jiné náboženské disciplíny, měla svůj původ v klášterech ve Lhase či jejím okolí. Jedná se o tři velké kláštery řádu Gelugpa v okolí Lhasy: Sera, Däpung a Gandän. Druhý

3 Viz např. Světlana G. Batyreva, *Starokalmyckoje iskusstvo,* Elista: Kalmyckoje knižnoje izdatěl'stvo 1991, s. 24, viz též Elza P. Bakajeva, *Buddizm v Kalmykii. Istoriko-etnografičeskije očerki*, Elista: Kalmyckoje knižnoje izdatěl'stvo 1994.

4 Bazar B. Baradijn, „Buddijskije monastyri", in: *Orient. Al'manach*, vypusk 1, Sankt-Petěrburg 1992, s. 85-86.

5 Alexandr I. Železnov, „O tibetskich tradicijach v burjatskom buddizme", in: Nikolaj V. Abajev (ed.), *Tibetskij buddizm: Těorija i praktika,* Novosibirsk: Nauka 1995, s. 75.

směr měl původ v severovýchodní tibetské oblasti Amdo a vycházel převážně z tradic předávání nauky v klášterech Labrang a Kumbum. Přenos nauky cchänňi z pěti hlavních tibetských klášterů do Burjatska lze tedy shrnout následovně:

První oblast – centrální Tibet

- Däpung (tib., /'*Bras-spungs/,* bur. *Brajbun*)
  - Gomang (tib.*,* /*Sgo-mang*/, bur. *Gomon*)
  - Losalling (tib., /*Blo-gsal-gling*/, bur. *Loselin*)
- Sera (tib., /*Se-ra*/, bur. *Sera*)
- Gandän (tib., /*Dga'-ldan*/, bur. *Galdan*)

Druhá oblast – Amdo

- Labrang (tib., /*Bla-brang*/, bur. *Lavran*)[6]
- Kumbum (tib., /*Sku-'bum*/, bur. *Gumbum, Kumbum*)

Škola esoterické nauky (gjü dacchang)

Předmětem studia na této škole byly tajné mantry a tantry, jakož i tantrická mystéria, ikonografie a metody dosažení vyšších stupňů realizace. Tantrická fakulta či škola nesla tibetské pojmenování gjü dacchang (gjü /*rgjud grwa-cchang*/, bur. *žud, džut dacan*). Tento typ školy se v burjatských edukačních klášterech začal vytvářet později, až po vzniku filozofických škol exoterické nauky cchänňi. V Cugolském a Aginském klášteře a v selenginských gjü dacchanzích se tantrismus vyučoval podle systému vyšších tantrických nauk gjü-tö (tib., /*rgjud-stod*/, bur. *žud-dod*) labrangské tradice. V pěti chorinských dacchanzích se tantrismus vyučoval podle systému nižších tantrických nauk gjü-mä (tib., /*rgjud-smad*/, bur. *džud-mad*) pocházejících ze Lhasy.

Škola tibetské astrologie (dünkhor dacchang)

R. J. Miller sice hovoří o astronomii, ale v souvislosti s buddhismem je jistě vhodnější a přesnější termín astrologie. Předmětem studia byly astronomické a astrologické fenomény, ale také kaligrafie a výklad čínských, tibetských a indických kalendářů, předpovídání budoucnosti, stanovování šťastných a nešťastných dnů atp. Fakulta či škola se jmenovala dünkhor dacchang (tib., /*dus-'khor grwa-cchang*/, bur. *dujnchor dacan*). Pojmenování

6 Celým jménem Labrang Tašikhjil (tib., /*Bla-brang Bkra-šis-'khjil*/, bur. *Lavran Dašikjil*), doslova „Palác lamů Kruh štěstí".

nesla podle patrona či ochránce této nauky, božstva Kálačakry, sanskrtsky doslova „Kolo času“. Podrobnosti o tomto typu dacchangu v Burjatsku jsou uvedeny u jednotlivých klášterů.

Škola tibetské medicíny (mänpa dacchang)

Předmětem studia byly lékařské metody a teorie tibetské medicíny. Fakulta či škola se jmenovala mänpa dacchang (tib., /*sman grwa-cchang*/, bur. *manba*, *mamba,* nebo *manpa dacan*). Byla pojmenována podle patrona či ochránce této nauky buddhy jménem Bhaišadžjaguru (tib. Mänla /*sman-bla*/, bur. *Manla*), podrobnosti o tomto typu dacchangu v Burjatsku jsou taktéž uvedeny u jednotlivých klášterů.

Přehled burjatských buddhistických klášterů a chrámů[1]

Součástí každého burjatského buddhistického kláštera vždy byla obec věřících laiků, kteří vytvářeli širší sanghu. Z administrativního hlediska spadali věřící do klášterního okrsku, analogicky křesťanské diecézi. Téměř všechny oblasti náboženského života v Burjatsku prodělaly ve 20. století výraznou proměnu a proměnily se i klášterní okrsky, jejich status a charakter. V. B. Cybikžapov spojuje proměny klášterních okrsků až s vývojem po druhé světové válce:

> Velké změny oproti předválečnému stavu se uskutečnily v systému klášterních okrsků Ivolginského a Aginského kláštera. V předválečné době byly tyto oblasti určeny především místem pobytu jednotlivých burjatských rodů, nebo skupin příbuzných rodů. Proces rozkladu rodového systému, promíchání, stěhování atp., to vše dospělo k tomu, že se hranice klášterních okrsků vymezily tak, že odpovídají hranici administrativní. Klášterní okrsek byl nejnižším článkem administrativní struktury kláštera. Příslušníci tohoto okrsku měli vůči svému klášteru a jeho duchovenstvu materiální povinnosti.[2]

Poněkud jiný názor na formování klášterních okrsků má Galina R. Galdanova, která existenci rodových klášterů klade do ranější historie Burjatů. Pozdější změny klášterních okrsků byly vytyčeny administrativně v souhlasu s pokyny carských úředníků a proběhly tedy dříve než až v sovětské době, jak uvádí V. B. Cybikžapov. Autorka upozorňuje, že před obvodovou („volostní“) reformou na přelomu 19. a 20. století byli Burjati kočovníky, a proto před jejich usazením neexistovaly teritoriálně definované klášterní okrsky, jejich vymezení bylo pouze rodové. Ustanovení územně definovaných klášterních okrsků se tedy datuje až od druhé poloviny 19. století, kdy vzniklo:

15 klášterů Selenginské stepní dumy;
8 klášterů Chorinské stepní dumy;
2 kláštery Aginské stepní dumy;
8 klášterů Uldurginské stepní dumy.

---

1 Přehled vychází z členění burjatských klášterů podle rodové příslušnosti, jak ho publikovala Galina R. Galdanova et al. (*Lamaizm v Burjatii XVII – načala XX veka: Struktura i social'naja rol' kultovoj sistěmy*, Novosibirsk: Nauka 1983, s. 34-79), je ovšem aktualizovaný a částečně přepracovaný.

2 V. B. Cybikžapov, „Sovremennaja cerkovnaja organizacija lamaizma v Burjatii“, in: A. A. Bělousov (ed.), *Voprosy preodolenija perežitkov lamaizma, šamanstva i staroobrjadčestva: Matěrialy vtorogo zonal'nogo seminara lektorov – atěistov Sibiri*, Ulan-Ude: Burjatskoje knižnoje izdatěl'stvo 1971, s. 76.

O „rodových“ klášterech je tedy možné hovořit pouze do reformy v polovině 19. století. Tak například první větší buddhistický klášter v Zabajkalsku, Congolský klášter, se ve skutečnosti nikdy nestal „všeburjatským“, příslušel administrativní oblasti congolského rodu a sestával z jedenácti podoblastí, podle místa narození a života obyvatelstva.[3]

Nové administrativní uspořádání po druhé světové válce spočívalo v tom, že se klášterní okrsky (rus. *prichod*) dále dělily na tzv. chrámové okrsky, které se vytvářely buď podle jednotlivých chrámů v klášteře, nebo podle seskupení mnichů z kláštera na základě rodové příbuznosti. Klášterní okrsek tedy sestával z jednotlivých chrámových okrsků. Pozůstatkem minulých klášterních okrsků byla skutečnost, že věřící, kteří navštívili v té době jediný Ivolginský klášter, se sdružovali okolo „svých“ mnichů z rodiště anebo okolo těch duchovních, kteří jim byli blízcí svým rodem. Věřící pak při návštěvě Ivolginského kláštera žili v jejich domech. Jednotliví mniši tak měli jakési své „oblasti vlivu“. Kromě toho Ivolginský klášter uskutečňoval všechny obřady mimo klášter prostřednictvím svých představitelů, většinou to byli bývalí stepní lamové, lamové, kteří se ve třicátých letech vzdali mnišského stavu, nebo bývalí chuvaraci. Fungovali jako organizátoři sbírek prostředků, zabezpečovali formální náležitosti kultu, umělecké předměty, atp.

Tímto způsobem přetrvávalo staré neoficiální spojení založené na bývalých klášterních okrscích. Do jednotlivých ajmaků republiky vyjíždělo v poválečném období pravidelně okolo poloviny duchovenstva Ivolginského kláštera. Doma zůstávali jenom mniši, kteří byli na cestování příliš staří nebo nemocní, a také ti, kteří konali službu v klášteře. Hlavním důvodem cest do ajmaků bylo vykonávání pohřebních obřadů a výročních hromadných bohoslužeb (bur. *sela máni*), které se uskutečňovaly zpravidla na podzim. Kromě toho mniši uspokojovali i drobné individuální náboženské potřeby věřících (bur. *san, seržim, sachjusan*) a další obřady k zajištění štěstí rodiny, bohaté úrody, vzpomínky na zemřelé atp. Některé zvláště nábožensky založené rodiny zvaly duchovní na obřad čtení jednadvaceti dílů textu „Zajištění velkého štěstí v životě“. V minulosti probíhaly často rozsáhlé obřady na obó, které se měnily v letní svátky v ulusech ve všech klášterních okrscích. Byly doprovázeny sportovními a národními hrami. Ve všech burjatských ajmacích se tradice konání obřadů na obó zachovala až do současnosti, rituály probíhají zpravidla bez účasti mnichů.

3 Galina R. Galdanova et al., *Lamaizm v Burjatii...*, s. 34-39.

Situaci v šedesátých letech popisuje V. B. Cybikžapov:

Představitelé přilehlých rajonů přijíždějí do kláštera a žádají lamy, aby jim četli potřebné modlitby v chrámech kláštera, a zbývající ceremonie provozují doma sami za pomoci bývalých mnichů nebo stařiků, kteří znají pravidla [uskutečňování] obřadů. Obřady na obó se zvláště intenzivně provádějí v suchých letech, a když šťastnou shodou náhod potom zaprší, věřící si to vysvětlují tak, že bůh [sic!] vyslyšel jejich prosby. Neregistrovaní lamové uspokojují náboženské potřeby věřících v jednotlivých vesnicích a neuskutečňují společenské obřady. Laici se k nim obracejí jako k váženým sousedům. Oficiálně zaregistrovaní lamové nejsou prostě fyzicky schopni saturovat všechny náboženské potřeby věřících, je jich málo a mají omezený počet výjezdů z kláštera. Někdy samotní státní lamové angažují při uspořádávání složitějších obřadů jako své pomocníky bývalé lamy… O stupni religiozity obyvatelstva svědčí materiály ze 120 besed, které jsme uspořádali s účastníky obřadů na počest Buddhova narození (bur. *Gandan chural*) a budoucího buddhy Maitréji (bur. *Majdar chural*) v roce 1969. Bylo to 78 mužů a 32 žen, pět z nich bylo mladších 15 let. Mužů do 40 let bylo jedenáct, žen stejné věkové kategorie bylo devět. Mužů nad 50 let bylo 75 a žen ve stejné věkové kategorii bylo 20. Z dotázaných se 70 procent označilo za „hluboce věřící“, 8,8 procenta se označilo za „nedůsledně věřící“ a 21,7 procenta bylo „náhodných účastníků“, tedy mládež, doprovod prarodičů atp… Ordinovaní mniši a chuvaraci tvoří část těch sedmdesáti procent hluboce věřících, jsou to pomocníci klášterního kléru. Tito bývalí duchovní se těší určité autoritě mezi obyvatelstvem, v náboženských otázkách jsou neoficiálními stařešinami ulusů… Do každodenní obřadnosti [rituálů] zanášejí náboženský prvek, např. různé svátky, stavba domu, atp., nejsou tedy jenom „ochránci“ lidové tradice, ale i šiřitelé tradice náboženské v jednotlivých ulusech. Jsou nejbližšími přátely a spolupracovníky klášterních mnichů na vesnicích. Uskutečňují sbírky prostředků, organizují řemeslnickou a uměleckou pomoc při výstavbě a opravě klášterů, atp.[4]

Kláštery selenginských Burjatů

1. Sartulský
2. Congolský (Muročinský)
3. Tamčinský (Gusinoozerský)
4. Acajský
5. Džidský
6. Bultimurský
7. Gegetský
8. Arakiretský
9. Ičetujský
10. Zagustajský
11. Irojský
12. Kudarinský
13. Jangažinský

4 V. B. Cybikžapov, „Sovremennaja cerkovnaja organizacija...“, s. 74-77.

Kláštery zakamenských Burjatů

14. Ceežinský (Burgaltajský)
15. Sanaginský (Bulakský)

Kláštery chorinských Burjatů

16. Kižinginský (Kudunský)
17. Tugnugaltajský
18. Aninský
19. Aginský
20. Egitský
21. Cugolský
22. Česanský
23. Chochjurtajský
24. Acagatský
25. Culgský
26. Zugalajský
27. Semiozerný
28. Kondinský
29. Alchanajský

Kláštery uldurginské stepní dumy

30. Guninský
31. Tokčinský
32. Chužirtajský
33. Tarbagatajský (Uzonský)
34. Byrcujský
35. Ulchunský

Kláštery barguzinských Burjatů

36. Barguzinský

Kláštery tunkinských Burjatů

37. Kyrenský
38. Kojmorský (Chandagatajský)

Kláštery Burjatů Irkutské gubernie

39. Alarský
40. Okinský (Žilginský)

Kláštery echiritských Burjatů

41. Kyrmenský
42. Olchonský
43. Characinský
44. Murinský

Kláštery a chrámy vzniklé v devadesátých letech 20. století

45. Abatanatský
46. Žemčugský
47. Aršanský
48. Ivolginský
49. Věrchnaja Běrezovka

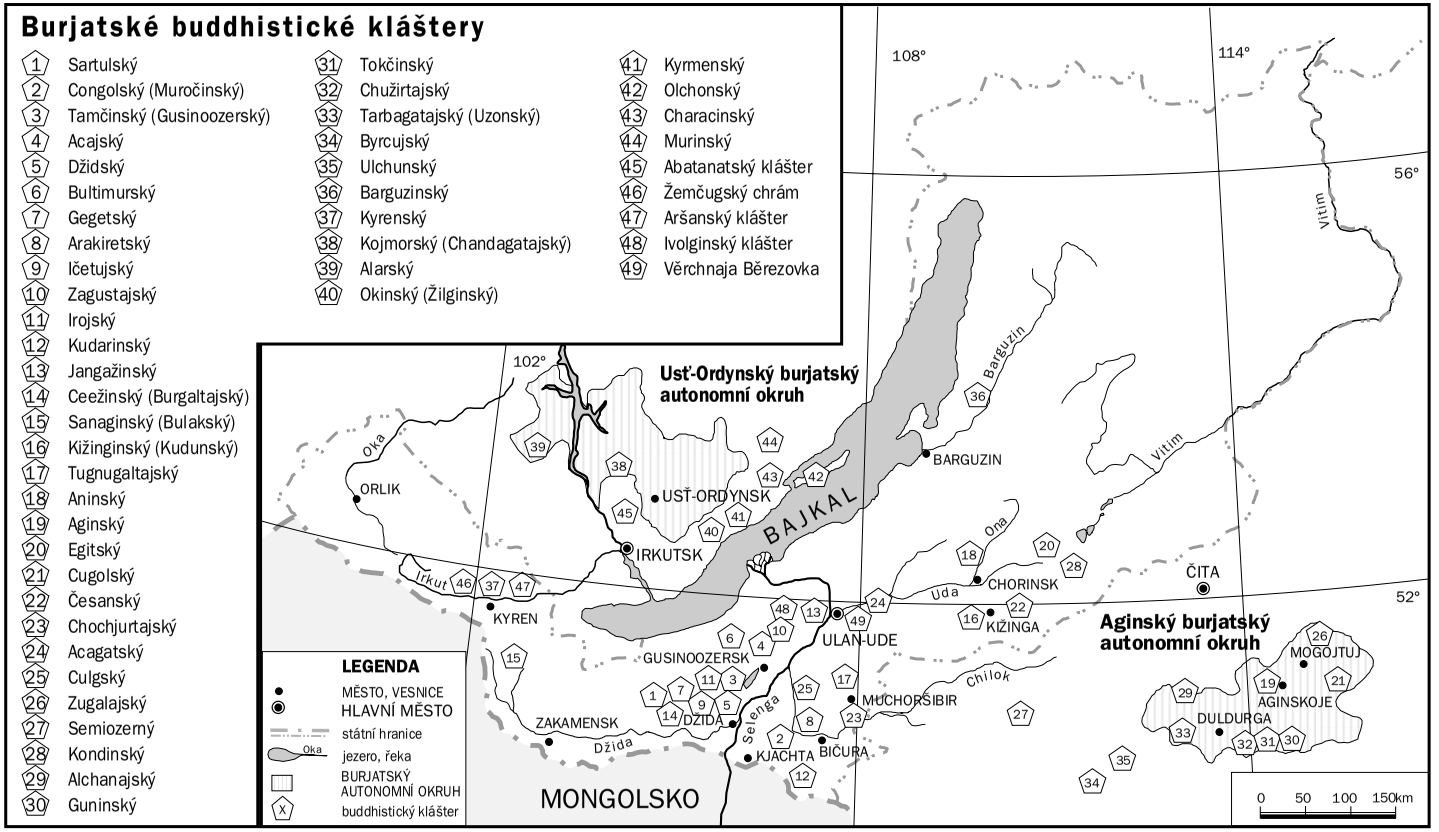

Obr. 19 Mapa burjatských klášterů

Kláštery selenginských Burjatů

1. Sartulský klášter

Podle G. R. Galdanovy[5] je Sartulský klášter nejstarším buddhistickým klášterem v Burjatsku. Byl založen v roce 1707. Podle jiného pramene[6] ovšem vznikl až v roce 1769, což je datum oficiálního otevření prvního chrámu. Klášter měl podle úředně stanovené kvóty k 15. květnu 1853 kromě představeného kláštera tři mnichy (gelongy či gecchuly) a jednoho chuvaraka, celkový schválený počet „státních lamů" tedy byl pět duchovních. Podle oficiální statistiky z padesátých let 19. století klášterní okrsek (rus. *prichod*) čítal 2279 příslušných věřících.[7]

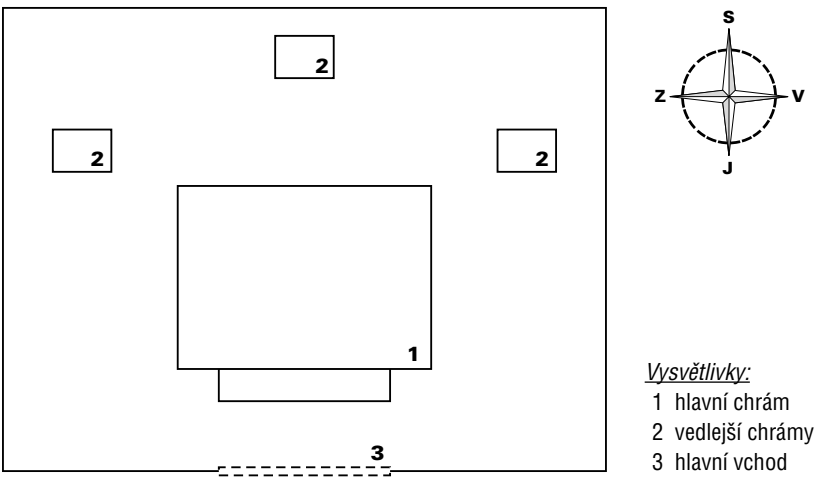

Obr. 20 Schéma Sartulského kláštera. Stav v letech 1853-1893.[8]

Klášter sestával z hlavního chrámu (tib. cchogčhen dukhang /*cchogschen 'du-khang*/, bur. *sokčin dugan, sokčin dacan*) a tří menších vedlejších chrámů (bur. *sume*). Klášter je také známý jako *Sartol'skij dacan*[9] a byl

5 Viz Galina R. Galdanova et al., *Lamaizm v Burjatii XVII – načala XX veka: Struktura i social'naja rol'kultovoj sistěmy*, Novosibirsk: Nauka 1983, s. 44.

6 V. Vaškevič, *Lamaity v Vostočnoj Sibiri*, Sankt-Petěrburg: Tipografija Ministěrstva vnutrennich děl 1885, s. 140.

7 V. Vaškevič, *Lamaity v Vostočnoj Sibiri...,* s. 143.

8 Upraveno podle plánku publikovaného in: T. C. Proskurjakova, „Ansambli burjatskich dacanov", in: *Architekturnoje nasledstvo. Problemy architekturnogo ansamblja*, tom 24, Moskva: Strojizdat 1976, s. 190.

9 V. Vaškevič, *Lamaity v Vostočnoj Sibiri...,*s. 144.

nejzápadnějším klášterem selenginských Burjatů. Pravděpodobně se nacházel nedaleko vesnice Torejskaja. Zda se klášter v současnosti obnovuje, není známo, pravděpodobně však nikoliv. V Burjatsku existoval i klášter podobného jména: *Sartolo-Bulakskij dacan*,[10] který se však nacházel v Zakamenském ajmaku.

2. Congolský (Muročinský) klášter

V datovnání vzniku či založení Congolského (Muročinského) kláštera se různí autoři liší. Například L. K. Minert[11] uvádí, že nejstarším velkým burjatským buddhistickým klášterem, založeným v roce 1741, tedy v roce údajného vydání tolerančního patentu, kterým se oficiálně uznával buddhismus jako jedno z povolených náboženství v Rusku, byl právě Congolský (Muročinský) klášter. Podle jiných autorů byl tento klášter založen již v roce 1730.[12] Jiný pramen ovšem uvádí datum založení kláštera v roce 1758.[13]

Congolský klášter byl první rezidencí bandido chambolamy, hlavy burjatské buddhistické ekleziální struktury. V roce 1809 se centrum buddhismu v Burjatsku přemístilo do Tamčinského (Gusinoozerského) kláštera, kde zůstalo do konce třicátých let 20. století, kdy byla rezidence bolševickou mocí násilně zrušena. Od roku 1946 do poloviny devadesátých let se rezidence nacházela v Ivolginském klášteře, poté byla přesunuta do nového kláštera ve Věrchnej Běrezovke na periferii Ulan-Ude.

Congolský klášter patřil k největším burjatským buddhistickým monastickým institucím a měl na počátku 20. století na dvacet chrámů. V klášteře bylo postupně otevřeno několik škol (tib. cchänñi dacchang /*mcchan-ñid grwa-cchang*/, bur. *cannid dacan*), které ve výuce buddhistického exoterického učení náboženské filozofie vycházely z tradice tibetského kláštera Däpung.[14] Congolský klášter vždy patřil mezi největší a nejvýznamnější burjatské kláštery, svůj vliv však postupně ztrácel. Dělo se tak v souvislosti se zmíněným přesunem rezidence bandido chambolamy. Jistou roli tu zřejmě sehrála jeho poloha v blízkosti hranice s Mongolskem obsazeným Čínou. Pro burjatské buddhisty a ruskou administrativu nebylo právě nejvýhodnější mít nejdůležitější tzv. chambinský klášter (tj. příslušející bandido chambolamovi) na tak exponovaném a zranitelném místě. Původní jméno

10 B. Š. Doržijev, „Kak v Zakamne dacany zakryvali“, *Pravda Burjatii* 29.5.1992, s. 3.

11 L. K. Minert, *Pamjatniki architektury Burjatii*, Novosibirsk: Nauka 1983.

12 Galina R. Galdanova et al., *Lamaizm v Burjatii...*, s. 44.

13 V. Vaškevič, *Lamaity v Vostočnoj Sibiri...,* s. 143.

14 Viz Bazar B. Baradijn, „Buddijskije monastyri“, in: *Orient. Al'manach*, vypusk 1, Sankt-Peterburg 1992, s. 81.

Congolského kláštera znělo *Kul'gontujskij dacan.*[15] V ruské literatuře se také uvádí jméno *Chilgantujevskoj* či *Chilgantujskoj dacan*.[16]

Klášter měl podle úředně stanovené kvóty k 15. květnu 1853 kromě představeného kláštera dvanáct mnichů (gelongů a gecchulů) a jednoho chuvaraka, celkový schválený počet „státních lamů" činil tedy čtrnáct osob. Podle oficiální statistiky z padesátých let 19. století klášterní okrsek čítal 6625 příslušných věřících.[17] Tibetské jméno kláštera Paldän Däpung (/*Dpalldan 'Bras-spungs*/, doslova „Vznešená hromada rýže", bur. *Baldan Brajbun*) podtrhuje spjatost se středotibetským tibetským klášterem Däpung. Náboženským ochráncem kláštera (bur. *sachjusan*) je Mahákála neboli Gönpo (tib., /*Mgon-po*/, bur. *Gombo*).

Historii výstavby Congolského (Muročinského) kláštera je možné rozdělit do tří etap:

- první Congolský klášter: Chilgantujský (1741-1912)
- druhý Congolský klášter: Chumne-Uburský (1912-1932)
- třetí Congolský klášter: Muročinský (od 1990)

První Congolský klášter: Chilgantujský (1741-1912)

Původní (Chilgantujský) klášterní komplex stál v lokalitě nazvané Chilgantuj nedaleko řeky Čikoj v Kjachtském ajmaku. Místo se nachází asi padesát kilometrů na východ od města Kjachta. V roce 1758 byla dokončena stavba dřevěné budovy hlavního chrámu, který tvořil jádro kláštera. Stavbu kláštera popisuje L. K. Minert:

> Výstavba probíhala velkoryse, podle jednotného plánu byl postaven nejen hlavní chrám, ale i dalších šest malých chrámů… Congolský klášter nebyl podobný ani tibetským, čínským či mongolským sakrálním stavbám, jeho architektura a kompozice představovala zcela originální směsici různých vlivů. Hlavní chrám byl tvořen hlavní shromažďovací (modlitební) halou, která byla podepřená šesti liniemi sloupů, v každé řadě bylo pět sloupů, takže interiér obsahoval třicet sloupů. Na severní straně hlavní haly bylo místo, kde se vystavovala různá zobrazení buddhů, bódhisattvů a božstev (bur. *burchan*) a stolky pro obětiny, na jižní straně se nacházel vstupní vestibul. Okolo hlavního chrámu bylo postaveno šest malých chrámů, přičemž jejich půdorys byl dvanáctistranný o rozměrech 9,23 x 9,23 m. V prvním desetiletí 19. století do klášterního komplexu přibyly ještě další čtyři malé chrámy. Okolo jádra kláštera stály sruby a jurty mnichů. V roce 1908, v souvislosti s přáním postavit místo dřevěné stavby hlavního chrámu kamennou budovu, se objevila otázka volby nového stavebního místa. Chilgantuj, místo kde stál původní klášter, bylo často zaplavováno povodněmi, a tak „shromáždění starších klášterního okrsku" rozhodlo o novém místě pro stavbu kamenné budovy. Nová

15 V. Vaškevič, *Lamaity v Vostočnoj Sibiri...,* s. 143.

16 L. K. Minert, *Pamjatniki architektury Burjatii...*, s. 96.

17 V. Vaškevič, *Lamaity v Vostočnoj Sibiri...,* s. 143.

lokalita se nacházela ve vzdálenosti asi třinácti kilometrů od původní srubové stavby a byla na jižním úbočí hory Chumne-Ubur.[18]

Druhý Congolský klášter: Chumne-Uburský (1912-1932)

Podle dochovaných dokumentů byla výstavba nového chrámu a šesti malých chrámů zahájena na jaře 1912. L. K. Minert uvádí:

Novostavba obdélníkového kamenného hlavního chrámu měla rozměry 30,00 x 39,00 m a jeho celková výška dosahovala 28,00 m. Východní a západní stěna měla po sedmi oknech, k jižní byl připojen jednoposchoďový portál. Druhé poschodí hlavního chrámu bylo vystavěné jako pavilon a bylo menší než první poschodí. Budova se tedy zužovala směrem vzhůru a jak hlavní střecha, tak i stříšky čtyř vedlejších věží měly rohy tradičně zvednuté vzhůru k nebi. Nový hlavní chrám byl velmi podobný starému chrámu.

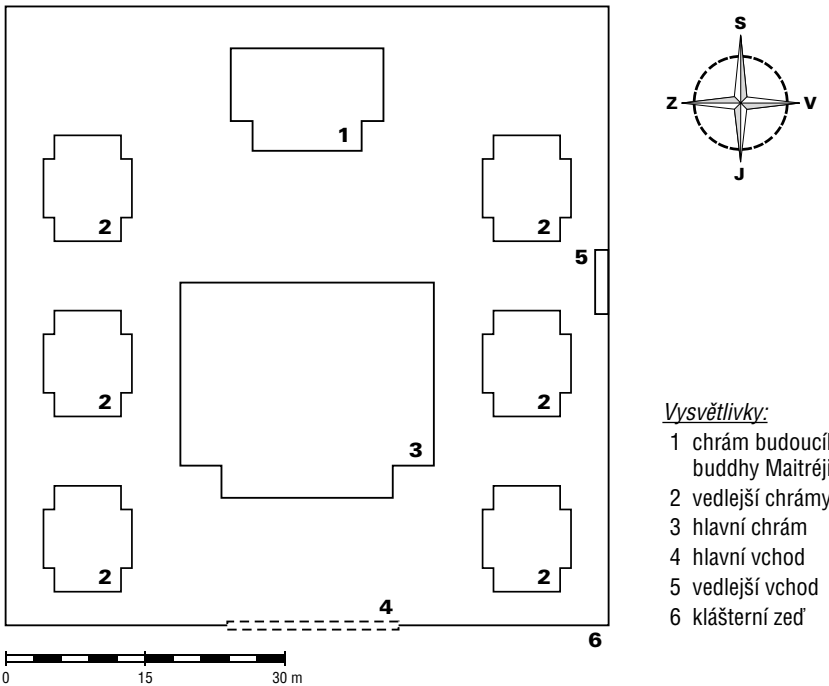

Obr. 21 Schéma druhého Congolského (Chumune-Uburského) kláštera, postaveného v roce 1912.[19]

Jeho kompozice byla zjevně inspirovaná mandalou. Nový klášterní komplex se rozkládal na ploše 130,00 x 240,00 m a byl obklopen zdí. Šest přilehlých menších chrámů mělo rozměry 9,50 x 16,00 m. Sedmý chrám, dedikovaný budoucímu buddhovi Maitréjovi (bur. *Majdari sume*), byl postaven severně od nového hlavního chrámu a měl kamennou podezdívku. Další tři malé chrámy byly vystavěné již za klášterní zdí.

18 L. K. Minert, *Pamjatniki architektury Burjatii...*, s. 80.

19 Upraveno podle plánku publikovaného in: L. K. Minert, *Pamjatniki architektury Burjatii...*, s. 82.

Symbolika mandaly byla vyjádřená i centrálním rozvržením celého klášterního komplexu, uprostřed kterého se nacházel hlavní chrám. Této myšlence byla podřízena i výstavba přilehlé vesnice, která se rozkládala na západní a východní straně klášterního komplexu. Obytné domy byly různých typů, od velkých a patrových až po skromné sruby, všechny měly dřevěné ohrady.[20]

Třetí Congolský klášter: Muročinský (od 1990)

Klášterní komplex byl do základů rozbořen během sovětské protináboženské kampaně ve třicátých letech 20. století. Teprve od počátku devadesátých let probíhala na původním místě jeho intenzivní obnova. V areálu kláštera byly zřetelné zbytky základů druhého Congolského (Chumune-Uburského) hlavního chrámu. Současný Muročinský klášter Kjachtského ajmaku je tedy třetím pokračovatelem původního Congolského kláštera. Nyní představuje nejjižnější burjatský buddhistický klášter.

Obr. 22 Congolský (Muročinský) klášter, v popředí bývalý hlavní chrám, za ním nynější hlavní chrám, pohled z jihozápadu, stav v roce 1995 (z archívu Společnosti pro studia člověka, fotografie Jaroslav Sedláček).

Prvním představeným Congolského (Muročinského) kláštera byl od roku 1991 Damba B. Ajušejev (nar. 1962), který od poloviny devadesátých let zastával funkci didchambolamy (zástupce hlavy burjatské buddhistické organizace) a od roku 1995 zastával nejvyšší funkci burjatského bandido chambolamy. Buddhistickou duchovní akademii Gandantegčinling absolvoval v roce 1988 v Ulánbátaru, specializoval se na tibetskou medicínu. D. B.

20 *Ibid*., s. 82.

Ajušejev bezesporu patří mezi nejschopnější burjatské organizátory náboženského života v zemi.[21]

V roce 1994 tvořilo stálé osazenstvo kláštera šest mnichů a jedenáct noviců. Nový klášterní komplex stavěli místní obyvatelé a duchovní. Zvláštní pozornost byla věnována řezbářské výzdobě interiérů a exteriérů klášterních budov. Tým místních umělců-řezbářů vedl mistr, absolvent školy užitého umění v Kjachtě, který zde v polovině devadesátých let měl už své vlastní žáky.

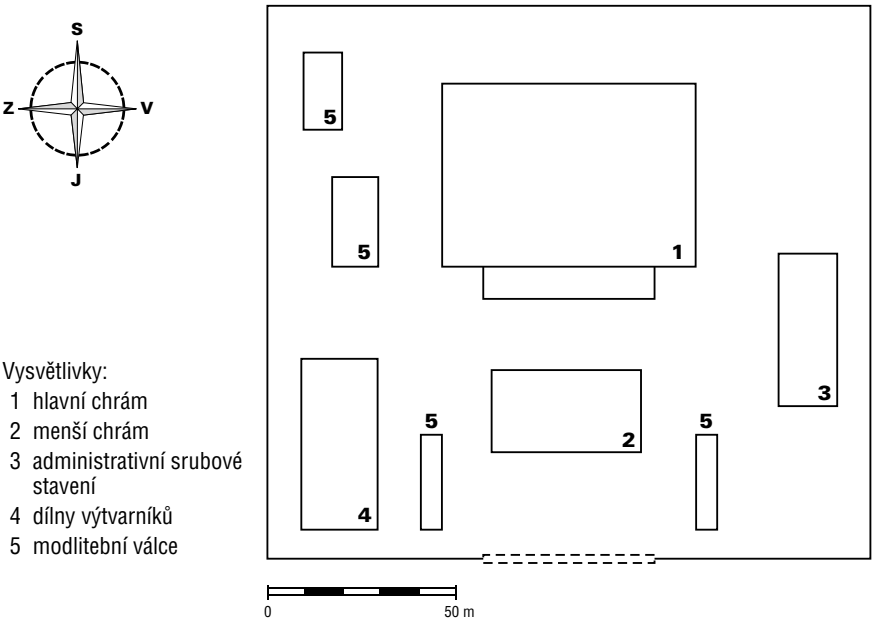

Obr. 23 Schéma Congolského (Muročinského) kláštera. Stav v létě roku 1994.

V létě 1994 byly klášteru navráceny první tři sochy zkonfiskované státem. Nejcennější z nich je bronzová sedící postava Congkhapy (tib., /*Cong-kha-pa*/, 1357-1419) reformátora tibetského buddhismu a zakladatele řádu Gelugpa, k němuž se mniši z kláštera hlásí. Po instalaci do chrámu všechny tři sochy dne 2. července 1994 slavnostně znovuvysvětila delegace tří mnichů z Mongolska, kterou vedl tibetský učitel z Ivolginského kláštera Ješe Lodö rinpočhe (tib., /*Je-šes Blo-gros rin-po-čhe*/, bur. *Ješe Lodoj rimpoče*).

21 S. Namsarajeva, „Chambo-lama: Karma Rossii v postojannom bespokojstvě“, *Kommersant-vlast* 7/259, 3.3.1998, s. 50-52, k životopisu Damby B. Ajušejeva viz oficiální internetovou stránku Buddhistické tradiční sanghy Ruska, *http://www.serge.cc/users/sangha/dajusheev.html* (21.3.2000).

Congolský (Muročinský) klášter má od roku 1994 zřízen pobočný chrám, místními obyvateli nazývaný dugan, ve vesnici Zurgan-Debe, která se nachází asi 175 kilometrů severně od Muroči. Administrativně sice vesnice spadá do Muchoršibirského ajmaku, ale žili zde příslušníci burjatského kmene Congolů, kteří nechtěli ztratit spojení s původním klášterem. Podle sdělení designovaného představeného Zurgan-Debského chrámu se má jednat o srubovou stavbu, která je zmenšenou kopií hlavního chrámu stávajícího Muročinského kláštera.

Asi tři kilometry jihovýchodně od kláštera byla místními obyvateli zbudována buddhistická poustevna, malá srubová stavba s oltářem určená především pro vícedenní meditace v ústraní, kterých se účastní jak místní mniši, tak laičtí poutníci. Stavba se nachází v bezprostřední blízkosti posvátné skály nazývané *Aranžin Arjábal*. Podle pověsti na skále vznikla bez zásahu lidské ruky tibetská mantra *Óm mani padme húm*. Skutečně na tmavém pozadí ve výši očí dospělého člověka bylo možné spatřit text mantry v tibetštině, který je asi deset centimetrů vysoký a dvacet centimetrů široký. Text nápisu je tvořen temnými minerálními žilkami ve skále. Místní mniši tvrdí, že tento úkaz zkoumali ruští chemici a geologové a dospěli k závěru, že text nápisu skutečně vznikl bez zásahu lidské ruky. Podle jednoho místního obyvatele se podobný nápis nachází pouze v Mongolsku, podle jiného místního informátora je taková inskripce i v Nepálu. Muročinský nápis podle místních legend objevil sám první burjatský bandido chambolama Dambadorži Zajagin. Ve skutečnosti byly podobné „spontánně vzniklé" inskripce (tib. rangdžung /*rang-bjung*/) a dokonce i stúpy (tib. čhörten /*mčhod-rten*/, bur. *suburgan*, nebo *šodon*) popsány ve většině oblastí, kde se tibetský buddhismus vyskytuje.[22] Zmíněný meditační srub či poustevna slouží i k výročním obřadům třídenní meditace mnichů a poustevníků. Uvnitř se nachází typický burjatský buddhistický oltář. Srub je veřejně přístupný a podle množství obětin lze usuzovat, že i často navštěvovaný, zejména v době největšího letního buddhistického svátku budoucího buddhy Maitréji (bur. *Majdar chural*), kdy všichni místní buddhisté hojně navštěvují kláštery, stúpy, obó a další posvátná místa. Podle informace od mnichů byly ještě v polovině devadesátých let 20. století v přilehlých, nepříliš vysokých horách ukryty sochy buddhů, bódhisattvů a různých buddhistických božstev, posvátné tibetské, mongolské a burjatské texty a rozmanité rituální předměty. Mniši a laici je údajně schovali v době protináboženské kampaně, či přesněji řečeno sovětského teroru, ve dvacátých a třicátých letech.

22 Lori J. Cayton, *The Buddhist Stúpa: Its History, Dimensions and Symbolism According to Tibetan Sources*, Madison: University of Wisconsin 1996, s. 76.

Okolo skály *Aranžin Arjábal* místní buddhistická obec připravovala v roce 1994 zbudování posvátného parčíku.

Obr. 24 Interiér hlavního chrámu Congolského (Muročinského) kláštera. Stav z roku 1995 (z archívu Společnosti pro studia člověka, fotografie Jaroslav Sedláček).

Další poutní místo v okolí nynějšího Muročinského kláštera se nachází asi dva až tři kilometry severně od hlavního chrámu. Jedná se o přírodní vodní pramen (bur. *aršan*), kterému místní Congolové říkají *Lustyn tachil*. Z místa ohrazeného dřevěným plůtkem zde vytéká poměrně vydatný pramen. Do třicátých let na místě fungoval, podobně jako v Aninském klášteře Chorinského ajmaku, dřevěný akvadukt, který sváděl vodu z pramene až do klášterního komplexu. V polovině akvaduktu se nacházel penzionát pro přestárlé mnichy. Lustyn tachil má pohnutou historii. Podle osobního sdělení představeného Muročinského kláštera D. B. Ajušejeva zde byli 2. července 1992 zavražděni dva mladí lidé, krátce poté, co byl posvátný pramen slavnostně vysvěcen tibetským mnichem. Představený kláštera na to reagoval hrozbou, že kdo k prameni přijde a bude tam pojídat maso a popíjet vodku, zemře. Kletba brzy vešla do povědomí místních obyvatel a od té doby si již nikdo nedovolil na znovuvysvěcené půdě zabíjet berany a pít alkohol. V okolí pramene se totiž v nedávé minulosti pořádaly tradiční burjatské sportovní svátky (bur. *surcharban*), které byly vždy provázeny obě-

továním beranů a popíjením vodky. Představený D. B. Ajušejev to chápal jako záměrné znesvěcení tohoto posvátného místa sovětskou mocí.

Obřady, které se u pramene konají, místní věřící nazývají stejně jako pramen samotný, *Lustyn tachil*.[23]

3. Tamčinský (Gusinoozerský) klášter

Jeden z historicky nejvýznamnějších a v dějinách burjatského buddhismu patrně nejvlivnější klášter byl založen v roce 1741,[24] podle jiných autorů až v roce 1758.[25] Klášter měl podle úředně stanovené kvóty k 15. květnu 1853 kromě bandido chambolamy a jednoho širétuje sedm mnichů (gelongů a gecchulů) a jednoho chuvaraka, celkový schválený počet „státních lamů" tedy činil deset duchovních. Co do počtu „státních lamů" Tamčinský (Gusinoozerský) klášter nepatřil mezi největší monastické instituce, nicméně faktická moc v rámci burjatské buddhistické ekleziální struktury nebyla nikdy daná počtem duchovních schválených guberniální administrativou, ale především tím, kde bylo sídlo burjatského bandido chambolamy. Oficiální statistika z padesátých let 19. století uvádí, že klášterní okrsek čítal 4136 příslušných věřících.[26]

Na přelomu 19. a 20. století v klášteře pobýval více než jeden tisíc mnichů; klášter byl proslulý především svojí školou exoterické nauky cchäňi.[27] Poněkud jiné počty duchovenstva udává L. K. Minert, který píše, že „v roce 1903 bylo v klášteře na tři sta domů. V klášteře z celkového počtu devíti set lamů žilo stále okolo pěti set."[28] Je jistě zajímavé, že přestože Tamčinský (Gusinoozerský) klášter nepochybně patřil mezi nejdůležitější burjatské monastické edukační instituce, nebylo zde provozováno institucionalizované studium esoterických, tedy tantrických nauk (tib. gjü /*rgjud*/, bur. *džud*). V klášteře proto také nebyl ani příslušný chrám.

---

23 *Tachil* znamená v mongolštině i burjatštině „přinášení obětí, poskytování obětin", v tomto případě *lusům* (bur. *lus* – představitel jedné z říší, totiž místa, kam přicházejí podle lidového buddhismu duše zemřelých). V burjatských pohádkách je říše lusů vodní říší, jejím vládcem je *Lusinchán*.

24 Galina R. Galdanova et al., *Lamaizm v Burjatii...*, s. 44.

25 V. Vaškevič, *Lamaity v Vostočnoj Sibiri...,* s. 143.

26 *Ibid.*, s. 143.

27 Viz Bazar B. Baradijn, „Buddijskije monastyri...", s. 81.

28 L. K. Minert, *Pamjatniki architektury Burjatii...*, s. 99.

Klášterní komplex je známější pod jménem Gusinoozerský klášter. V ruské literatuře se lze setkat i s pojmenováním *Kambajn kuren.*[29] Název Tamčinský klášter odkazuje na místo založení – Tamča.[30] Klášter se nyní nalézá díky rozšiřování městské zástavby již téměř v samotném centru městečka Husí Jezero (rus. *Gusinoje Ozero*), které vzniklo jako nádražní osada v době, kdy byla budována železnice z Ulan-Ude do Ulánbátaru. Leží na jihozápadním břehu Husího jezera asi sedmdesát kilometrů jihozápadně od Ulan-Ude. Klášter původně stál ve stepi, v podhůří hřbetu Chamar Daban. Burjati požívají pro jeho pojmenování různé názvy: *Kulunnúr, Chulnúr, Gulatunúr*.[31]

Historii výstavby Tamčinského (Gusinoozerského) kláštera je možné rozdělit do tří etap:

- první Tamčinský (Gusinoozerský) klášter (1738-1789)
- druhý Tamčinský (Gusinoozerský) klášter (1790-1857)
- třetí Tamčinský (Gusinoozerský) klášter (od 1858)

První Tamčinský (Gusinoozerský) klášter (1738-1789)

První Tamčinský (Gusinoozerský) klášter byl rodovým klášter mongolského kmene Chataginů, který v roce 1718 přísahal věrnost Rusku.[32]

L. K. Minert popisuje dějiny a architektonický vývoj Tamčinského (Gusinoozerského) kláštera následovně:

> Od roku 1809 do roku 1930 byl Tamčinský klášter sídlem burjatského bandido chambolamy. Původní dřevená výstavba doznala během let existence kláštera mnohé změny a přestavby. Klášter se celkem třikrát stěhoval, měnil své místo. V roce 1738 na místo nynějšího kláštera přibyl mongolský lama Žimba Achaldajev a v roce 1741 zde postavil velkou jurtu, která fungovala jako chrám. První dřevěný klášter byl vystavěn v roce 1750 a byl první stacionární buddhistickou sakrální stavbou v Burjatsku. V roce 1758 k němu byly přistavěny další dva menší chrámy, v roce 1759 ještě jeden a v roce 1765 další dva. Klášter navštívil v roce 1772 ruský akademik P. S. Pallas a také ho jako první popsal. Klášter v té době sestával z jednoposchoďového hlavního chrámu a čtyř vedlejších chrámků. Byl postaven na náklady mongolského rodu Chataginů. P. S. Pallas taktéž konstatoval velkou podobu Gusinoozerského a Congolského kláštera, ale Gusinoozerský byl podstatně menší, takže vypadal jako zmenšená kopie Congolského kláštera. Klášter měl v té době okolo osmdesáti duchovních. V roce 1790 sestával komplex z devíti budov.[33]

---

29 Viz Bazar B. Baradijn, „Buddijskije monastyri...“, s. 81. Burjatský termín *kambajn kuren* se používá pro sídelní, rezidenční klášter bandido chambolamy. Výraz *kambajn* je odvozen od bur. *chambo*, tibetsky khänpo /*mkhan-po*/.

30 Natalija L. Žukovskaja, „Buddizm v Burjatii: Načalo, istorija, děn segodnjajšij“, *Svjaščennyj Bajkal* 1/0, 1993, s. 12-14.

31 L. K. Minert, *Pamjatniki architektury Burjatii...*, s. 95.

32 S. Očirova, „Vernitě naši duši“, *Molodež Burjatii* 48, 1.12.1990, s. 10,

33 L. K. Minert, *Pamjatniki architektury Burjatii...*, s. 94-95.

Druhý Tamčinský (Gusinoozerský) klášter (1790-1857)

L. K. Minert dále pokračuje:

První velká přestavba kláštera probíhala v letech 1790 až 1820 a jejím výsledkem bylo značné rozšíření vlivu kláštera. To souviselo s dosažením definitivní převahy ve sporu s Congolským klášterem.[34]… V roce 1783 se klášter stal rezidencí burjatského bandido chambolamy.[35] Od roku 1809 byly Tamčinskému klášteru podřízeny všechny zbývající burjatské kláštery. V této době byl vystavěn i velký kamenný hlavní chrám, který sloužil jako ústřední kultovní stavba pro celé Burjatsko. Ta se ovšem nedochovala, takže lze jen obtížně provést její historicko-architektonickou rekonstrukci.[36]

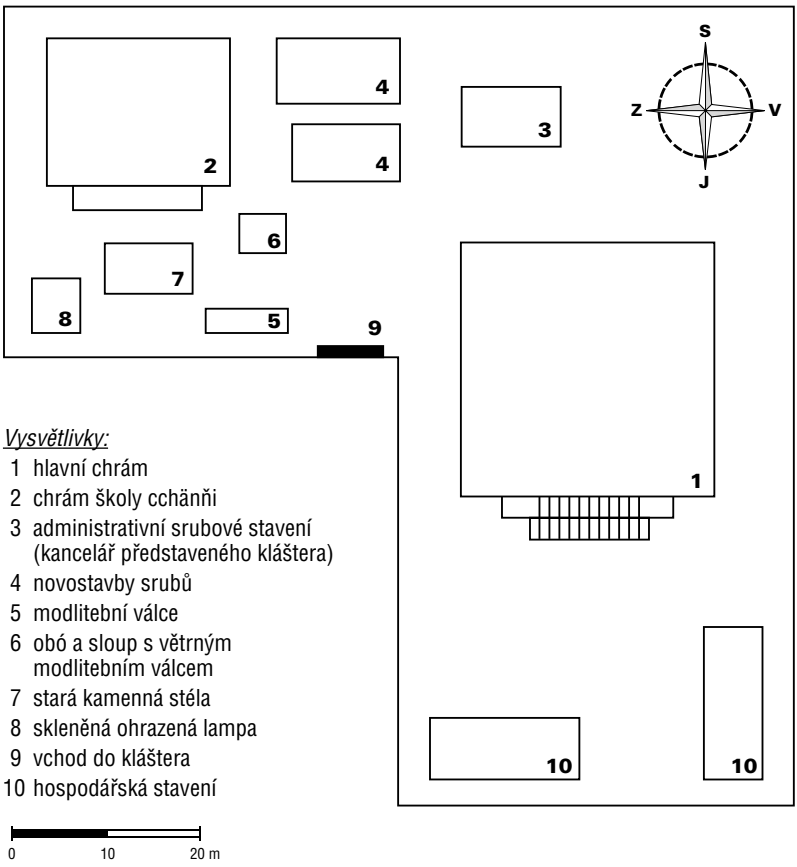

Obr. 25 Schéma Tamčinského (Gusinoozerského) kláštera. Stav v roce 1994.

34 Jednalo se o mocenský konflikt ohledně umístění rezidence burjatského bandido chambolamy a tím i dosažení superiority v rámci burjatského klášterního systému, viz s. 48-50 .

35 Stalo se tak až v roce 1809, jak autor správně uvádí na s. 95 (pozn. L.B.).

36 L. K. Minert, *Pamjatniki architektury Burjatii...*, s. 94.

O Tamčinský klášter se již od počátku 19. století zajímali ruští cestovatelé a badatelé:

> V prosinci 1823 navštívil klášter A. Martos a podal o tom následující svědectví: „Je zde jedenáct kultovních staveb“.… A v březnu 1848 navštívil a popsal klášter A. Kastren, který konstatoval, že kromě hlavního chrámu je zde šestnáct malých vedlejších chrámů, obdélníkových i osmistěnných.[37]

Ve dvacátých letech 19. století vyslala Londýnská misijní společnost (*London Missionary Society*) do Burjatska misii. Okolo roku 1850 navštívil Tamčinský (Gusinoozerský) klášter jeden z jejích členů, misionář S. S. Hill, a podal o tom zprávu. Konstatoval, že v klášteře v té době bylo více než 250 mnichů, kteří sloužili obřady v chrámech. Měl také možnost pobývat zde i během obřadů. Zaujalo ho, že různé pocházení a přecházení věřících i mnichů v průběhu rituálů nebylo nikdy chápáno jako rušení. Misionáři se ovšem vždy předem ptali, zda mohou do kláštera vstoupit. Vznikaly i situace, kdy lamové sami docházeli na křesťanské bohoslužby, které misionáři provozovali, a se zájmem pozorovali, co se tam vlastně děje. Obřady vždy sledovali bez zjevných emocí.[38]

O tom, jak činnost misionářů vypadala přímo v chrámech, se lze dozvědět z bezprostředního svědectví jednoho z dopisů. Člen zmíněné misie, Skot Robert Yuille, napsal domů, že měl v roce 1823 možnost navštívit devět klášterů, které patřily Selenginskému ajmaku. Tři z nich misionáři navštívili vůbec poprvé. Všude bylo hodně lidí, kteří se zajímali o cizince. Říká o tom:

> Ve čtyřech z devíti klášterů, které jsem měl možnost navštívit, jsem si dovolil potěšení rušit ty modlosluţebníky v jejich klanění tím, že jsem jim poskytoval evangelium spásy, pokud v ně ovšem uvěřili.[39]

Další z misionářů Angličan Edward Stallybrass popisoval v dopise, jak dlouze hovořil s chambolamou o obsahu evangelia. A také se s ním pohádal, když mu tvrdil, že všechny ostatní cesty ke spasení, kromě Ježíšovy, jsou nesprávné. Když si burjatští mniši konečně uvědomili, oč vlastně misii jde, nenastalo období boje, jak misionáři předpokládali a očekávali, ale naopak období nezájmu a ignorance ze strany buddhistických Burjatů.[40] Burjatští duchovní s nimi prostě přestali hovořit, nevšímali si jich. To byl pro skupinu největší šok, jak uvádějí ve svých dopisech, protože předpokládali, že Burjaty z letargie vyprovokují ke konfrontaci, v níž by pochopitelně

37 *Ibid*., s. 96, 98.

38 Viz Charles R. Bawden, *Shamans, Lamas and Evangelicals: The English Missionaries in Siberia,* London: Routledge and Kegan Paul 1985, s. 220-221.

39 *Ibid*., s. 220-221.

40 viz *ibid*., s. 226.

měli zvítězit. Jenže skutečnost se naprosto lišila od jejich představ. Misionáři věřili, že jejich misie odpoví na spirituální potřeby Burjatů, ale nic nebylo vzdálenější pravdě, říká autor studie C. R. Bawden. Jejich přítomnost sice vyvolala dočasný zájem obyvatel, ale po zjištění, oč misii jde, zůstali vůči jejím snahám téměř lhostejní. Tradiční pohostinnost jim nedovolovala chovat se vůči misionářům jakkoli agresivně. Evangelium, které misionáři zvěstovali, nebylo ve své výlučnosti pro kočovné pastevce atraktivní, Burjati prostě o žádné nové náboženství nestáli, a už vůbec ne o křesťanství ze vzdálené Evropy. Byli vždy mimořádně odolní k jakékoliv christianizaci, čemuž ostatně do značné míry napomohla i carská „politika tolerance buddhismu", praktikovaná zhruba od poloviny 18. století. Bylo běžné, že se například burjatští buddhisté a šamanisté nechávali pokřtít, protože každý kontakt s božstvem je prospěšný a jistě nevadí. Náboženská inkluzivita, nevýlučnost a tolerance buddhismu představovala však tvrdý oříšek pro všechny křesťanské misionáře, ať protestantské či pravoslavné. Burjati prostě nechápali, proč by měli věřit výlučně v jednoho boha a proč by ostatní vyšší bytosti měly být falešné.

Třetí Tamčinský (Gusinoozerský) klášter (od 1858)

Podrobnosti výstavby třetího Tamčinského kláštera opět uvádí L. K. Minert:

> V roce 1858 se tamčinští mniši rozhodli vystavět místo původního sto let starého dřevěného chrámu novou kamennou budovu. V žádosti o stavební povolení ovšem lamové uváděli, že by se jednalo o dvojposchoďovou dřevěnou budovu na kamenné podezdívce. Cena stavby byla stanovena na 4192 rublů a 35 kopějek s tím, že 3000 rublů je již shromážděno a pokud nebudou prostředky stačit, vypíše se nová doplňující sbírka. Souhlas obdrželi ještě téhož roku. Práce proto zahájili okamžitě a ukončili je v roce 1870. V samém závěru sestával komplex z budovy hlavního chrámu a osmnácti menších vedlejších chrámů.[41]

Historii Tamčinského (Gusinoozerského) kláštera ve 20. století popisují vedle citovaného L. K. Minerta také ruské badatelky I. Vasiljeva a N. Petunova:

> Dne 17. prosince 1925 byly na základě sovětského Dekretu o odluce církve od školství a státu (RSFSR) z 23. února 1918 prohlášeny všechny církevní budovy a jejich majetek za vlastnictví lidu. Osud obyvatel kláštera, kterých zde bylo v té době okolo tří set, byl různý, chuvaraci mladší osmnácti let se mohli vrátit domů k rodičům, kterým zákon ukládal za povinnost je přijmout. Lamové, pokud neutekli, byli uvězneni. Tantrický mistr[42] Lubsan Sundupov byl zastřelen. Podle A. Kastrena byl v polovině 19. století kaž-

41 Viz L. K. Minert, *Pamjatniki architektury Burjatii...*, s. 97-98.

42 V originále: *garamba*, správně má být *agramba,* což je odvozeno od tibetského termínu ngagrampa /*sngags-rams-pa*/, „mistr magie", nejvyšší akademický titul, kterého bylo možno dosáhnout veřejnou rozpravou na esoterickém tantrickém dacchangu v burjatských edukačních klášterech (pozn. L.B.).

dý čtvrtý selenginský Burjat duchovním. Lamové Tamčinského (Gusinoozerského) kláštera spolupracovali s K. M. Pozdnějevem na překladu tibetského medicínského traktátu, který byl standardním studijním textem v burjatských medicínských dacchanzích. Za peníze bandido chambolamy D. Gombojeva byla vydána kniha *Skazanija burjat zapisannyje raznymi sobirateljami*. Na konci 19. století bylo otevřeno Muzeum buddhistického kultu v Čitě, které bylo vybaveno kultovními předměty pocházejícmi právě z Tamčinského (Gusinoozerského) kláštera.[43]

Podle článku V. Maščenka, bojového ateisty třicátých let, bylo před rokem 1917 v klášteře asi šest až sedm set duchovních všech stupňů, v roce 1930 jejich počet poklesl na méně než tři sta. Autor dále říká:

…kontrarevoluční činnost kláštera vyústila v událost, kdy v roce 1922 byli napadeni střelbou z budov Gusinoozerského kláštera ustupující rudí partyzáni.… Celý Selenginský rajon měl deset klášterů se dvěma tisíci duchovními, v souvislosti s kolektivizací se jejich počet zmenšoval a podle nepřesných údajů jich ze tří klášterů odešlo celkem 153. Hovoří se o „lamaistické armádě". V selenginské sedmiletce organizovali speciální třídu z bývalých chuvaraků, kde jich bylo umístěno celkem třicet devět. Z nich v klášteře byli: 9 let – 6 osob, 8 let – 6 osob, 7 let – 6 osob, 6 let – 10 osob, ve věku 15-17 let to bylo 30 osob.[44]

Tamčinský (Gusinoozerský) klášter navštívila v roce 1923 Zabajkalská expedice Ruského muzea pod vedením A. P. Barannikova. Ve zprávě se konstatuje:

Z vnějšího pohledu se občanská válka projevila v klášterch velmi výrazně. Aginské kláštery (tedy ty, které expedice navštívila), nebyly válkou vůbec zasaženy. Avšak selenginské kláštery, například Gusinoozerský a Irojský velmi utrpěly v bojích s baronem Ungernem. Některé jurty lamů byly v šarvátkách pobořeny, částečně byly zničeny hostinské domy atd. Kromě toho podle slov sekteráře chambolamy byl téměř zcela zničen archív bandido chambolamy, který měl velký historický význam. Samotné chrámy zůstaly nepoškozeny. Před válkou bylo v Gusinoozerském klášteře více než tisíc lamů, dnes jich zůstalo okolo tří set a po skončení velkých churalů v klášteře zůstává jenom pouhá stovka.[45]

Tamčinský (Gusinoozerský) klášter navštívil v létě 1931 sovětský mongolista Nicolaus Poppe. Ve svých vzpomínkách, vydaných po emigraci ze SSSR, uvádí: „…klášter byl v době mé návštěvy již uzavřen, lamové byli vysídleni do různých míst, většinou na severní Sibiř".[46]

Hlavní chrám spolu s dvaceti dvěma menšími budovami klášterního komplexu fungoval ve velice omezené míře až do roku 1938. Po roce 1938 zde byly zřízeny dílny a sklad ministerstva lehkého průmyslu. Z hlavního chrámu byla zřízena věznice, kde byli umístěni vězni stavějící nedalekou železnici. Z čojra duganu byl pro ně vytvořen lazaret.

---

43 I. Vasil'eva – N. Petunova, „Gusinoozerskij dacan: prošloje i nastojaščeje", *Pravda Burjatii* 24. 4. 1990.

44 V. Maščenko, „V centre lamaizma", *Bezbožnik* 14, 1930, s. 10-11. Uvedené roky znamenají délku pobytu v klášteře.

45 A. P. Barannikov, „Zabajkalskije dacany", *Matěrialy po etnografii*, tom 3, vypusk 1, Leningrad 1926, s. 137.

46 Nicolaus Poppe, *Reminiscences,* Washington: Center for East Asian Studies 1983.

První, kdo se pokusil zachránit Gusinoozerský klášter, bylo Protináboženské muzeum (rus. *Antireligioznyj muzej*) v Ulan-Ude. Jeho pracovníci vytvořili restaurátorský projekt, který zahrnoval také odstranění všech nových přístaveb a likvidaci vězeňských zařízení. V projektu se uvádělo, že v roce 1939 v areálu Tamčinského kláštera existuje již jen sedm staveb chrámů, a ty jsou v katastrofálním stavu. Plán byl schválen ředitelkou muzea A. Gerasimovou a jeho vědeckým sekretářem A. Litvinovem. Rozhodnutím datovaným dnem 31. prosince 1940 Rada lidových komisařů B-M ASSR určila, aby se na místě bývalého Tamčinského (Gusinoozerského) kláštera vytvořila filiálka Protináboženského muzea, a vězeňskému zařízení „Jižní tábor" (rus. *Južlag*) uložila za povinnost postavit okolo klášterního komplexu plot a opravit čtyři chrámy. Rada dále uvolnila 344 000 rublů na jejich rekonstrukci. Ale ani tento plán se nepodařilo realizovat, zabránila tomu mimo jiné válka.

Místo plánované obnovy kláštera tehdy došlo k další devastaci historických památek. V roce 1941 byl chrám buddhy Amitábhy (bur. *sume Ajúši*) přestavěn částečně na byty a částečně na vepřín. Chrám buddhy Bhaišadžjagurua (bur. *Mamba dugan*) obsadili stavbaři a z dalších sakrálních staveb si zřídili jídelnu atp. Chrám ochránce kláštera (bur. *sachjusan dugan*) byl předán střední zemědělské škole k přestavbě. Příznačná byla situace v polovině padesátých let, v roce 1954 byla v budově školy cchäňňi (bur. *čojra dugan*) zřízena líheň kuřat. Drůbežáři však zjistili, že budova nemá vhodné parametry pro tento účel, a proto žádali o povolení k přestavbě. Sovětská byrokracie ovšem zareagovala překvapivě, budova byla vyhlášena za kulturní památku. Kolchozníci chtěli sejmout první poschodí a celkově budovu snížit. Nakonec stavební povolení neobdrželi, což neznamenalo, že by museli budovu opustit. V roce 1956 se vážně začínalo uvažovat o přestěhování zbytku klášterního komplexu do Ulan-Ude, kde ho chtěli pracovníci Protináboženského muzea kompletně restaurovat a cenu práce odhadovali zhruba na 300 000 rublů. Svůj plán zdůvodňovali i tím, že by se komplex v hlavním městě mohl stát turistickou atrakcí pro zahraniční turisty.[47] Ambiciózní plán se podařilo uskutečnit pouze částečně a nakonec z celého klášterního komplexu zůstaly na původním místě jen dvě budovy, a to hlavní chrám a budova školy cchäňňi, další dvě byly z klášterního komplexu odstěhovány později. V roce 1957 byly zahájeny restaurační práce a v roce 1973 byly obnoveny čtyři chrámy. V témže roce byl převezen chrám Bla-

47 V té době bylo Burjatsko vzhledem k hranicím s Mongolskem a dalším vojensko-strategickým důvodům prakticky uzavřenou oblastí, zejména pak pro cizince. Myšlenka na zahraniční cestovní ruch v té době a v této oblasti byla absurdní.

ženého ráje Sukhávavatí[48] (tib. Dewačän /*bde-ba-čan*/, bur. *sume Devážin*) do muzea ve Věrchnej Běrezovke poblíž Ulan-Ude a chrám buddhy Amitábhy byl odvezen do Historicko-architektonického muzea sovětské akademie věd v Novosibirsku. Na místě zůstal pouze hlavní chrám a chrám školy cchänňi. A tak teprve na počátku osmdesátých let se o seriózní záchrannou rekonstrukci pokusily burjatské úřady ve spolupráci s leningradskými pracovišti. Od počátku devadesátých let má na starost obnovu klášterního komplexu burjatská stavební a architektonická společnost *Burjatprojektrestavracija*, která od jara 1990 spolupracovala s první zaregistrovanou buddhistickou společností Tamčinského (Gusinoozerského) kláštera na obnovovacích pracech.[49]

Rituální očistu a nové slavnostní zasvěcení provedl za přítomnosti mnoha tisíc lidí osobně bandido chambolama Munko Cybikov v prosinci 1990. Ve svém projevu uvedl, že obnova náboženského života a restaurace klášterů a chrámů je možná díky politice „perestrojky“.[50] Od počátku devadesátých let v klášteře tedy probíhala dlouhodobá státem financovaná rekonstrukce; celková obnova však zabrala téměř třicet let a z tohoto důvodu se v hlavním chrámu nekonaly žádné pravidelné obřady.[51] V chrámu jsou zachovány jen zbytky původního interiéru. Každodenní obřady se v uvedené době uskutečňovaly v chrámu školy cchänňi. Představeným kláštera byl v roce 1992 Solbon Ajušejev.

V areálu kláštera se nacházelo také improvizované obó, které jinak nebývá běžnou součástí jiných burjatských klášterů. Sestávalo, podobně jako obó v horách či ve volné stepi v Burjatsku, z hromady kamení, ze které trčí na všechny strany tyče s modlitebními praporky, fábory, útržky textilu a papíru. Na kameny kladli věřící různé obětiny, peníze, jídlo, sladkosti atp. Před chrámem školy cchänňi byl také vystaven kámen s vytesanými nápisy v tibetštině. Kámen je ovšem natolik zvětralý, že nápisy jsou zcela nečitelné. Pro obřadní oheň byla určena malá lampa na dřevěném sloupu poblíž jihozápadního rohu klášterního komplexu.

48 Ráj, či nebesa nazývaná Blažená, Slastná, blíže viz Martin Slobodník, „Tibet a obrazy pozemského raja“, *Hieron* 3/1, s. 133-143.

49 Citované podrobnosti o historii kláštera po druhé světové válce viz I. Vasil'eva – N. Petunova, „Gusinoozerskij dacan...“, s. 3.

50 Ja. Nikolajev – V. Matvijejskij, „Dacan v Tamče“, *Pravda Burjatii* 2.12.1990, s. 6; viz též S. Očirova, „Vernitě naši duši...“, s. 10.

51 Natalija L. Žukovskaja, „Burjatija: Žarkij ijul' 1991 goda“, *Buddizm* 1/1, 1992, s. 19.

Hlavní chrám

Tamčinský (Gusinoozerský) hlavní chrám se stal novým vzorem, archetypem burjatského buddhistického sakrálního stavitelství, který se značně lišil od předchozích staveb. Budova byla v dnešní podobě dokončena v roce 1859. Prošla sice několikerou obnovou, ale žádná z rekonstrukcí podstatně nenarušila původní vzhled. L. K. Minert ji popisuje následovně:

> Samotná budova hlavního chrámu má rozměry 27,70 x 23,40 m (šířka zdí je 85-90 cm a celková výška budovy je 18,70 m) a z jižní strany je k němu připojen i velký portál. První patro má rozměry 17,00 x 14,70 m a je vysoké 3,95 m. Je na něm umístěn symbol Buddhovy nauky, kolo učení.[52] Druhé patro má rozměry 11,50 x 7,40 m a výšku 3,10 m. V 19. století existovaly v Burjatsku pouze tři kamenné hlavní chrámy, a to v Tamčinském, Aninském a Aginském klášteře. Podle představ buddhistické filozofie byl chrám zmenšeným modelem kosmu, ideálním centrem vesmíru, totožným s jedinou božskou existencí Ádibuddhou. Současně se jednalo o zobrazení ideálního principu mandaly. V osmdesátých letech 19. století proběhla první velká přestavba budovy hlavního chrámu. Velké plastické modely textů tibetských manter (bur. *máni*) byly zaměněny za kruhová magická pozlacená zrcadla (bur. *toli*), která mají odhánět zlé síly a ochraňovat budovu. Podobných pět zrcadel bylo umístěno nad portálem. Do fasády byly taktéž zabudovány kovové dekorativní prvky zobrazující oblaka. Podle dobové fotografie lze usoudit, že zvednuté okraje střechy (bur. *dule*) byly zvětšeny a doplněny o dekorativní prvky (bur. *ganžir, žalsan*).… Tamčinský hlavní chrám představoval nový typ burjatského buddhistického architektonického stylu a podle jeho vzoru byly později stavěny chrámy ještě větší. Náboženským ochráncem, patronem chrámu byla Lhamo… Přízemní sál měl vnitřní rozměry 26,04 x 21,81 m a vysoký byl 5,02 m. Zde se shromažďovali všichni mniši z kláštera, odtud i jeho jméno, „dům shromáždění". Bylo zde třicet sloupů (šest řad po pěti), které byly navzájem vzdálené 3,60 m.… Mniši během obřadů seděli na nízkých dlouhých lavicích (bur. *žabdan*), které byly severojižně orientované. Orientace všech buddhistických staveb v Burjatsku a Mongolsku byla zpravidla na sever, směrem k místu přebývání Buddhy Šákjamuniho (bur. *Šigemuni Burchan*) nazývaného podle věrouky Šambhala (bur. *Šambalyn oron*). Podél severní stěny chrámu byl oltář s uměleckými zobrazeními buddhů, bódhisattvů a dharmapálů (bur. *burchan*). Zpravidla se jednalo o sošky, v případě Tamčinského (Gusinoozerského) a jiných bohatých klášterů byly zhotovovány z pozlaceného bronzu. Před sochami byly umístěny stolky pro obětiny (bur. *tachilyn širé*). Vedle soch buddhů, bódhisattvů a dharmapálů zde byly i menší sošky představující jednotlivá božstva tibetského buddhistického panteonu a modely stúp (bur. *suburgan*). Křeslo pro představeného kláštera a jeho pomocníky bylo obrácené čelem k jihu, směrem ke vchodu do místnosti. Interiér byl taktéž vyzdoben obrazy na plátnech, dekorativními prapory (bur. *badan*), cylindrickými látkovými sloupy (bur. *žalsan*) a pruhy hedvábí. Interiér chrámu školy cchänňi byl značně barevný. Na počátku šedesátých let 20. století zde proběhla záchranná rekonstrukce, která se zaměřila především na obnovu střechy a rekonstrukci dřevěných architektonických článků. Kovové a měděné detaily (bur. *ganžir, žalsan* a *dulé*) byly nahrazeny dřevěnými kopiemi.[53]

Hlavní chrám tedy představuje původní budovu, což je v Burjatsku zcela unikátní, neboť zdrcující většina buddhistických sakrálních staveb byla

---

52 Skrt. *dharmačakra* (tib. čhökji khorlo */čhos-kji* '*khor-lo*/, bur. *čojž chorol*, *churde*), jeden z nejpřednějších symbolů buddhismu, kolo Buddhova učení (pozn. L.B.).

53 L. K. Minert, *Pamjatniki architektury Burjatii*..., s. 97-99. V citaci ponechány původní ruské přepisy tibetských názvů architektonických a dekorativních prvků interiéru a exteriéru kláštera.

ve třicátých letech úplně zničena, nebo natolik poškozena, že z nich zůstaly nefunkční trosky.

Obr. 26 Hlavní chrám Tamčinského (Gusinoozerského) kláštera, pohled z jihozápadu. Stav v roce 1993 (fotografie Dan Berounský).

Zpráva Zabajkalské expedice Ruského muzea pod vedením A. P. Barannikova ze 14. září 1923 velmi podrobně popisuje interiér hlavního chrámu, především pak rozmístění soch buddhů, bódhisattvů a buddhistických božstev:

> Na vchodové stěně jsou umístěna čtyři velká zobrazení mahárádžů, strážců světových stran. Na západní straně od vchodu jsou následující závěsné obrazy: Ušníšavidžaja, Amitábha, Bílá Tára – tři obrazy velkých rozměrů, dále jsou nad oknem dva nevelké obrazy Amitábhy, dále Buddha na diamantovém trůně a velký Avalókitéšvara (bur. *Arjábala*). Na severní, zadní, stěně jsou nevelká zobrazení ze série života a zázraků Buddhy a znovuzrození Congkhapy. Na pravé, východní, stěně jsou dvě nevelká zobrazení ze série Buddhových zázraků, dále zde v uvedeném pořadí visí velké obrazy: Amitájus, Ušníšavidžaja, Amitábha, Congkhapa, Amitájus, Ušníšavidžaja, Bílá Tára. Z pěti sloupořadí jdoucích od jihu na sever (z východu na západ je to šest sloupořadí) jsou na čtvrté řadě, blíže k severní stěně, obrazy z Buddhova života. Zobrazení Buddhova probuzení je umístěno v centru, naproti vchodové stěně. Na šňůře natažené v poslední řadě sloupořadí jsou Hajagríva, Avalókitéšvara, Congkhapa, Buddha na diamantovém trůně, Maňdžušrí, Sitátapatra, opět Buddha na diamantovém trůně, bogdgegén. U zadní, severní stěny je řada skříní; v prostřední z nich, za křeslem představeného, je umístěna velká socha Buddhy na diamantovém trůně se dvěma jeho žáky, Šáriputrou a Maudgaljájanou. Ve skříni napravo od Buddhy je velká socha Ušníšavidžaji a Bílé Táry, po jejich stranách jsou Amitájus a Avalókitéšvara, hlouběji ve skříni jsou menší sošky: Guhjasamádža (bur. *Sanduj*, tib. Sangdü */Gsang-'dus/*), Samvara (bur. *Demčog, Demčok*, tib. Demčhog */Bde-mčhog/*) a Kálačakra s šakti (bur. *Dujnkor, Dujnchor*, tib.

Dünkhor /*dus-'khor*/). Ve skříni poblíž západní stěně jsou v popředí sošky učícího Buddhy, před ním jsou na skle přilepeny nevelké obrazy Maňdžušrího a Avalókitéšvary, na zadní stěně skříně jsou pak Vadžrapáni, *Cokšin*, Jamántaka (bur. *Žigžed*, tib. Džigčä /*'Džigs-bjed*/). Uprostřed skříně je velká socha Buddhy stojícího v póze učitele, vedle něj Modrý a Bílý Mahákála, Jama na býkovi, Lhamo Dévi, Žlutý Kubéra, žlutý Begce, též *Cambala, Tajok čojdžon* na koni. Nalevo od Buddhy, ve skříni směrem na východ je téměř zcela zakrytá obřadními stuhami, khatagy (tib., /*kha-btags*/, bur. *chadak*), Lhamo Dévi, dále pak stúpa a nad Lhamo Dévi jsou sošky Congkhapy a pět buddhů. Nakonec, ve skříni umístěné nejblíž k východní stěně je velká socha *Lžobo* (*Lžobo*, odvozeno od tibetského Džowo /*Džo-bo*/, Buddha Šákjamuni), před kterým je šíp a číše. Napravo od ní je lama *Godba*, několik stúp, Buddha na diamantovém trůně s žáky, nad nimi je opět na policích několik sošek Buddhy a několik dokšitů (Jama, Jamántaka, Samvara). Dále je tam velká socha Zlaté Táry, vedle které je Maríči, jedoucí na praseti. Skříně, na kterých stojí sochy, jsou evropské práce a stylu, mají hnědou barvu. Horní část skříní je prosklená, spodní poněkud vystupující dopředu, je zakryta. Na spodní, vystupující, části skříní je před sochami sedm a osm kovových klenotů (skrt. *ratna*) a také řada číšek (bur. *suguse*) – lampička s přepuštěným máslem a dřevěné modely obětin (bur. *bálin*). Mezery mezi sloupořadími, které nejsou zaplněny sochami (bur. *burchan*) , jsou vyzdobené obřadními stuhami (khatag) a dalšími dekoracemi (bur. *žalsan*). V pravém rohu u vchodu jsou schody vedoucí na horní patro… V prvním poschodí jsou tři menší oddíly. První je docela nevelký: jižní stěna bez ozdob, u západní stěny v rohu jsou dva gongy a tři bubny, na stěně jsou Bhaišadžjaguru, Ušníšavidžaja. Na severní stěně jsou Padmasambhava, dvě sošky neznámých lamů, Avalókitéšvara, Buddha na diamantovém trůně, učící Buddha, a Bhaišadžjaguru. Na pravé stěně jsou dva obrazy – Avalókitéšvara a Bílá Tára.[54]

Chrám školy exoterické nauky (cchänňi dacchang)

Chrám školy cchänňi, známý též jako čhöra, nesl burjatské pojmenování *čojra dugan*. Byl určen především pro edukační účely, a sloužil pro výuku buddhistické filozofie a obřady s ní spojené. Tento chrám byl druhou největší sakrální budovou klášterního komplexu a do stávající podoby byl dostavěn v devadesátých letech 19. století. L. K. Minert uvádí:

Povolení výstavby kamenného domu nese datum 1897. Budova byla jednoposchoďová, přízemí kamenné, první patro dřevěné, roubené. Základna přízemí byla téměř čtvercová a měřila 19,18 x 21,60 m a z jižní strany k ní byl připojen desetisloupový portál o rozměrech 4,26 x 14,90 m. Do chrámu se vstupovalo po čtyřech dřevěných schodech a portál byl s prvním patrem spojen úzkým a strmým schodištěm. Toto patro mělo rozměry menší, 11,82 x 8,75 m a po jeho obvodu byla vystavěna galerie se sloupy, které nesly střechu. Jižní část galerie přecházela do verandy se čtyřmi sloupy. Celá budova byla vysoká třináct metrů… Vnitřní prostor chrámu byl tvořen dvěma sály, každý v jednom patře. Větší přízemní sál byl vysoký 4,48 m a byl určen k výuce mladých mnichů a k odborným náboženským disputacím. Vzhledem k tomuto účelu byl interiér relativně chudý, přísně strohý, vyzdobený sochami buddhů, bódhisattvů a božstev a malbami na plátně, stěny byly bílé. I zde se v severojižním směru táhly lavice pro mnichy (bur. *žabdan*). První patro, vysoké 3,50 m bylo dedikováno náboženskému ochránci chrámu. Interiér byl členěn sloupy o průměru 31 cm a výšce 4,30 m. Ve své době byla budova obehnána ohradou, jejíž hlavní vrata byla umístěna naproti vchodu do chrámu. Uvnitř ohrady bylo několik hospodářských stavení. Chrám byl v šedesátých letech 20. století restaurován podobně jako hlavní chrám.[55]

54 A. P. Barannikov, „Zabajkalskije dacany...“, s. 129-130 (tibetská jména božstev doplnil L.B.).

55 L. K. Minert, *Pamjatniki architektury Burjatii...*, s. 98.

Chrám astrologické školy (dünkhor dacchang)

V klášterním komplexu se nacházel také chrám astrologické školy. Pro pojmenování školy používali místní obyvatelé i synonymní burjatský termín *zurchaj*. V klášteře se také pravidelně pořádal sváteční rituální tanec čham (tib., /'*čham/,* bur. *cam*), který nesl burjatské pojmenování *Dujnchor cam*.[56]

Obr. 27 Chrám školy cchänňi Tamčinského (Gusinoozerského) kláštera, pohled z jihovýchodu. V popředí improvizované obó a sloup s větrným modlitebním válcem. Stav v roce 1993 (fotografie Luboš Bělka).

Chrám školy tibetské medicíny (mänpa dacchang)

Chrám školy tibetské medicíny nebyl zřejmě ničím pozoruhodný. Přestože Tamčinský (Gusinoozerský) klášter patřil bezesporu k nejnavštěvovanějším, o jeho medicínské škole nejsou ve spisech ruských badatelů 18. až 20. století žádné zvláštní zmínky, lze tedy předpokládat, že se jednalo o standardní učiliště, které nijak nepřesahovalo burjatský průměr.

Chrám Blaženého ráje

V severozápadní části klášterního komplexu se nacházel chrám Blaženého ráje (skrt. Sukhávatí, tib. Dewačän, doslova „Blažený" nebo také „Místo blaženosti", bur. *Devážin*, chrám se proto jmenoval *sume Devážin*). Půdorys svatyně byl relativně malý – 8,25 x 8,25 m a z jižní strany k němu

56 Galina R. Galdanova et al., *Lamaizm v Burjatii...*, s. 216. Burjatský termín *Dujnchor cam* vznikl z tib. Dünkhor čham /*dus-'khor* '*čham*/ (pozn. L. B.).

přiléhal portál o půdorysu 5,38 x 2,47 m. Chrám byl v šedesátých letech 20. století restaurován podobně jako hlavní chrám a chrám školy čhöra a počátkem sedmdesátých let byl převezen do Architektonicko-etnografického muzea ve Věrchnej Běrezovke poblíž Ulan-Ude, kde se nalézá dodnes.[57]

V burjatských chrámech Blaženého ráje byly zpravidla umístěny plastické modely západního ráje buddhy Amitábhy a modely východního ráje budoucího buddhy Maitréji (skrt. Tušita, tib. Gandän /*Dga'-ldan*/, doslova „Místo spokojenosti", bur. *Galdan, Gandan*, *Ganden*). Nejinak tomu bylo v Tamčinském (Gusinoozerském) klášteře. Stručný popis obou modelů rájů lze nalézt u A. P. Barannikova.[58]

Chrám buddhy Amitábhy

V severní části komplexu, na východ od chrámu Blaženého ráje, se nacházela svatyně dedikovaná buddhovi dlouhověkosti Amitábhovi (bur. *Ajúši*, tib. Öpagme /*'Od-dpag-med*/, chrám se proto jmenoval *sume Ajúši*). Podle jedné verze byl postaven až v roce 1925 v souvislosti s přestavbou chrámu, který se nacházel na tomto místě. Nová budova se velmi podobala chrámu Blaženého ráje, oba chrámy se lišily především v interiérech. Chrám byl v letech 1962 až 1963 podobně jako hlavní chrám, chrám školy cchänňi a chrám Blaženého ráje restaurován. Oprava se ale příliš nezdařila, původní kovový *ganžir* byl nahrazen dřevěnou kopií a zcela nesprávně byly vyzvednuty rohy střechy (tento architektonický prvek se vyskytoval v minulosti pouze v chrámu Blaženého ráje) a naopak nebyla již obnovena dharmačakra. V roce 1973 byl chrám převezen do Historicko-architektonického muzea sovětské akademie věd v Novosibirsku.[59]

Chrám budoucího buddhy Maitréji

V burjatských Maitréjových chrámech (bur. *Majdarin sume*, či *Majdar sume*) byly zpravidla umístěny velké sochy budoucího buddhy, které nezřídka dosahovaly výšky deseti až třinácti metrů. Sochy byly většinou zhotovovány mimo Burjatsko, nejčastěji ve Vnitřním Mongolsku. Zdali se v Tamčinském (Gusinoozerském) klášteře taková velká socha nacházela, není z literatury jasné, lze to však předpokládat. Kult buddhy Maitréji byl v Mongolsku a Burjatsku mimořádně populární.[60]

---

57 Podrobnosti interiéru viz L. K. Minert, *Pamjatniki architektury Burjatii...*, s. 97-99.

58 A. P. Barannikov, „Zabajkalskije dacany", *Matěrialy po etnografii*, tom 3, vypusk 1, Leningrad 1926, s. 131-132.

59 Podrobnosti interiéru viz L. K. Minert, *Pamjatniki architektury Burjatii...*, s. 95-111.

60 O budoucím buddhovi Maitréjovi, historii jeho kultu a ikonografii viz např. Inchang Kim, *The Future Buddha Maitreya: An Iconological Study,* New Delhi: D. K. Printworld 1997.

4. Acajský klášter

Datum vzniku kláštera není přesně známo. Podle jednoho pramene to bylo v roce 1743,[61] jiné prameny zmiňují, že byl založen až v roce 1786.[62] Klášter měl podle úředně stanovené kvóty k 15. květnu 1853 kromě představeného kláštera dva mnichy (gelongy či gecchuly) a jednoho chuvaraka, celkový schválený počet „státních lamů" tedy představoval čtyři duchovní. Podle oficiální statistiky z padesátých let 19. století klášterní okrsek čítal 921 příslušných věřících.[63] Klášter sestával z hlavního chrámu a devíti vedlejších chrámů.

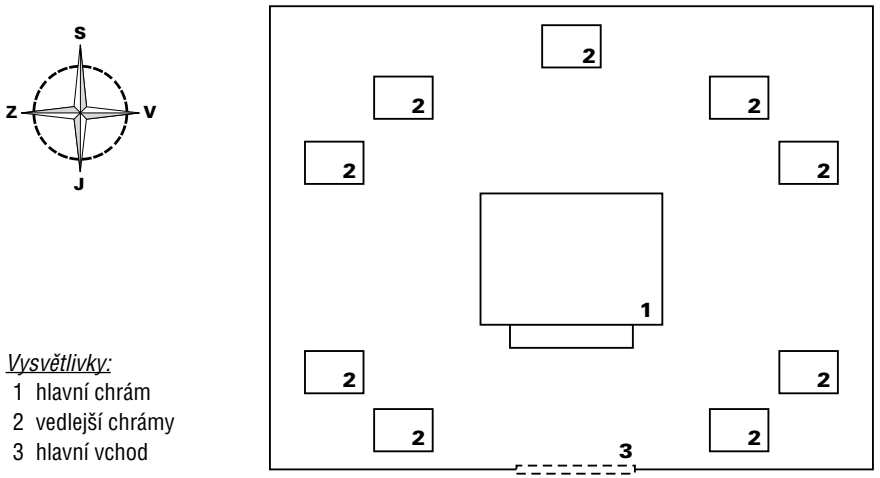

Obr. 28 Schéma Acajského kláštera. Stav v letech 1853-1893.[64]

Acajský klášter navštívila v roce 1923 Zabajkalská expedice Ruského muzea pod vedením A. P. Barannikova. Ve své zprávě konstatuje:

> V nevelkém hlavním chrámu jsou umístěny dva modely západního ráje buddhy Amitábhy Sukhávatí a východního ráje budoucího buddhy Maitréji Tušita. Podobná zobrazení nalezla expedice také v Gusinoozerském, Cugolském, Aginském a Irojském klášteře… V Acajském klášteře, kde bylo více než sto padesát duchovních, je jich dnes okolo padesáti.[65]

61 Galina R. Galdanova et al., *Lamaizm v Burjatii...*, s. 44.

62 V. Vaškevič, *Lamaity v Vostočnoj Sibiri...,* s. 140.

63 *Ibid*., s. 143.

64 Upraveno podle plánku publikovaného in: T. C. Proskurjakova, „Ansambli burjatskich dacanov...", s. 190.

65 A. P. Barannikov, „Zabajkalskije dacany...", s. 131-132, 137.

Klášter se nacházel několik kilometrů na sever od Husího jezera, pravděpodobně nedaleko dnešního městečka Gusinoozersk. Není známo, že by v současnosti probíhaly práce na jeho znovuobnovení.

5. Džidský klášter

Kdy klášter vznikl, není přesně známo. Podle jednoho pramene to bylo v roce 1749[66] a podle jiných pramenů byl založen až v roce 1770.[67] Klášter měl podle úředně stanovené kvóty k 15. květnu 1853 kromě představeného kláštera devět mnichů (gelongů či gecchulů) a jednoho chuvaraka, celkový schválený počet „státních lamů" tedy představoval jedenáct duchovních. Podle oficiální statistiky z padesátých let 19. století klášterní okrsek čítal 5113 příslušných věřících.[68] Klášterní komplex sestával z hlavního chrámu a šestnácti vedlejších chrámů. Byla zde škola tibetské medicíny.

Klášter je známý také pod jmény *Čžidinskij* (dříve *Atagatskij*) *dacan*.[69]

Nacházel se v povodí řeky Džidy, na západ od řeky Selengy, zhruba na úrovni stejnojmenného města Džida.

6. Bultimurský klášter

Datum vzniku kláštera není přesně známo. Podle jednoho pramene to bylo v roce 1757[70] a podle jiných pramenů byl založen až v roce 1762.[71] Klášter měl podle úředně stanovené kvóty k 15. květnu 1853 kromě představeného kláštera čtyři mnichy (gelongy či gecchuly) a jednoho chuvaraka, celkový schválený počet „státních lamů" tedy představoval šest duchovních. Podle oficiální statistiky z padesátých let 19. století klášterní okrsek čítal 2473 příslušných věřících.[72] Klášterní komplex sestával z hlavního chrámu a sedmnácti vedlejších chrámů.

Klášter je znám i pod dalšími jmény: *Bul'tumurskij*, dříve první *Tabangutskij,*[73] nebo jako *Boltimorskij dacan*.[74] Klášterní komplex se nacházel na východ od řeky Selengy na úrovni města Džida.

---

66 Galina R. Galdanova et al., *Lamaizm v Burjatii...*, s. 44.

67 V. Vaškevič, *Lamaity v Vostočnoj Sibiri...,* s. 140.

68 Ibid.

69 *Ibid.*

70 Galina R. Galdanova et al., *Lamaizm v Burjatii...*, s. 44.

71 V. Vaškevič, *Lamaity v Vostočnoj Sibiri...,* s. 143.

72 *Ibid.*

73 *Ibid.*

74 Gonbožab C. Cybikov, Cesta k posvátným místům Tibetu. Podle deníků vedených v letech 1899 až 1902, přel. Josef Kolmaš, Praha: Vyšehrad 1997, s. 346.

7. Gegetský klášter

Klášter byl založen v roce 1769.[75] Jiné prameny uvádějí jako datum založení kláštera rok 1808.[76] Klášter měl podle úředně stanovené kvóty k 15. květnu 1853 kromě představeného kláštera dva mnichy (gelongy a gecchuly) a jednoho chuvaraka, celkový schválený počet „státních lamů“ tedy činil

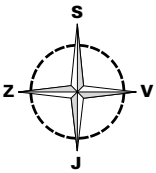

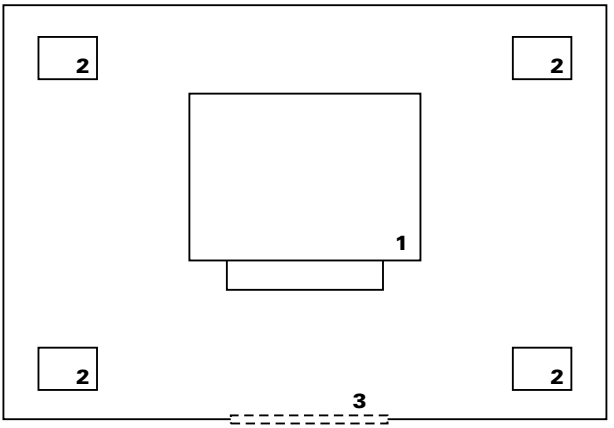

Vysvětlivky:
1 hlavní chrám
2 vedlejší chrámy
3 hlavní vchod

Obr. 29 Schéma Gegetského kláštera. Stav v letech 1853-1893.[77]

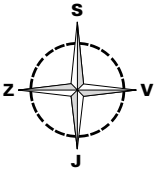

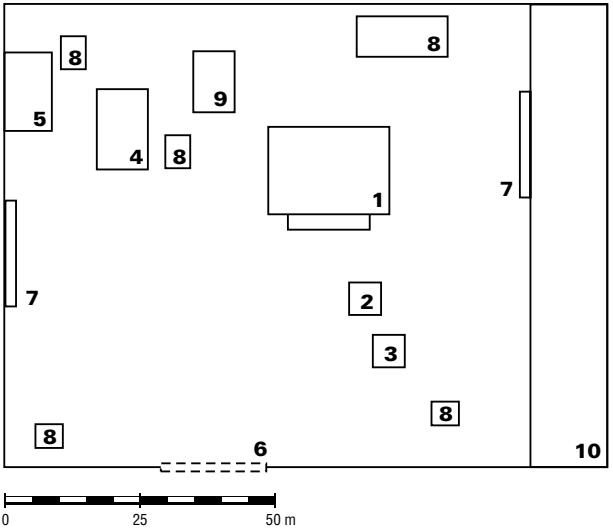

Vysvětlivky:
1 hlavní chrám
2 místo pro zápalné obětiny
3 vedlejší chrám
4 chrám
5 srub mnichů
6 hlavní vchod
7 vedlejší vchody
8 modlitební válce
9 stúpa
10 hospodářská stavení

Obr. 30 Schéma Gegetského kláštera. Stav v roce 1994.

75 Galina R. Galdanova et al., *Lamaizm v Burjatii...*, s. 44.

76 V. Vaškevič, *Lamaity v Vostočnoj Sibiri...,* s. 143.

77 Upraveno podle plánku publikovaného in: T. C. Proskurjakova, „Ansambli burjatskich dacanov“, in: *Architekturnoje nasledstvo...*, s. 190.

čtyři osoby. Podle oficiální statistiky z padesátých let 19. století klášterní okrsek čítal 1690 příslušných věřících.[78] V ruské literatuře je Gegetský klášter známý také jako *Gegetujevskij* či *Gegetujskij dacan*.[79]

Obr. 31 Hlavní chrám Gegetského kláštera, pohled z jihozápadu. Stav v roce 1994 (fotografie Luboš Bělka).

Klášterní komplex se nacházel na západ od řeky Selengy. Ve znovuobnoveném klášteře působil v roce 1993 burjatský lékař Danzanňima-lama (občanským jménem Matvěj Rabdanovič Čojbonov), který obdržel titul čestného občana Mongolska. Titul mu byl udělen jako výraz úcty a poděkování za jeho spolupráci s mongolskými lékaři. M. Čojbonov je specialistou na léčebné masáže, v roce 1993 byl též poslancem parlamentu Republiky Burjatsko. V roce 1991 obdržel také titul čestný občan Džidského ajmaku.[80]

8. Arakiretský klášter

Přesné datum vzniku kláštera není známo. Podle jednoho pramene to bylo v roce 1769 [81] a podle jiných pramenů byl založen již v roce 1765.[82] Klášter měl podle úředně stanovené kvóty k 15. květnu 1853 kromě představeného kláštera čtyři mnichy (gelongy či gecchuly) a jednoho chuvara-

78 *Ibid.*

79 *Ibid.,* viz též T. C. Proskurjakova, „Ansambli burjatskich dacanov...“, s. 186-194.

80 K. Charanutova, „Početnyj graždanin Mongolii“, *Burjatija* 18.3.1993, s. 1.

81 Galina R. Galdanova et al., *Lamaizm v Burjatii...*, s. 44.

82 V. Vaškevič, *Lamaity v Vostočnoj Sibiri...,* s. 143.

ka, celkový schválený počet „státních lamů“ tedy představoval šest duchovních. Podle oficiální statistiky z padesátých let 19. století klášterní okrsek čítal 2554 příslušných věřících.[83] Klášter sestával z hlavního chrámu a dvou malých chrámů, později byl přistavěn ještě jeden chrámek. Klášter je známý i pod dalšími jmény: *Arakiretujevskij*, dříve *Aščebagatskij dacan*.[84]

9. Ičetujský klášter

Klášter byl podle pramenů založen v roce 1773.[85] Podle úředně stanovené kvóty měl k 15. květnu 1853 kromě představeného kláštera dva mnichy (gelongy či gecchuly) a jednoho chuvaraka, celkový schválený počet „státních lamů“ tedy představoval čtyři duchovní. Podle oficiální statistiky z padesátých let 19. století klášterní okrsek čítal 1170 příslušných věřících.[86] Klášterní komplex sestával z hlavního chrámu a šesti vedlejších chrámů.

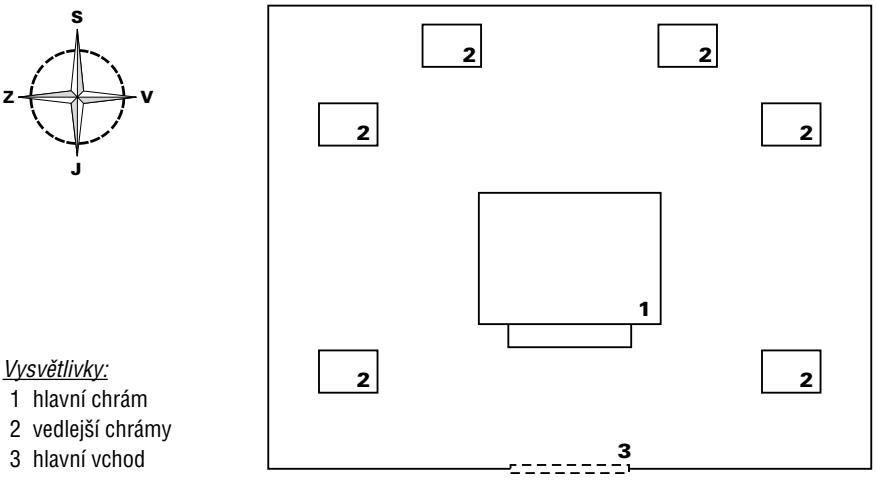

Obr. 32 Schéma Ičetujského kláštera. Stav v letech 1853-1893.[87]

Ičetujský klášter je v ruské literatuře známý i pod dalšími jmény: *Učotujevskij*, nebo *Učotojevskij*,[88] dříve druhý *Tabangutskij dacan*.[89] Klášterní

83 *Ibid.*

84 *Ibid.*

85 Galina R. Galdanova et al., *Lamaizm v Burjatii...*, s. 44, viz též V. Vaškevič, *Lamaity v Vostočnoj Sibiri...,* s. 143.

86 V. Vaškevič, *Lamaity v Vostočnoj Sibiri...,* s. 143.

87 Upraveno podle plánku publikovaného in: T. C. Proskurjakova, „Ansambli burjatskich dacanov...“, s. 190.

88 T. C. Proskurjakova, „Ansambli burjatskich dacanov...“, s.186-194.

89 V. Vaškevič, *Lamaity v Vostočnoj Sibiri...,* s. 143.

komplex se nacházel na západ od řeky Selengy a severně od řeky Džida.

O tom, že Ičetujský klášter byl uzavřen jako jeden z prvních, existují doklady v sovětské předválečné „vědecko-ateistické“ literatuře. Uvádí se zde příklad

> …nepromyšleného a uspěchaného uzavření Ičetujského kláštera. Po schůzi vesnické chudiny byla otázka uzavření kláštera předložena všeobčanské schůzi sto padesáti přítomných. Přestože za zrušení hlasovala jenom menšina, bylo prohlášeno, že se klášter uzavírá. Následovala bouřlivá přestávka, po ní se hlasování opakovalo a otázka uzavření kláštera byla po novém hlasování odmítnuta.[90]

Klášter byl přesto uzavřen.

10. Zagustajský klášter

Přesné datum vzniku kláštera není známo. V literatuře se uvádějí dvě data: 1769[91] a 1784.[92] Klášter měl podle úředně stanovené kvóty k 15. květnu 1853 kromě představeného kláštera pět mnichů (gelongů či gecchulů) a jednoho chuvaraka, celkový schválený počet „státních lamů“ tedy představoval sedm duchovních. Podle oficiální statistiky z padesátých let 19. století klášterní okrsek čítal 3035 příslušných věřících.[93] Klášterní komplex sestával z hlavního chrámu a jedenácti vedlejších chrámů. V ruské literatuře je znám i pod dalšími jmény: *Čžagutajevskij*, dříve *Zagasutajevskij dacan.*[94] Nacházel se na západ od řeky Selengy, severně od Husího jezera.

11. Irojský klášter

Na datu založení kláštera se prameny vzácně shodují a uvádějí rok 1810.[95] Klášter měl podle úředně stanovené kvóty k 15. květnu 1853 kromě představeného kláštera čtyři mnichy (gelongy či gecchuly) a jednoho chuvaraka, celkový schválený počet „státních lamů“ tedy činil šest duchovních. Podle oficiální statistiky z padesátých let 19. století klášterní okrsek čítal 2505 příslušných věřících.[96] Klášterní komplex sestával z hlavního chrámu a deseti malých chrámů. V ruské literatuře je Irojský klášter nazýván též *Irinskij dacan*.[97]

---

90 V. Maščenko, „V centre lamaizma...“, s. 11.

91 Galina R. Galdanova et al., *Lamaizm v Burjatii...*, s. 44.

92 V. Vaškevič, *Lamaity v Vostočnoj Sibiri...,* s. 143.

93 *Ibid.*

94 *Ibid.*

95 Galina R. Galdanova et al., *Lamaizm v Burjatii...*, s. 44; viz též V. Vaškevič, *Lamaity v Vostočnoj Sibiri...*, s. 140.

96 V. Vaškevič, *Lamaity v Vostočnoj Sibiri...,* s. 140.

97 *Ibid.*

Irojský klášter navštívila v roce 1923 Zabajkalská expedice Ruského muzea pod vedením A. P. Barannikova. Ve zprávě se mimo jiné konstatuje:

> V nevelkém hlavním chrámu jsou umístěny modely západního ráje buddhy Amitábhy Sukhávatí a východního ráje budoucího buddhy Maitréji Tušita… dále se zde pořádají taneční mystéria čham, která se uskutečňují s velkou nádherou.[98]

Klášterní komplex se nacházel na západ od řeky Selengy, jihozápadně od Tamčinského (Gusinoozerského) kláštera.

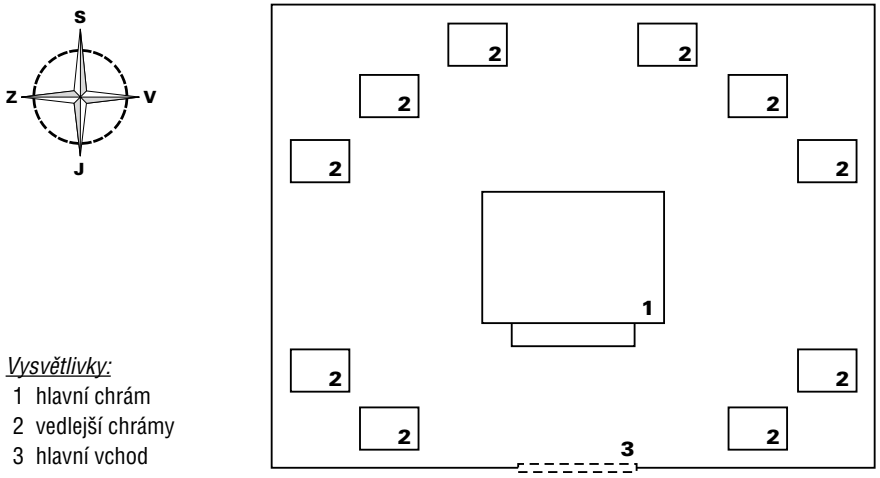

Vysvětlivky:
1 hlavní chrám
2 vedlejší chrámy
3 hlavní vchod

Obr. 33 Schéma Irojského kláštera. Stav v letech 1853-1893.[99]

12. Kudarinský klášter

Prameny kladou založení kláštera k roku 1831.[100] Klášter měl podle úředně stanovené kvóty k 15. květnu 1853 kromě představeného kláštera šest mnichů (gelongů či gecchulů) a jednoho chuvaraka, celkový schválený počet „státních lamů" tedy reprezentoval osm duchovních. Podle oficiální statistiky z padesátých let 19. století klášterní okrsek čítal 3666 příslušných věřících.[101] Klášterní komplex sestával z hlavního chrámu a dvou malých chrámů.

98 A. P. Barannikov, „Zabajkalskije dacany...", s. 131-132, 136.

99 Upraveno podle plánku publikovaného in: T. C. Proskurjakova, „Ansambli burjatskich dacanov...", s. 190.

100 Galina R. Galdanova et al., *Lamaizm v Burjatii*..., s. 44; viz též V. Vaškevič, *Lamaity v Vostočnoj Sibiri*..., s. 140.

101 V. Vaškevič, *Lamaity v Vostočnoj Sibiri*..., s. 143.

Klášter se nacházel na východ od řeky Selengy poblíž vesnice Kudarinskaja, na jihovýchod od kupeckého města Kjachta, na samé hranici s Mongolskem. Svého času to byl nejjižnější burjatský klášter.

13. Jangažinský klášter

Zde se prameny vzácně shodují na datu založení kláštera v roce 1830.[102] Klášter měl podle úředně stanovené kvóty k 15. květnu 1853 kromě představeného kláštera šest mnichů (gelongů či gecchulů) a jednoho chuvaraka, celkový schválený počet „státních lamů" tedy představoval osm duchovních. Podle oficiální statistiky z padesátých let 19. století klášterní okrsek čítal 3705 příslušných věřících.[103] Klášter sestával z hlavního chrámu a čtyř vedlejších chrámů. Byla zde též škola tibetské medicíny. Klášter je známý i pod dalšími jmémy: *Jangasinskij* nebo *Jangožinskij dacan*.[104]

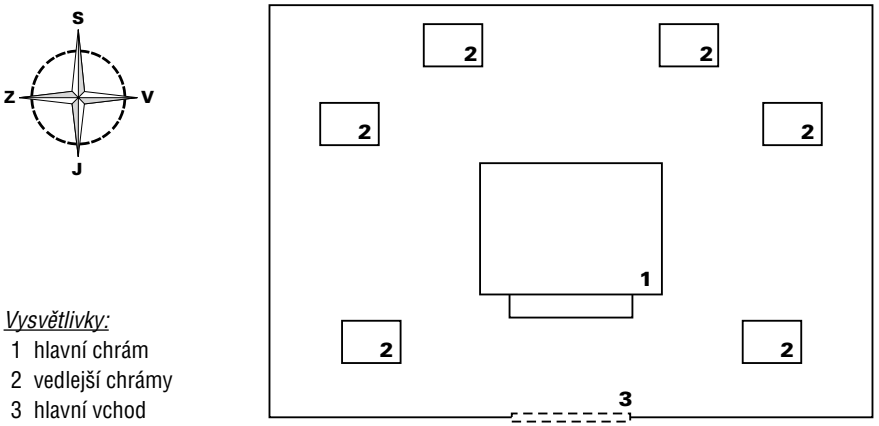

Vysvětlivky:
1 hlavní chrám
2 vedlejší chrámy
3 hlavní vchod

Obr. 34 Schéma Jangažinského kláštera. Stav v letech 1853-1893.[105]

Podle zprávy sovětského sinologa Alexandra Gatova, účastníka záchranné expedice Akademie věd SSSR v Leningradě do Burjatska v letech 1939-1940 pořádané akademikem O. Ju. Šmidtem a vedené E. M. Zalkindem, byla v Jangažinském klášteře během jeho likvidace zničena šestnáct metrů

102 Galina R. Galdanova et al., *Lamaizm v Burjatii...*, s. 44; viz též V. Vaškevič, *Lamaity v Vostočnoj Sibiri...*, s. 140.

103 V. Vaškevič, *Lamaity v Vostočnoj Sibiri...*, s. 143.

104 *Ibid.*

105 Upraveno podle plánku publikovaného in: T. C. Proskurjakova, „Ansambli burjatskich dacanov...", s. 190.

vysoká socha budoucího buddhy Maitréji. Socha byla dřevěná, vyrobená na místě.[106] Expedici se podařilo zachránit následující předměty:

> Okolo sedmi set knih, dřevěnou vyřezávanou postavu božstva Garudy, vysokou asi jeden a půl metru, dva koně z povozu buddhy Maitréji, posvátné obrazy – fresky z chrámu budoucího buddhy Maitréji. Dále povoz pro mnichy, dřevěného lva, dřevěný vyřezávaný povoz buddhy Maitréji a další různé předměty.[107]

Jangažinský klášter se nacházel na západ od Ulan-Ude, byl to klášter nejbližší bývalému Věrchněudinsku.

Kláštery zakamenských Burjatů

14. Ceežinský (Burgaltajský) klášter

Klášter byl založen roku 1830,[108] některé jiné, méně spolehlivé prameny uvádějí rok 1880.[109] Podle oficiální statistiky z padesátých let 19. století klášterní okrsek čítal 2709 příslušných věřících.[110] V roce 1853 neměl klášter kromě hlavního chrámu žádné vedlejší chrámy. Podle úředně stanovené kvóty k 15. květnu 1853 měl kromě představeného kláštera tři mnichy (gelongy či gecchuly) a jednoho chuvaraka, celkový schválený počet „státních lamů" tedy představoval čtyři duchovní.[111] Na počátku 20. století zde přebývalo stále na tři sta mnichů a chuvaraků,[112] podle jiného zdroje pouze okolo dvou set.[113]

Klášter je v ruské literatuře známý i pod jménem *Bargol'tajevskoj dacan*.[114] Ceežinský (Burgaltajský) klášter nepatřil mezi velké burjatské kláštery, z monastických edukačních institucí měl pouze astrologickou školu, umístěnou ve zvláštním chrámu. V tomto chrámu se také pravidelně poří-

106 P. Baldandoržijn, „Pokloněnije Šakjamuni", *Molodež Burjatii* 18, 5.5.1990, s. 14.

107 Inessa I. Lomakina, „Sokrovišča burjatskich dacanov", *Pravda Burjatii* 18.10.1991, s. 4-5.

108 Galina R. Galdanova et al., *Lamaizm v Burjatii XVII – načala XX veka: Struktura i social'naja rol' kultovoj sistěmy*, Novosibirsk: Nauka 1983, s. 44; viz též V. Vaškevič, *Lamaity v Vostočnoj Sibiri*, Sankt-Petěrburg: Tipografija Ministěrstva vnutrennich děl 1885, s. 143.

109 V. B. Tarbajev, „Pervoje bogosluženije", *Burjatija* 31.8.1991, s. 4; N. Gončikov, „Vsem, kto zaintěresovali v vozrožděnii duchovnych istokov", *Burjatija* 7.5.1992, s. 3.

110 V. Vaškevič, *Lamaity v Vostočnoj Sibiri*..., s. 143.

111 *Ibid.*

112 V. B. Tarbajev, „Pervoje bogosluženije...", s. 4.

113 N. Gončikov, „Vsem, kto zaintěresovali...", s. 3.

114 V. Vaškevič, *Lamaity v Vostočnoj Sibiri*..., s. 143; T. C. Proskurjakova, „Ansambli burjatskich dacanov", in: *Architekturnoje nasledstvo. Problemy architekturnogo ansamblja*, tom 24, Moskva: Strojizdat 1976, s. 186-194.

dal rituální tanec čham, burjatsky nazývaný *Dujnchor cam*.[115] Dva vedlejší chrámy byly přistavěny později, mezi lety 1853 až 1896.[116]

Klášter se nacházel na západ od řeky Selengy, zhruba na úrovni vesnice Vajan, poblíž města Džida. Klášterní okrsek ležel na hranicích dvou ajmaků. Částečně spadal do Zakamenského ajmaku a částečně do Džidského ajmaku. Pod klášter tedy spadaly osady (bur. *ulus*) od Charcaje na severu dnešního Zakamenského ajmaku do Dutuluru na západ od Bortoje, Cagán Morin a Myla na severu.

Likvidace kláštera proběhla buď v roce 1935,[117] nebo až v roce následujícím. V. B. Tarbajev uvádí, že poslední buddhistický obřad se v kláštěře uskutečnil v červnu 1936.[118] Majetek z chrámů byl po konfiskaci odvezen do Kjachty a Ulan-Ude, klášterní budovy byly zničeny nebo převezeny do vesnice Burgaltaj. Dvouposchoďová stavba hlavního chrámu byla až po první poschodí zničena. V roce 1936 zde byla zřízena strojní a traktorová stanice, ostatní stavby byly rozebrány, majetek rozkraden. Archív kláštera byl v roce 1942 převezen do vesnice Ulekčin.[119]

Proces likvidace kláštera byl spojen s uměle vytvořeným případem „Sanaga“,[120] ve kterém bylo obviněno 106 lidí a 74 z nich odsouzeni. A následovaly případy další, jako například kauza „Ceeže-Burgaltajské lamsko-kulacké organizace“ s centrálou v Burgaltajském klášteře, kde se nacházelo okolo tří set mnichů. Mezi nimi byli mniši s vysokým tantrickým titulem ngagrampa Bujanta Banzarakcajev, Danzan Mucharov, představený kláštera Danzan Irinčinov, kabču (tib., */dka'-bču/*, bur. *gabža*, tib. akademický titul) Šojdon Šagdurov-Zajasanov, v té době ve funkci zástupce představeného kláštera, a jiní. Tato skupina se údajně zabývala přípravou ozbrojeného povstání, šíření dezinformací o brzkém příchodu „tibetského svatého“ atp.[121] V srpnu 1930 byla tato skupina odhalena a likvidována, zatýkání odbojných buddhistů však pokračovalo dál a v listopadu 1930 byla sovětskou mocí odhalena další skupina v čele se zástupcem představeného kláštera. Následně bylo uvězněno více než sto lidí, dvacet z nich bylo později podmínečně propuštěno na svobodu. Nová vlna represí se vzedmula už po

115 Galina R. Galdanova et al., *Lamaizm v Burjatii...*, s. 216.

116 T. C. Proskurjakova, „Ansambli burjatskich dacanov...“, s. 190.

117 N. Gončikov, „Vsem, kto zaintěresovali...“, s. 3.

118 V. B. Tarbajev, „Pervoje bogosluženije...“, s. 4.

119 N. Gončikov, „Vsem, kto zaintěresovali...“, s. 3.

120 Viz B. Š. Doržijev, „Kak v Zakamne dacany zakryvali“, *Pravda Burjatii* 29.5.1992, s. 3.

121 Pravděpodobně se jednalo buď o tibetského pančhenlamu, přesněji pančhen rinpočhe (tib. */pan-čhen rin-po-čhe/*, velký učený vznešený lama, bur. *pančen bogdo*), nebo o 8. mongolského bogdgegéna, džebdzundamba chutuchtu, ten však zemřel v roce 1924 v Urze (nynější Ulánbátar).

uzavření kláštera v letech 1937 až 1938. Byla rozsáhlejší a týkala se lidí různých profesí. B. Š. Doržijev uvádí, že během třicátých až padesátých let bylo pronásledováno či podrobeno represi okolo čtyř stovek osob. Z archívních materiálů je dnes možné zjistit tento počet, ale lze předpokládat, že ve skutečnosti byl počet obětí vyšší. V roce 1990 opublikovaly noviny *Pravda Burjatii* a *Znamja truda* zprávy o rehabilitacích těchto osob.

Na jaře 1991 se stařící z vesnic Ulekčin a Burgaltaj dohodli na obnově činnosti Ceežinského (Burgaltajského) kláštera. Místní obyvatelé postavili první chrám, nazývaný dugan, jehož budova stojí vedle původní, tj. ve vesnici Burgaltaj. Již v roce 1991 se uskutečnil první obřad.[122] Ve stejném roce byl při rozebírání střechy starého chrámu nalezen vzácný dokument, totiž seznam osob, které před lety přispěly na jeho výstavbu.[123] Tato krátká zpráva naznačuje, že původní budova nebyla zcela zničena.

15. Sanaginský (Bulakský) klášter

Prameny se v datu založení kláštera rozcházejí, podle G. R. Galdanovy byl založen v letech 1828-1831.[124] Podle jiných pramenů to bylo v roce 1829 [125] či až v roce 1832.[126] Klášter měl podle úředně stanovené kvóty k 15. květnu 1853 kromě představeného kláštera čtrnáct mnichů (gelongů a gecchulů) a jednoho chuvaraka, celkový schválený počet „státních lamů" tedy činil šestnáct duchovních. Podle oficiální statistiky z padesátých let 19. století klášterní okrsek čítal 7957 příslušných věřících.[127]

V ruské literatuře je Sanaginský (Bulakský) klášter znám i pod jmény *Sanaginskoj, Bulagskij*, *Bolakskoj dacan*.[128] Jeho tibetské jméno zní Tašiphüncchogling (*/Bkra-šis-phun-cchogs-gling/*, bur. *Daša Punseglin*; doslova „Místo hojného požehnání"). Klášter se nacházel v nynějším Okinském ajmaku a představoval nejzápadnější burjatský klášter.

Podle S. Babujeva[129] byl hlavní chrám Sanaginského (Bulakského) kláštera zbudován jako srubová stavba. Burjatsky se mu říkalo *Ulán dacan*, tedy „Červený chrám". Ve čtyřech rozích klášterního komplexu byly postaveny čtyři menší chrámy, kde se budoucí mniši učili tibetské medicíně, mongol-

122 V. B. Tarbajev, „Pervoje bogosluženije...", s. 4.

123 N. Gončikov, „Vsem, kto zaintěresovali...", s. 3.

124 Galina R. Galdanova et al., *Lamaizm v Burjatii...*, s. 44.

125 V. Vaškevič, *Lamaity v Vostočnoj Sibiri...*, s. 143.

126 B. Š. Doržijev, „Kak v Zakamne dacany zakryvali...", s. 3, viz též S. Babujev, „Sanaginskij dacan", *Znamja truda (Zakamensk)* 20.6.1991, s. 3.

127 V. Vaškevič, *Lamaity v Vostočnoj Sibiri...*, s. 140 a 143.

128 *Ibid*., s. 143.

129 S. Babujev, „Sanaginskij dacan...", s. 3.

ské astrologii apod. Za klášterními zdmi byly postaveny ještě další dva menší chrámy, v nichž se nacházela astrologická škola a škola exoterické nauky cchänňi.

Sanaginský (Bulakský) klášter, podobně jako Ceežinský (Burgaltajský), nepatřil mezi velké burjatské kláštery a ze čtyř základních monastických edukačních institucí zde byly pouze dvě: škola exoterické nauky (cchänňi) a astrologická škola.

V roce 1914 byla dokončena stavba dalšího chrámu, který stál poblíž původního hlavního chrámu. Nový chrám obdržel burjatské jméno *Cagán dacan*, tedy „Bílý chrám". Byl jednoposchoďový s kamenným přízemím, první poschodí bylo roubené. Mnohé zakamenské rodiny posílaly své syny ve věku kolem osmi let do klášterů, kde se jako novici učili dva až čtyři roky. Mnichů bylo v klášteře okolo pěti set. Od sedmdesátých let 19. století se zde pořádal každoročně v červnu svátek s rituálním tancem čham, který provozovali místní mniši. Na čham se sjížděli lidé z celého z ajmaku a slavnost neměla pouze náboženský charakter, ale byla současně doprovázená lidovou zábavou, hrami a sportovními soutěžemi, které zpravidla trvaly až do rána. Poslední čham se mohl slavit v roce 1933. V klášteře byla umístěna socha budoucího buddhy Maitréji a každoročně zde v létě probíhal svátek na přiblížení okamžiku jeho příchodu. Klášterní knihovna patřila mezi nejbohatší burjatské sbírky a vlastnila 108 svazků *Kandžuru* a 225 svazků *Tandžuru*.[130] Kromě toho obsahovala i 4566 buddhistických textů z oblasti filozofie, logiky, magie a věrouky.

Sanaginský (Bulakský) klášter byl ve 20. století komplex budov sestávající z hlavního chrámu, který byl až do druhé poloviny 19. století jedinou stavbou kláštera, a dalších vedlejších chrámů.[131] Klášter tvořil duchovní centrum ajmaku a podle B. Š. Doržijeva měl xylografickou dílnu, filozofickou a uměleckou školu. V klášteře pobývalo v té době na pět set duchovních – chuvaraků, gecchulů a gelongů. K představeným kláštera, kteří obvykle nosili tibetský titul ngagrampa (/*sngags-rams-pa*/, bur. *agramba*; mistr tantrického učení), patřili *gurumči*[132] Bujanta Banzarakcajev, Lubsan Ajujev, Baldan Cyrempilov, Nimbu Sadajev a Žab Očirov.[133]

130 K tibetským buddhistickým kánonům viz např. Josef Kolmaš, *Buddhistická svatá písma. Šestnáct arhatů,* Praha: Práh 1995.

131 V. Vaškevič, *Lamaity v Vostočnoj Sibiri*..., s. 143.

132 Nazývaný též *gurimba*, obřadník, vykonavatel obřadu proti bolestem.

133 B. Š. Doržijev, „Kak v Zakamne dacany zakryvali...", s. 3.

Historii likvidace kláštera sovětskou mocí popisuje B. Š. Doržijev:

V lednu 1930 začala velká kampaň proti duchovenstvu tohoto kláštera. Vysoké duchovenstvo bylo sovětskou mocí obviňováno z toho, že se spolu s kulactvem a zbytky kozáků staví proti kolektivizaci. Lamové prý šíří fámy o brzkém příchodu tibetského svatého lamy *pančin-bogdo*[134] a brzkém vysvobození z rudého Ruska. Státní moc sledovala vazby na sousední kláštery: Sartolo-Bulakský [sic!], Gegetský, Dyrestujský, Tamčinský (Gusinoozerský) a další tunkinské kláštery. A tak byla v květnu a červnu 1930 odhalena údajná „spiklenecká buňka", které měl velet bývalý vysoký představitel zakamenské administrativní oblasti (rus. *zakamenskoje vědomstvo*) Cybikžap Cyrendoržijev a širétuj Mylo-Bortojského duganu Gunzen Doržijev. Takto byl na počátku třicátých let zfabrikován tzv. „Sanaginský případ", který se týkal duchovenstva a laiků dvou klášterů – Sanaginského a Burgaltajského.[135]

V polovině devadesátých let 20. století začali místní buddhisté s obnovou kláštera. Na jihovýchodě ulusu Sanaga postavili na místě starého Sanaginského (Bulakského) kláštera klášter nový, který je podstatně skromnější a menší než původní. Podle S. Babujeva[136] byly v Zakamenském ajmaku celkem tři buddhistické kláštery: Sanaginsko-Bulakský, Ceežinsko-Burgaltajský a Bortojský.

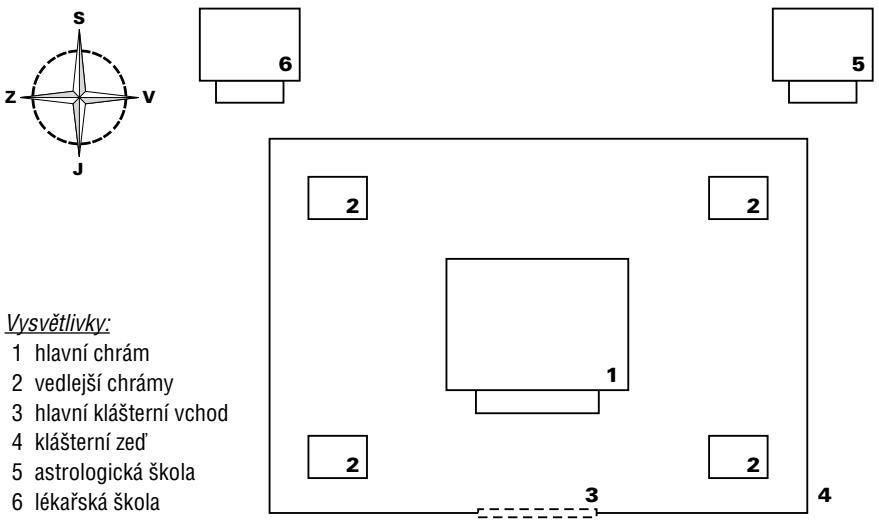

Vysvětlivky:
1 hlavní chrám
2 vedlejší chrámy
3 hlavní klášterní vchod
4 klášterní zeď
5 astrologická škola
6 lékařská škola

Obr. 35 Schéma Sanaginského (Bulakského) kláštera. Rekonstrukce stavu konce 19. století.

134 Pravděpodobně se jednalo o tibetského pančhenlamu, nebo o 8. mongolského bogdgegéna (pozn. L.B.).

135 B. Š. Doržijev, „Kak v Zakamne dacany zakryvali...", s. 3.

136 S. Babujev, „Sanaginskij dacan...", s. 3.

Kláštery chorinských Burjatů

16. Kižinginský (Kudunský) klášter

Na přesném datu vzniku kláštera se prameny neshodují. Podle G. M. Vaškeviče byl založen v roce 1775,[137] jiní autoři uvádějí odlišná data, například 1773,[138] nebo 1756-1758.[139] Klášter měl podle úředně stanovené kvóty k 15. květnu 1853 kromě představeného kláštera třináct mnichů (gelongů a gecchulů) a jednoho chuvaraka, celkem tedy čtrnáct schválených „státních lamů". Podle oficiální statistiky z padesátých let 19. století klášterní okrsek čítal 6400 příslušných věřících. V roce 1853 měl klášter kromě hlavního chrámu také tři vedlejší chrámy.[140] Tibetské jméno kláštera je Tašilhünpoling (/*Bkra-šis-lhun-po-gling*/, bur. *Daši Lchunboling*, což je možné volně přeložit jako „Hromada slávy" či „Kopec štěstí"); náboženským ochráncem kláštera je bohyně Lhamo.

Kižinginský klášter je též znám pod jménem Chodonský (*Chodonskij*) a také pod původním jménem Kubdutský (*Kubdutskij*) dacan, obě jména uvádí G. M. Vaškevič. Jedná se sice stále o týž klášter, ale postavený na různých místech. V literatuře se lze setkat i s pojmenováním Chudunský dacan (*Chudunskij dacan*)[141] nebo Kudunský (*Kudunskij dacan*) dacan.[142]

Historii výstavby Kižinginského kláštera lze rozdělit do čtyř etap:

- první Kižinginský klášter: Kubdutský (1773-1781)
- druhý Kižinginský klášter: Chodunský (1782-1853)
- třetí Kižinginský klášter (1855-1936)
- čtvrtý Kižinginský klášter (od 1990)

První Kižinginský klášter: Kubdutský (1773-1781)

Podle P. Baldandoržijna byl první Kižinginský klášter postaven na jižní straně hory Čilsan poblíž vesnice Kižingy v roce 1773. Jeho prvním před-

137 V. Vaškevič, *Lamaity v Vostočnoj Sibiri*, Sankt-Petěrburg: Tipografija Ministěrstva vnutrennich děl 1885, s. 143.

138 P. Baldandoržijn, „Pokloněnije Šakjamuni", *Molodež Burjati*i 18, 5.5.1990, s. 14.

139 Galina R. Galdanova et al., *Lamaizm v Burjatii XVII – načala XX veka: Struktura i social'naja rol' kultovoj sistěmy*, Novosibirsk: Nauka 1983, s. 44.

140 V. Vaškevič, *Lamaity v Vostočnoj Sibiri...,* s. 140.

141 Viz T. C. Proskurjakova, „Ansambli burjatskich dacanov", in: *Architekturnoje nasledstvo. Problemy architekturnogo ansamblja*, tom 24, Moskva: Strojizdat 1976, s. 190.

142 Galina R. Galdanova et al., *Lamaizm v Burjatii...*, s. 44.; viz též Bair Dambarinčinov, „Chram v Kižinge", *Buddizm* 1/2, 1996, s. 9.

staveným se stal Tibeťan Darchan nangso Lozang Šerab Sengge.[143] Hlavní chrám kláštera a přilehlé budovy ovšem brzy vyhořely, a tak se kižinginští buddhisté v roce 1781 rozhodli vystavět nový klášter, tentokrát na jiném místě.

Druhý Kižinginský klášter: Chodunský (1782-1853)

Nový klášter byl postaven při ústí řeky Mongut, tj. poblíž dnešní vesnice Kodunskij Stanok, proto je také někdy nazýván Chodunský klášter. Nedaleko odtud měl hlavní rezidenci i chorinský tajša, který tradičně patřil k nejvyšším burjatským náčelníkům; jeho vliv a význam s nástupem carské administrativy spíše narůstal, než klesal.

Třetí Kižinginský klášter (1855-1936)

Druhý Kižinginský (Chodunský) klášter byl se svolením generálního gubernátora východní Sibiře hraběte Nikolaje Nikolajeviče Muravjova přenesen v letech 1853-1855 na severní stranu řeky Kižingy k prameni říčky Zacha-šibir. Teprve od té doby nesl své nynější pojmenování Kižinginský klášter. Koncem 19. století zde bylo pět set dvacet duchovních – chuvaraků, gechculů a gelongů, z toho pouze čtrnáct „státních lamů". V roce 1891 byla dokončena výstavba cihlového korpusu přízemí hlavního chrámu s dřevěnou roubenou nástavbou.

Třetí Kižinginský klášter měl školu tibetského exoterického učení cchänňi v chrámu nazývaném čhöra. Tato vysoká škola náboženské filozofie byla založena v roce 1891. Vedle hlavního chrámu zde byly i menší sakrální stavby: chrám budoucího buddhy Maitréji a chrám stoletého obřadu (bur. *Munke máni sume*). Klášter měl také osm stúp.[144]

Kižinginský klášter opakovaně navštěvoval v letech 1894-1910 kumbumský převtělenec, znovuzrozenec, kterému Burjati říkali *Džajagsy gegén*. V roce 1910 zde vysvětil novou klášterní budovu, kterou věřící postavili namísto původní, jež v roce 1906 vyhořela.[145]

Klášter byl v únoru 1936 uzavřen, ale zůstalo v něm několik invalidních a nemocných mnichů. Když v roce 1946 sovětští buddhisté otevírali Ivolginský klášter, hledali pro něj i mnichy z Kižinginského kláštera, nepo-

143 P. Baldandoržijn, „Pokloněnije Šakjamuni...", s. 14. P. Baldandoržijn uvádí pouze burjatskou verzi jména – *Darchan Nanso Lubsan Širap Senge*; tibetská podoba jména pravděpodobně zněla Darchan nangso Lozang Šerab Sengge */nang-so Blo-bzang Šes-rab Seng-ge/*.

144 P. Baldandoržijn, „Pokloněnije Šakjamuni...", s. 14.

145 Viz P. Baldandoržijn – A. Matvějev, „Stranicy iz istorii. O lame Sandane Cydenove i ně tol'ko o něm", *Garuda* 4/1, 1994, s. 25.

dařilo se jim však najít ani jednoho. Všichni kižinginští mniši buď zemřeli v gulagu, nebo byli ještě stále vězněni.[146]

Záchranná expedice E. M. Zalkinda v roce 1940 z Kižinginského kláštera odvezla následující položky:

> …sto čtrnáct náboženských knih, sto čtyřicet jedna náboženských obrazů a jeden portrét. Dvěstě čtyřicet jedna soch buddhů, bódhisattvů a božstev, z toho pět hliněných, dvanáct dřevěných a zbývající byly měděné. Dvě měděné stúpy, z hudebních nástrojů to bylo dvacet jedna rituálních trub, čtyřicet dva talířů či tympánů, jedenáct ulit a jeden gong.[147]

Třetí Kižinginský klášter se nacházel v údolí řeky Kudun.

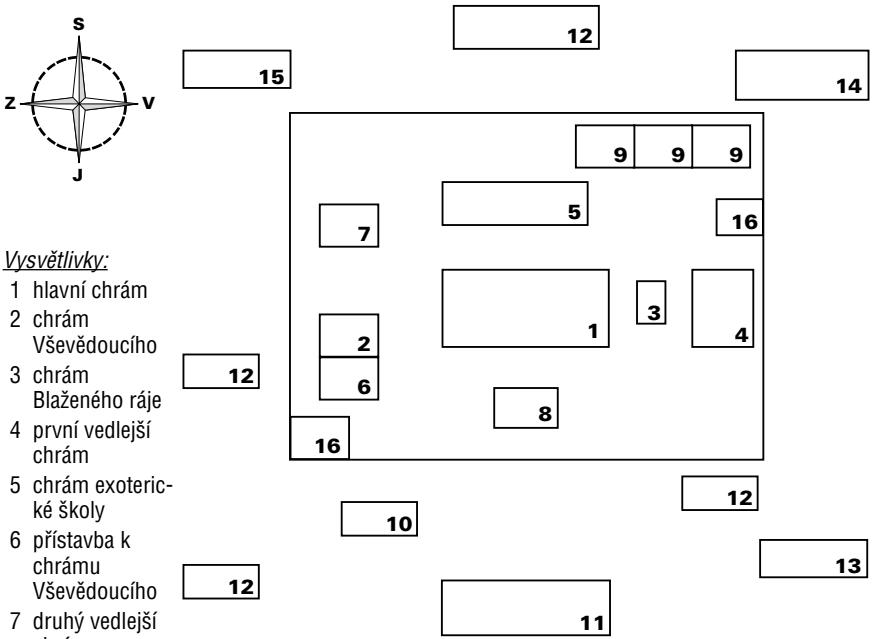

Vysvětlivky:

1 hlavní chrám
2 chrám Vševědoucího
3 chrám Blaženého ráje
4 první vedlejší chrám
5 chrám exoterické školy
6 přístavba k chrámu Vševědoucího
7 druhý vedlejší chrám
8 místo pro zápalné obětiny
9 hospodářská stavení
10 chrám budoucího buddhy Maitréji
11 třetí vedlejší chrám
12 stúpy
13 původní hlavní chrám
14 čtvrtý vedlejší chrám
15 socha Milaräpy
16 kuchyně

Obr. 36 Schéma třetího Kižinginského kláštera.[148]

146 P. Baldandoržijn, „Pokloněnije Šakjamuni...“, s. 14.

147 Inessa I. Lomakina, „Sokrovišča burjatskich dacanov“, *Pravda Burjatii* 18.10.1991, s. 5; viz též Inessa I. Lomakina, *Archivnyje listy ostajutsja sviditěljami,* 1994, nepublikovaný rukopis, 23 s.

148 Upraveno podle Galina R. Galdanova et al., *Lamaizm v Burjatii...*, s. 56.

Čtvrtý Kižinginský klášter (od 1990)

Historicky poslední kižinginský klášterní komplex leží asi deset až dvanáct kilometrů za městečkem Kižinga v úpatí mírně se zvedajícího hřbetu Churete. Nalézá se asi jeden kilometr severně od hlavní silnice a napravo od něj ve vzdálenosti asi jednoho až dvou kilometrů je v písčitém svahu vyveden veliký, z cesty dobře viditelný nápis v azbuce „OM MANI BADME CHUM!“. Krajnice prašné cesty byla posetá drobnými mincemi, bankovkami, rýží, obilím, bonbóny atp., které tam k uctění místních božstev

Obr. 37 Lama Kušhog Bakula rinpočhe, buddhistický mnich, indický velvyslanec v Mongolsku. Konec osmdesátých či počátek devadesátých let 20. století (z archívu A. I. Breslavce).

(sachjusanů – ochránců, patronů, lokálních božstev, vládců a ochránců místa, převážně šamanistického původu) z automobilů vyhazují projíždějící řidiči a jejich posádky. Vpravo od nápisu se rozkládá velké obó, respektive celý háj s modlitebními praporky a vlajkami.

Samotný klášter byl v roce 1993, jako ostatně většina burjatských klášterů, velmi skromný, vlastně byl pořád staveništěm. Obřady probíhaly stále ještě ve srubovém domě bez výrazných ozdob. Na rozdíl od typických hlavních chrámů burajtských klášterů představoval kižinginský hlavní chrám až do roku 1995 prostý dřevěný srub bez centrálních lavic pro mnichy; jejich místa se nacházela vlevo podél západní stěny interiéru chrámu, zatímco lavice pro laiky byla umístěna napravo. Kolem roku 1995 byl postaven nový velký zděný hlavní chrám, který v mnohých detailech a architektonických prvcích připomíná tibetský styl, především svými sešikmenými zdmi, bílou

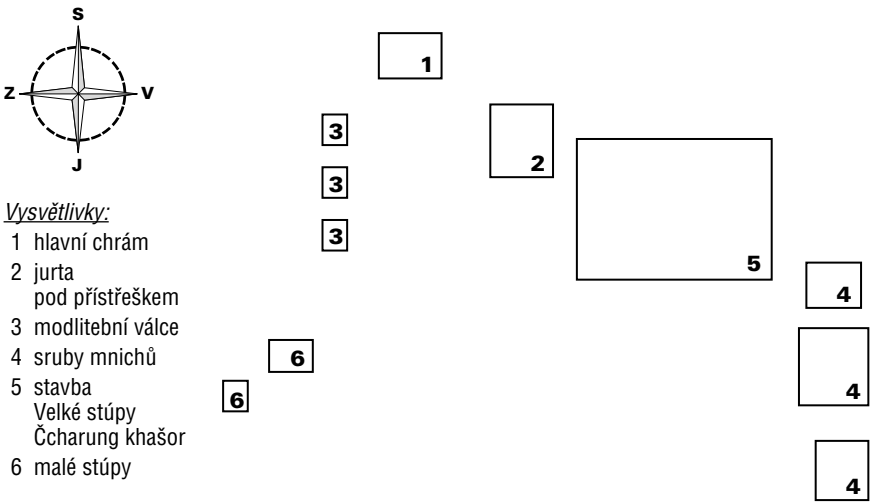

Obr. 38 Schéma Kižinginského kláštera. Stav v roce 1993.

omítkou, okny a mírně zvednutými rohy střechy. Stavba patřila v polovině devadesátých let 20. století bezesporu mezi nejvýstavnější příklady burjatské buddhistické architektury. Slavnostní vysvěcení novostavby provedl 11. července 1995 Kušhog Bakula rinpočhe, který v roce 1990 do základů hlavního chrámu uložil i posvátnou nádobu – bumpu (tib., */bum-pa/*, bur. *bumba*, urna, relikviář).

Zástupce představeného Kižinginského kláštera podal o okolnostech výstavby kláštera, o klášterní knihovně a jiných záležitostech spojených s buddhistickým životem v Kižinginském ajmaku následující svědectví:

Sochy na hlavním oltáři byly v roce 1996 odvezeny k restaurování do Ulan-Ude, proto je dnes oltář prázdný. V roce 1905 získal Kižinginský klášter z tibetského kraje Amdo, z kláštera Kumbum unikátní stoosmidílnou sbírku tibetského buddhistického kánonu *Kandžur*. Dnes je v Rusku jenom pět souborů tohoto kánonu. Jeden komplet je v Orientálním ústavu v Leningradě, druhý v Moskvě, třetí v Akademii věd v Ulan-Ude, čtvrtý v Ivolginském klášteře a pátý tady u nás. Jsme gelugpovci, „žluté čepice", následníci Dže Congkhapy, reformátora. To ale neznamená, že všichni burjatští buddhisté jsou příslušníci sekty Gelugpa, jsou zde, i když v menší míře, také ňingmapovci, kagjüpovci atp. Tak například nedaleko, padesát kilometrů odsud jsou ňingmapovci, vyznavači Padmasambhavy. My a mniši v Česanském klášteře jsme gelugpovci. Dnes jsou v Kižinginském ajmaku tři dacany, dva gelugpovské a jeden ňingmapovský, tři kláštery zde byly i v minulosti. Výstavba chrámů probíhá ze sbírek obyvatelstva, z jejich darů. *Žindy* – horliví laici věnují dary, peníze atp., vše, co je třeba, za to jsme to postavili. Budova hlavního chrámu má 12,00 x 15,00 m, cena stavby je 400 milionů 670 tisíc rublů. Budova hlavního chrámu je postavená z cihel, ohnivzdorná. Támhle stál dřevěný chrám, ale vyhořel, a tak jsme se rozhodli postavit chrám kamenný. Všechno lidé postavili z padesáti procent zadarmo, jako dar třem klenotům buddhismu – Buddhovi, dharmě a sangze.[149]

Obr. 39 Hlavní chrám Kižinginského kláštera, pohled z jihovýchodu. Stav v roce 1997 (z archívu Společnosti pro studia člověka, fotografie Martin Sedláček).

Stávající kižinginská buddhistická obec intenzivně podporovala stavbu kláštera již od počátku devadesátých let. Buddhistická tradice v Kižinginském ajmaku vykazovala vždy oproti ostatním burjatským regionům určitá specifika. Na jeho území učinil na počátku dvacátých let 20. století Lubsan Sandan Cydenov významný pokus o založení teokratického státu, dodnes zde působí evropští žáci B. D. Dandarona atp.

149 Osobní sdělení zástupce představeného Kižinginského kláštera, 1996.

Slavnostní zahájení činnosti laické společnosti buddhistů v Kižinze proběhlo v roce 1992. Na slavnosti vystoupil také tehdejší představený Kižinginského kláštera Cevan A. Dašicyrenov a mimo jiné řekl:

> Cílem společnosti je vytvoření podmínek pro všestranné studium buddhistického učení a jeho praktického uskutečňování a spolupráce se všemi, kteří si přejí studovat a osvojit si kulturní, historické, náboženské, filozofické, etické, psychologické a duchovní hodnoty buddhismu a kultury národů Východu, včetně Burjatů.[150]

Obr. 40 Interiér hlavního chrámu Kižinginského kláštera. Stav v roce 1997 (z archívu Společnosti pro studia člověka, fotografie Martin Sedláček).

Asi čtyři kilometry severozápadně od Kižingy se nachází posvátná hora Čilsan (986 m n.m.), dávné poutní místo kižinginských Burjatů a to jak dřívějších, šamanistů, tak pozdějších buddhistů. Na úpatí hory vyrůstá malý skalní komplex, pojmenovaný po oblíbené mytické postavě Bílém Starci, zde ovšem nazývané „Šedivý dědeček" (bur. *Bural-bábaj*). Okolo těchto skal vede malý a velký okruh, který poutníci obcházejí celkem třikrát, vždy tak, aby se skály s obó nacházely po pravici, cirkumambulance tedy respektuje buddhistický ritus. V létě 1948 zde bylo poslední velké shromáždění buddhistů, které se pak na dlouhou dobu již nemohlo opakovat, k obnově poutí na horu došlo až počátkem devadesátých let.[151] Původní šamanistický

150 V. Gunzynov, „Ob''jedinënije buddistov", *Pravda Burjatii* 7.5.1992, s. 1.

151 Osobní sdělení, Ojuna Doržigušajeva-Dondokova, 1993.

obřad spočíval v přinášení obětin, které se nabízely mytickému hospodáři hory a jejího okolí jménem *Otok-nojon*, neboli Bural-bábaj.[152] Jak jméno samo napovídá, mohlo se jednat o místní verzi „Šedivého dědečka", Xenija M. Gerasimova však o této souvislosti nehovoří. Jiná burjatská badatelka Galina R. Galdanova uvádí v souvislosti s horou Čelsan legendu o vzniku obó, respektive o buddhizaci tohoto místa:

> V chorinských ulusech se vyprávějí různé historie o buddhizaci toho či onoho šamanistického *tachilganu* (kultu, kultovního místa), často se vztahují k oslavě nějakých známých burjatských mnichů. Tak například v Kižinze se vypráví, že lamové z Egitského kláštera se neúspěšně pokoušeli postavit buddhistické obó na hoře *Altanaj-under* na místě zvaném *Isinga*, nakonec se to podařilo až představenému Kižinginského kláštera Tojndol Suvanovovi. Zřídil buddhistické obó poblíž Kižingy na hoře Čelsan… Není bez zajímavosti, že v celé záležitosti sehrál významnou roli kumbumský znovuzrozenec Gjalcchän Cchulthim.[153]

Horu Čilsan připomíná i anonymní burjatský mnich-kronikář, jehož text z tibetštiny přeložil a poznámkami opatřil Bidija D. Dandaron.[154]

Velká kižinginská stúpa

Poblíž Kižinginského kláštera se nacházela velká stúpa Čharung khašor (tib., /*Bja-rung kha-šor*/, bur. *suburgan Džarun Chašor Čodden Lchachan*), volně spojená s klášterním komplexem. Tato bezesporu největší burjatská stúpa byla vybudována v letech 1915-1919. Její trvání však nebylo dlouhé, v roce 1937 byla sovětskou mocí zcela zdemolována a ruiny byly odstraněny. Zjistit přesné původní místo, kde stúpa stála, je nemožné, ani místní obyvatelé ho neznají, respektive uvádějí několik navzájem dosti vzdálených míst. Nová stúpa pod stejným jménem a v podobném tvaru má být vybudována nedaleko od údajného původního místa. Podle projektu její základy budou činit 44,00 x 44,00 m a výška 33,00 m. Dne 26. září 1990 navštívil budoucí staveniště Dugpa rinpočhe (tib., /'*Brug-pa rin-po-čhe*/) z Nepálu, posvětil místo a předal představitelům Buddhistické společnosti města Kižingy, která byla oficiálně zaregistrována v květnu 1990, bumpu – buddhistický relikviář ve tvaru nádoby. Kižinginská stúpa Čharung kha-

152 Xenija M. Gerasimova, „Social'naja funkcija lamaistskoj obrjadnosti", in: *Voprosy preodolenija perežitkov lamaizma, šamanstva i staroobrjadčestva. (Matěrialy vtorogo zonal'nogo seminara lektorov-atěistov Sibiri)*, Ulan-Ude: Burjatskoje knižnoje izdatěl'stvo 1971, s. 45; viz též Xenija M. Gerasimova, *Tradicionnyje verovanija tibetcev v kultovoj sistěme lamaizma*, Novosibirsk: Nauka 1989, s. 55.

153 G. R. Galdanova uvádí i burjatskou podobu jeho jména – *Galsan Cul'tim* a hovoří o něm jako o nositeli titulu *Žajaksan gegén*, jedná se tedy pravděpodobně o Džajagsy gegéna (*Lamaizm v Burjatii...*, s. 125), muže jménem Gjalcchän Cchulthim (tib., /*Rgjal-mcchan Cchul-khrims*/), tibetského buddhistického hodnostáře a činitele, jenž významně inspiroval a spoluzaložil burjatské reformní Balagatské hnutí.

154 Bidija D. Dandaron, „Iz istorii burjatskich dacanov: Burjatskaja istoričeskaja chronika", *Garuda* 2/2-3, 1993, s. 37-40.

šor byla údajně zmenšenou kopií stúpy u poutního místa Bódhnáth, které se nachází poblíž hlavního města Nepálu Káthmandú. Výstavba nové stúpy měla být celá kryta z darů burjatských buddhistů, laiků i duchovních, počítalo se s příspěvky od různých sponzorů a také s prostředky získanými z kulturních benefičních akcí.[155] Původní kižinginská stúpa byla údajně zcela unikátní a to nejen v Burjatsku, ale i v Mongolsku a Tibetu. Byla ovšem menší než nynější rozestavěný suburgan. Základní kámen stúpy byl položen 23. května 1991. Stav výstavby stúpy v polovině devadesátých let 20. století byl přes velkou snahu buddhistů z Kižinginského ajmaku stejný jako na počátku devadesátých let; stavba se prakticky zastavila, železobetonový skelet budoucí velké stúpy stál opuštěný na jižním okraji klášterního komplexu bez zjevného stavebního pokroku.

K původní nepálské stúpě Čharung khašor se váže množství legend, z nichž některé byly publikovány i v překladu z tibetštiny do ruštiny.[156] Další legendy o původu stúpy uvádí na základě studia písemných materiálů z Nepálu Austine L. Waddell, který mimo jiné upozorňuje na skutečnost, že stúpa Čharung khašor není identická se stúpou Bódhnáth. Vyvrací tím častý omyl různých badatelů, kteří obě stavby ztotožňovali.[157]

V červenci 1997 Kižinginský klášter navštívil 9. mongolský bogdgegén,[158] chalšský džebdzundamba chutuchtu. Na návštěvu Burjatska ho pozval ulan-udský Fond Agvana Doržijeva. Během pobytu v Burjatsku ho doprovázel tibetský duchovní reprezentant v Rusku Čhampa Thinlä (tib., */Bjams-pa 'Phrin-las/*, bur. *Džampa Tinlej*) a další Tibeťan sídlící v Ivolginském kláštěře Ješe Lodö rinpočhe. V doprovodu byl přítomen i viceprezident fondu Tarba Doržijev, mnich z Acagatského kláštera. Kromě Kižinginského kláštera navštívil 9. bogdgegén v srpnu 1997 ještě Ivolginský, Egitský a Česanský klášter. Jeho další návštěva o dva roky později již byla více propojená s burjatskými buddhistickými oficiálními strukturami, přesto však přetrvával jistý odstup. Svědčí o tom například i dikce „Oficiální kroniky":

> Ve dnech 18.-23. září 1999 přijala Tradiční buddhistická sangha Ruska (Sangha Ruska) delegaci mongolských buddhistů v čele s didchambolamou Amgalanem, jenž doprovázel 9. bogdgegéna Chalcha Rimpočhe Džebdzun Dambu. Delegace navštívila reziden-

155 S. Očirova, „Iz dobrych pomyslov roditsja dobrota", *Molodež Burjatii* 25. 12. 1992, s. 4; viz též Ch. Badmarčinov, „Vozmemsja za ruki, druz'ja! O smysle sooruženija Stupy Džarun Chašor", *Pravda Burjatii* 15. 12. 1992, s. 3.

156 A. D. Cendina, „Istorija o bol'šoj stupe Džarung-Khašor", in: Nikolaj V. Abajev (ed.), *Tibetskij buddizm: Těorija i praktika,* Novosibirsk: Nauka 1995, s. 223-252.

157 Austine L. Waddell, *The Buddhism of Tibet, or Lamaism,* London: W. H. Allen and Co. (reprint pod názvem: *Tibetan Buddhism. With Its Mystic Cults Symbolism and Mythology*, New York: Dover Publications 1972).

158 Viz Anonymus, „Vizit bogdogegena", *Dolina Kižingy* 9. 7. 1997, s. 1.

ci burjatského bandido chambolamy v Ivolginském a Ulan-udském klášteře (Věrchnaja Běrezovka), jakož i Kižinginský a Česanský klášter, kde 9. bogdgegén předával ústní nauku. Během jeho návštěvy se uskutečnilo několik pracovních setkání s vedením Sanghy Ruska, na kterých byly posouzeny otázky vzájemných vztahů buddhistů Mongolska a Ruska, byly též posouzeny otázky dalšího rozvoje buddhismu v Rusku.[159]

Vysoký představitel řádu Gelugpa, 9. mongolský bogdgegén Džampal Čhökji Gjalcchän (tib., /'*Džam-dpal Čhos-kji Rgjal-mcchan*/) se narodil v roce 1925 poblíž Lhasy a ve věku čtyř let byl rozpoznán jako znovuzrozenec Táranáthy z linie mongolských (chalšských) džebdzundamba chutuchtů. Vzhledem k dobovým okolnostem, kdy mongolský revoluční režim po smrti 8. džebdzundamba chutuchty zrušil tuto instituci a zakázal hledání

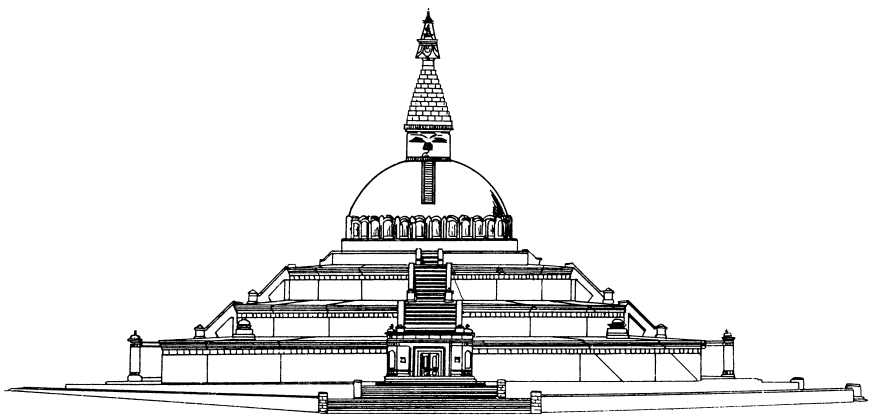

Obr. 41 Projekt stúpy Čharung khašor u Kižinginského kláštera, autoři lama Cevan A. Dašicyrenov a architekt A. Vampilov.[160]

jeho dalšího zrození, nebyl nový hierarcha do funkce oficiálně uveden. Od sedmi let studoval v klášteře Däpung na škole Gomang dacchang filozofii, rituál a meditaci. Jeho učitelem byl, kromě jiných mnichů, i geše Thubtän Ňima z Burjatska. Studium zakončil získáním titulu lharampa. Od svých jedenadvaceti let se po dobu čtyř let věnoval meditacím v ústraní. V roce 1959 uprchl společně se 14. dalajlamou do Indie, kde žil a působil až do roku 1991. V témže roce odjel s dalajlamou na návštěvu do Mongolska, aby zde uskutečnili obřad darování oděvů. Jeho návštěva byla některými buddhisty chápána jako druhý příchod džebdzundamby chutuchty do Mongolska,

159 „Oficialnaja chronika, god 1999“, rukopis 7 s. Jedná se o autorizovaný text BTSR vydávaný každoročně Kanceláří burjatského bandido chambolamy ve Verchněj Běrezovke.

160 Převzato z P. Baldandoržijn – D. Bajartujev, „O strojitělstvě stupy Džarunchašor v Kižinge“, *Garuda* 1/2, 1992, s. 46-47.

jiní trvali na tom, že hlavou mongolských buddhistů zůstává ulánbátarský bandido chambolama. Pozice 9. mongolského bogdgegéna tedy není mongolskými a burjatskými buddhisty jednoznačně přijímána a jako nejvyšší mongolský chubilgán není všemi uznáván. Od počátku devadesátých let více cestoval, a to i do USA a Evropy, své sídlo má stále v indické Dharamsale v klášteře Namgjäl.[161]

Obr. 42 Lama Davadžalsan Žigžitov, představený Tugnugaltajského kláštera. Fotografie z roku 1896 (z archívu A. I. Breslavce).

161 Blíže viz např. „The Ninth Khalkha Jetsun Dampa“, *http://www.indiana.edu/~mongsoc/mong/jetsun.htm*, životopis a další údaje (10.11.1999); viz též Stuart Hertzog, „A Buddhist in Mongolia“, *http://www.mol.mn/dharma/index.html*, rozhovor s 9. džebdzundamba chutuchtou (30.11.1999).

17. Tugnugaltajský klášter

Datum vzniku kláštera není přesně známo. Údaje kolísají mezi lety 1758 [162] a 1797.[163] Klášter měl podle úředně stanovené kvóty k 15. květnu 1853 kromě představeného kláštera devět mnichů (gelongů či gecchulů) a jednoho chuvaraka, celkový schválený počet „státních lamů" tedy představoval jedenáct duchovních. Podle oficiální statistiky z padesátých let 19. století klášterní okrsek čítal 4864 příslušných věřících. Klášter sestával z hlavního chrámu a čtyř vedlejších chrámů.[164] Na konci 19. století byl představeným kláštera Davadžalsan Žigžitov, významná osobnost burjatského buddhismu.

Tugnugaltajský klášter neměl žádné jiné monastické edukační zařízení kromě školy tibetské medicíny. Klášter je znám i pod dalšími jmény: *Tugnugaltajevskoj*, či *Tugujskij dacan.*[165] Nacházel se na východ od řeky Selengy, zhruba na úrovni městečka Novoselenginsk.

18. Aninský klášter

Datum založení kláštera není v literatuře uváděno stejně. Podle G. R. Galdanovy byl založen v letech 1775-1795.[166] Jiní autoři uvádějí datum pozdější, totiž rok 1811.[167] Klášter měl podle úředně stanovené kvóty k 15. květnu 1853 kromě představeného kláštera jedenáct mnichů (gelongů a gecchulů) a jednoho chuvaraka, schválený počet „státních lamů" tedy dosahoval třinácti osob. Podle oficiální statistiky z padesátých let 19. století klášterní okrsek čítal 5813 příslušných věřících.[168] Náboženským ochráncem Aninského kláštera je Mahákála (bur. *Gombo*).[169]

Klášter byl znovuotevřen v roce 1991. Jeho představeným byl v roce 1992 Zolto Žigžitov. Současný stav obnovy kláštera není příliš uspokojivý. Vzhledem k odlehlosti bývalého klášterního komplexu zde například není stálé mnišské osazenstvo a střídá se zde deset mnichů a dva chuvaraci, kteří sídlí v Chorinsku. Nynější Aninský klášter představuje jakousi filiálku většího kláštera, který se nachází podle sdělení místních obyvatel v Chorinsku.

---

162 Galina R. Galdanova et al., *Lamaizm v Burjatii...*, s. 44.
163 V. Vaškevič, *Lamaity v Vostočnoj Sibiri...,* s. 140.
164 *Ibid.,* s. 143.
165 *Ibid.,* s. 143.
166 Galina R. Galdanova et al., *Lamaizm v Burjatii...*, s. 44.
167 V. Vaškevič, *Lamaity v Vostočnoj Sibiri...,* s. 143.
168 *Ibid*., s. 140.
169 Blíže viz Galina R. Galdanova et al., *Lamaizm v Burjatii...*, s. 172-174.

Podle A. Čimitova proběhl konsekrační obřad (tib. rabnä /*rab-gnas*/, bur. *ramnaj*, nebo *ravnaj*) při příležitosti znovuotevření Aninského kláštera v roce 1991. Obřadu se zúčastnili i starší muži, kteří v klášteře žili ještě před jeho uzavřením ve třicátých letech: Šojbančik Badmajev (Ilka), Cyrendaši Burchijev (Kižinga), Damba Galsanov (Uldurga), Tušin Najdanov. Konsekrační obřad vedl sám burjatský bandido chambolama Munko Cybikov, účastnilo se ho mnoho laiků a také mniši z Ivolginského, Kižinginského, Egitského a dokonce i z jednoho kalmyckého kláštera.[170] Š. Bararchanov o obnově píše:

> Předseda chorinské buddhistické společnosti D. S. Sanžijev v jednom interview sdělil, že Aninský klášter bude znovuotevřen buď 19. nebo 27. června 1991. Peníze na jeho výstavbu a restauraci se mezi věřícími sbíraly dva roky. Dugan je cihlový, nikoliv dřevěný. Na hlavní chrám (bur. *sokčin dacan*) se peníze taktéž shromažďují, ale vzhledem k rozsahu poškození budovy bude nutná státní podpora. Jsou s tím ovšem problémy, například jeden poslanec burjatského parlamentu chorinským buddhistům řekl: „Církev je od státu oddělená, a tak peníze nečekejte." Ale podle zákona RSFSR dává stát peníze na kulturně historické památky, takže nárok zde je. Navíc byl Aninský klášter v roce 1972 vyhlášen za státní kulturní památku. Část kultovních předmětů se uchovala tak, že je věřící ukryli před sovětskou konfiskací. Tak například Čimitdorži Cyrmajev (93 let) z vesnice Mogsochon z Kižinginského ajmaku schovával sochy a zobrazení buddhů, bódhisattvů a božstev (bur. *burchan*), a to nejen aninská. A také buddhistické texty a knihy. Slíbil, že vše do znovuobnovených klášterů vrátí.[171]

Vzhledem k významu, který Aninský klášter sehrál v dějinách burjatského buddhismu, a také k tomu, že tato problematika, včetně podrobného popisu historie výstavby klášterního komplexu, je dobře v ruské literatuře zpracována, bude tomuto klášteru na následujících stránkách věnována zvláštní pozornost.

Aninský klášter patřil mezi nejvýznamnější burjatské buddhistické edukační instituce. V devadesátých letech 19. století byla dokončena výstavba všech čtyř hlavních škol, dacchangů, a klášter tak zahrnoval kompletní sestavu, kterou mohl burjatský monastický edukační systém nabídnout:

(1) Školy tibetského exoterického učení cchäňňi, které byly v dějinách kláštera ustanoveny celkem tři, což byl v Burjatsku unikát. První dvě, kterým se říkalo *první skupina cchäňňi* vznikly v roce 1858. *Druhá skupina cchäňňi* vznikla v roce 1915 nebo 1916 a oproti první byla ostřeji programově vyhraněna. Založil ji totiž vůdčí burjatský buddhistický reformátor Agvan Doržijev, jednalo se o tzv. obnoveneckou školu cchäňňi.

(2) Školu esoterické nauky, tantrických studií (tib. gjü). Tantra se vyučovala na instituci zvané ngagpa dacchang, která byl založena v roce 1885.

170 Podrobnosti o znovuotevření kláštera viz A. Čimitov, „Otkrylsja ješče odin dacan", *Burjatija* 4.7.1991, s. 2.

171 Š. Bararchanov, „Vozvraščenije cokčena", *Burjatija* 25.5.1991, s. 2.

(3) Astrologickou školu (tib. dünkhor dacchang) založenou v roce 1878.

(4) Školu tibetské medicíny (tib. mänpa dacchang) založenou na počátku 20. století. Přesné datum vzniku školy není známo.

Historie budování Aninského kláštera je poměrně podrobně zpracována burjatskými historiky umění a následující text vychází především z fundamentální rukopisné studie S. V. Bašančejeva, A. Molojeva a D. C. Cyren-

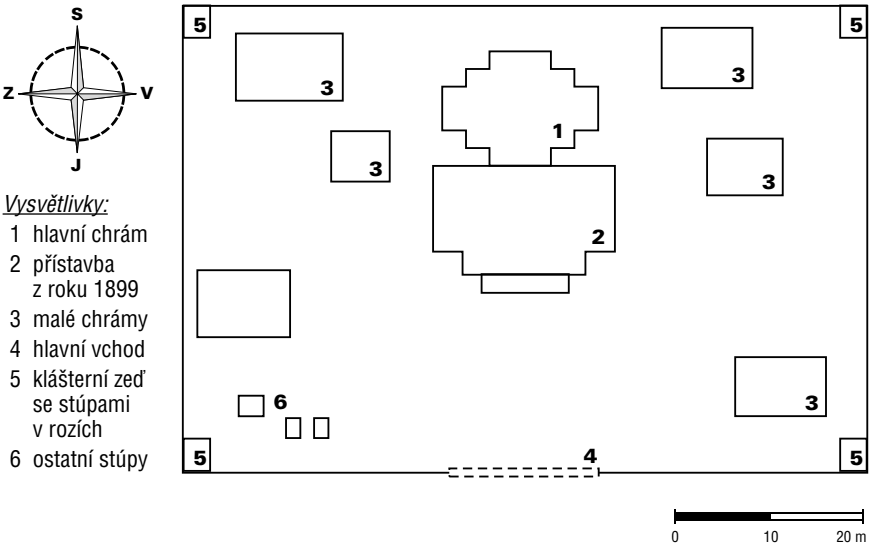

Obr. 43 Schéma Aninského kláštera, plán ústředního komplexu. Stav na počátku 20. století.[172]

žapovy.[173] Dějiny výstavby klášterního komplexu počínají podle zmíněných autorů datem 13. března 1773, kdy bylo rozhodnutím irkutského guberniálního správce přikázáno burjatskému tajšovi jménem Dambadugar Irincejevpostavit v jednotlivých osídlených oblastech po jednom chrámu se státními lamy. V květnu 1785 D. Irincejev sdělil vrchnosti, že chorinský lid vyznává „víru v Šákjamuniho, má vlastní lamy a dugany a dacany". Ze všech burjatských kronik vyplývá, že v 18. století existovaly pouze tři kláštery – Tugnugaltajský, Kižinginský (Kudunský) a Aninský. Výstavba aninského

172 Upraveno podle plánku publikovaného in: L. K. Minert, *Pamjatniki architektury Burjatii*, Novosibirsk: Nauka 1983, s. 135.

173 S. V. Bašančejev – A. Molojev – D. C. Cyrenžapova, *Pamjatnik istorii i architektury XIX veka Aninskij dacan, Chorinskogo rajona: Projekt restavracii,* tom. II, kniga IV. *Istoriko-archivnoje i bibliografičeskoje izyskanija*, Ulan-Ude: Burjatprojektrestavracija 1993, nepublikovaný rukopis. Další podrobnosti viz též: Darima S. Žamsujeva, „Chronika stoitěl'stva Aginskogo dacana", *Legšed* 2/3, 1998, s. 56.

kamenného hlavního chrámu se ovšem datuje různě. Autoři se odvolávají na burjatského kronikáře Vandana Jumsunova, který říká, že se tak stalo roku 1808, kdy tajša D. Irincejev nechal z vlastních prostředků vystavět první budovu kláštera. Podle A. M. Pozdnějeva byl dřevěný chrám z roku 1795 nahrazen kamennou budovou v roce 1811. Aninský hlavní chrám tak byl prvním chorinským klášterem s kamenným chrámem.[174]

Na počátku 20. století už Aninský klášter reprezentoval rozsáhlý komplex sestávající z hlavního chrámu, a dvanácti menších chrámů a několika dalších hospodářských staveb. Zmíněný tým burjatských autorů S. V. Bašančejeva, A. Molojeva a D. C. Cyrenžapovy studoval jen devět chrámů, tři budovy se jim nepodařilo určit, neboť byly postaveny po roce 1916 a nedochovala se k nim příslušná stavební dokumentace. Architektonické rozvržení kláštera by stálo, jak autoři připomínají, za zvláštní výzkum, neboť je založeno na principu mandaly, což se týká jak hlavního chrámu, tak celého komplexu.

Podle oficiálních údajů se první klášterní komplex formoval v letech 1808-1899 a odpovídal zásadám výstavby kultovních a sakrálních budov. Principy výběru místa byly dány tradicí a místo samé vybírali astrologové. Aninský klášter splňoval následující požadavky: na východě se otvírala široká rovná pláň, na jihu byl otevřený prostor přehrazen terenními vlnami; na západě byl vypouklý povrch a konečně na severu se tyčila posvátná hora. Řeky na tomto místě tečou na jižní straně, která je porostlá zelení. Aninský klášter musel být zdaleka dobře viditelný. Klášterní komplex byl však od světa izolován a nacházel se na pravém břehu řeky Ana či Ona, podle které byl pojmenován.

Oficiálním datem založení Aninského kláštera je podle zmíněných autorů rok 1795, kdy byl postaven první dřevěný chrám, nazvaný tibetsky Gandän Šedubling (*/Dga'-ldan Šes-grub-gling/*, bur. *Gandan Šidubling*, doslova „Místo dovršené moudrosti“). Podle kroniky V. Jumsunova byl Aninský klášter postaven na náklady chorinského tajši D. Irincejeva jako jeho osobní modlitebna. Existují ovšem i starší záznamy z dvacátých až padesátých let 18. století, které svědčí o tom, že se k obřadním a modlitebním účelům využívaly plstěné jurty. Aninský klášter v první třetině 20. století představoval klášterní komplex s přilehlou vesničkou, hlavní brána vedla směrem na jih, vedlejší vchody na západ a na východ. V roce 1885 bylo guberniálními úřady povoleno postavit kamennou ohradu okolo celého komplexu. Ohrada však byla nakonec postavena v rozporu se stavebním povolením jinak. Dnes stojí hlavní chrám na ohrazené ploše 93,30 x 108,80 m. Ohrada

174 *Ibid*., s. 3.

byla asi dva metry vysoká, zbudovaná z kamene a omítnutá. Dodnes je z velké části zachována.

Restaurace kláštera probíhala částečně i v osmdesátých letech 20. století. V roce 1986 byly obnoveny nevelké stúpy v rozích klášterní zdi. Na jihu se nachází posvátný vstup, vrata (bur. *bogdojnchalga*), vedlejší vchody byly na všech třech zbývajících světových stranách. Kromě zmíněných chrámů uvnitř klášterního komplexu zde byla ještě klášterní kuchyně a strážní dům, ve kterém bydleli chrámoví pomocníci. Tyto budovy stály v jihozápadním rohu. V kuchyni se připravovala obětní jídla, taktéž zde pracovali mniši a chuvaraci, chrámoví pomocníci (bur. *tachilči*), kteří připravovali vše potřebné pro oltáře a příslušné obětiny, čistili klášterní lampy (bur. *zula*), obětní náčiní a připravovali obřadní vodu (bur. *aršan*). Klášter byl často navštěvován ruskými badateli. Poslední takovou předválečnou návštěvou byla v roce 1927 expedice R. S. Merdygejeva a N. N. Dambinova.

Ve dvacátých letech 20. století, kdy probíhala první etapa vyvlastňování kláštera, se počet mnichů zmenšil na 466 osob. Zestátňování spočívalo ve vyhánění mnichů z kláštera současně s odebráním většiny jejich zákonných práv, konfiskací klášterního movitého i nemovitého majetku, jakož i zabavením většiny osobního majetku obyvatel kláštera.[175]

Na počátku třicátých let začalo rozkrádání majetku klášterů a jejich chrámů. Přesto, nebo možná právě proto, v dubnu 1936 sovětská moc inventarizovala všechen zbývající majetek Aninského kláštera. Poté chorinský ajmispolkom (rus. *ajmačnyj ispolnitělnyj komitět*, ajmační výkonný výbor) uspořádal schůzi občanů z okolních vesnic, ze které vzešel „spontánní" požadavek na okamžité uzavření kláštera. K žádosti vesničanů se připojila i zemědělská družstva (kolchozy). Hlasování o usnesení bylo vždy jednomyslné. 27. ledna 1937 prezidium Ústředního výkonného výboru B-M ASSR (rus. *Central'nyj ispolnitělnyj komitět Burjato-mongol'skoj Avtonomnoj Sovětskoj Socialističeskoj Respubliky*) vydalo souhlas s uzavřením Aninského kláštera a jeho předáním chorinskému ajmispolkomu pro kulturní potřeby obyvatel okolních vesnic. Aninský klášter se třemi menšími chrámy byl tedy odevzdán lidu. Ve skutečnosti začaly všechny jeho stavby sloužit jako lacinný zdroj stavebního materiálu, kamene, dřeva a cihel pro okolní obyvatelstvo.[176]

175 *Ibid*., s. 10-19.

176 Podrobnosti viz *ibid*., s. 7, 22.

Hlavní chrám

Dominantou aninského klášterního komplexu byl vždy hlavní chrám, který prošel řadou stavebních úprav. S výstavbou kamenného aninského hlavního chrámu je spojeno množství legend, dodnes tradovaných mezi starými lidmi. Ještě v roce 1992 vyprávěl Doržipaldan D. Dambrylov, jak bohatý Burjat nojon Damba Dugar stavěl původně křesťanský kostel, ale pak si to rozmyslel a jeho žena Sojžit Chatan zařídila přestavbu kostela na buddhistický chrám. Podle jiného informátora Rigdena Cybikdoržijeva existuje i další verze legendy, v níž aginský Burjat Pjotr Badmajev, proslulý carův osobní lékař a konvertita k ruskému pravoslaví, začal stavět chrám jako křesťanský kostel, kde chtěl pokřtít své chorinské krajany. Jeho úmysl se mu ale nepodařilo naplnit a po výstavbě prvního patra se stavba zastavila. Z neznámých příčin nemohl zdaleka pozvaný mistr odlít zvon. A tak později nojon Damba Dugar dostavěl Badmajevovo dílo jako Aninský klášter. Faktem je, že podobnost aninského hlavního chrámu s křesťanským kostelem byla až do jeho přestavby v letech 1865-1866 očividná.[177]

S pověstmi o křesťanském kostele na místě Aninského kláštera se lze setkat i jinde než u citovaných autorů S. V. Bašančejeva, A. Molojeva a D. C. Cyrenžapovy. Tak například Š. Bararchanov tvrdí:

> V 18. století se na místě dnešního Aninského kláštera nacházel katolický kostel, který zde fungoval po několik let. Založili ho angličtí misionáři. Letopis chorinských Burjatů od V. Jumsunova říká, že v letech 1865 až 1870 byl katolický chrám rekonstruován. Totéž říká kronika E. Sokolovského.[178]

Tato informace je zjevně nepřesná, anglická misie sice v Burjatsku působila, ale nebyla katolická, nýbrž protestantská. Ve dvacátých letech 19. století vyslala Londýnská misijní společnost (*London Missionary Society*) do Burjatska zvláštní misii. Jejími členy byli Švéd Cornelius Rahmn, Skoti William Swan a Robert Yuille a Angličan Edward Stallybrass. Měli za úkol nejenom přivést Burjaty ke křesťanství, ale také této misijní společnosti otevřít bránu do Číny. Misie v Burjatsku probíhala několik let a svůj úkol nesplnila. A to i přesto, že se misionáři naučili burjatsky, pohybovali se po celém území Zabajkalska a dokonce i v Čitské oblasti. Nejvíce svých aktivit rozvinuli v okolí Selenginska a Chorinska, zvláštní význam kladli na působení v okolí Husího jezera, které spadalo pod Tamčinský (Gusinoozerský) klášter, v té době již rezidenci burjatského bandido chambolamy. Misionář William Swan navštívil dokonce i vzdálený Aginský klášter.[179]

---

177 *Ibid*., s. 2-23.

178 Š. Bararchanov, „Vozvraščenije cokčena...“, s. 2. Autor uvádí i titul kroniky: *Buddijskije kumirni Zabajkalskogo rajona*.

179 Charles R. Bawden, *Shamans, Lamas and Evangelicals: The English Missionaries in Siberia*, London: Routledge and Kegan Paul 1985, s. 220-221.

Při výstavbě aninského hlavního chrámu byl jako vzor, podle autorů studie S. V. Bašančejeva, A. Molojeva a D. C. Cyrenžapovy, použit congolský hlavní chrám, postavený roku 1758. Unikátnost aninského hlavního chrámu oproti jiným burjatským buddhistickým chrámům spočívala v tom, že se zde výrazněji než jinde projevila snaha vtělit do projektu stavby principy mandaly. Zdroje této architektonické kompozice lze nalézt u nejstarších památek buddhistické architektury, indických stúp. Symbolika tak

Obr. 44 Hlavní chrám Aninského kláštera.
Stav po rekonstrukci na konci šedesátých let 19. století.[180]

vyjadřuje složitou kosmologickou podstatu buddhistického chrámu. Aninský hlavní chrám představoval v první čtvrtině 19. století dominantní věž s osmiúhelníkovou základnou, která se svým vnějším vzhledem držela tradice ruského sakrálního stavitelství. Jedním z důvodů takové podoby byla i skutečnost, že stavitelé aninského hlavního chrámu byli ruští stavební mistři. V roce 1862 postihlo oblast, kde se nalézá Aninský klášter, velké zemětřesení. Způsobilo mimo jiné i trhliny na zadní straně hlavního chrámu. Přírodní živly se ovšem nevyčerpaly jenom zemětřesením. 1. srpna 1864 postihla oblast na říčce Aně silná bouřka, která servala železné pláty ze střechy, část dřevěných schodů a úplně odtrhla dřevěný mezzanin hlavního chrámu.

180 Převzato z L. K. Minert, *Pamjatniki architektury Burjatii...*, s. 136.

Řádění živlu natolik poškodilo budovu, že se místní obyvatelé, vedení svými náčelníky, rozhodli pro rekonstrukci budovy hlavního chrámu a části klášterního komplexu.

Obr. 45 Hlavní chrám Aninského kláštera, pohled z jihu. Stav v roce 1994 (fotografie Luboš Bělka).

Určitou roli v tomto rozhodnutí hrála i nespokojenost aninské klášterní hierarchie s chrámovým exteriérem. Kostelní vzhled se jim pro buddhistickou stavbu nezdál přiměřený. V letech 1865-1866 proto probíhala přestavba hlavního chrámu, přičemž komplexní rekonstrukce Aninského kláštera trvala déle. Ruský architekt Pantjuchin v něm, jako v prvním z burjatských klášterů, provedl architektonickou revizi a konstatoval, že „…Burjati postavili [chrám] nezodpovědně a neopatrně a dále, že v mnohém porušili plán fasád dodaný vrchností“.[181] Podle něj byly práce natolik nekvalitní, že hrozilo zřícení stavby. Proto se rekonstrukce protáhla na pět let (1865-1870). Uchovaly se kamenné zdi, ale vzhled budovy byl úplně nový.

V roce 1898 bylo konečně vydáno rozhodnutí příslušných guberniálních úřadů o rozšíření hlavního chrámu. 24. února 1898 následovala dostavba přístavku. Chambolama Čojnzondorži Iroltujev odeslal 18. října 1898

181 *Ibid.*, s. 136.

gubernátorovi Irkutské gubernie žádost o povolení přístavby z kamene a dřevěné nástavby. Povolení přišlo 11. května 1899. A tak byl v roce 1899 postaven dřevěný srub jako přístavek. Roku 1916 navštívil v rámci vládní revize Aninský klášter přední ruský orientalista a buddholog Alexej M. Pozdnějev. Ve svém popisu kláštera si povšiml výrazné podobosti aninského hlavního chrámu s hlavním chrámem Džidského kláštera. Jiným významným orientalistou, který klášter navštívil, byl Bazar B. Baradijn. Jeho návštěva se uskutečnila v roce 1907. Aninský hlavní chrám je podle něj malý a za vzor mu sloužil tibetský chrám, je tedy osmiúhelníkový. Přístavba byla větší než sám hlavní chrám. Ústřední obraz hlavního oltáře byl v té době dobře zachovaný.

Školy exoterické nauky (cchänňi dacchang)

Škola exoterické nauky (cchänňi dacchang) – první skupina

Budova první filozofické školy cchänňi byla ve třicátých letech 20. století sovětskou mocí zničena a do dnešních dnů se tedy nedochovala. Počátek školy spadá do poloviny 19. století, záhy po škole v Cugolském klášteře, která vznikla v roce 1850. Cugolští učení mniši totiž zakládali školy cchänňi u chorinských a selenginských Burjatů. Podle A. M. Pozdnějeva aninská tradice cchänňi vychází právě z cugolského cchänňi dacchangu. Na konci 19. století se už tibetský akademický titul geše (*/dge-bšes/*, bur. *gebša, geše*) uděloval v Zabajkalsku v deseti cchänňi dacchanzích. Oficiálním datem založení školy cchänňi v Aninském klášteře je rok 1858.

S. V. Bašančejev, A. Molojev a D. C. Cyrenžapova uvádějí, že po získání příslušných titulů[182] hostil oslavenec ostatní mnichy čajem a koláčky (bur. *manzojn*). Studenti této školy mohli žít jak u příbuzných, tak v klášteře, v příslušném cchänňi dacchangu. Jedinou jejich povinností byla pravidelná účast na obřadu (bur. *Cannid chural*) během dvou čtyřměsíčních cyklů v kalendářním roce, tj. od posledního podzimního úplňku do posledního zimního úplňku včetně a potom od posledního jarního úplňku do prostředního letního úplňku včetně. V těchto obdobích se churaly uskutečňovaly každý měsíc od 15. do 29. dne. Ostatní dny měli studenti volno a mohli studovat.

Na počátku 20. století měl Aninský klášter tři náboženské filozofické školy a jeden tantrický dacchang. Popularita a rozšíření aninské nauky

182 Autoři uvádějí dva tituly: (1) bur. *cannid-gabčžn*, což pravděpodobně znamená tib. cchänňi kabču */mcchan-ňid dka'-bču/* a (2) bur. *cannid-garamba*, tedy tib. cchänňi ngagrampa */mcchan-ňid sngags-rams-pa/*, „mistr slova"; tento titul se ovšem uděloval pouze v tantrických dacchanzích a není známo, že by bylo možné jej obdržet v cchänňi dacchangu. Viz S. V. Bašančejev – A. Molojev – D. C. Cyrenžapova, *Pamjatnik istorii i architektury*..., s. 44.

cchänňi vedla k výstavbě druhé budovy. Než se však ke stavbě přistoupilo, využíval se pro výuku cchänňi chrám dedikovaný buddhovi Amitábhovi. A. M. Pozdnějev tvrdí, že první budova chrámu byla postavena v roce 1811. Stavba se uskutečnila, jak již bylo v Aninském kláštěře téměř tradiční, bez patřičného povolení. Podle N. Kirilova to však bylo později, až v roce 1830. Roku 1878 byla budova natolik zchátralá, že vyžadovala generální opravu a mniši proto požádali o povolení výstavby nového duganu. Chrám dedikovaný buddhovi Amitábhovi se nacházel severozápadně od hlavního chrámu za zvláštní zdí. Roku 1880 představený Aninského kláštera Žambajev poslal telegram generálnímu gubernátorovi, kde se mimo jiné praví: „Chrám buddhy Amitábhy je v natolik nebezpečném stavu, že je nutné ho rozebrat. Natolik budova zchátrala. Je poškozená větrem a hrozí jí zřícení." Odpověď vojenského gubernátora gen. Pedašenka byla kladná, stavební povolení poskytl.

A tak byl v roce 1881 postaven nový velký kamenný chrám, do kterého se vešlo čtyři až pět set mnichů. Nový chrám cchänňi, nebo jak se mezi lidem říkalo *čojra dugan*, byl postaven z darů burjatského bohatého obchodníka Sandana Namžilova. Chrámu dominovalo velké auditorium pro tradiční veřejné filozofické disputace. Dvůr chrámu byl velký, ohrazený dřevěným plotem. Vedle hlavní budovy chrámu byla i pomocná a hospodářská stavení jako sklad, kuchyně a dům hlídače dacchangu. Do poloviny devadesátých 20. století let se zachovala pouze skromná klášterní kuchyně. Na severní straně kuchyně bylo tržiště. Obchodovali zde především Číňané, Židé a Rusové. V letech 1910-1912 bylo tržiště rozšířeno a přemístěno k říčce, kde se nacházely domy mnichů. V devadesátých letech 20. století se z tohoto prvního cchänňi dacchangu zachovala jenom přízemí část stavby s prvním poschodím, ostatní hospodářské stavby byly ve třicátých letech 20. století odstraněny.[183]

Škola exoterické nauky (cchänňi dacchang) – druhá skupina

Na severní straně klášterního komplexu mezi borovicemi prosvítají základy druhé budovy náboženské filozofické školy cchänňi, která byla postavena až v roce 1915. Podle názoru S. V. Bašančejeva, A. Molojeva a D. C. Cyrenžapovy je uvedené datum vzniku druhého chrámu čhöra nesprávné, podle A. M. Pozdnějeva tomu bylo o deset let dříve, tedy okolo roku 1905. A. M. Pozdnějev se zmiňuje o chrámu cchänňi, který nechal zbudovat A. Doržijev právě na tomto místě. Iniciátorem vzniku nové skupiny výuky náboženské filozofie byl tedy A. Doržijev, který jako nového před-

183 *Ibid*., s. 46-50.

staveného tohoto dacchangu pozval mnicha z Cugolského kláštera Mitypa Doržeho. Chrám první skupiny cchänňi sloužil jen klášterním žákům a učitelům, pro ostatní byl nepřístupný, kdežto nová budova druhé skupiny měla širší, nejenom edukační uplatnění. Scházeli se v ní mniši z různých chorinských, selenginských a dalších burjatských klášterů, především když chtěli zdokonalit vlastní znalost nauky cchänňi a také proto, aby se více dozvěděli o reformním hnutí A. Doržijeva. Chrám se tak stal neformálním centrem chorinských reformátorů doržijevovského křídla. Autoři studie ovšem připomínají, že co se týče výuky cchänňi „…přicházeli sem obyčejní lamové dobrovolně, a tak jich tam bylo málo“.[184]

Z vnějšího pohledu se druhá aninská škola cchänňi nijak nelišila od první. Uvnitř to ale bylo jiné. Skupina studentů čítala asi stovku mnichů a chuvaraků z Čelutajského, Muchoršibirského, Kižinginského a Aninského kláštera. Přítomnost druhé školy cchänňi v jednom klášteře byla běžná v Mongolsku, v Burjatsku však šlo o unikátní záležitost týkající se pouze Aninského kláštera. I na této škole bylo možné obdržet titul kabču. Po jeho získání se mniši mohli věnovat libovolné části buddhistické nauky. Studovali texty, po jejichž zvládnutí nejen znali přesný smysl tibetských posvátných textů, ale také disponovali – jak věřili lidé v okolí – tajemnými silami a ovládali přírodu. Přesné důvody, proč vlastně v Aninském klášteře vznikly dvě školy cchänňi, se zřejmě nikdy nepodaří objasnit, neboť neexistují příslušné archívní materiály.

R. S. Merdygejev a N. N. Dambinov v roce 1922 uspořádali expedici, která navštívila i Aninský klášter, a ve své zprávě o něm píší:

> O ostatních malých chrámech se nám nepodařilo získat údaje, kromě poznatků o novém chrámu postaveném pod vedením A. Doržijeva. Tento nový chrám je postaven u úpatí hory, asi 100 sáhů od hlavního chrámu. Styl je čistě tibetský. Začátek stavby odpovídá začátku revoluce. Stavba bude ukončena v roce 1924. Před chrámem jsou zasazeny stromy, které se, až dorostou, změní v dobrý sad. Stromy jsou zavlažovány speciálním vodními žlábky, vedoucími z nedaleké říčky.[185]

Chrám nepřežil represálie třicátých let a byl zničen, zachovaly se pouze zbytky základů. Chrám měl čtvercový půdorys a stejně jako v případě hlavního aninského chrámu zde byl využit princip mandaly. L. K. Minert o této stavbě píše:

> Je to přízemní dům o půdorysu 24,20 x 22,25 m. Zvláštní pozornost si zasluhují zbytky borovic, které tvoří pozůstatek toho, co zamýšlel vytvořit A. Doržijev, totiž svaté *róši*, posvátný hájek. Už v polovině 19. století se v některých burjatských klášterech objevovaly pokusy vysadit posvátné háje. Bylo tomu tak například v Cugolském a Zuga-

184 *Ibid*., s. 51.

185 Citováno podle S. V. Bašančejev – A. Molojev – D. C. Cyrenžapova, *Pamjatnik istorii i architektury*..., s. 52.

lajském klášteře. Tyto hájky vznikaly pravděpodobně po vzoru některých tibetských klášterů. Mezi oblíbené stromy, které se vysazovaly, patřily sosny a cedry. V Aninském klášteře se zachovaly pouze borovice, u kterých se předpokládal především vysoký kmen. Výběr stromů, jak je vidět, nebyl zřejmě náhodný. Jsou to stále zelené jehličnany. V Tibetu existuje legenda o svatém cedru. Ve svatém háji Aninského kláštera probíhaly disputace a náboženské obřady, byl to vlastně přírodní chrám. A také to byl jakýsi větrolam. Tento háj byl taktéž napájen zavlažovacím systémem, který ovšem později převzal místní kolchoz. Na konci dvacátých let 20. století byla druhá budova cchäňňi uzavřena a počet mnichů se výrazně snížil. V budově sídlila skupina konzervativců,[186] kteří stáli v ostré opozici vůči burjatským buddhistickým reformátorům. Na počátku třicátých let 20. století byla budova rozebrána a odvezena zřejmě do Chorinska, její další osud je neznámý.[187]

Škola esoterické nauky (gjü dacchang)

Aninská tantrická škola byla zničena ve třicátých letech 20. století, do dnešních dnů se tedy nedochovala. Na rozdíl od většiny ostatních burjatských klášterů měla aninská tantrická škola k dispozici více chrámů. Jejich výstavba probíhala podle N. Kyrilova mezi roky 1811-1824, kdy byly postaveny první čtyři chrámy. A. M. Pozdnějev uvádí, že datum počátku stavby je neznámé, protože neexistují žádné dokumenty, které by se k němu vztahovaly. Důvod je skutečnost, že chorinští Burjati tantrické chrámy postavili bez patřičných povolení příslušných guberniálních úřadů. Irkutský občanský civilní guberniální cirkulář z 10. prosince 1832 si totiž mniši a burjatské obyvatelstvo účelově vysvětlili jako stavební povolení. Ve skutečnosti v něm byly pouze vyjmenovány všechny do té doby již existující stavby Aninského kláštera. Jeden ze sto padesáti v cirkuláři zmíněných domů nesl burjatské pojmenování *džud dacan*.

Podle A. M. Pozdnějeva byl hlavní aninský tantrický chrám obyčejnou srubovou stavbou. 1. ledna 1882 poslal představený Aninského kláštera Žambajev telegram vojenskému gubernátorovi Zabajkalské oblasti ohledně stavby chrámu. 23. dubna 1884 byla stavba povolena, avšak mezitím již byla budova rozebraná a tak bylo potřeba obstarat si nové povolení. To se ovšem nepodařilo, neboť administrativa trvala na tom, že tantrický chrám (zde nazývaný bur. *churdunej sume*) se musí postavit podle starých stavebních plánů. Duchovenstvo Aninského kláštera s tímto rozhodnutím nebylo spokojeno a údajně se obrátilo přímo na petrohradské ministerstvo vnitra. Tento dokument, dokazující obcházení guberniálních úřadů, ovšem dosud v archívech nalezen nebyl. Nicméně povolení podepsané ministrem obdrželi aninští mniši v roce 1885. Těžko určit, za jak dlouho byla budova postave-

186 Minertovo tvrzení, že v chrámu ve dvacátých letech 20. století sídlili představitelé protireformního konzervativního křídla burjatských duchovních, neodpovídá skutečnosti. Přebývali zde naopak reformátoři doržijevovského křídla (pozn. L.B.)

187 L. K. Minert, *Pamjatniki architektury Burjatii...*, s. 138.

na, ale je nepochybné, že hlavní tantrický chrám byl zbudován podle nového plánu, a to značně větší, než jak předpokládal původní projekt.

Autoři studie se domnívají, že v roce 1885 stavba skutečně proběhla a že tantrická škola byla otevřena současně s ukončením stavebních prací na jejím hlavním chrámu. Transformace chrámu (bur. *churdunej sume*) v tantrický chrám (bur. *džud dacan*) proběhla současně, neboť v tomto roce se současně hlouběji etabloval systém náboženské filozofie cchänňi. Je pravděpodobné, že v roce 1880, kdy přišel souhlas s výstavbou nového chrámu cchänňi dacchangu, proběhly strukturální změny částí komplexu a původní chrám (bur. *churdunej sume*) rozšířil své funkční zaměření, a takto i pojmenování, a stal se tantrickým chrámem.[188]

Existence samostatné aninské tantrické školy svědčí o úrovni rozvoje filozofie a vyšší buddhistické věroučné školy v Zabajkalsku. Po skončení kurzu cchänňi mohli jeho nejlepší absolventi studovat druhou a nejvyšší školu učení buddhismu – tantrismus ve škole gjü. Hlavním posláním ovládnutí tantrické školy bylo osvojení si tajemných a magických sil cestou usilovných meditací. Učitelé v obou školách byli aninští státní i nestátní lamové a dále mniši-učitelé pozvaní z Cugolského kláštera. Počet studentů kolísal, v různých dobách se pohyboval od čtyř do pěti set. Úspěšní studenti mohli po absolutoriu odejít dále studovat do tibetského kláštera Labrang, kam ostatně směřovala i převážná většina uchazečů o vyšší buddhistické vzdělání z Burjatska, anebo na jiné tibetské klášterní školy. Populární byl například klášter Däpung či kláštery v Amdu jako například klášter Kumbum.

Samotná budova tantrického chrámu byla strohá s minimem ornamentálních řezeb, interiér hlavního sálu chrámu byl členěn dřevěnými sloupy. Oltář byl tradičně orientován na sever a zasvěcen třem tantrickým božstvům – Guhjasamádžovi, Samvarovi a Jamántakovi. Vnitřní výzdoba chrámu byla minimální, vše se vyznačovalo skromností a asketičností.

Škola tibetské astrologie (dünkhor dacchang)

Výstavba chrámu pozdější aninské astrologické školy se datuje rokem 1811. Toho roku byl postaven kamenný hlavní chrám, čtyři vedlejší chrámy, které nesly burjatská pojmenování: *Otoči, Demčok, Ajúša* a *Churdu*. I tyto budovy byly postaveny bez příslušného stavebního povolení, a tedy i bez stavebních plánů, podobně jako tomu bylo v případě tantrického chrámu. N. Kirilov ovšem uvádí jako datum výstavby až rok 1829. Nehledě na

188 Viz S. V. Bašančejev – A. Molojev – D. C. Cyrenžapova, *Pamjatnik istorii i architektury*..., s. 27.

skutečnou dobu vzniku je známo, že roku 1878 žádali duchovní Aninského kláštera o povolení oprav dvou chrámů (*sume Demčok* a *Otoči*) a že ho obdrželi v březnu 1879. Podle názoru S. V. Bašančejeva, A. Molojeva a D. C. Cyrenžapovy je to i skutečný termín vzniku chrámu Samvary (bur. *sume Demčok*), neboť roku 1878 byla v Aninském klášteře poprvé v Zabajkalsku založena astrologická škola Dünkhor. Teprve po ní se rozvíjely tyto školy v ostatních selenginských a chorinských klášterech. Budovy astrologických škol se stavěly poblíž hlavního chrámu v areálu obklopeném vnitřní klášterní zdí. Astrologický chrám se nacházel severovýchodně od hlavního chrámu.

Tantrické božstvo Kálačakru věřící uctívali a žádali ho o pomoc při svém příštím zrození. Přáli si, aby se v budoucím životě narodili do království Šambhaly, aby se zrodili před tváří buddhy Dünkhora, který tam přebývá. Obřad „Služba Kola času" se uskutečňoval vždy v posledním jarním měsíci a připomínal událost, kdy Buddha Šákjamuni začal poprvé šířit tantrické učení. Aninská škola Dünkhor zajišťovala, podobně jako ostatní burjatské astrologické klášterní školy, astrologická studia adeptů na základě tantrického textu *Kálačakra*. Žáci zde studovali zpravidla pět let a mohli dosáhnout stupeň *žiramba*.[189] Aninský mnich Polden v polovině sedmdesátých let 20. století význam *Kálačakry* charakterizoval slovy:

> Kálačakra je velké učení, které prostupuje celý náš život. Potvrzuje, že člověk a vesmír jsou jedno, potvrzuje jednotu člověka a vesmíru. Člověk je částí vesmíru a vesmír je částí člověka. Kálačakra nám dává metodu tohoto působení.[190]

Astrologické školy a chrámy byly v burjatských klášterech poměrně vzácné, a proto se rituální tanec čham provozoval pouze v Aginském, Tamčinském (Gusinoozerském), Ceežinském, Egitském, Aninském, Zugalajském a Chužirtajském kláštěře.[191] Čham je „taneční mystérium", zobrazující představy o buddhistických hrozivých božstvech a vypovídající o tantrických silách. Tento rituál se v Aninském kláštěře vždy uskutečňoval na prostranství před hlavním chrámem. Na rozdíl od jiných druhů tance čham se burjatský *cam Dujnchor* prováděl bez masek, ale vždy ve výpravných kostýmech. Obřad Kálačakry se v Aninském kláštěře objevil poprvé až v letech 1907-1908. O něco později byl přenesen do Egitského kláštera. V Aninském kláštěře probíhal *cam Dujnchor* v létě, vždy až po svátku budoucího buddhy Maitréji.

---

189 Viz *ibid*., s. 31-32.

190 Citováno podle S. V. Bašančejev – A. Molojev – D. C. Cyrenžapova, *Pamjatnik istorii i architektury*..., s. 33.

191 Galina R. Galdanova et al., *Lamaizm v Burjatii*..., s. 216.

Ve třicátých letech 20. století byl chrám v souvislosti s likvidací kláštera rozebrán. Budova byla, jako ostatně většina burjatských menších sakrálních staveb, postavena bez vyhloubených základů, a proto byla snadno demontovatelná. Prostor, který po ní zůstal poté, co byla převezena do Chorinska, využívali pro své potřeby vojáci. Chrám byl podle Badmy Cympiloviče Cympilova jednoposchoďový, základy měřily asi 12,00 x 12,00 metrů.[192]

Škola tibetské medicíny (mänpa dacchang)

Tibetská medicína a buddhismus jsou v Burjatsku tradičně těsně propojeny. Ruští a angličtí[193] křesťanští misionáři v Burjatsku na rozdíl od mongolských a tibetských buddhistických misionářů léčit neuměli, což byla jejich velká nevýhoda, která měla také vliv na velmi pozvolnou a vlažnou christianizaci Burjatů. První zápis o využití tibetské medicíny v Zabajkalsku je z roku 1736 na řece Onon. Prvenství v šíření tibetské medicíny v Burjatsku patří Cugolskému klášteru, kde škola tibetské medicíny vznikla již okolo roku 1869. Hlavní zásluhu na založení školy měl čhödže[194] Cugolského kláštera Galsanžimba Tuguldurov, syn známého historika chorinských Burjatů Tuguldera Tobyna.

Významným učeným lékařem Cugolského kláštera byl Čoj Manramba. Po jeho smrti se výuka přerušila a byla opět obnovena v roce 1899 jeho žákem Gurudarmou Biliktujevem. Z Cugolského kláštera se tibetská medicína postupně rozšířila do ostatních, zejména chorinských a selenginských klášterů – Aginského, Egitského, Acagatského, Tugnugaltajského, Aninského a jiných. V Aginském mänpa dacchangu působilo na šedesát lamů-lékařů (tib. amčhilama /*am-čhi bla-ma*/, bur. *emči lama*) a v Acagatském mänpa dacchangu jich bylo na padesát až šedesát, včetně jejich žáků. Program studia v aninském mänpa dacchangu byl pětiletý. První čtyři roky byly věnovány studiu základního tibetského lékařského kompendia „Čtyři tantry" (Gjü-ži /*Rgjud-bži*/, bur. *Džud-ši*), pátý rok studia byl završen získáním titulu mänrampa (tib., /*sman-rams-pa*/, bur. *mánramba*). Kromě toho, podle údajů absolventa školy tibetské medicíny Cugolského kláštera Daši Cybikmitova, bylo součástí výuky paměťové zvládnutí medicínských textů, překlady z tibetštiny a mongolštiny. Každý žák studoval samostatně, učitel s každým adeptem individuálně procházel jednotlivé tibetské texty a překlá-

192 Viz S. V. Bašančejev – A. Molojev – D. C. Cyrenžapova, *Pamjatnik istorii i architektury*..., s. 33.

193 Podrobnosti viz Charles R. Bawden, *Shamans, Lamas and Evangelicals*..., s. 124.

194 Tib., /*čhos-rdže*/, bur. *corži*, titul klášterního úředníka.

dal je s ním do mongolštiny. Základem výuky byla tibetská medicína, ale žáci studovali také texty medicíny indické, čínské a dokonce i evropské.

Samotní lamové-lékaři nesepisovali traktáty o léčbě, ale léčili na základě znalosti tibetské teorie a léčebné praxe. Sestavovali receptury a praktické návody k použití. Široce rozšířený byl velký aginský text (bur. *Durben undusu*) z 19. století a využíval se i slovník Galsanžimby Tuguldurova z roku 1869. Dominantní roli hrála fytoterapie, tedy léčba léčivými rostlinami. Zmíněný tibetský medicínský traktát Gjü-ži vzhledem ke svému původu popisuje rostliny indické a čínské, a nikoliv zabajkalské. Z tohoto důvodu byl nutný permanentní import léčiv z jihu, zejména z Tibetu, Mongolska a Číny. Uskutečňoval se až do násilného uzavření aninské školy tibetské medicíny. Každý lama-lékař měl vedle tibetské knihovny i vlastní lékárnu a vše potřebné k lékařské praxi si zpravidla připravoval sám. Své osobní zápisky a poznámky předávali před smrtí lamové-lékaři svým nejlepším žákům, a tak byla zajištěna další aplikace a kontinuita získaných poznatků.[195]

Škola tibetské medicíny v Aninském klášteře byla založena na počátku 20. století, přičemž první lékaři pocházeli z Acagatského a Cugolského mänpa dacchangu. Výuka a příslušné obřady probíhaly v medicínském chrámu školy mänpa dacchangu, kterému místní říkali *manbyn sume*. Chrám byl dedikován buddhovi léčení Bhaišadžjaguruovi a nacházel v severovýchodním rohu zdi hlavního chrámu. Budova byla postavena již na konci 19. století a ničím zvláštním se nelišila od ostatních chrámů. Měla čtvercový půdorys a byla stejně jako astrologický chrám postavena bez základů. Uvnitř chrámu byly dvě místnosti. První byla určena pro vyučování chuvaraků a mladších mnichů, druhá – menší – byla kultovní a nacházel se v ní hlavní oltář medicínského chrámu. V této místnosti s oltářem se každodenně četla jedna kapitola z první části učebnice Cagjü (tib., */rca-rgjud/*, bur, *žažud*, tj. základní, kořenová tantra), zde nazývané „Čtení božstva Otoči". Obřad se proto burjatsky jmenoval *Iche-otoči*.

A. M. Pozdnějev popisuje oltář medicínského chrámu zasvěcený božstvu léčení „…burchanovi Mänlovi a sedmi jeho hlavním žákům". Na obětním stole před jejich sochami a obrazy ležely jako obětiny léčivé byliny, vonné svíce, knihy a různé další předměty. Podle R. B. Migžitova se zde nacházela mandala se zobrazením osmi vtělení Mänly, šestnácti bódhisat-

195 Viz S. V. Bašančejev – A. Molojev – D. C. Cyrenžapova, *Pamjatnik istorii i architektury*..., s. 38.

tvů a deseti *čajžonů*.[196] V době násilného zavírání Aninského kláštera v druhé polovině třicátých let byl medicínský chrám první budovou, která byla rozebrána a převezena do Chorinska. Knihy a vnitřní vybavení byly spáleny.[197]

Chrám budoucího buddhy Maitréji

Buddha Maitréja měl v každém větším burjatském klášteře svoji zvláštní budovu, Maitréjův chrám. Kult Maitréji byl tradičně rozšířen zvláště ve Střední Asii a v himálajské oblasti, odkud jsou známy sochy Maitréji dosahující až gigantických rozměrů. Sochy mají typický vzhled, budoucí buddha Maitréja sedí zpravidla „po evropském způsobu", tj. s nohama spuštěnýma dolů, což symbolizuje jeho připravenost kdykoliv povstat a sestoupit opět na zem mezi lidi a šířit své učení, dharmu. Na přelomu 19. a 20. století získal kult Maitréji v Burjatsku zvláštní popularitu. V této souvislosti se postupně v mnohých burjatských klášterech stavěly velké dřevěné sochy zasvěcené Maitréjovi. Bývaly pokryty mědí nebo dokonce zlatem a nezřídka dosahovaly výšky dvanácti až patnácti metrů. Pro tyto sochy se stavěly zvláštní domy, které nebyly určeny bezprostředně k obřadům, ale sloužily jako budova pro sochu.

V roce 1891 cestoval následník trůnu, budoucí car Mikuláš II., po Zabajkalsku a při této příležitosti ho aninští lamové požádali o povolení postavit sochu Velkého Maitréji vysokou 60 loktů. Měla být původně vytvořena ze dřeva, ale nakonec se mniši rozhodli pro pozlacenou měď. Na jaře roku 1896 převzala skupina šesti mistrů peníze shromážděné ve veřejné sbírce a odcestovala s nimi přes Urgu do Dolonnúru. Výpravu vedl umělec Čimitdorži a mědilitec Ceden Zuraga. V dolonnúrské dílně pracovalo na soše až sto pracovníků po dobu dvaceti dvou dní. Transport sochy do Zabajkalska se neobešel bez rizik, po cestě byl pronásledován lupiči, ale nakonec dopadlo vše dobře. Rozloženou sochu převážela karavana čítající sedmdesát dva velbloudů. Když roku 1879 dorazila socha do Burjatska, chrám pro ni nebyl ještě dokončen. Sám 8. mongolský bogdgegén (džebdzundamba chutuchtu) a chambochure bakši (mongolský titul vysokého buddhistického učitele) daroval soše jako obětinu množství posvátných předmětů, které potom byly vloženy do jejího nitra. Mimo jiné to bylo i 108 dílů mongolského

196 Citovaný burjatský termín čajžon může být odvozen od dvou tibetských termínů: (1) čchökjong /čhos-skjong/ nebo (2) čhödzin /čhos-'dzin/, doslova „držitel dharmy, nauky", skrt. vidjadhara. Z textu není jasné, ke kterému významu se termín vztahuje (pozn. L.B.). O Mänlovi a jeho podobách viz. např. Luboš Bělka – Dan Berounský, „Burjatský buddhistický obřad u stúpy Dašigomon", *Religio* 9/1, 2001, s. 171-182

197 Viz S. V. Bašančejev – A. Molojev – D. C. Cyrenžapova, *Pamjatnik istorii i architektury*..., s. 40.

Kandžuru. Každý jeho list byl mnichy pečlivě překontrolován, zda je tisk kompletní a kvalitně vytištěný. Předměty se do sochy ukládaly podle stanoveného rituálu. Například do hlavy bylo uloženo devět předmětů, do krku jeden, do hrudníku dvacet devět různých předmětů – včetně zmíněného *Kandžuru*, do spodní části přišlo jedenáct a do podstavce šest předmětů. Do sochy se ukládal i *pelden* – bílé tabletky jako svátost vycházející z těla buddhů.

Do *ušníši*, detailu v účesu buddhy, vložili mniši podle legendy sto tisíc svatých manter, knih a svitků, do hrudníku části oděvů svatých náležejících prvním zrozením pančhenlamy a džebdzundamby chutuchty atp. Existoval rozsáhlý seznam předmětů, knih atp., které byly do sochy uloženy. Sochu sestavilo pod vedením burjatského lamy Očira Sandaka deset čínských mistrů z Dolonnúru. Mistři pracovali ve zvláštních světležlutých oděvech a dodržovali přísná pravidla zdrženlivosti, nejedli například maso, cibuli, nekouřili a nešňupali tabák, k jídlu měli povoleny pouze mléčné výrobky.[198] Expedice pořádaná v roce 1927 R. S. Merdygejevem a N. N. Dambinovem zachovala popis sochy:

> Socha budoucího buddhy Maitréji z Aninského kláštera je vysoká pět sáhů a dva aršiny, takže například ucho sochy nebylo menší než dospělý člověk. Maitréja Aninského kláštera byl ze všech burjatských klášterů největší.[199]

Výstavba budovy pro sochu začala v roce 1898. Žádost o povolení k stavbě, původně plánované pro umístění dřevěné sochy, je datována rokem 1892. Stavba budovy byla v žádosti zdůvodněna ochranou sochy před negativními atmosférickými vlivy. Přiložen byl plán, rozpočet a celá dokumentace. Dne 6. dubna 1893 vojenský gubernátor Zabajkalské oblasti neshledal žádné překážky bránící výstavbě dřevěné sochy a příslušné budovy. Ve svém rozhodnutí ovšem zdůraznil, že stavba musí mít takovou povahu, aby budova nemohla sloužit ke shromažďování buddhistů za účelem obřadů. Definitivní povolení k stavbě Maitréjova chrámu bylo vystaveno v roce 1894. Příslušný chrám byl postaven až po získání sochy v letech 1898-1899. Budovu stavěli orongojští mistři a do základů vložili taktéž posvátné a rituální předměty. Chrám stál na severní, oltářní straně hlavního chrámu. Dnes již neexistuje. Vnitřní prostor byl tvořen jedinou místností se sochou. Volný prostor okolo sochy byl minimální, asi jenom dva metry, a dovoloval pouze rituální obcházení sochy. Z prostorových důvodů socha neměla žádný podstavec a stála přímo na podlaze. Byla odlitá ze žluté mědi a masivně pozlacená. Její hmotnost činila jedenáct tisíc čínských pudů. Za sochou

198 *Ibid*., s. 58-59.

199 Citováno podle S. V. Bašančejev – A. Molojev – D. C. Cyrenžapova, *Pamjatnik istorii i architektury*..., s. 59.

Maitréji stály na severní straně dvě menší sochy, které znázorňovaly jeho dva žáky. Dále se zde nacházelo množství malých sošek. Oltář v Maitréjově chrámu představoval ráj budoucího buddhy Maitréji. Před ním byl obětní stůl s nutnými obětinami. V chrámu byla umístěna též vyobrazení dokšitů, gegénů a sachjusanů, ochránců víry. Socha Maitréji nesla následující atributy: k ramenům se vzpínaly lotosové stvoly s květy, u pravého ramene byl na lotosu kruhový disk, u levého nádoba; na hlavě sochy byla umístěná koruna se stúpou, ruce měla pozvednuté do výše prsou.

Maitréjův svátek se slavil v největších a nejbohatších klášterech Burjatska, Mongolska a Tibetu. Počátek rituálu se datuje rokem 1409 a byl založen samotným Congkhapou. V Aninském klášteře se tohoto obřadu účastnilo vždy okolo dvou tisíc lidí. Rituální kůň, kterého při obřadu táhli věřící okolo chrámu, byl zhotoven z lisované papíroviny.[200] Po krátkou dobu probíhal svátek budoucího buddhy Maitréji v Aninském klášteře v Maitréjově chrámu. V druhé etapě zestátnění buddhistických klášterů, kdy došlo k faktickému oddělení církve od státu na základě známého sovětského dekretu, se účast věřících na tomto tradičním letním svátku výrazně snížila. V dubnu 1936 komise pro likvidaci Aninského kláštera sepsala protokol o rozebrání sochy Maitréji s následujícím zdůvodněním:

> Uvnitř se nacházejí chladné i palné zbraně. Komise tyto zbraně v soše objevila. Vedle zbraní byly objeveny i potraviny. Komise dospěla k závěru, že lamové ukryli tyto předměty za účelem povstání proti sovětské vládě. Zbraně převzala NKVD, ostatní nalezené předměty komise zapečetila a ponechala je v duganu, kde byly střeženy… Podle svědectví pracovníka leningradského Orientálního institutu V. D. Jakimova byla socha zničena již při rozebírání. Totéž potvrdila komise Ústředního protináboženského muzea v Moskvě. Socha nebyla ani fotograficky zdokumentovaná. Chyběly úplně sochy žáků. Vzhledem k dezolátnímu stavu sochy ji pracovníci komise muzea odmítli převzít.[201]

Na podzim roku 1939 pracovala v Burjatsku „Komplexní expedice pro výběr a převoz exponátů z uzavřených klášterů pro sbírky Orientálního ústavu, Muzea historie náboženství a Muzea antropologie a etnografie“. Tato záchranná expedice vznikla z popudu viceprezidenta AV SSSR akademika O. Ju. Šmidta a byla úspěšná pouze částečně. Její pracovník E. M. Zalkind o soše Maitréji ve zprávě napsal:

> V Aninském klášteře nám navrhli rozebrat sochu Maitréji, neboť se v ní měly nalézat vzácné předměty. Rozbor sochy byl ovšem proveden za porušení elementárních pravidel, bez předběžného zakreslení, fotografování atp. A tak je zřejmé, že socha Maitréji byla roztavena, ostatně jako množství dalších. Co se týče samotného Maitréjova chrámu: z budov Aninského kláštera v roce 1939 existovaly již pouze dvě – hlavní chrám a Maitréjův chrám, v obou byl uskladněn zbývající klášterní majetek.[202]

200 Viz *ibid*., s. 58-59.

201 Citováno podle S. V. Bašančejev – A. Molojev – D. C. Cyrenžapova, *Pamjatnik istorii i architektury*..., s. 65.

202 Inessa I. Lomakina, *Archivnyje listy ostajutsja sviditĕljami*...*,* s. 11.

Podle R. B. Migžitova byl aninský Maitréjův chrám rozebrán v roce 1939, ale místní lidé se toho neúčastnili.[203]

Stoletý obřad

S. V. Bašančejev, A. Molojev a D. C. Cyrenžapova orientačně stanovují datum vzniku unikátního „chrámu stoletého/věčného obřadu" (bur. *Munke máni sume*) na rok 1924, neboť do té doby se o něm nikde nehovoří, není uváděn v klášterních inventurních seznamech nemovitostí či v korespondenci představených. Podle uvedených autorů výstavba chrámu navazuje na historii aginského chrámu stoletého obřadu, který byl postaven současně s dalšími budovami Aginského kláštera okolo roku 1811. Od těch dob se v Aginském klášteře konal čtyřikrát denně speciální obřad (bur. *Munke máni chural*, nebo také *Arjábalyn butél*). Roku 1898 vycestoval 13. dalajlama z Tibetu do Chalchy, Vnějšího Mongolska. Burjatským mnichům, kteří ho tam přijeli pozdravit, řekl, že pokud budou obřad *Munke máni chural* sloužit každodenně po dobu sta let, získají tím mimořádné náboženské zásluhy. Když se v roce 1911 v Aginském klášteře završilo těchto sto let neustálého čtení, chtěl na tradici navázat i Cugolský klášter, a proto jeho mniši nechali za tímto účelem postavit novou speciální budovu. Stoletý obřad se u burjatských buddhistů těšil velké úctě a uznání, což přineslo Aginskému klášteru zvláštní respekt dokonce i v Mongolsku.

Aninský chrám stoletého obřadu tedy vznikl až po aginském a cugolském chrámu, v Burjatsku jako třetí v pořadí. V té době se komplex Aninského kláštera rozšiřoval o tři nové stavby. Bylo to období velkého rozkvětu kláštera, a to nejen v ohledu stavebním. Stoletý obřad *Munke máni chural* byl závazný pro všechny mnichy příslušné k danému klášteru, od představeného až po posledního chuvaraka. Obřad se konal postupně, podle předem stanoveného pořadí. Ve všední dny ho sloužili jeden nebo dva gelongové a ve sváteční dny ho provozovalo osm gelongů. V den, kdy mnich sloužil obřad, nesměl nic jíst ani pít, s nikým nemluvil a kromě čtení tibetského textu mlčel.

Aninská budova pro stoletý obřad stála na svahu obráceném k jihu, na místě burjatsky nazývaném *Šabgansyn chundy.* Chrám byl oproti jiným značně vzdálen od ostatních budov, záměrně se nacházel v jakési izolaci. Budova byla postavena západně od druhé školy náboženské filozofie, chrámu čhöra. L. K. Minert se mýlí, když říká, že to bylo na místě chrámu čhöra. Oproti zbývajícím budovám klášterního komplexu byl chrám stoletého obřa-

203 Viz S. V. Bašančejev – A. Molojev – D. C. Cyrenžapova, *Pamjatnik istorii i architektury*..., s. 67.

du menší a skromější, o rozměrech půdorysu asi 5,00 x 5,00 m nebo 6,00 x 6,00 m. Tuto domněnku potvrzuje i R. B. Migžitov, podle kterého byl chrám malý a bez základů. Okolo chrámu nebyly rozmístěny žádné hospodářské stavby, kromě malé kuchyně, kde se připravovaly obětiny. Na počátku třicátých let chrám stoletého obřadu rozebral místní kolchoz.[204]

Tiskárna

Oficiální údaje z poslední třetiny 19. století již hovořily o plně rozvité publikační aktivitě zabajkalských buddhistických klášterů. Xylografické umění převzali Burjati od Tibeťanů a Mongolů. Tisklo se pomocí dřevěných matric, k jejichž výrobě používali Burjati jak měkké, tak tvrdé dřevo. Výběr dřeva se prováděl podle určitých pravidel a začínal na jaře. Aninští Burjati vysílali zvláštní karavany velbloudů pro nejkvalitnější dřevo k břehům Amuru, které nejprve očistili a vysušili na slunci. Matrice zhotovovali jak mniši – profesionální tiskaři, tak laici – najatí řemeslníci znalí mongolského a tibetského písma. Produktivita práce tiskaře, kterého nazývali *baršin* (z tibetského slova paršing /*par-šing*/, tiskárna; další burjatský termín pro tiskaře je *ejen-lama*), nezávisela ani tak na jeho umění, dovednostech a zkušenostech, ale především na kvalitě použitého dřeva a stupni jeho opracování. Dodnes žádný badatel neobjevil dokumenty, které by přesně určily dobu vzniku typografických dílen v burjatských klášterech. Je tomu tak zřejmě proto, že ruské úřady nerady povolovaly zřizování buddhistických tiskáren a typografických dílen, které tak vznikaly bez patřičných povolení. Po několik desetiletí byly vlastně ilegální.

První doklady o rozvinuté typografii pocházejí z roku 1877, kdy bývalý episkop selenginské pravoslavné patriarchie napsal udání carské policii, že v Cugolském klášteře existuje nepovolené učiliště pro přípravu lamů-tiskařů. Roku 1880 bylo vybraným burjatským klášterům, Cugolskému, Aninskému a dalším, povoleno na základě žádosti bandido chambolamy zhotovovat knihy tradiční tibetskou metodou, tj. tiskem z dřevěných matric. V roce 1899 vyšel mongolsky katalog tisků (tib. karčhag /*dkar-čhag*/, bur. *garčak*) Aninského kláštera, kde se uvádí na sto názvů knih majících původ právě v tomto klášteře. Budova tiskárny (bur. *baraj sume*) byla umístěna severozápadně od hlavního chrámu. Podle R. B. Migžitova stála před budovou první školy náboženské filozofie čhöra, nedaleko klášterní kuchyně, která se zachovala dodnes. Byla to nevelká dřevěná budova bez ozdob, prakticky se nelišící od obyčejného mnišského domu. Spolu s ostatními byla na

204 Viz *ibid*., s. 76-83.

konci třicátých let 20. století rozebrána a odvezena pryč, pravděpodobně do Chorinska.[205]

Domy mnichů

Aninský klášter představoval komplex sestávající jak ze sakrálních a kultovních staveb, tak z ohrazených domů mnichů s různými hospodářskými stavbami. Byly to výhradně dřevěné sroubené domy, zpravidla o dvou místnostech, jen bohatší mniši měli tři místnosti. Mnich využíval většinou jen jeden pokoj, v druhém žil zpravidla jeho žák nebo jiný chudý mnich. Interiér srubu býval velmi prostý, v rohu naproti vchodu do místnosti stál stolek se soškami a obrazy buddhistických božstev. Dále zde byla postel s jedním či dvěma polštáři a dvě tři sedačky. Někteří mniši žili v obyčejných burjatských plstěných jurtách. N. Kirilov uvádí:

> Domy mnichů se nacházejí vně klášterní zdi a jsou většinou na západě a východě, velmi málo jich je na severu a žádné na jihu. Burjati mají často domky v ruském stylu, ale bez stolů a židlí (toto evropské vybavení se vyskytuje pouze v pár hostinských domech, pro činovníky). Mnozí bohatí mniši si stavějí pět až šest domků, přičemž svůj dvůr rozdělují na několik částí vnitřními závorami, podle čínské módy, vyjadřujíce tak zvláštní váženost hospodáře. Mnozí nestátní lamové se bojí bydlet u samotného kláštera nastálo, a mají zde proto jen dočasný byt a své jurty stavějí ve vzdálenosti pěti verst. Okolo obydlí mnichů, v ulusech, na vyvýšených místech, neustále šelestí barevné vlaječky (bur. *darcag*) s mystickými texty a s vyobrazením větrného koně, pegasa. Vítr jimi třepotá a ochraňuje tak všechny živé tvory od vlivu nečistých sil. Podle zvyku nesmí do vzdálenosti asi jedné a půl versty od kláštera, tedy v okruhu slyšitelnosti lidského hlasu, přespávat žena.[206]

Počet mnišských srubů a jurt v komplexu Aninského kláštera byl velký. V roce 1909 činil asi tři sta domků pro pět set mnichů, stovku chuvaraků a osmdesát osm putujících mnichů, celkem asi tisíc obyvatel, včetně ruských, čínských a židovských kupců a několika burjatských řemeslníků. V roce 1914 se zde nacházelo 3611 mužů a 4284 žen, celkem tedy v Aninském klášteře tehdy žilo 7895 stálých obyvatel. Bylo zde dvacet samostatných dvorů, sto padesát domů v ruském stylu, padesát buddhistických staveb, množství jurt, ambarů a třicet devět stodol, celkem 289 budov v osmdesáti ohradách. Dům představeného kláštera byl velký, o půdorysu asi deset krát deset metrů, všechny domy byly v ruském stylu, některé, patřící mnichům tantrikům a lékařům, byly i patrové.[207] Oficiální sčítání uvádí i třináct

---

205 Viz *ibid*., s. 72-75; údaje o katalozích aninských tisků viz Ž. Ch. Garmajeva, „Opisanije mongol'skich katalogov ksilografov Aninskogo dacana v sobranijach mongol'skogo fonda OPP IMBiT SO RAN", in: Cymžit P. Vančikova (ed.), *Kultura Central'noj Azii: Pisměnnyje istočniki, vypusk 4,* Ulan-Ude: Izdatěl'stvo BNC 2000, s. 122-135.

206 Citováno podle S. V. Bašančejev – A. Molojev – D. C. Cyrenžapova, *Pamjatnik istorii i architektury*..., s. 81.

207 Viz *ibid*., s. 82-83.

státních lamů, šedesát nestátních chuvaraků nad čtrnáct let a patnáct mladších chuvaraků.

Do počátku devadesátých let 20. století se nedochoval ani jeden mnišský dům. Ve třicátých letech si je rozebraly místní kolchozy, v roce 1937 zde již nežil ani jeden mnich.

Stúpy a modlitební válce

Stúpa je zpravidla kruhovitá stavba sestávající po vzoru pamětní mohyly či hrobu Buddhy Šákjamuniho z kupole a vertikálně protažené špičky. Primárně vlastně plní funkci relikviáře. V Burjatsku se stúpy stavěly a dodnes stavějí také na památku různých událostí, nebo jako pomníky významným osobnostem. Obecně stúpa představuje trojrozměrný model mandaly. Podle A. Barannikova měly stúpy v Burjatsku i magický a ochranný význam, bránily teritorium kláštera před působením nečistých sil. Každý klášter měl větší či menší počet stúp, v Aninském klášteře jich bylo na přelomu 19. a 20. století dvacet pět, čtyři stály na čtyřech světových stranách mimo hranice kláštera.

Všechny čtyři stúpy vznikly v souvislosti s budováním Aninského kláštera, ale o jejich zřízení neexistují žádné doklady. S. V. Bašančejev, A. Molojev a D. C. Cyrenžapova předpokládají, že se tyto dokumenty pravděpodobně nacházely v archívu Aninského kláštera, neboť na výstavbu stúpy bylo potřeba povolení ruského gubernátora.

Je pozoruhodné, že obyvatelstvo vesnice Uldurgy v Jeravinském ajmaku obnovilo v roce 1986 tři stúpy, které byly v době represálií značně poškozeny. Tyto stúpy stály na sever od hlavního chrámu a podle slov R. B. Migžitova jsou zasvěceny hodnostářům jménem Da Rimpoče, Chajdap Rimpoče a Žalsab Rimpoče. Stúpa stojící severovýchodně od hlavního chrámu byla postavena v roce 1811 na místě budovy prvního dřevěného hlavního chrámu. Na východní straně od nynějšího hlavního chrámu byla v době ruskojaponské války (1905) postavena stúpa nazvaná *Zugdul mamžilma*. V časech válek se stúpy tohoto typu v burjatských klášterech stavěly dosti hojně, například v Tamčinském (Gusinoozerském), Aginském, Cugolském a Egitském klášteře. Ze stúpy *Zugdul mamžilma* se však do dnešních dnů dochovaly už jenom základy. Její zvláštností bylo, že stála na čtyřech sloupech a bylo možné pod ní projet na koni. Protože byla postavena za války, byly do jejích základů uloženy zbraně. Obdobně postupovali mniši i v Cugolském a Aginském klášteře.

Čtvrtá stúpa stojící v rohu měla podle R. B. Migžitova čistě ochranný význam. Na severní straně komplexu obnovili obyvatelé Uldurgy dalších

devět stúp. Doklady o jejich původu nebyly zatím objeveny. R. B. Migžitov dále uvádí, že přední stúpa byla postavena na počest představeného, prvního širétuje Aninského kláštera a osm zbývajících na počest následujících představených. Podle názoru S. V. Bašančejeva, A. Molojeva a D. C. Cyrenžapovy to však neodpovídá skutečnosti, neboť Aninský klášter měl celkem čtrnáct širétujů. Kromě uvedených byly stúpy také na severozápadní straně klášterního komplexu. Celkem se jich zde nacházelo dvacet šest a většina z nich již byla na počátku devadesátých let 20. století obnovena. Po jejich restauraci je posvětil sám burjatský bandido chambolama Munko Cybikov, bývalý mnich Aninského kláštera. Pokud se týče stúp, byl Aninský klášter ze všech burjatských klášterů nejbohatší. Většina z nich se zachovala, což je vpravdě unikátní záležitost.[208]

Klášterní areál doplňovaly stojany s modlitebními válci, jejichž původ je v Tibetu, kde byly stavěny u stúp a bubeníci u nich bubnovali a vysílali k nebi nesčetné modlitby. Modlitební válec či mlýnek (bur. *churde*, resp. *mánijn churde*) je zpravidla osmihranný nebo kruhovitý cylindr, jehož průměr a výška se pohybuje od desítek centimetrů až po dva metry. Uvnitř válce jsou uloženy tisíce lístků s napsanými mantrami v tibetštině, případně v sanskrtu. Jedno otočení modlitebního válce představuje přečtení všech vložených manter. Alexej M. Pozdnějev uvádí vyprávění mnicha Čojdona, které vysvětluje původ modlitebních válců. V Tibetu stávaly před chrámy desky, na kterých byly napsány modlitby, jež se v chrámu četly. Byly určeny těm, kdo neuměli modlitby zpaměti. Vzhledem k narůstajícímu počtu věřících u velkých chrámů nebylo schůdné, aby věřící tyto desky obcházeli, a proto byly vloženy do otočných schránek – modlitebních válců. Modlitební válce současně sloužily i jako hraniční kameny vyznačující vnitřní prostor kláštera, kde se musela dodržovat přísná pravidla, jako například zákaz zabíjení živého, požívání alkoholu atp. Současně platilo, že zde nesměly přespávat ženy, přičemž výjimky uděloval pouze představený kláštera. Podle A. M. Pozdnějeva modlitební válce také označovaly rituálně očištěnou zemi.[209]

Ve všech buddhistických sakrálních a kultovních stavbách se věřící při rituálním obcházení předmětu kultu, cirkumambulanci, pohybují pouze v jednom směru tak, aby předmět uctívání zůstával vždy po pravé ruce. Platilo to i pro modlitební válce. Věřící procházeli okolo stavby či modlitebního válce zpravidla třikrát. Při tom odříkávali mantru *Óm mani padme húm*. Teritorium Aninského kláštera vytyčoval velký a malý okruh modli-

208 Viz *ibid*., s. 86-90.
209 Viz *ibid*., s. 91-93.

tebních válců o obvodu dvou a pěti kilometrů. Malý okruh obtáčel vnitřní klášterní území, vnější okruh pak zahrnoval „velké území kláštera". Vedle modlitebních válců na vnějším a vnitřním kruhu byly v klášterním komplexu ještě další modlitební válce v řadě před každým chrámem. Podle R. B. Migžitova jich bylo v Aninském klášteře více než sto. Věřící se snažili „přečíst" všechny modlitby ve válcích, k čemuž sloužil obřad nazývaný burjatsky *goro* (či *koro*) a spočívající v roztočení všech válců na území kláštera.[210]

Rituál obcházení okolo kláštera či chrámu, cirkumambulance, má pro věřící dvojí „očistný" význam. První význam spočívá ve vymezení rituálně čistého území, druhý ve vytváření ochranné zóny v mysli věřícího. Jedná se o takový stav mysli, kdy nemohou působit různé nečisté síly, démoni atp. Stav očištěné mysli nevzniká jen cirkumambulancí a otáčením modlitebních válců, nýbrž také poskytováním drobných obětin během obřadu a opakováním manter, především *Óm mani padme húm*.

19. Aginský klášter

Aginský klášter byl založen v letech 1811-1816.[211] Podle úředně stanovené kvóty měl k 15. květnu 1853 kromě představeného devatenáct mnichů (gelongů a gecchulů) a jednoho chuvaraka, celkem tedy dvacet jedna schválených „státních lamů". Podle oficiální statistiky z padesátých let 19. století klášterní okrsek čítal 10612 příslušných věřících.[212] Klášterní komplex se nacházel poblíž města Aginskoje u řeky Aga v Aginském burjatském autonomním okruhu, který dnes leží mimo území Burjatské republiky v Čitské oblasti Ruské federace.

K založení kláštera se váže pověst o tom, jak na počátku 19. století přišlo devět chorinských burjatských rodů do oblasti aginských stepí, kde si také v roce 1811 v nížinách okolo řeky Agy založili klášter. Jeho vznik je například zmiňován v anonymní burjatské kronice.[213] V kronice Tuguldera Tobyna z roku 1863, sepsané na základě historických zápisů aginských letopisců z let 1843-1845, jsou poměrně podrobně zachyceny okolnosti vzniku prvního aginského chrámu a kláštera:

> V roce 1811 přijel do Agy se svým průvodem chorinský vrchní tajša Galsan Mardajn a povzbudil nadšení ke stavbě kamenného kláštera na místě zvaném Aga. Společně se

210 Viz *ibid*., s. 95.

211 Galina R. Galdanova et al., *Lamaizm v Burjatii...*, s. 44, viz též V. Vaškevič, *Lamaity v Vostočnoj Sibiri...,* s. 143.

212 V. Vaškevič, *Lamaity v Vostočnoj Sibiri...,* s. 143.

213 Bidija D. Dandaron, „Iz istorii burjatskich dacanov: Burjatskaja istoričeskaja chronika", *Garuda* 2/2-3, 1993, s. 37-40.

zajsanem, titulárním radou Unaganajem a dalšími činovníky, sajty, učinili v této věci prohlášení. Na dřevěnou tyč přivázali khatag [tib., */kha-btags/*, bur. *chadak*, obřadní šál či šerpa], vetknuli ji do země a slavnostně vyhlásili, že na tomto místě bude postaven chrám. A tak se i stalo a ještě téhož roku zde byly položeny základy budoucího chrámu… V roce 1816 byl chrám dostavěn a pozvali do něj lamu Rinčina, představeného Selenginského kláštera, který ho vysvětil a dal mu tibetské jméno Tašilhündubling (*/Bkra-šis-lhun-grub-gling/*, bur. *Daši Lhundubling*). V době slavností se okolo chrámu shromáždilo množství aginských boháčů, postavili si zde více než šedesát jurt, sto třicet mnichů četlo posvátné texty a dostavil se sem i hlavní chorinský tajša Dempil Galsanaj, druhý tajša Badma Pavlaj, čtvrtý tajša Žigžid Dambadugarov, jakož i množství sajtů s doprovodem. Kromě nich se na místě shromáždilo více než tři tisíce lidí. Radostný svátek probíhal po dva dny.[214]

Z literatury jsou známy nejméně dvě podoby tibetského jména kláštera. První jméno zní Tašilhündubling (*/Bkra-šis-lhun-grub-gling/*, což je možné volně přeložit jako „Místo zázračného /spontánně vzniklého, nadpřirozeného/ štěstí“),[215] druhé pak Dečhenlhündubling (*/Bde-čhen-lhun-grub-gling/*, což je možné volně přeložit jako „Místo množství /hromady/ velkého blaženství“).[216]

Náboženským ochráncem Aginského kláštera je Mahákála. Původní hlavní chrám Aginského kláštera byl dedikován buddhovi Amitábhovi, zatímco nový hlavní chrám je zasvěcen Buddhovi Šákjamunimu. Vedle těchto dvou chrámů zde byly ještě další menší chrámy, modlitebny a sídla škol, většinou budovy dedikované postavám tibetského a mongolského buddhistického panteonu, a nesoucí proto jejich jména. Chrámy nesly burjatská jména následujících božstev: (1) *Ajúši* (skrt. buddha Amitábha, tib. Öpagme /‘*Od-dpag-med/*) – bývalý hlavní chrám kláštera; (2) *Demčok* (skrt. Samvara, tib. Demčhog /*Bde-mčhog/*); (3) *Otoči* (skrt. buddha Bhaišadžjaguru, tib. Mänla /*Sman-bla/*); (4) *Gunrik* (skrt. Sarvavid, tib. Künrig /*Kun-rigs/*, doslova „Vševědoucí“); (5) *Majdar* (skrt. Maitréja, tib. Čhampa /*Bjams-pa/*) a (6) *Arjábala* (skrt. Avalókitéšvara, tib. Čänräzig /*Spjan-ras-gzigs/*). V posledních čtyřech chrámech sídlily i všechny čtyři školy, dacchangy, Aginského kláštera. Klášter se také proslavil tím, že zde v letech 1811-1911 nepřetržitě probíhal ve speciálním chrámu (bur. *Munke máni sume*) tzv. stoletý obřad, nazývaný též *Arjábalyn butél*.

214 Tugulder Tobyn, „Prošlaja istorija chorinskich i aginskich burjat“, in: Širab B. Čimitdoržijev – Cymžit P. Vančikova (eds.), *Burjatskije letopisi*, Ulan-Ude: Kurumkanskaja tipografija 1995, s. 22-23; viz též Galina R. Galdanova, „Čedege Samdanov o lamaizme aginskich burjat“, in: Cymžit P. Vančikova (ed.), *Kultura Centra'lnoj Azii: Pis'měnnyje istočniki*, vypusk 4, Ulan-Ude: Izdatěl'stvo BNC 1997, s. 101-110.

215 C.-B. Badmažapov, *Buddijskaja živopis Burjatii: Iz fondov Muzeja istorii Burjatii im. M. N. Changalova*, Ulan-Ude: Njutag 1995.

216 Anonymus, *Aginskij dacan,* Sankt-Petěrburg: Dacan Gunzečojnej 1995, s. 5.

Na přelomu 19. a 20. století obýval klášter více než jeden tisíc mnichů.[217] Aginský klášter navštívila v roce 1923 také Zabajkalská expedice Ruského muzea pod vedením A. P. Barannikova. Ve zprávě uvádí, že:

> …v roce 1923 zde bylo dvacet jedna státních lamů a více než jeden tisíc ostatních lamů… v klášteře se nacházeli i chuvaraci ve věku šesti až sedmi let a učili se společně s ostatními o mnoho staršími žáky a téměř celou dobu pobytu v klášteře věnovali studiu a účasti na churalech. V Aginském klášteře platí zvyk převzatý z kláštera Labrang, totiž že žáci vycházejí ven před budovu a hlasitě zpaměti opakují své tibetské úkoly, přičemž na ně jejich učitelé tajně dohlížejí.[218]

Řád provádění obřadů a edukační systém Aginského kláštera byl tedy ustaven podle vzoru tibetského kláštera Labrang v Amdu.

Aginský klášter patřil mezi nejvýznamnější burjatské buddhistické monastické edukační instituce. V devadesátých letech 19. století byla dokončena výstavba všech čtyř hlavních škol, dacchangů, a klášter tak zahrnoval kompletní sestavu, kterou mohl burjatský monastický edukační systém nabídnout:

1) Školu tibetského buddhistického exoterického učení (cchänňi dacchang), založenou v roce 1861;
2) Školu esoterické nauky (gjü dacchang), založenou v roce 1884;
3) Školu tibetské astrologie (dünkhor dacchang), založenou v roce 1867;
4) Školu tibetské medicíny, (mänpa dacchang), založenou v roce 1884.

Aginský klášter poskytoval vysoké vzdělání ve všech základních buddhistických oborech nejenom adeptům z přilehlé oblasti, ale i ze vzdálenějších míst Zabajkalska. Uvedené monastické školy zde působily od poslední čtvrtiny 19. do poloviny třicátých let 20. století, kdy byl celý klášter násilně sovětskou mocí uzavřen a budovy částečně rozebrány na stavební materiál. Bývalý klášterní komplex potom sloužil světským účelům, například v hlavním chrámu byla umístěna tuberkulózní léčebna. Všechny cenné věci, pokud nebyly na místě okamžitě ukradeny nebo zničeny, byly převezeny do muzeí Moskvy a Leningradu. Podle závěrečné zprávy záchranné expedice do Burjatska v letech 1939-1940, pořádané akademikem O. Ju.

217 Viz Bazar B. Baradijn, „Buddijskije monastyri“, in: *Orient. Al'manach*, vypusk 1, Sankt-Petěrburg 1992, s. 82.

218 A. P. Barannikov, „Zabajkalskije dacany“, *Matěrialy po etnografii*, tom 3, vypusk 1, Leningrad 1926, s. 125 a 133.

Šmidtem z Akademie věd SSSR v Leningradě a vedené E. M. Zalkindem, se v Aginském klášteře výběr neprováděl:

> V klášteře se nalézají následující předměty: postava Maitréji (bur. *Majdar*), vysoká asi dvanáct metrů, se dvěma žáky. Mandala (bur. *mandel*) okrouhlá o průměru dvou metrů, *šangad-raj* – s více než tisícem postav, každá čtyřicet centimentrů, dvacet postav o velikosti asi jednoho metru, rajský strom a další předměty. Zrcadla nenalezena, byla prodána. Osm stúp (bur. *suburgan*), zobrazení božstev, dvě čínské vázy, stély, velké vykuřovadlo, kůň z povozu buddhy Maitréji, kareta a nosítka chambolamy. Vadžra (bur. *očir*), *tabsan*, Kandžur a Tandžur v mongolštině. Asi dvě stovky knih, postavy Bílé Táry (bur. *Cagán Dara*), Avalókitéšvary (bur. *Arjábala*), různé sakrální obrazy, oděvy mnichů, jedenáct kostýmů mistrů camu… Kromě toho se v Čitské oblasti nalézá následující: kamenná postava Bílého starce (bur. *Cagán ubgen)* ve vzdálenosti asi dvacet pět kilometrů od stanice Mogojtuj poblíž Zagulajského kláštera, kameny s inskripcemi z období vlády Čingischána ve vzdálenosti osmdesáti kilometrů od Agy, *Darasun-Akša*, vedle Alchanajských vrat.[219]

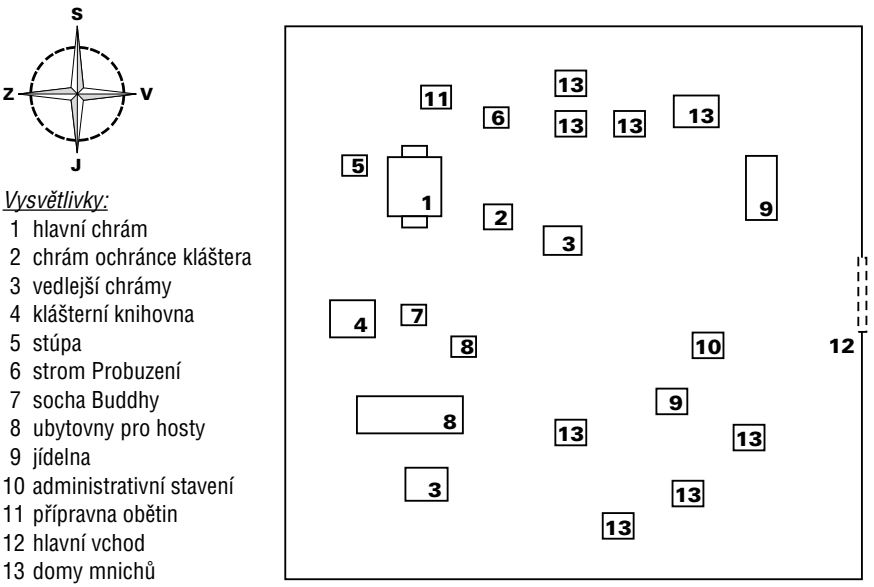

Obr. 46 Schéma Aginského klášterního komplexu. Současný stav.

V létě roku 1930, tedy ještě před likvidací kláštera, navštívil klášterní areál sovětský orientalista N. Poppe, kterého velmi zaujala zdejší tiskárna. Poppe se seznámil s několika významnými aginskými učenými mnichy, kteří tam ještě prodlévali. Konstatoval, že v době jeho návštěvy bylo v klášteře na 300 stálých obyvatel, chuvaraků a lamů.[220]

219 Inessa I. Lomakina, „Sokrovišča burjatskich dacanov", *Pravda Burjatii* 18.10.1991, s. 5.
220 Nicolaus Poppe, *Reminiscences*, Washington: Center for East Asian Studies 1983, s. 98-99.

V roce 1946 byl Aginský klášter znovu formálně otevřen, ale fakticky zahájil činnost až v roce 1960,[221] nebo dokonce až v roce 1970.[222] Hlavní chrám Buddhy Šákjamuniho však klášteru vrácen nebyl, jeho funkci převzal původní hlavní chrám buddhy Amitábhy. V první polovině devadesátých let 20. století v areálu kláštera fungovalo několik chrámů, stále zde pobývalo okolo dvaceti mnichů, totiž lamů a chuvaraků.[223] 14. dalajlama

Obr. 47 Sochy buddhů navrácené Aginskému klášteru v polovině devadesátých let 20. století, nyní umístěné v depozitáři hlavního chrámu. Stav v roce 2000 (fotografie Luboš Bělka).

221 Anonymus, *Aginskij dacan*..., s. 3. Stavební historii Aginského kláštera podrobně studovala Darima S. Žamsujeva (*Aginskije dacany kak pamjatniki istorii i kultury,* Ulan-Ude: Izdatěl'stvo BNC 2000); umělecké památky, zejména sochy a obrazy, které se podařilo po represáliích v třicátých letech zachránit, studoval Lev Gumiljov (*Staroburjatskaja živopis: Istoričeskije sjužety v ikonografii Aginskogo dacana,* Moskva: Iskusstvo 1975).

222 Osobní sdělení A. I. Breslavce (Sankt-Petěrburg, září 1996). Podle něj zde v roce 1976 žilo permanentně deset mnichů, sedm starých a tři mladí. V jeho deníku je uveden i seznam oněch sedmi starých aginských mnichů, kteří získali mišskou ordinaci ještě před násilným uzavřením klášterů v Burjatsku v polovině třicátých let: Babu Batujev; Daba Očirov (nar. 1903); Šojžinima Soktojev (nar. 1907); Širabňima Žalsanov (nar. 1898); Gombo Badmajevič Cybikov (nar. 1901); Lumduk Žamco Cybikov (nar. 1907) a Žamjan Šagdarov (nar. 1909). Viz Alexandr I. Breslavec, *Dněvnik*, Aginskoje-Leningrad 1976, nepublikovaný rukopis, 76 s.

223 Natalya L. Zhukovskaya [Natalija L. Žukovskaja], „Buddhism and Problems of National and Cultural Resurrection of the Buryat Nation", *Central Asian Survey* 11/2, 1992, s. 29-30.

Tändzin Gjamccho navštívil tento klášter v létě roku 1991.[224] V té době byl představeným kláštera Zolto Žigžitov, později Cyren Dondukbajev.[225]

Aginský burjatský buddhistický institut (ABBI)

Nový impuls k činnosti kláštera přišel v roce 1993, kdy zde byla znovu otevřena škola tibetské medicíny, která se v roce 1994 transformovala ve filiálku Institutu tibetské medicíny a astrologie v Dharamsale (Indie). Vznikl tak Aginský burjatský buddhistický institut (rus. *Aginskij burjatskij buddijskij institut*, ABBI). V polovině devadesátých let 20. století měl Aginský klášter okolo čtyřiceti stálých mnichů s různým stupněm ordinace.[226] ABBI zahájil činnost výukou 24 studentů poté, co přijeli tibetští učitelé z Indie a také učitel tibetské medicíny z Číny. V roce 2000 v ABBI studovalo 97 posluchačů na dvou fakultách. Na lékařské fakultě to byly čtyři skupiny, z nichž se dvě zaměřily na indicko-tibetskou medicínu a dvě na mongolsko-tibetskou medicínu, dohromady 54 studentů. Na filozofické fakultě studovali 43 studenti ve třech skupinách. Výuka je čtyřletá a po jejím úspěšném zakončení studenti obdrží „vnitřněkonfesní diplom". Podle vlastního přání složilo první mnišské sliby 22 studentů a stalo se chuvaraky, ordinaci bylo možné získat v druhém ročníku. Všichni studenti-chuvaraci žili v klášteře, ostatní laičtí studenti si bydlení zajišťovali sami mimo klášter. V ABBI studovali zájemci ze všech regionů Společenství nezávislých států, kde je buddhismus rozšířen (Burjatsko, Tuva, Altaj, Kalmycko).

Činnost ABBI byla z převážné míry financována státem, částečně též z rozpočtu Aginského burjatského autonomního okruhu. Asi 30 procent platu učitelů představovaly mimorozpočtové prostředky z fondu Aginského kláštera a finanční dary různých sponzorů.

Kromě řádných (denních) studentů, složilo pět mnichů Aginského kláštera a šest mnichů z jiných burjatských klášterů zkoušky v rámci dálkového (externího) studia. Deset učitelů ABBI bylo zaměstnáno na plný úvazek, zbývající na úvazek částečný, tito externí učitelé byli především mniši. V akademickém roce 1996-1997 fungovala škola v „experimentálním režimu" jako škola tibetské medicíny. V ABBI studovalo ve čtyřech studijních skupinách 45 studentů dva studijní obory: „Tibetská medicína" a „Buddhistická filozofie".

V roce 2000 obor „Tibetská medicína" (skupiny č. 11 a 41) studovalo celkem 13 studentů. Ve čtvrtém ročníku byla skupina č. 41 s pěti studenty,

224 I. Tugutov I., „Prazdničnyj vizit", *Nauka i religija* 32/11, 1991, s. 6-7.

225 K. Boldochonov – Ch. Raldin, „V aginskoj stěpi", *Buddizm* 1/1, 1992, s. 12.

226 Anonymus, *Aginskij dacan*..., s. 6.

kteří navštěvovali kurz *Durven Undes*, vedený Žambalem Dašicyrenem z Vnitřního Mongolska (Čínská lidová republika). V současné době pokračuje ve studiu jeden z absolventů na Institutu tibetské medicíny a astrologie v Dharamsale, dva na lékařské fakultě v Čitě (Ruská federace) a zbývající dva připravují činnost Vědecké stanice institutu v rámci nevládní neziskové organizace „Dobroje Solnce".

Obor „Buddhistická filozofie" (skupiny č. 12 a 42) ve stejném roce studovalo celkem 32 studentů. Ve čtvrtém ročníku byla skupina č. 42 s osmi studenty, kteří absolvovali čtyřletý kurz *Sogšen* (technika čtení súter) a úvodní kurz buddhistické filozofie, vyučovaný tibetským učitelem lharampou geše Dönamem. V rámci programu studentských výměn mezi buddhistickými instituty navštěvovali aginští studenti Ivolginský klášter, kde se s úspěchem zúčastňovali filozofických disputací. V srpnu až říjnu 2000 absolvovalo sedm studentů ABBI tříměsíční stáž v buddhistických centrech v Ulánbátaru a dva absolventi odcestovali na dlouhodobou stáž do kláštera Gomang v jižní Indii.

V roce 2000 působilo pět absolventů ABBI v Aginském klášteře, po jednom v Zugalajském a Guninském klášteře, jeden absolvent byl vyslán do Usť-odrynského burjatského autonomního okruhu. Studium na ABBI nebylo bez problémů, jak o tom svědčí zpráva o činnosti ABBI, kde se uvádí:

> Na počátku akademického roku 1997-1998 zahájilo studium ve třech skupinách celkem 42 studentů, na konci jich zůstalo 23. Odešlo tedy 19 studentů, z medicínské skupiny to bylo 8 studentů a z filozofické skupiny 11 studentů. Za hlavní příčinu vysokého odchodu studentů z ABBI lze za prvé označit skutečnost, že ke studiu byli přijati všichni zájemci, z nichž mnozí se nedokázali s vysokými nároky školy vyspořádat, a za druhé pak zdržení v příjezdu indického učitele, v důsledku čehož se nemohl naplnit výukový program v tibetské medicíně. Třetím důvodem je skutečnost, že do studia jsou někdy přijímáni studenti z buddhistických center v Rusku (Kalmycko, Altaj, Tuva, Burjatsko a Sankt-Petěrburg), kteří neznají burjatštinu. Studenti lékařské fakulty navíc nemají k dispozici ubytovnu. Zřejmě bude nevyhnutelné otevřít přípravný kurz výuky tibetštiny, burjatštiny, angličtiny, čínštiny a staromongolského písma.[227]

Chrámy Aginského kláštera

Chrám Buddhy Šákjamuniho

V šedesátých letech 19. století byla zahájena stavba nové třípodlažní budovy hlavního chrámu, který byl dedikován Buddhovi Šákjamunimu (bur. *Šigemunijn sume*). Portál na jižní straně budovy byl opatřen šesti sloupy,

227 Údaje o ABBI převzaty z Munko Bazarov, *Aginskij dacan v 2000 godu*, Aginskoje 2000, nepublikovaný rukopis dílčí grantové zprávy, 28 s.

přičemž do vlastního kamenného chrámu se vstupovalo třemi bohatě vyřezávanými dveřmi. Půdorys chrámu je téměř čtvercový, 30,00 x 25,80 m. Hlavní chrámová místnost je členěna pěti řadami sloupů s celkem dvaceti pěti sloupy. V prvním poschodí je druhá chrámová místnost a v druhém poschodí pak galerie se sloupky, kde se nacházel chrámový prostor pro zobrazení božstev gönkhang (tib., /*mgon-khang*/, bur. *gonkan*). Okolí hlavního chrámu je osázeno stromy. Hlavní chrám tvoří přirozený střed celého klášterního komplexu. Stavbu z kamene provedli místní lidé, jednalo se

Obr. 48 Chrám Buddhy Šákjamuniho Aginského kláštera, pohled z jihovýchodu. Stav v roce 2000 (fotografie Luboš Bělka).

o jeden z mála kamenných chrámů v Burjatsku. Od poloviny devadesátých let 20. století zde probíhá stavební rekonstrukce, chrám je proto nečinný.

Chrám buddhy Amitábhy

Původní hlavní chrám změnil po výstavbě nového hlavního chrámu funkci a stal se chrámem buddhy Amitábhy. Jednoposchoďová budova chrámu byla postavena z kamene, přičemž jeho původní střecha byla typicky ruská, bez pozvednutých rohů. Zjevná podoba s pravoslavným kostelem se aginským buddhistům nezamlouvala, a proto byla střecha koncem 19. století sejmuta a nahrazena novou. Chrám tak získal více „čínský“ vzhled. V souvislosti se změnou funkce byly do chrámu nově umístěny plastické modely západního ráje buddhy Amitábhy Sukhávatí a model východního

ráje budoucího buddhy Maitréji Tušita. Během rekonstrukce nového hlavního chrámu (tj. chrámu Buddhy Šakjamuniho) plní jeho funkci opět Amitábhův chrám.

Obr. 49 Nynější hlavní chrám Aginského kláštera – chrám buddhy Amitábhy, pohled z jihu; na schodech stojí jeho tehdejší představený Žambaldorži Gombojev. Rok 1978 (fotografie A. I. Breslavec).

Chrám budoucího buddhy Maitréji

Významnou stavbu klášterního areálu představoval chrám budoucího buddhy Maitréji (bur. *Majdarin sume*). Byla v něm umístěna asi dvanáct metrů (70 loktů) vysoká bronzová socha budoucího buddhy Maitréji se dvěma učedníky. Budova byla koncem třicátých let zničena a v roce 1992 byla zahájena výstavba nové dvouposchoďové budovy Maitréjova chrámu.[228] Části sochy byly na počátku devadesátých let klášteru navráceny z Sankt-

228 Anonymus, *Aginskij dacan*..., s. 3.

Petěrburgu, Maitréjova poškozená bronzová tvář se nyní nachází v depozitáři klášterní knihovny.

V klášterním komplexu Aginského kláštera se pravděpodobně od počátku 20. století nacházel i chrám Zelené Táry, není však jasné kde.[229]

Chrám ochránce kláštera

K významným stavbám klášterního areálu také patří chrám dedikovaný ochránci kláštera (bur. *sume Žamsaran*). V jeho interiéru se nachází velké zobrazení dharmapály Mahákály, tantrického ochránce Aginského kláštera.

Obr. 50 Nynější hlavní chrám Aginského kláštera – chrám buddhy Amitábhy, pohled z jihozápadu; v popředí socha Buddhy.
Stav v roce 2000 (fotografie Luboš Bělka).

Školská zařízení (dacchangy)

Škola exoterické nauky (cchänňi dacchang)

Ostatní stavby klášterního komplexu vesměs sloužily klášterním školám. Mezi nejvýznamnější počiny, kterými klášter vstoupil do historie, pat-

229 *Ibid.*, s. 3.

řilo otevření filozofické školy, cchänňi dacchcang (bur. *čojra dugan, cannid dacan*) v roce 1861. Škola náboženské filozofie byla původně umístěná ve starém hlavním chrámu, záhy se však přestěhovala do nové budovy, která byla za tímto účelem speciálně postavena.

Chrám školy tibetské medicíny

V roce 1884 byla v Aginském klášteře ustavena medicínská škola s šedesáti zkušenými mnichy-lékaři, amčhilamy. V druhé polovině 19. století působil v Aginském klášteře známý lékař Cultim Badmajev, který se narodil v Tabtanaji, nedaleko posvátné hory Alchanaj. V roce 1853 byl ruskými úřady pozván do Čity, aby zde napomáhal při likvidaci tyfové epidemie.

Obr. 51 Skupina burjatských mnichů (mezi nimi je i mladý lama Širabňima Žalsanov z Aginského kláštera), pozvaná do Leningradského buddhistického chrámu Agvanem Doržijevem. Fotografie před chrámem, 1930 (z archívu A. I. Breslavce).

Jeho působení zde bylo natolik úspěšné, že byl v roce 1857 pozván do Petrohradu, kde začal působit jako první „tibetský" lékař. Jeho léčebná praxe měla značný ohlas, a to i v nejvyšších kruzích; léčení příslušníků carské rodiny a vysoké šlechty mu umožnil zvláštní dekret cara Alexandra II. Cultim Badmajev konvertoval k ruskému pravoslaví a přijal jméno Alexandr Alexandrovič Badmajev. Jeho mladší bratr Žamcaran (Pjotr) Badmajev

(1842-1920) absolvoval gymnázium v Irkutsku a v roce 1871 přijel do Petrohradu, aby zde zahájil studia orientalistiky na místní universitě. Věnoval se však především praxi a teorii tibetské medicíny, čemuž ho učil jeho starší bratr. Po vzoru bratra přijal také pravoslaví a změnil jméno na Pjotr Alexandrovič Badmajev. V letech 1898-1903 publikoval Pjotr A. Badmajev řadu prací, a to jak původních, tak překladových. Mimo jiné přeložil a komentoval i první dva díly tibetského medicínského traktátu Gjü-ži.

Obr. 52 Lama Širabňima Žalsanov (uprostřed v čepici) v doprovodu mnichů a laiků v Aginském klášteře, svátek budoucího buddhy Maitréji. Léto 1986 (fotografie A. I. Breslavec).

P. Badmajev patřil mezi nejznámější a nejúspěšnější Burjaty v Rusku, sehrál dokonce jistou roli v zákulisních záležitostech carského dvora, spojených s postavou Grigorije J. Rasputina (1864/1872-1916); byl úspěšným podnikatelem v Zabajkalsku.[230]

230 Viz např. E. Bazaron, *Očerki tibetskoj mediciny,* Ulan-Ude: Burjatskoje knižnoje izdatěl'stvo 1987, s. 22-24; viz též T. I. Grekova, „*Džud-Ši* v perevodě P. A. Badmajeva", in: B. S. Gusev, *Moj děd Žamsaran Badmajev*, Moskva: Russkaja kniga 1995, s. 107-115; T. I. Grekova, *Tibetskaja medicina v Rossii: Istorija v sud'bach i licach*, Sankt-Petěrburg: Aton 1998; Širab B. Čimitdoržijev – Taras M. Michajlov, *Vydajuščijesja burjatskije dějatěli XVII – načalo XX vv.*, vypusk 1, Ulan-Ude: Belig 1994, s. 58-62.

231 Viz Bidija D. Dandaron, „Aginskij monastyr – dacan", *Garuda* 3/2, 1994, s. 44-45; viz též Širab B. Čimitdoržijev – Taras M. Michajlov, *Vydajuščijesja burjatskije dějatěli*..., s. 31-34.

Chrám astrologické školy

V roce 1867 sepsal představený kláštera Galsanžimba Tuguldurov traktát o astronomii a založil astrologickou školu.[231] Škola (bur. *zurchaj*) se nacházela v chrámu dedikovaném božstvu Kálačakra. V klášteře se také pravidelně pořádal rituální tanec čham, burjatsky nazývaný *Dujnchor cam.*[232] V Aginském klášteře se nacházely dva chrámy dedikované Kálačakrovi. Zmíněná astrologická škola se nacházela v budově umístěné za vnitřní klášterní zdí okolo hlavního chrámu, v jihovýchodní části komplexu.

Chrám tantrické školy

Škola tantrických studií byla zřízena v roce 1884 [233] a byla umístěna ve zvláštním chrámu (bur. *džud sume*).

Obr. 53 Tantrický chrám Aginského kláštera, pohled ze západu. Stav v roce 2000 (fotografie Luboš Bělka).

Klášterní tiskárna

Aginský klášter je známý zejména díky své xylografické dílně, založené v roce 1816.[234] Aginská tiskárna byla mezi burjatskými kláštery největší a měla k dispozici vzácnou kolekci 47 525 dřevěných deskových matric s tibetskými a staromongolskými texty, ilustracemi a kultovními obrazy. Publikovaly se zde práce z oblasti filozofie, medicíny, astrologie, logiky

232 Galina R. Galdanova et al., *Lamaizm v Burjatii...*, s. 216.

233 Anonymus, *Aginskij dacan...*, s. 4.

234 Josef Kolmaš, „Po stopách G. C. Cybikova v Zabajkalsku“, *Nový Orient* 44/2, 1989, s. 53-55.

a věrouky, ale i populární náboženské spisky, slovníky, didaktická literatura aj. Aginská tiskárna či typografická dílna tedy patřila mezi přední zabajkalské buddhistické tiskárny, kterých bylo koncem 19. století celkem dvacet devět.

Klášterní tiskárny vydávaly seznamy vlastních publikací, karčhagy, které jsou dnes cennou pomůckou při zjišťování polygrafické produkce v Burjatsku. Jak uvádí G. R. Galdanova, v polovině osmdesátých let 20. století jich měli burjatští badatelé k dispozici poměrně málo. Většina z nich vzala za své při násilné likvidaci burjatských klášterů v polovině třicátých let 20. století. Z Aginského kláštera se uchoval jak seznam dřevěných tiskařských matric, tak i dva soupisy prací v mongolštině. První je z roku 1868, druhý z roku 1892,[235] takže informace o vydavatelských aktivitách xylografické dílny jsou oproti jiným burjatským klášterním tiskárnám relativně bohaté.

Koncem padesátých let 20. století připravil Bidija D. Dandaron slovníkové heslo „Aginský klášter" pro buddhistickou encyklopedii vydávanou na Šrí Lance.[236] V textu uvádí přehled vybraných prací, které byly v této tiskárně publikovány. Jednalo se především o práce klasických buddhistických autorů, jako byli Congkhapa, Vasubandhu, Ngawang Taši, Könčhog Tänpa Dönme, Sönam Gjamccho, ale i burjatských autorů, k nimž patřili Rinčin Nomtojev, Galsanžimba Tuguldurov, Danzan Žarbajev.

Tuguldurovův slovník z let 1857-1872 byl prvním tibetsko-mongolským slovníkem buddhistických termínů publikovaným na území Burjatska.[237]

Stúpy

Nejvýznamnější stúpy jsou spojeny s důležitými událostmi a osobnostmi z dějin Aginského kláštera. Stúpa sanghy nazývaná burjatsky *Gendunšodon* (tib. gendün čhörten /*dge-'dun mčhod-rten*/) byla dedikována buddhistickému společenství, obci mnichů a laiků. V roce 1930 ji pravděpodobně slavnostně konsekroval Agvan Doržijev.[238] Stúpa byla v třicátých letech v souvislosti s násilným uzavřením kláštera zničena. Podle informací z Aginského kláštera se v polovině devadesátých let připravovalo postavení její

235 Galina R. Galdanova et al., *Lamaizm v Burjatii...*, s. 75.

236 Bidija D. Dandaron, „Aga Monastery", in: G. P. Malalasekera (ed.), *Encyclopaedia of Buddhism,* volume I, Colombo: Government of Ceylon Printing Office 1963, s. 249-250.

237 Tibetský název Tuguldurovova slovníku zní Dajig mingdön salwä dönme /*Brda-jig mingdon gsal-ba'i sgron-me*/. Blíže viz R. E. Pubajev, „Tibetsko-mongol'skij slovar aginskogo burjata Chuacajskogo roda Galsan-Žimba Tuguldurova", in: *Matěrialy po istorii i filologii Central'noj Azii*, vypusk 2, *Trudy BKNII*, vypusk 16, Ulan-Ude: BKNII 1965, s. 228-233.

238 John Snelling, *Buddhism in Russia: The Story of Agvan Dorzhiev, Lhasa's Emissary to the Tsar*, Shaftesbury, Dorset: Element 1993, s. 239.

repliky. V klášterním komplexu se zřejmě nacházela i stúpa dedikovaná Buddhovi Šákjamunimu,[239] anebo byla totožná se stúpou sanghy.

Jedna z pamětních stúp byla dedikována význačnému lamovi Galsanžimbovi Tuguldurovovi, který byl v letech 1850-1860 v pořadí již pátým

Obr. 54 Sedmý představený Aginského kláštera Lubsandorži (Doržižigmid) Danžinov (zemř. 1899). Reprodukce obrazu burjatského malíře Osora Budajeva (1886-1937).

představeným Aginského kláštera a zasloužil se o zřízení školy tibetského buddhistického exoterického učení cchänňi.

Jiná pamětní stúpa byla dedikována dalšímu z představených Aginského kláštera, Lubsandorži (Doržižigmidovi) Danžinovovi (zemř. 1899), který

239 Anonymus, *Aginskij dacan*..., s. 5.

patřil mezi nejvýznamnější burjatské učené mnichy, kteří psali původní práce v mongolštině nebo překládali. Vedle četných překladů publikoval i Písně Milaräpovy, Příběhy minulých zrození Buddhy (Džátaky), biografie známých mnichů, mongolskou gramatiku a také v roce 1892 vydal svůj spis o etice.[240]

20. Egitský klášter

Datum vzniku kláštera není přesně známo. Podle jednoho pramene to bylo v letech 1824-1826.[241] Jiní autoři uvádějí jako datum založení kláštera rok 1820[242] nebo 1826.[243] Výstavba kláštera byla oficiálně schválena rozhodnutím irkutského gubernátora z 5. května 1831.[244] Klášter měl podle úředně stanovené kvóty k 15. květnu 1853 kromě představeného devět mnichů (gelongů a gecchulů) a jednoho chuvaraka, celkový schválený počet duchovních, „státních lamů", byl tedy jedenáct. Podle oficiální statistiky z padesátých let 19. století klášterní okrsek čítal 1820 příslušných věřících.[245] V klášterním areálu se nacházel i chrám dedikovaný tantrickému božstvu Kálačakrovi (bur. *Dujnchor sume*) a sloužící současně jako místo astrologické školy (bur. *zurchaj*). V klášteře se také pravidelně pořádal rituální tanec čham.[246] Egitský klášter je v ruské literatuře často nazýván *Egitujevskij*, či *Egitskoj dacan*. Rozkládal se poblíž vesnice Egita v údolí řeky Udy. Nynější klášter sestává z hlavního chrámu, který nese burjatské pojmenování *Damžem Aranžalín chídej eche dacan*, dále patrového cihlového chrámu, který se v létě 1993 dostavoval, a pěti dalších malých staveb, převážně chrámů místními obyvateli nazývaných dugany.

Na přelomu 19. a 20. století zde žilo okolo sedmi set mnichů.[247] V souvislosti s událostmi občanské války a zahraniční vojenské intervence na Sibiři poklesl v roce 1926 počet duchovních v klášteře na 273 mnichů (gecchulů a gelongů) a 239 chuvaraků. Většina mnichů používala titul geše,

240 Blíže o něm viz Bidija D. Dandaron, „Aginskij monastyr – dacan", *Garuda* 3/2, 1994, s. 44-45; viz též Širab B. Čimitdoržijev – Taras M. Michajlov, *Vydajuščijesja burjatskije dějatěli...*, s. 54-58.

241 Galina R. Galdanova et al., *Lamaizm v Burjatii...*, s. 44.

242 V. Vaškevič, *Lamaity v Vostočnoj Sibiri...,* s. 143.

243 P. Baldandoržijn, „Pokloněnije Šakjamuni" *Molodež Burjati*i 18, 5.5.1990, s. 14; viz též Bazar B. Baradijn, „Buddijskije monastyri", in: *Orient. Al'manach*, vypusk 1, Sankt-Petěrburg 1992, s. 81. Podrobnější studii o stavební historii Egitského kláštera viz Darima S. Žamsujeva, „K istorii Egitujskogo dacana", *Legšed* 2/4, 1999, s. 29-34.

244 G. S. Mitypova, *Acagatskij dacan, 1825-1937: Istorija, sobytija i ljudi*, Ulan-Ude: Fond Agvana Doržijeva 1995, s. 5.

245 V. Vaškevič, *Lamaity v Vostočnoj Sibiri...,* s. 143.

246 Galina R. Galdanova et al., *Lamaizm v Burjatii...*, s. 216.

247 Bazar B. Baradijn, „Buddijskije monastyri...", s. 82.

95 mělo titul kabču, osm titul ngagrampa a jeden mnich nosil titul *aranžamba*.[248]

V Egitském klášteře byla i škola tibetské medicíny (mänpa dacchang). Klášterní komplex se v devadesátých letech 20. století rozkládal na půvabném místě ve stepi, asi pět kilometrů od vesnice Egita v Chorinském ajmaku. Nacházel se v mírné dolině, obklopené mírně se svažujícími kopci se stúpami. Stúp bylo v roce 1994 zachováno šest. Dvě byly na kopcích asi tři

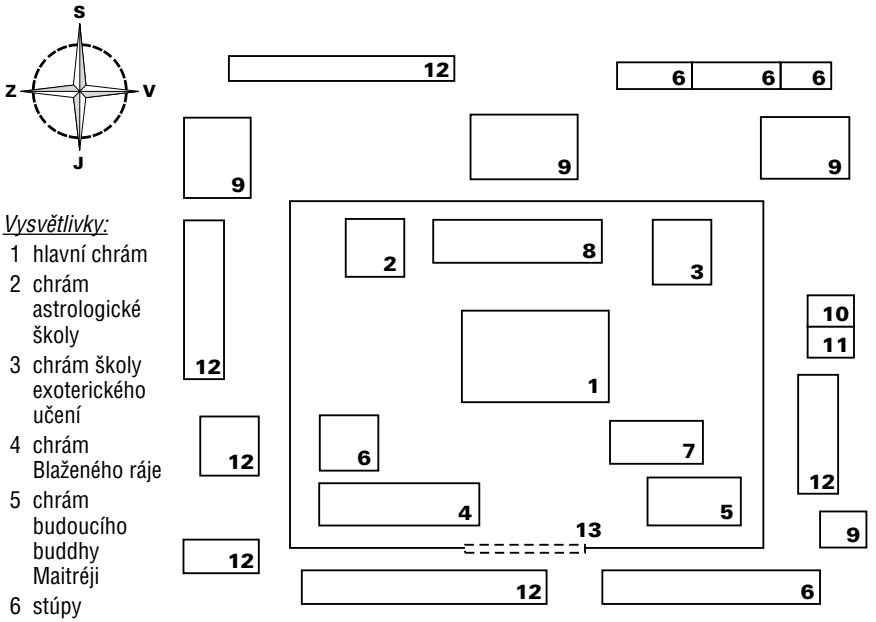

Vysvětlivky:

1 hlavní chrám
2 chrám astrologické školy
3 chrám školy exoterického učení
4 chrám Blaženého ráje
5 chrám budoucího buddhy Maitréji
6 stúpy
7 stúpa prvních dvou představených kláštera
8 hospodářské stavby
9 vedlejší chrámy
10 místo přípravy obětin
11 kuchyně
12 sruby mnichů
13 hlavní vchod

Obr. 55 Schéma Egitského kláštera. Stav na počátku 20. století.[249]

kilometry od hlavního chrámu kláštera, tři v jeho bezprostřední vzdálenosti a jedna stála v jihozápadním rohu klášterního komplexu. Egitské stúpy nesly následující burjatská jména: *Soržyn Lamchajn, Zodbyn Lamchajn, Chularagaj Lamchajn, Zrdenyn*. Jména zbývajících dvou stúp se během expedice v roce 1994 zjistit nepodařilo. Představeným Egitského kláštera byl v roce 1992 Dorži Cydenov. V roce 1993 zde žil i známý mnich Bakša-

248 V. Antonov, „Vozvraščenije Zandan-Žuu", *Buddizm* 2/1, 1993, s. 9. Titul *aranžamba* uvádí pouze V. Antonov.

249 Upraveno podle Galina R. Galdanova et al., *Lamaizm v Burjatii...*, s. 55.

lama, kterému v té době bylo devadesát dva let. Podle místních obyvatel byl nejstarším žijícím buddhistickým duchovním v Burjatsku.

Obr. 56 Egitský klášter, v popředí západní stúpa, pohled z jihozápadu. Stav v roce 1994 (fotografie Luboš Bělka).

Santalový Buddha (bur. Zandan žú)

Zřejmě nejvíce proslavila Egitský klášter legendární socha Santalového Buddhy (bur. *Zandan žú*). Způsob, jak se socha dostala do Egitského kláštera, je podivuhodný a v mnohých ohledech dodnes nejasný, respektive existuje více verzí příběhu. Totéž lze říci i o jejím dalším osudu na území Burjatska.

V době Boxerského povstání v Číně (1899-1901) vstoupili čínští povstalci v roce 1901 do Pekingu. Při této příležitosti bylo poškozeno mnoho budov, včetně buddhistického kláštera, kde byla umístěná asi dva metry vysoká socha Santalového Buddhy. Tehdy začala nová kapitola v historii této sochy, která se bezprostředně dotýká událostí spojených s dějinami burjatského buddhismu ve 20. století.

Existují dvě verze příběhu. Podle V. M. Montleviče, který se opírá o výpověď Borise I. Pankratova, celou akci zorganizovali Burjati.[250] Jinou verzi lze nalézt u Bazara B. Baradijna, podle nějž byla socha do Burjatska přenesena samými čínskými mnichy. Francouzská vojska tehdy zapálila celý chrám, sochu se však podařilo zachránit.[251]

250 Vladimir M. Montlevič, „Sandalovoj Budda“, *Garuda* 5/1, 1996, s. 59-62.

251 Bazar B. Baradijn, „Buddijskije monastyri...“, s. 82.

Jako pravděpodobnější se jeví historie převozu sochy z Pekingu do Burjatska samými Burjaty, jak je poměrně důvěryhodně popsána ruským

Obr. 57 Santalový Buddha (bur. *Zandan žú*). Stav v roce 1992 (fotografie A. I. Breslavec).

a sovětským sinologem Borisem Ivanovičem Pankratovem, který v letech 1916-1948 žil v Číně:

> V zimě 1901 odvezli sochu z kláštera burjatští kozáci pod vedením náčelníka ruské pošty Gombojeva. Sochu položili na sáně, zamaskovali ji různými věcmi, poštovními zásilkami, proviantem atp. Převoz proběhl klidně a socha byla od konce roku 1901 umístěna v Egitském klášteře. V roce 1902 nechali egitští mniši zhotovit kovovou kopii sochy Santalového Buddhy, což se později ukázalo jako velmi prozíravé opatření. Originál sochy byl ukryt na tajném místě. Po potlačení Boxerského povstání spojenými silami Anglie, Německa, Ruska, Francie a Japonska v září 1901 začalo ze strany spojenců,

především Japonska, pátrání po ztracené soše. Japonci dokonce vyslali do Egitského kláštera speciální delegaci expertů, aby zjistila skutečný stav. Burjatští mniši jim však ukázali pouze zmíněnou kovovou kopii a japonské pátrání tím neúspěšně skončilo.[252]

O mimořádné popularitě a burjatském lidovém kultu Santalového Buddhy svědčí i množství jeho zobrazení, především ve formě xylografií tištěných na plátně a nazývaných thangka (tib., */thang-ka/*, bur. *tanka*).

Není jistě bez zajímavosti, že již v roce 1885 navštívil Peking indický učenec, Sarat Čandra Dás, tibetanista a sanskrtolog, a sochu popsal.[253]

Ve třicátých letech byla socha jako součást sbírek Vlastivědného muzea umístěna ve vitríně v prvním patře Odigitrijevského kostela v Ulan-Ude. Její umístění a způsob ochrany byl dobrý, takže když ji v devadesátých letech pracovníci muzea předávali zpět do Egitského kláštera, byla velmi zachovalá a nepoškozená.

V roce 1970 přišel Bidija D. Dandaron s plánem nechat převést sochu z Ulan-Ude do Leningradu, do Muzea dějin náboženství a ateismu v Kazaňském soboru. Tehdejší ředitel muzea V. Šerdakov sestavil společně s pracovníky orientálního oddělení muzea V. M. Montlevičem a Ju. Alexejevem dopis ministerstvu kultury, ve kterém žádal o převoz sochy. Dopis však zůstal bez odpovědi.[254]

Převoz sochy do Ulan-Ude v době likvidace kláštera ve třicátých letech z Egitského kláštera je taktéž nejasný. Podle N. L. Žukovské[255] se na její záchraně podílel místní vesnický učitel Žalsan Žabon, který dokázal přesvědčit své přátele a s jejich pomocí z polorozbořeného kláštera odvezl sochu do Ulan-Ude.Všechny prameny se shodují v tom, že socha byla více než půlstoletí ukryta v pravoslavném Odigitrijevském chrámu v Ulan-Ude.

Egitský klášter byl v listopadu 1992 opět slavnostně otevřen na místě bývalého klášterního komplexu. Na konci září 1992 byla vzácná socha Santalového Buddhy přenesena vrtulníkem z Ulan-Ude. Další informaci ohledně sochy lze nalézt v práci I. I. Lomakiny, která vychází ze zprávy zmíněné záchranné expedice. Podle ní byly v Egitském klášteře v roce 1940 zabaveny a do Leningradu odvezeny následující položky:

Ve čtyřiceti dvou bedýnkách bylo umístěno: zobrazení ráje, oděvy mnichů, drobné kultovní předměty. Nezabaleny, ale uloženy v kůlně: knihy – asi čtyři sta kusů, tiskařské desky, tiskařský stroj, měděná stúpa s ornamenty, vysoká asi jeden metr, sedm velkých soch buddhů, včetně podložky známé sochy burchanu Zandan žú z téhož dacanu, dva-

252 Vladimir M. Montlevič, „Sandalovoj Budda...“, s. 59-60.

253 *Ibid*., s. 60.

254 *Ibid*., s. 60.

255 Natalija L. Žukovskaja, „Burjatija: Žarkij ijul' 1991 goda“, *Buddizm* 1/1, 1992, s. 18.

cet osm velkých bubnů s inkrustovanými částmi, čtyři měděné velké trouby z mongolského stříbra, obrazy.[256]

Obr. 58 Thangka Santalového Buddhy (bur. *Zandan žú*) z Burjatska. Asi dvacátá léta 20. století (ze sbírky A. I. Breslavce).

Při příležitosti svátku budoucího buddhy Maitréji 22. července 1993 měla být socha Santalového Buddhy přemístěna z nynějšího hlavního chrámu do nově stavěného dvouposchoďového cihlového chrámu, speciálně budovaného pro navrácenou sochu. Po umístění do nového chrámu v prv-

256 Inessa I. Lomakina, „Sokrovišča burjatskich dacanov", *Pravda Burjatii* 18.10.1991, s. 4.

ní polovině devadesátých let byla socha nově zrestaurována a polychromována. Byla též opatřena zlatou tantrickou korunou či čelenkou, čímž se poněkud pozměnil její původní vzhled.

21. Cugolský klášter

Datum založení kláštera není v literatuře uváděno shodně, existují minimálně čtyři různé údaje. Nejstarší datum uvádí V. Vaškevič, podle něhož byl klášter založen v roce 1801,[257] podle A. P. Barannikova se tak stalo až v roce 1817,[258] G. R. Galdanova uvádí rok 1826 [259] a B. B. Baradijn dokonce až rok 1831.[260] Nejasnosti ohledně přesného data založení kláštera objasňují D. C. Cyrenžapova a V. Lysakov:

> Oficiálně byl Cugolský klášter založen roku 1801, ale dokumenty, které měli autoři k dispozici, ukazují, že teprve 22. února 1826 Burjati Zun-charanaského, Zun-choacajského a Galzotského rodu požádali o povolení ke stavbě dřevěných budov. Je tedy zřejmé, že teprve v roce 1827 se tedy potvrdila existence kláštera, totiž jeho legalita.[261]

Stejné datum vzniku kláštera jako B. B. Baradijn uvádí burjatský kronikář Tugulder Tobyn, který popisuje i podrobnosti jeho založení:

> Poté se většina lidu Aginské oblasti začala postupně hlásit k Buddhově víře. Zajsani z nedalekých míst okolo Ononu, Cugolu a Agi-Chujaku, totiž Lubyn a Tugulder Tobyn, uspořádali slavnostní setkání s dalšími rodovými sajty a s lidem, na kterých poprosili hlavního bandido chambolamu zabajkalských buddhistů o vyslání mnichů, kteří by zde mohli šířit víru. Podle příkazu bandido chambolamy o to byl požádán *šanzodba*[262] Kudunského (Kižinginského) kláštera Lubsan Dondub Dandaraj. Ten rozšířil ještě více Buddhovo náboženství a poblíž ústí řeky Cugol na břehu Ononu nechal postavit klášter *dacan Daši čojnpolling.* Souhlas se založením kláštera dal pan irkutský gubernátor 15. května 1831.[263]

---

257 V. Vaškevič, *Lamaity v Vostočnoj Sibiri...,* s. 143; viz též I. G. Vasil'eva, „K istorii Cugolskogo dacana na Onone", *Orient. Al'manach*, Vypusk 1, 1992 s. 121-135.

258 A. P. Barannikov, „Zabajkalskije dacany", *Matěrialy po etnografii*, tom 3, vypusk 1, Leningrad 1926, s. 126.

259 Galina R. Galdanova et al., *Lamaizm v Burjatii...*, s. 44.

260 Bazar B. Baradijn, „Buddijskije monastyri...", s. 82.

261 D. C. Cyrenžapova – V. Lysakov, *Pamjatnik istorii i architektury XIX veka Cugolskij dacan, s. Cugol, Čitinskoj oblasti: Projekt restavracii*, tom II, kniga IV, *Istoriko-archivnoje i bibliografičeskoje issledovanija*, Ulan-Ude: Burjatprojektrestavracija 1992, nepublikovaný rukopis, s. 14.

262 Citovanému mnišskému titulu *šanzodba* odpovídá pravděpodobně tibetský titul žabdegma (*/žabs-'degs-ma/*, pomocník žalgna bur. *šabdegma*), srv. Bazar B. Baradijn, „Buddijskije monastyri...", s. 94.

263 Tugulder Tobyn, „Prošlaja istorija chorinskich i aginskich burjat", in: Širab B. Čimitdoržijev – Cymžit P. Vančikova (eds.), *Burjatskije letopisi*, Ulan-Ude: Kurumkanskaja tipografija, 1995, s. 26; o působení prvních představených Cugolského kláštera viz Cymžit P. Vančikova, „Tibetskije i mongol'skije istočniki o dějatel'nosti pervych nastojatělej Cugolskogo dacana", in: Cymžit P. Vančikova (ed.), *Kultura Central'noj Azii: Pis'měnnyje istočniki*, vypusk 4, Ulan-Ude: Izdatěl'stvo BNC 2000, s. 85-101.

Klášter měl podle úředně stanovené kvóty k 15. květnu 1853 kromě představeného patnáct mnichů (gelongů či gecchulů) a jednoho chuvaraka, takže celkový počet „státních lamů“ činil sedmnáct duchovních. Podle oficiální statistiky z padesátých let 19. století klášterní okrsek čítal 8410 příslušných věřících. Kromě hlavního chrámu měl klášter v roce 1853 pouze jeden vedlejší chrám.[264] Klášter je z literatury známý i pod dalšími jmény: *Sulcharajskij dacan*,[265] *Cugilinskij dacan*,[266] jeho tibetské jméno zní Tašičhöpelling (/*Bkra-šis-čhos-'phel-gling*/, bur. *Daši čojnpolling*, doslova „Místo šíření nauky, dharmy“). Náboženským ochráncem Cugolského kláštera je Čhögjal (tib., /*Čhos-rgjal*/, bur. *Čojžal*, doslova „Vládce nauky“, skrt. Dharmarádža).

Začátkem 20. století byl Cugolský klášter komplexem sestávajícím z hlavního chrámu, deseti vedlejších chrámů a množství hospodářských a jiných stavení. V roce 1908 zde žilo okolo 1500 mnichů. V roce 1929 bylo podle daňového přiznání v Cugolském klášteře už jenom 124 duchovních. V polovině třicátých let sem přišli vojáci a Cugolský klášter svévolně připravili o okolní domy, totiž o vedlejší chrámky. Sovětský mocenský tlak proti činnosti kláštera se stupňoval až do 13. prosince 1933, kdy se šedesát duchovních Cugolského kláštera na schůzi vzdalo uskutečňování obřadů v chrámech. Potom přišla doba „překonávání náboženských přežitků“:

> Začala militantní protináboženská agitace ze strany Komsomolu, místní ateistické a stranické organizace, a stále silněji se projevovaly snahy přeměnit jednotlivé chrámy Cugolského kláštera na knihovnu, rudý koutek, schůzovou místnost odborářů, kolchoznický klub atp. Zvláště v souvislosti s tím se představený kláštera vzdal jakéhokoliv odporu. V létě 1934 aginský ajmispolkom zorganizoval „na přání pracujících“ veřejné schůze, na kterých například i pionýři odsuzovali buddhismus jako reakční náboženství a požadovali předání kultovních předmětů z Cugolského kláštera do protináboženského muzea. Do realizace protibuddhistických akcí se zapojili také místní burjatští kolchozníci. V centru země, v Ulan-Ude, se v té době připravoval vznik Ústředního protináboženského muzea a výstavba paláce ateismu. Obě tyto instituce žádaly exponáty mimo jiné také z Cugolského kláštera. Místní představitelé sovětské moci ve spolupráci s komunistickou organizací vytvořili komisi pro likvidaci Cugolského kláštera. Tento orgán pořídil inventární seznamy movitého i nemovitého majetku kláštera. Komise na svém čtvrtém zasedání 2. prosince 1935 konstatovala úspěch a ukončení znárodnění, lépe řečeno konfiskace všech předmětů z kláštera a přilehlých chrámů. Tatáž komise na místě rozebrala unikátní sochu budoucího buddhy Maitréji a zabavila plastické modely západního ráje buddhy Amitábhy Sukhávatí a východního ráje budoucího buddhy Maitréji Tušita. Uvnitř zabavených soch hledali členové komise ukryté drahé kovy a klenoty. V té době již byla většina mnichů (gelongů a gecchulů) kláštera uvězněna. Komise taktéž zkonfiskovala hlavní kulaté razítko kláštera. Budova hlavního chrámu byla předána místním orgánům sovětské moci s doporučením, aby se využila pro kulturní potře-

264 V. Vaškevič, *Lamaity v Vostočnoj Sibiri...,* s. 143-144.

265 G. S. Mitypova, *Acagatskij dacan, 1825-1937: Istorija, sobytija i ljudi*, Ulan-Ude: Fond Agvana Doržijeva 1995, s. 5.

266 V. Vaškevič, *Lamaity v Vostočnoj Sibiri...,* s. 142.

by vesnice. Existuje protokol datovaný 3. října 1936 o předání hlavního chrámu, dvou duganů a čtyř chrámů Rudé armádě, která tyto budovy posléze použila jako skladiště.[267]

V roce 1980 byl Cugolský klášter vyhlášen za státní architektonickou památku, nebyly však učiněny žádné konkrétní kroky k realizaci tohoto rozhodnutí, budovy zůstaly ve správě kolchozu a nebyly předány buddhistům. Proklamace národní kulturní památky byla zcela formální. Teprve na konci období „perestrojky", v roce 1988, byl klášter navrácen „Společnosti Cugolského kláštera" a obnovil se v něm duchovní život. D. C. Cyrenžapova a V. Lysakov uvádějí, že:

…si váží entuziastických mnichů, ale nelze připustit, aby se obnova sakrálních staveb prováděla živelně. Stalo se totiž, například při restauraci Aginského kláštera, že lama Babu Čimitdoržijev nechal sejmout z hlavního chrámu střechu a nahradit ji novou, což se ovšem provedlo natolik nekvalitně a neodborně, že vlivem protékající vody došlo v druhém poschodí brzo k nenapravitelnému poškození vnitřních maleb na stěnách. Autoři studie chtějí spolupracovat se všemi ostatními zájemci o znovuobnovení burjatských buddhistických klášterů a chrámů, jsou ale proti tomu, aby se touto restaurací zabývali pouze místní lidé.[268]

Historie Cugolského kláštera je spojená se jménem předního burjatského duchovního Žimbažamca Cybenova, jehož životní osud dobře ilustruje situaci buddhismu v Rusku 20. století.

Žimbažamco Cybenov se narodil 4. listopadu 1904 ve vesnici Zokdoši v Duldurginském ajmaku Čitské oblasti a zemřel 16. června 1995 v Cugolském klášteře. V devadesátých letech byl prvním představeným obnoveného Cugolského kláštera, patřil mezi poslední staré burjatské mnichy, kteří přežili represálie třicátých let a účastnili se na obnově náboženského života po druhé světové válce (vedle lamů Gotavona, Darma-Dodiho Žalsarajeva, Budy Cygmunova, B. D. Dandarona, bandido chambolamy Ž. Gombojeva a dalších). Narodil se v rodině chudého pastevce, otec se jmenoval Cyben a matka Lhamo. Když mu bylo šest let, začal se učit pod vedením učitele Ajura-bakšiho, na jehož radu dali rodiče svého syna do Tarbagatajského kláštera. Po třech letech přešel do Aginského kláštera, kde obdržel nové řádové jméno Žimbažamco, doslova „Oceán štědrosti". Po pěti letech odešel studovat do Mongolska, do kláštera Däpung Chentejského ajmaku, a absolvoval jako geše. Zde se také setkal s jedním ze svých hlavních učitelů, ngagrampou Badmou Cyrenovem, mongolským učitelem poetiky, a učitelem malířství Lobsanem. Poté studoval v Ulánbátaru v klášteře Gandantegčinling, kde se pod vedením lamy Lodoje Žamca věnoval tantrickým naukám a pod vedením mänrampy Šejraba Žamca tibetské medicíně. V Mongolsku se setkal s dalšími svými učiteli Sandakem Dorže

267 D. C. Cyrenžapova – V. Lysakov, *Pamjatnik istorii i architektury*..., s. 15-18.
268 *Ibid*., s. 75.

Palzangem a Kelsanem Galdanem, s nimiž se společně skrýval ve stepi před nastupujícími rudými represáliemi. V roce 1934 byl uvězněn a po devíti měsících vazby byl odsouzen, jako všichni ostatní, na deset let do pracovního tábora. Trest si odpykával v Komi, po pěti letech byl propuštěn. Po dvou letech na svobodě byl v roce 1941 povolán do armády, službu vykonával v burjatském týlu, poblíž Aginska. Poté se oženil a usadil ve vesnici Jurta v Kemerovské oblasti. V roce 1953 se přestěhoval blíž k rodišti, do vesnice Kurort Darasun v Čitské oblasti. Zde byl jako invalida penzionován, pracoval jako malíř a tajně vykonával buddhistické obřady a působil i jako léčitel. Potom pracoval jedenáct let ve funkci mladšího vědeckého pracovníka v Burjatském ústavu společenských věd (rus. *Burjatskij institut obščesvennych nauk*, BION), filiálce sovětské akademie věd v Ulan-Ude. Ve stejné funkci zde působil Bidija D. Dandaron a také několik dalších mnichů, jako byl L. Jampilov a další. V roce 1978 se stal hlavním učitelem petrohradského buddhologa a buddhisty Andreje Těrentěva, kterého učil naukám řádu Gelugpa, ale i jiným, jako byla například doktrína řádu Sakjapa, terminologie řádu Ňingmapa a ikonografie řádu Kagjüpa. A. Těrentěv na svého učitele vzpomíná:

> „Ačkoliv je pro nás základem učení řádu Gelugpa, je třeba praktikovat i učení ostaních škol: vše to je Buddhovo učení", říkával. Ale také například: „Kláštery, rituály – to vše není tak důležité, hlavní je, co máš v srdci." Když mu v roce 1982 zemřela žena Lhamažap, vrátil se jako mnich do Aginského kláštera, kde byl kdysi chuvarakem. V roce 1988, když se nám podařilo znovu získat chrám pro Leningradské společenství buddhistů, pozvali jsme ho se souhlasem tehdejšího bandido chambolamy Žimbažamca Erdynějeva jako dezignovaného představeného do tohoto chrámu. Současně však byl burjatským buddhistům navrácen i Cugolský klášter a Žimbažamco Cybenov nakonec věnoval své síly jeho obnově, stal se jeho prvním představeným.[269]

Zástupcem představeného Žimbažamca Cybenova byl v roce 1992 Purbocyren Dašidondokov.

Chrámy

Hlavní chrám

Dějiny výstavby Hlavní chrámu Cugolského kláštera podrobně popisují D. C. Cyrenžapova a V. Lysakov:

> Hlavní chrám jako tradiční centrum kláštera vznikl ve třicátých letech 19. století. Volba místa výstavby probíhala podle pravidel, která určovali astrologové: klášter byl obklo-

269 Andrej Těrentěv, „Učitěl Žimba-Žamco Cybenov", *Svjaščennyj Bajkal* 1/0, 1993, s. 29; viz též Andrej Těrentěv, „Nekrolog Dost. Žimba-Žamco Cybenova", *Buddizm v Rossii (Narthang Bulletin)*, 2/24, 1995, s. 35-36.

pen na východě široce otevřeným prostranstvím, na západě terénní vlnou, na severu mírným horským hřbetem a na jihu se nacházelo plató nad řekou Onon a ústí řeky Cugol. Odsud má klášter i své jméno. Cugolský klášter byl centrem oblasti o velikosti čtyř set čtverečních verst a největší vzdálenost činí 250 verst… Výstavba dvojposchoďové budovy hlavního chrámu začala v roce 1831 a byla skončena v roce 1834. Asistovalo při ní více než dvě stě mnichů a spolu s nimi se modlilo více než tři tisíce věřících. Několik dní trvalo radostné veselí. V polovině padesátých let 19. století se přistoupilo k výstavbě kamenné budovy. Oficiální povolení nese ovšem datum 24. března 1864. Tento nový chrám, respektive jeho druhá budova, se nacházela nalevo od hlavního chrámu. Podle Alexeje M. Pozdnějeva byl ovšem v té době již hlavní chrám postaven. Při výstavbě byl používán stavební materiál ze staromongolského městečka Kodinsk.[270]

Obr. 59 Hlavní chrám Cugolského kláštera, pohled z jihovýchodu. Stav v roce 2000 (fotografie Luboš Bělka).

Další významnou událostí, která zásadně ovlivnila výstavbu klášterního komplexu, byl velký požár, který vypukl v roce 1888,[271] nebo o rok dříve, jak uvádějí jiné prameny:

Dne 23. ledna 1887 z neobjasněných příčin hlavní chrám vyhořel a požár zcela zničil všechny dřevěné části budovy, takže zůstalo pouze jedno zděné patro, vlastně jenom holé zdi. Okamžitě se začalo s obnovovací akcí a byly současně vytvořeny čtyři komise, které na stavbu dohlížely a organizovaly ji. Bandido chambolama Gombojev se v dubnu 1897 obrátil na vojenského gubernátora s žádostí o stavební povolení. Dne 7. dubna 1888 obdržel povolení s podmínkou, že obnova musí probíhat podle starého plánu fasád, jinak hrozí sankce uzavření dacanu. V roce 1889 byla rekonstrukce dokončena mistrem lamou Cojvanem Čanrazim. Dvojposchoďová budova představovala světovou horu Méru. První dvě poschodí byla z kamene a cihel, poslední bylo dřevěné. Na

270 D. C. Cyrenžapova – V. Lysakov, *Pamjatnik istorii i architektury*…, s. 12, 20.

271 A. P. Barannikov, „Zabajkalskije dacany…“, s. 126.

toto poschodí mohli jenom zasvěcení. Střecha měla zvednuté rohy a vytvářela tak podobu květu lotosu. Zde byl umístěný i relikviář… Hlavní chrám měl rozměry 30,00 x 56,00 x 17,80 m a od ostatních hlavních chrámových budov burjatských klášterů se dosti odlišoval právě svým půdorysem, který byl čtvercový. Celková výška budovy byla více než dvacet metrů. Portál cugolského hlavního chrámu byl podobný aginskému, jeho sloupy byly velmi nákladné, z mramoru, v Burjatsku zcela unikátní. Další vzácností bylo zobrazení Bílého starce[272] na fresce v přízemí hlavního chrámu.[273]

V letech 1914-1915 proběhla vůbec první oprava hlavního chrámu. Představený kláštera požádal bandido chambolamu o peníze, avšak neobdržel je. Celá rekonstrukce se tak uskutečnila na náklady místních věřících.

Chrám budoucího buddhy Maitréji

Již v roce 1891 byla zahájena výstavba prvního chrámu budoucího buddhy Maitréji, kterou opět přibližují D. C. Cyrenžapova a V. Lysakov:

Teprve v roce 1894 chambolama Gombojev ve svém dopisu příslušným guberniálním úřadům píše o tom, že by bylo třeba postavit novou budovu pro velkou sochu buddhy Maitréji. Iniciátorem výstavby chrámu byl podle dochovaných dokumentů Burjat Šojbon Namsarajev, mistr Cugolského kláštera. Stavební povolení přišlo v květnu 1897, ale v té době již chrám stál, respektive již byl postaven chrám budoucího buddhy Maitréji. Tato budova dnes již neexistuje. Budova byla vysoká 8,07 metrů a základna měřila 8,58 x 10,69 m. Samotná socha byla na burjatské poměry relativně skromná, vysoká 8,5 metrů a byla z pozlacené mědi. Postava Maitréji sedí po evropském způsobu se spuštěnýma nohama na květu lotosu. Obě ruce měla před hrudí. Socha sestávala ze sedmi částí: hlava, hruď, dvě ruce, dolní část trupu, dvě nohy.[274]

A. P. Barannikov, který v roce 1923 navštívil se Zabajkalskou expedicí Ruského muzea Cugolský klášter, sice sochu nepopisuje, ale uvádí několik dalších podrobností o rozvoji místního uměleckého řemesla:

Lama Šenchoro Gunconov z Cugolského kláštera je umělec (bur. *zuráč*), je ale také architekt a stavitel. Pod jeho vedením se nedávno začala budovat velká kamenná stúpa složité konstrukce. Je také sochař, kromě dřevěných a kašírovaných soch buddhů zhotovil i sochu velkého slona, která se používá při svátku budoucího buddhy Maitréji. A je také malíř. Dnes je mu sedmdesát tři let a už špatně vidí.[275]

Svátek a obřad na přiblížení času příchodu budoucího buddhy Maitréji na tento svět je v Burjatsku tradičně rozšířený a slaví se vždy v létě, zpravidla po dobu tří dnů. Svátek má původ v Tibetu a jeho vznik se datuje od roku 1409, kdy byl zaveden samotným zakladatelem řádu Gelugpa Congkhapou. Na rozdíl od jiných burjatských klášterů se v Cugolském klášteře během tohoto svátku používal při cirkumambulanci duchovních a laiků s velkým

272 Bílý stařec (bur. *Cagán Ubgen*), oblíbená postava burjatského buddhistického panteonu. Blíže viz např. Galina R. Galdanova et al., *Lamaizm v Burjatii…*, s. 160-164.

273 D. C. Cyrenžapova – V. Lysakov, *Pamjatnik istorii i architektury*…, s. 26-33.

274 *Ibid*., s. 78.

275 A. P. Barannikov, „Zabajkalskije dacany…“, s. 135.

zobrazením buddhy Maitréji bílý dřevěný slon, a nikoliv zelený kůň. Kostýmy, masky a všechny potřebné rekvizity k svátku předem připravovali sami mniši. V den churalu začínalo čtení posvátných textů již v pět hodin ráno.

Cugolská socha Maitréji, stejně jako chrám, měla tragický osud. Likvidační komise se v roce 1935 rozhodla, že na rozdíl od jiných věcí, které neváhala zničit či jinak znehodnotit, sochu zachová pro budoucnost jako doklad reakční povahy buddhismu. Socha měla být rozmontována na jednotlivé díly a šetrně fixována pro transport, ale z technických a povětrnostních důvodů se od tohoto úmyslu nakonec ustoupilo. Osmimetrová socha byla původně pravděpodobně převezena do centrálního protináboženského muzea, ale už v roce 1939 byla odeslána do Leningradu. V roce 1991 byla vrácena mnichům, ale rozebraná, s částečně chybějícími detaily a velmi poškozená.

Sarvavidův (Künrigův) chrám

Významnou stavbou kláštera, postavenou na náklady burjatského rodu Zun-Choacajů představoval také chrám dedikovaný božstvu jménem Künrig (tib., /*Kun-rigs*/, skrt. Sarvavid, bur. *Gunrik*, doslova „Vševědoucí"). Podle burjatského podání je Künrig tím buddhistickým božstvem, jež umožňuje lidem už po smrti dosáhnout některého ze stupňů svatosti a ochraňuje je před špatným znovuzrozením. Budova chrámu byla na konci šedesátých let 20. století rozebrána. Rod Zun-Choacajů nechal v Cugolském klášteře postavit i druhý chrám dedikovaný božstvu Samvara.

Školská zařízení

Škola exoterické nauky (cchänňi dacchang)

Cugolská škola tibetského exoterického učení (cchänňi dacchang) měla v Burjatsku v jistém smyslu primát. Byla otevřena buď v roce 1850, nebo podle Bazara B. Baradijna dokonce již v roce 1845.[276] Jako většina burjatských učilišť tohoto typu byla umístěna v chrámu nazývaném čhöra. Cugolský klášter dal Burjatsku takové učené mnichy, jako byli Dandarov, Čojdanov, Dylgyrov a Tugulturov. Zasloužili se velkým dílem o šíření osvěty a vzdělanosti mezi Burjaty. Učení mniši Cugolského kláštera vlastně založili tradici nauky cchänňi u chorinských a selenginských Burjatů, především v Tamčinském (Gusinoozerském) a Aninském klášteře, odkud se tra-

276 Bazar B. Baradijn, „Buddijskije monastyri...", s. 82.

dice buddhistické vzdělanosti šířila směrem na západ. Alexej M. Pozdnějev říká, že když byl v roce 1821 postaven Cugolský klášter, začalo se se studiem nauky cchänňi. Vyučování v cugolském cchänňi dacchangu probíhalo pod vedením státních i nestátních lamů, kteří zde přednášeli teorii a vedli i praktické vyučování. Počet studentů dosahoval v různých dobách pěti až osmi set posluchačů, chuvaraků i mnichů. Učitelé byli získáváni z absolventů kláštera Labrang. Lama Čojži Vančuk z Cugolského kláštera v rozhovoru s A. P. Barannikovem vysvětloval, že jednou z příčin provázanosti labrangské a cugolské školy cchänňi je to, že „…učení mniši chodí do Derge, aby se tam naučili sanskrt, neboť v Derge se tento jazyk vyučuje dobře a celý klášter se ještě stále drží tradic“.[277] Rozvoj exoterické filozofické školy cchänňi lze dokumentovat i z hlediska výstavby dalších budov Cugolského kláštera, které byly určeny k výuce náboženské filozofie.

Jak uvádí Bazar B. Baradijn, mezi nejvýznamnější učené mnichy Cugolského kláštera patřil Galsanžimba Dylgyrov. Literatura o předních burjatských buddhistických učencích je poměrně skromná a podle Širaba B. Čimitdoržijeva jsou tato bádání teprve v počátcích, takže na analýzy jejich prací a působení je ještě brzy. Důvod takového stavu bádání spočívá především v tom, že období od poloviny 20. století do počátku devadesátých let takovému bádání nepřálo. Buddhologická studia v Burjatsku byla do značné míry ovlivněna panující ideologií vědeckého ateismu, který se zaměřoval převážně na jednostrannou kritiku burjatského buddhismu z pozic marxismu. Přesto však byly v nedávné době publikovány práce, které tvoří dobrý základ pro další studium významu a role burjatských buddhistických učenců.[278]

K nejvýznamnějším patřil již zmíněný Galsanžimba Dylgyrov, původním jménem Erdeni Dylgyrov. Narodil se v roce 1816, datum úmrtí není známo. Ve věku sedmi let vstoupil do Cugolského kláštera, kde si pod vedením svého staršího bratra osvojil základní klášterní vzdělání, především znalost mongolštiny a tibetštiny. Později proslul zejména jako překladatel z těchto jazyků; jeho práce byly publikovány především v Acagatském a mateřském Cugolském klášteře. Jako náboženský činitel se staral i o obohacení klášterních knihoven. Vzhledem k tomu, že v Burjatsku se základní kanonická literatura nevydávala,[279] bylo třeba ji dovážet z Mongolska, Číny a Tibetu:

277 A. P. Barannikov, „Zabajkalskije dacany...“, s. 134.

278 Širab B. Čimitdoržijev, *Rossijskije mongolovedy: XVII – načalo XX vv.*, Ulan-Ude: Izdatěl'stvo BNC 1997, viz též Širab B. Čimitdoržijev – Taras M. Michajlov, *Vydajuščijesja burjatskije dějatěli XVII – načalo XX vv*., vypusk 1, Ulan-Ude: Belig 1994, s. 27-31.

279 Galina R. Galdanova et al., *Lamaizm v Burjatii...*, s. 77.

Jsou doklady o tom, že Galsanžimba Dylgyrov v roce 1857 zařídil prodej dvaceti velbloudů a za získaný obnos pořídil narthangské vydání Kandžuru. Celý soubor čítající přes sto svazků dopravil z Pekingu v roce 1858 do Cugolského kláštera.[280]

Škola tibetské medicíny

Od roku 1869 působila a Cugolském klášteře také škola tibetské medicíny (mänpa dacchang), kterou vedl mongolský lama Čoj Manramba, od roku 1899 burjatský lama Gurudarma Biliktujev. V klášteře žil nějakou dobu i čtvrtý chubilgán (převtělenec) s tibetským titulem kandžur/kangjur gegän (*/bka'-'gjur dge-rgan/*, bur. *ganžurvá gegén*). Velmi významná byla též klášterní tiskárna.[281]

Obr. 60 Hlava sochy Buddhy v interiéru hlavního chrámu Cugolského kláštera. Stav v roce 2000 (fotografie Luboš Bělka).

280 Širab B. Čimitdoržijev, *Rossijskije mongolovedy*..., s. 37.

281 Natalija L. Žukovskaja et al. (ed.), *Buddizm. Slovar,* Moskva: Respublika 1992, s. 267.

Kláštery uldurginské stepní dumy

30. Guninský klášter

Klášter byl založen v roce 1802.[325] Podle úředně stanovené kvóty měl k 15. květnu 1853 kromě představeného kláštera dva mnichy (gelongy či gecchuly) a jednoho chuvaraka, celkový schválený počet „státních lamů" tedy představoval čtyři duchovní. Podle oficiální statistiky z padesátých let 19. století klášterní okrsek čítal 1067 příslušných věřících a sestával pouze z hlavního chrámu, žádné vedlejší chrámy neměl. Klášter je znám i pod jménem *Gunovskij dacan*.[326] Nacházel se jihovýchodně od městečka Aginskoje.

31. Tokčinský klášter

Datum vzniku kláštera je uváděno různě. Podle jednoho zdroje to bylo v roce 1802,[327] podle jiných pramenů byl založen už v roce 1801.[328] Klášter měl podle úředně stanovené kvóty k 15. květnu 1853 kromě představeného kláštera dva mnichy (gelongy či gecchuly) a jednoho chuvaraka, celkem tedy čtyři schválené „státní lamy". Podle oficiální statistiky z padesátých let 19. století klášterní okrsek čítal 919 příslušných věřících a sestával pouze z hlavního chrámu, žádné vedlejší chrámy neměl.[329] Klášter se nacházel jižně od městečka Aginskoje.

32. Chužirtajský klášter

Založení kláštera prameny datují shodně k roku 1826.[330] Klášter měl podle úředně stanovené kvóty k 15. květnu 1853 kromě představeného kláštera dva mnichy (gelongy či gecchuly) a jednoho chuvaraka, celkový schválený počet „státních lamů" tedy činil čtyři duchovní. Podle oficiální statistiky z padesátých let 19. století klášterní okrsek čítal 896 příslušných věřících. Sestával z hlavního chrámu s jedním vedlejším chrámkem.[331]

---

325 Galina R. Galdanova et al., *Lamaizm v Burjatii XVII – načala XX veka: Struktura i social'naja rol' kultovoj sistěmy*, Novosibirsk: Nauka 1983, s. 44; viz též V. Vaškevič, *Lamaity v Vostočnoj Sibiri*, Sankt-Petěrburg: Tipografija Ministěrstva vnutrennich děl 1885, s. 143; podrobnější studie o stavební historii kláštera viz Darima S. Žamsujeva, „K istorii Tokčinskogo dacana", in: Cymžit P. Vančikova (ed.), *Kultura Central'noj Azii: Pis'měnnyje istočniki*, vypusk 4, Ulan-Ude: Izdatěl'stvo BNC 2000, s. 117-122.

326 V. Vaškevič, *Lamaity v Vostočnoj Sibiri...,* s. 142.

327 Galina R. Galdanova et al., *Lamaizm v Burjatii...*, s. 44.

328 V. Vaškevič, *Lamaity v Vostočnoj Sibiri...,* s. 140.

329 *Ibid.,* s. 143.

330 Galina R. Galdanova et al., *Lamaizm v Burjatii...*, s. 44; viz též V. Vaškevič, *Lamaity v Vostočnoj Sibiri...,* s. 143.

331 V. Vaškevič, *Lamaity v Vostočnoj Sibiri...,* s. 143.

Z monastických edukačních institucí měl klášter pouze astrologickou školu (tib. dünkhor dacchang, bur. *zurchaj*) umístěnou ve zvláštním chrámu. V tomto chrámu se také pravidelně pořádal rituální tanec čham (bur. *Dujnchor cam*).[332] Klášter je známý i pod jménem *Chožirtajevskoj dacan*.[333] Nacházel se jihozápadně od městečka Aginskoje.

33. Tarbagatajský (Uzonský) klášter

Datum založení kláštera není přesně známo. Jeho vznik je kladen do roku 1825,[334] podle jiných pramenů byl založen později, až v roce 1829.[335]

Obr. 67 Hlavní chrám Tarbagatajského (Uzonského) kláštera, pohled z jihozápadu; v pozadí vedlejší chrám. Stav v roce 2000 (fotografie Luboš Bělka).

Klášter měl podle úředně stanovené kvóty k 15. květnu 1853 kromě představeného kláštera dva mnichy (gelonga či gecchula) a jednoho chuvaraka, celkem tedy čtyři schválené „státní lamy". Podle oficiální statistiky z padesátých let 19. století klášterní okrsek čítal 898 příslušných věřících; vedle hlavního chrámu měl jeden vedlejší chrám. Klášter je známý i pod jménem

332 Galina R. Galdanova et al., *Lamaizm v Burjatii...*, s. 216.
333 V. Vaškevič, *Lamaity v Vostočnoj Sibiri...,* s. 142.
334 Galina R. Galdanova et al., *Lamaizm v Burjatii...*, s. 44.
335 V. Vaškevič, *Lamaity v Vostočnoj Sibiri...,* s. 140.

Tarbagatajevskoj, nebo *Tarbagatajevskij dacan.*[336] Nacházel se jihozápadně od městečka Aginskoje.

34. Byrcujský kášter

Založení kláštera prameny shodně datují k roku 1830.[337] Klášter měl podle úředně stanovené kvóty k 15. květnu 1853 kromě představeného kláštera dva mnichy (gelongy či gecchuly) a jednoho chuvaraka, celkový schválený počet „státních lamů" tedy představoval čtyři duchovní. Podle oficiální statistiky z padesátých let 19. století klášterní okrsek čítal 1240 příslušných věřících. Sestával z hlavního chrámu s jedním vedlejším chrámem, později byly přistavěny ještě další dvě menší sakrální budovy.[338] Klášter je znám i pod jménem *Byrcujskij*, či *Byrčinskij dacan.*[339] Nacházel se poblíž vesnice Byrca a představoval nejzápadnější klášter ze skupiny aginských klášterů.

35. Ulchunský klášter

Klášter byl založen v roce 1832.[340] Podle úředně stanovené kvóty měl k 15. květnu 1853 kromě představeného kláštera dva mnichy (gelongy a gecchuly) a jednoho chuvaraka, celkový schválený počet „státních lamů" tedy činil čtyři duchovní. Podle oficiální statistiky z padesátých let 19. století klášterní okrsek čítal 1710 příslušných věřících. Sestával pouze z hlavního chrámu bez dalších vedlejších chrámů.[341] Klášter se nacházel se na řece Onon, poblíž vesnice Ulchinskoje.

Kláštery barguzinských Burjatů

36. Barguzinský (Kurumkanský) klášter

Datum vzniku kláštera není přesně známo. Někteří badatelé kladou jeho založení do roku 1818,[342] jiní až do roku 1832.[343] Klášter měl podle úředně

336 *Ibid*., s. 140, 143.

337 Galina R. Galdanova et al., *Lamaizm v Burjatii...*, s. 44; viz též V. Vaškevič, *Lamaity v Vostočnoj Sibiri...,* s. 140.

338 V. Vaškevič, *Lamaity v Vostočnoj Sibiri...,* s. 140, 143.

339 T. C. Proskurjakova, „Ansambli burjatskich dacanov", in: *Architekturnoje nasledstvo...*, s. 189-190..

340 Galina R. Galdanova et al., *Lamaizm v Burjatii...*, s. 44; viz též V. Vaškevič, *Lamaity v Vostočnoj Sibiri...,* s. 140.

341 V. Vaškevič, *Lamaity v Vostočnoj Sibiri...,* s. 142.

342 Galina R. Galdanova et al., *Lamaizm v Burjatii XVII – načala XX veka: Struktura i social'naja rol' kultovoj sistěmy*, Novosibirsk: Nauka 1983, s. 44.

stanovené kvóty k 15. květnu 1853 kromě představeného kláštera šest mnichů (gelongů a gecchulů) a jednoho chuvaraka, celkový schválený počet „státních lamů“ tedy představoval osm duchovních. Podle oficiální statistiky z padesátých let 19. století klášterní okrsek čítal 3426 příslušných věřících.[344] V době největšího rozkvětu kláštera, na přelomu 19. a 20. století, zde pobývalo okolo 500 mnichů. Po dobu své existence měl klášter celkem osm představených, nejznámější a nejvýznamnější z nich byl v pořadí čtvrtý, lama Cyden Sodojev (Sodoj-lama, 1846-1916), který byl označován titulem *chubilgán* či *rinpočhe*, tedy znovuzrozenec („převtělenec“). Podle místních obyvatel byl tento přední burjatský věštec znovuzrozencem indického buddhistického filozofa Nágárdžuny. Ve dnech 7. - 8. listopadu 1996 byl v areálu Barguzinského kláštera slavnostně otevřen malý chrám dedikovaný právě lamovi Cydenovi Sodojevovi.[345]

Cyden Sodojev bezesporu patřil k nejpozoruhodnějším postavám burjatského buddhismu 19. a 20. století. Představeným Barguzinského kláštera se stal v roce 1894. V témže roce byl členem burjatské delegace na korunovaci cara Mikuláše II.; při této příležitosti jej car přijal na osobní audienci a udělil mu zlatou medaili. C. Sodojev proslul jako přední jógin a věštec, který získal vzdělání nejenom v rodném Burjatsku, ale i v Tibetu, kde po dobu pěti let pobýval v klášteře Däpung. V letech 1908-1911 cestoval po buddhistických zemích, navštívil kromě Tibetu a Číny i Indii, Bhútán, Nepál, Cejlon (Šrí Lanku) a pravděpodobně i Vietnam a Japonsko.[346]

Klášter se nacházel na břehu řeky Barguzin, asi šedesát kilometrů na sever od městečka Barguzin. V zimě 1975 navštívila tuto lokalitu v rámci své badatelské expedice britská antropoložka Caroline Humphreyová a nezjistila zde ani stopu jakékoli náboženské aktivity. Místo samo sice místní lidé znali, ale nenavštěvovali jej, bylo zcela opuštěné.[347]

Obnova Barguzinského (Kurumkanského) kláštera začala v roce 1990, kdy místní buddhisté zahájili stavební práce. Z finančních důvodů však byla záhy pozastavena. Představitelé burjatské inteligence v Ulan-Ude slíbili pomoc; umělecký soubor Bajkal uspořádal benefiční představení v Kurum-

343 V. Vaškevič, *Lamaity v Vostočnoj Sibiri*, Sankt-Petěrburg: Tipografija Ministěrstva vnutrennich děl 1885, s. 143.

344 *Ibid.,* s. 143.

345 Artur N. Namžilov, „Dacan Barguzinskoj doliny *Rivo gegene Gandan še duvlin*“, *Buddizm Rossiji* 6/27, 1997, s. 71.

346 Blíže viz Balžiňima Ajušina (ed.), *Lama Cyden Sodojev (1846-1916)*, Ulan-Ude: Izdatěl'stvo BNC 1996, s. 35-36, 55-57.

347 Caroline Humphrey, *Karl Marx Collective: Economy, Society and Religion in Siberian Collective Farm,* London: Cambridge University Press – Paris: Maison des sciences de l'homme 1983, s. 401-402.

kanu a získané peníze poskytl na stavbu kláštera.[348] Do organizace stavby se zapojil i místní kolchoz V. I. Lenina, poslanci za Kurumkanský ajmak a jeho obyvatelé. Představitel místní buddhistické společnosti D. D. Dondupov a představený Barguzinského kláštera Tuged Artur L. Namžilov spojili své úsilí a zorganizovali společné práce na výstavbě i shromažďování peněz.[349]

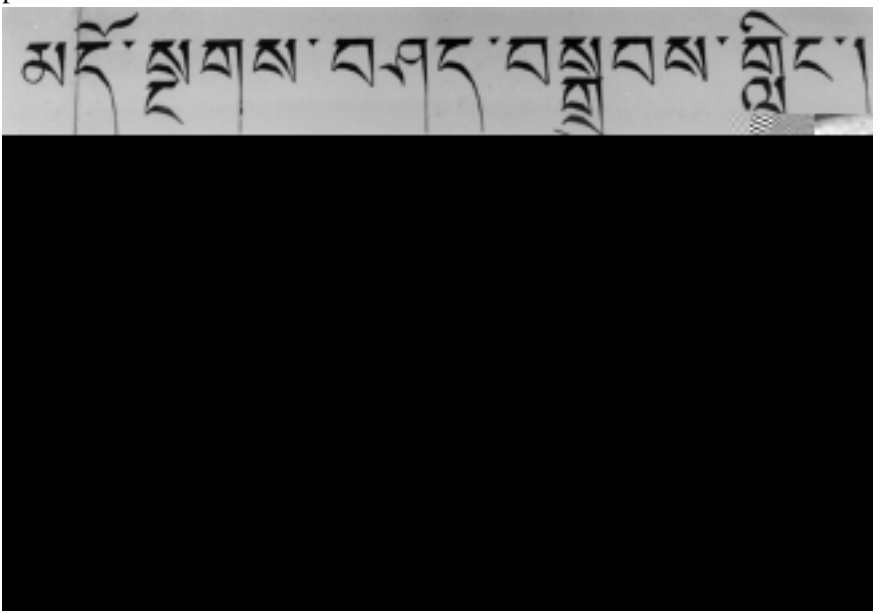

Obr. 68 Barguzinský klášter, pohled z jihu.
Stav v roce 2000 (fotografie Dan Berounský).

Nově postavený klášter stojí poblíž vesnice Kurumkan. V polovině devadesátých let dva domy v klášterním areálu již stály a třetí dům – hlavní chrám se stavěl. Všechny stavby jsou srubové. Počet mnichů nebyl přesně zjištěn, ale byli již přítomni.[350] První poválečný představený kláštera Ješeňima-lama (Tuged L. Namžilov) se narodil v Ulan-Ude, po absolutoriu střední školy odešel v roce 1983 sloužit do Sovětské armády, zúčastnil se vojenských akcí v Afghánistánu a poté v letech 1986-1989 studoval medicínu na Čitském státním lékařském institutu. Studia nedokončil a v roce 1989 se stal novicem v Aginském klášteře, následujícího roku byl vyslán

348 Anonymus, „Byt' li Barguzinskomu dacanu?“, *Burjatija* 19.2.1993, s. 1.

349 V. Batorov, „Vozroždajetsja Barguzinskij dacan“, *Burjatija* 23. 4. 1993, s. 3.

350 Osobní sdělení J. Sekeráka, Brno, 1994.

na studia do Buddhistické duchovní akademie Gandantegčinling v Ulánbátaru. Dne 8. června 1993 se stal představeným Barguzinského kláštera.[351]

V barguzinské dolině vyvěrají minerální prameny, místními nazývané aršany. Všechny tyto prameny, z nichž nejznámější je pramen Unchej, jsou upraveny jako buddhistická obó. Už v roce 1993 je spolu s řekou Barguzin posvětili dva staří tibetští lamové v doprovodu burjatských mnichů.[352] Od poloviny devadesátých let 20. století probíhala v oblasti Kurumkanu rozsáhlá stavební činnost, jejímž výsledkem je stávající komplex kláštera a meditačních srubů, které využívají jak mniši, tak laici z Burjatska i dalších zemí bývalého Sovětského svazu.

Podle závěrečné zprávy záchranné expedice do Burjatska v letech 1939-1940, pořádané akademikem O. Ju. Šmidtem z Akademie věd SSSR v Leningradě a vedené E. M. Zalkindem, bylo v Barguzinském klášteře zabaleno vše, co v něm zůstalo: „Dvacet osm měděných soch, šest podstavců pod sochy, fragment rukopisu v mongolštině bez počátku a konce“.[353]

Kláštery tunkinských Burjatů

37. Kyrenský (Tunkinský) klášter

Datum vzniku kláštera v odborné literatuře kolísá mezi lety 1817[354] a 1818.[355] Jeho původní jméno znělo Tunkinský klášter. Klášter měl podle úředně stanovené kvóty k 15. květnu 1853 kromě představeného kláštera čtyři mnichy (gelongy a gecchuly) a jednoho chuvaraka, celkem tedy šest schválených „státních lamů“. Podle oficiální statistiky z padesátých let 19. století klášterní okrsek čítal 2695 příslušných věřících.[356] Z monastických edukačních institucí Kyrenský (Tunkinský) klášter provozoval pouze školu tibetské medicíny, mänpa dacchang.

Likvidace Kyrenského kláštera byla podle některých autorů velmi časná a proběhla již v roce 1930,[357] tedy o několik let dříve, než sovětská moc zahájila masovou a definitivní likvidaci většiny burjatských buddhistických klášterů. Obnova kláštera probíhala od počátku devadesátých let:

---

351 Artur N. Namžilov, „Dacan Barguzinskoj doliny...“, s. 71.

352 Osobní sdělení J. Mlíkovského, Praha, 1993.

353 Inessa I. Lomakina, „Sokrovišča burjatskich dacanov“, *Pravda Burjatii* 18.10.1991, s. 4-5.

354 Galina R. Galdanova et al., *Lamaizm v Burjatii…*, s. 44.

355 V. Vaškevič, *Lamaity v Vostočnoj Sibiri*, Sankt-Petěrburg: Tipografija Ministěrstva vnutrennich děl 1885, s. 143.

356 *Ibid*., s. 143.

357 V. Tulajev – S. Buchajev, „... i snova Budda s nami“, *Burjatija* 3.7.1991, s. 4.

V roce 1989 začalo deset lidí stavět první chrám. Dne 27. června 1991 před „Prvním sjezdem chongodorských Burjatů“ byl chrám slavnostně otevřen za přítomnosti dvou tisíc věřících z devíti buddhistických společností Tunkinského ajmaku. Svátek zahájil předseda rady starších rajonu Lobsan Adušejev. Jako druhý hovořil tajemník rajkomu [rus. *rajonnyj kommitět*, místní výbor komunistické strany, pozn. L.B.] Bator Romanov. Předsedou rajonové rady buddhistických společností byl v té době D. Dandanov. Nejstarší buddhista Tunky Zandra Syrenov představil věřícím nového širétuje purbo-lamu Tubanova, absolventa Buddhistické duchovní akademie Gandantegčinling v Ulánbátaru.[358]

Obr. 69 Hlavní chrám Kyrenského kláštera, pohled z jihozápadu. Stav v létě 1994 (fotografie Petr Švéda).

38. Kojmorský (Chandagatajský) klášter

Klášter byl založen až ve 20. století,[359] přesné datum není známo. Byl jedním ze dvou irkutských klášterů založených Agvanem Doržijevem. Kojmorský (Chandagatajský) klášter je v ruské literatuře znám jako *Kojmoraj dacan* a byl to první klášter v Irkutské gubernii se školou tibetského exoterického učení cchänňi.[360] Kojmorský (Chandagatajský) klášter patřil k významným centrům reformního buddhismu první třetiny 20. století v Burjatsku. Stál na místě zvaném Chandagataj. Jeho likvidace se uskutečnila na samém počátku represí, v roce 1932.[361]

358 *Ibid*., s. 4.

359 Galina R. Galdanova et al., *Lamaizm v Burjatii XVII – načala XX veka: Struktura i social'naja rol' kultovoj sistěmy*, Novosibirsk: Nauka 1983, s. 44.

360 Bazar B. Baradijn, „Buddijskije monastyri“, in: *Orient. Al'manach*, vypusk 1, Sankt-Petěrburg 1992, s. 82.

Kláštery Burjatů Irkutské oblasti

39. Alarský klášter

Vznik kláštera je datován buď rokem 1814,[362] nebo rokem 1815.[363] Klášter měl podle úředně stanovené kvóty k 15. květnu 1853 kromě představeného kláštera patnáct mnichů (gelongů či gecchulů) a jednoho chuvaraka, celkový schválený počet „státních lamů" tedy představoval sedmnáct duchovních. Podle oficiální statistiky z padesátých let 19. století klášterní okrsek čítal 7972 příslušných věřících. Klášter sestával z hlavního chrámu a dvou vedlejších chrámů.[364]

40. Okinský (Žilginský) klášter

Klášter byl založen na počátku 19. století.[365] Bližší údaje o něm nejsou známy.

Kláštery alarských a bochanských Burjatů

O chrámech a klášterech alarských a bochanských Burjatů toho není mnoho známo. Galina R. Galdanova podává pouze jejich výčet bez uvedení podrobností. Jedná se o následující Aljatský, Unginský a Bilčirský klášter.[366]

Kláštery echiritských Burjatů

41. Kyrmenský klášter

Klášter vznikl v roce 1912[367] jako jeden ze dvou irkutských klášterů, založených Agvanem Doržijevem. Tehdy se jmenoval *Kermenej dacan* a příslušel do Echirit-Bulagatského ajmaku.[368] Další bližší údaje nezjištěny.

---

361 V. Tulajev – S. Buchajev, „... i snova Budda s nami...", s. 4.

362 Galina R. Galdanova et al., *Lamaizm v Burjatii...*, s. 44.

363 V. Vaškevič, *Lamaity v Vostočnoj Sibiri*, Sankt-Petěrburg: Tipografija Ministěrstva vnutrennich děl 1885, s. 140.

364 V. Vaškevič, *Lamaity v Vostočnoj Sibiri...*, s. 143.

365 Galina R. Galdanova et al., *Lamaizm v Burjatii...*, s. 44.

366 *Ibid*., s. 44.

367 Galina R. Galdanova et al., *Lamaizm v Burjatii...*, s. 44.

368 Bazar B. Baradijn, „Buddijskije monastyri", in: *Orient...*, s. 82.

42. Olchonský klášter

Olchonský klášter, známý též jako *Ul'chunskij dacan*, byl založen roku 1832[369] na bajkalském ostrově Olchon. Podle G. R. Galdanovy to byl jediný burjatský buddhistický klášter na tomto ostrově, jiné bližší údaje se nepodařilo zjistit. V. Vaškevič ovšem uvádí existenci i jiného či dalšího Olchonského kláštera.[370]

43. Characinský klášter

Characinský klášter byl založen v roce 1918,[371] jeho lokalizace je však nejasná. Galina R. Galdanova umisťuje tento klášter na severní pobřeží jezera Bajkal, kdežto Cecegma G. Žambalova jej lokalizuje na největší bajkalský ostrov Olchon.[372]

44. Murinský klášter

Murinský klášter byl založen byl v roce 1919.[373] Bližší údaje nezjištěny.

Kláštery vzniklé ve 20. století

45. Abatanatský klášter

Abatanatský klášter se stavěl od počátku devadesátých let 20. století nedaleko vesnice Usť-Ordynsk v Irkutské oblasti. V roce 1993 byl postaven jeden chrám a během krátké doby k němu měly přibýt ještě další tři vedlejší chrámky a pomocné hospodářské stavby. Iniciátorem stavby byl Ivan A. Manujev, bývalý komunista, který sloužil po čtvrtstoletí jako důstojník Sovětské armády. Místo staveniště bylo posvěceno Kušhokem Bakulou rinpočhem,[374] významným buddhistickým činitelem, tehdejším prezidentem Asijské buddhistické mírové konference.[375] Původní Usť-Ordynský klášter byl založen v roce 1916[376] a patřil mezi poslední burjatské kláštery postave-

369 Galina R. Galdanova et al., *Lamaizm v Burjatii...*, s. 44.

370 V. Vaškevič, *Lamaity v Vostočnoj Sibiri...,* s. 143.

371 Galina R. Galdanova et al., *Lamaizm v Burjatii...*, s. 44.

372 Sesegma G. Zhambálova [Cecegma G. Žambalova], „El museo como depósito de la cultúra", in: Basilio Baltasar (ed.), *Arte de la nación Buriata*, Palma de Mallorca: Institut Cultures del Món 1995, s. 11.

373 Galina R. Galdanova et al., *Lamaizm v Burjatii...*, s. 44.

374 M. Jakovlev, „Strojitsja dacan", *Gulamta* 1/2, 1993, s. 1.

375 Č. Gombojin, „Rad snova pobyvat' v Burjatii", *Svjaščennyj Bajkal* 1/0, 1993, s. 15.

376 Galina R. Galdanova et al., *Lamaizm v Burjatii...*, s. 44-45.

né před druhou světovou válkou. Do jaké míry na jeho tradice Abatanatský klášter navazuje, není známo.

46. Žemčugský klášter

Žemčugský klášter měl bezprostřední vazbu na Sankt-Petěrburský buddhistický chrám *Gunzečojnej*, tj. řídil se jeho pravidly, například obřady – jak každodenní rituály, tak velké svátky – začínaly ve stejnou hodinu. Představeným Žemčugského kláštera s titulem širétuj byl v letech 1993-1994 Lobsan Garčin Ošorov, který později přešel do petrohradského „mateřského chrámu“ a na krátkou dobu se stal jeho představeným.

47. Aršanský klášter

Aršanský klášter je postaven nedaleko vesnice Tagarchaj, zhruba jeden kilometr od lázeňského střediska Aršanu, v Sajanském pohoří v západním

Obr. 70 Aršanský klášter, pohled z jihu.
Stav v létě 1994 (fotografie Petr Wallek).

Burjatsku. Dříve v něm žili chuvaraci a lamové, v roce 1993 zde byli už jen dva mniši. Okolo kláštera byly rozmístěny různé stúpy. Asi šest kilometrů od vesnice Tagarchaj stála srubová jurta, která sem byla na přání majitele, starého burjatského lamy, přenesena z vesnice. Když koncem šedesátých let 20. století zemřel, odkázal jurtu buddhistickým poutníkům. Od té doby byla stále otevřená a veřejně přístupná. Jurta byla v roce 1994 čistá, udržovaná a podle „zákona tajgy“ v ní byly neustále připravené zásoby pro pří-

chozí. Ve vzdálenosti asi dvou set metrů na sever od ní byla postavena stúpa, pravděpodobně dedikovaná původnímu majiteli, mnichovi.

Druhá buddhistická jurta byla postavená ve vzdálenosti asi deseti kilometrů od Tagarchaje. Jednalo se opět o srubovou stavbu se dvěma podlažími. Tato stavba byla zcela izolovaná od civilizace a platila v ní stejná pravidla jako v první. Interiéry obou srubů byly vyzdobeny thangkami, soškami buddhů, bódhisattvů a význačných mnichů, obětními miskami na oltářích atp.

Přestože v případě Aršanského kláštera se jednalo o malou a nově vybudovanou monastickou instituci, lze o něm najít zmínku i v tak populárním magazínu jako je *National Geographic*:

> Na místě zvaném Aršan se začíná obnovovat buddhistický klášter. Děje se tak díky místnímu patriarchovi, Dašiňimovi Dondupovovi, jehož otec byl zapáleným buddhistou. Ve třicátých letech se mu podařilo uchovat původní tibetské texty a k náboženství vedl i svého syna. Pod vedením Dašiňimy Dondupovova obnovují nyní burjatští buddhisté klášter v Aršanu. Začínají kácením lesa a stavba se děje na „zelené louce". Nicméně již nyní jsou přijímáni novici pro budoucí klášter… Aršanský klášter patřil mezi velké burjatské kláštery a byl značně postižen genocidou ve třicátých letech, na pět set mnichů bylo okamžitě v roce 1934 popraveno, ostatní byli deportováni. Není jasné, zda se klášter obnovuje na místě původní stavby, nebo na jiném.[377]

48. Ivolginský klášter

Nejznámějším, největším a po druhé světové válce nepochybně i nejvýznamnějším burjatským buddhistickým klášterem byl Ivolginský klášter. Otevřen byl v roce 1946, podle sdělení místních mnichů byl však založen dříve, již v roce 1943.[378] Německý badatel Ernst Benz uvádí, že klášter byl postaven v letech 1944-1945.[379] Historie vzniku kláštera je bezprostředně spojena se situací v Sovětském svazu v polovině čtyřicátých let. Josif Stalin vyšel z Velké vlastenecké války jako vítěz, ale bylo tomu také proto, že svolil k zapojení církví, především pravoslavné, do válečného úsilí. Za těchto okolností se od něj očekávala větší tolerance vůči věřícím a jejich ekleziálním strukturám. Vedle toho se Stalin chtěl prezentovat před světovou veřejností jako demokratický spojenec, který nepotlačuje žádné náboženství

377 Don Belt, „The World's Great Lake", *National Geographic* 81/8, 1992, s. 26.

378 Osobní sdělení Munko Arsalanova, mnicha Ivolginského kláštera, srpen 1993.

379 Ernst Benz, „The Status of Buddhism in the Soviet Union and Its Relations to Buddhism in Southeast Asia", in: Ernst Benz (ed.), *Buddhism or Communism: Which Holds the Future of Asia?* London: Allen and Unwin 1966, s. 171; viz též N. A. Teodorovič, „Buddijskaja cerkov kak orudije kommunističeskoj politiki", *Matěrialy* No. 51-52, München Radio Liberty 1963, s. 71-92; viz též „Gerichtprozess gegen Buddhisten – oder zurück zum Stalinismus in den UdSSR", *Religion und Atheismus in der UdSSR. Monatlicher Informationsdienst* 3/65, 1973, s. 8.

a dodržuje lidská práva a náboženské svobody. Z tohoto důvodu potřeboval více zapojit církevní struktury do svých politických plánů. Netýkalo se to pouze pravoslavné církve, ale i menšinových náboženských organizací či církví, jako například buddhistů.

Po desetiletí kruté protináboženské kampaně ve třicátých letech tedy přišlo období zmírnění, které se v té či oné míře týkalo všech náboženství na území Sovětského svazu. Tento první pokus o revitalizaci buddhismu

Obr. 71 Ivolginský klášter, pohled na hlavní chrám z jihovýchodu. Stav v roce 1993 (fotografie Luboš Bělka).

v SSSR po roce 1945 nazýval Walter Kolarz „první obnovou“.[380] Badatelé však nejsou jednotní v pojmenování procesů, které byly s uvolňováním politických a náboženských poměrů po druhé světové válce spojený. Tak například Alexandr M. Pjatigorskij hovoří o „mikro-revivalu“ buddhismu v Burjatsku na konci šedesátých a začátku sedmdesátých let 20. století.[381] Jako druhou obnovu burjatského buddhismu lze označit období od konce osmdesátých let, kdy došlo k velkému vzedmutí náboženského života a rozsáhlé obnově chrámů a klášterů.

Poválečného zájmu o změnu náboženských poměrů, či přesněji řečeno zájmu nejvyššího sovětského vedení o vytvoření lepšího obrazu režimu před světem, využili burjatští a tuvinští buddhisté; kalmyčtí věřící se procesu

380 Walter Kolarz, *Religion in the Soviet Union,* London: Macmillan Press 1961, s. 457-458.

381 Alexandr Piatigorsky [A. M. Pjatigorskij], „Buddhism in Tuva: Preliminary Observations on Religious Syncretism“, in: Tadeusz Skorupski (ed.), *The Buddhist Heritage,* Tring: The Institute of Buddhist Studies 1989, s. 219-228.

první obnovy buddhistického života, vážně narušeného represáliemi ve třicátých letech, neúčastnili.[382]

Obr. 72 Bandido chambolama Žimbažamco Erdynějev v Ivolginském klášteře. Léto 1986 (fotografie A. I. Breslavec).

Burjatští buddhisté v té době neměli ani jeden fungující buddhistický klášter, všechny monastické instituce byly před válkou uzavřeny. Na příslušné orgány se proto obrátili dopisem s žádostí o (znovu)otevření kláš-

382 Kalmyci byli jako etnická skupina násilně vysídleni na Sibiř v době druhé světové války. Dne 27. prosince 1943 byli kalmyčtí straničtí a vládní představitelé ústně informováni o tom, že všichni Kalmyci bez výjimky budou deportováni na Sibiř. Akce proběhla během tří následujících dnů. Kalmycká ASSR byla znovuzřízena až v roce 1958, zpět se vrátilo 106 000 Kalmyků, z původních 134 000 v roce 1939. Viz např. Bulcsu Siklos, „Mongolian Buddhism: A Defensive Account", in: Shirin Akiner (ed.), *Mongolia Today,* London: Kegan Paul 1991, s. 179-180.

rů. Podíl jednotlivých burjatských osobností, mnichů i laiků, na této záležitosti není příliš jasný. Je však velmi pravděpodobné, že původní zájem o řízenou revitalizaci buddhismu v SSSR vzešel z nejvyšších míst a teprve po jejich „objednávce“ se mohly objevit „spontánní“ žádosti věřících o obnovu chrámů a klášterů. Podle některých autorů tomu bylo poněkud jinak,

Obr. 73 Stúpy v areálu Ivolginského kláštera. Léto 1993 (fotografie Luboš Bělka).

prvotní iniciativa měla být na straně buddhistů a zvláštní roli zde sehrál Bidija D. Dandaron. Podle V. M. Montleviče „napsal tento dopis Stalinovi B. D. Dandaron společně s lamou Darma-Dodim Žalsarajevem, který se právě vrátil z gulagu. Z patnácti tisíc burjatských mnichů se jich po válce vrátilo okolo dvou set“.[383] Viktor Pupyšev je ovšem k Dandaronovu autorství dopisu skeptický:

> Na konci roku 1946 poslal Dandaron podle některých svědectví, ovšem dnes těžko ověřitelných, dopis Stalinovi s žádostí o znovuotevření kláštera v Burjatsku.[384]

V. Montlevič ovšem autorství dopisu, který v moskevských archívech dosud nebyl nalezen, přičítá jednoznačně lamovi Darma-Dodimu a B. D. Dandaronovi.

B. D. Dandaron byl na počátku Velké vlastenecké války propuštěn z pracovního tábora, kam byl po svém zatčení a odsouzení v roce 1937 poslán.

383 Vladimir M. Montlevič, „Dcharmaradža Bidija Dandaron“, *Garuda* 1/1, 1992, s. 6.

384 Viktor N. Pupyšev „Nama Guro Radna Dar'jaja“*, Svjaščennyj Bajkal* 1/(specnomer), 1993, s. 30-31.

Na svobodě ovšem dlouho nepobyl, v roce 1947 byl opět uvězněn, tentokrát v Ulan-Ude. Ve své autobiografii, sepsané v polovině padesátých let[385] B. D. Dandaron žádný dopis Stalinovi ani jiné své aktivity spojené s otevřením Ivolginského kláštera neuvádí.

Oficiální vysvětlení či stanovisko k vzniku nového buddhistického kláštera necelých deset let poté, co byly všechny sakrální a kultovní stavby a monastické instituce s jejich osazenstvem rozmetány, znělo:

> Na žádost věřících a v souladu s tehdejšími zákony vyhověla sovětská vláda žádosti věřících o registraci buddhistické náboženské občiny v Burjatsku a povolila dva kláštery.[386]

Kolik mnichů se v Ivolginském klášteře nacházelo ve čtyřicátých a padesátých letech není známo, v polovině šedesátých let to podle oficiálních údajů bylo více než dvacet mnichů se státním souhlasem.[387] Jiné, značně vyšší číslo uvádí britská badatelka Caroline Humphreyová, která v Burjatsku pobývala v polovině sedmdesátých let: „V šedesátých letech 20. století bylo v Burjatsku více než sto oficiálně uznaných mnichů“.[388] Toto číslo se jeví poněkud nadnesené, předpokládalo by zhruba šedesát stálých mnichů v Ivolginském a čtyřicet v Aginském klášteře. Takových počtů mnišstvo ve zmíněných klášterech dosáhlo až na konci osmdesátých a počátku devadesátých let. A. M. Pjatigorskij uvádí, že v Burjatsku na konci šedesátých a začátkem sedmdesátých let 20. století bylo okolo šedesáti mnichů v obou v té době fungujících klášterech.[389] Tento počet se jeví jako realistický.

V roce 1989 se na území kláštera nacházelo třicet pět domů, ve kterých žilo na třicet mnichů (asi desítka přestárlých a dvacet mladších mnichů a chuvaraků). Burjatští autoři N. Dašijev a P. Cyrendoržijev uvádějí, že koncem osmdesátých let 20. století bylo v SSSR okolo čtyřiceti lidí, kteří absolvovali Buddhistickou duchovní akademii Gandantegčinling v Ulánbátaru. V Sovětském svazu to představovalo nejvyšší možné buddhistické vzdělá-

---

385 Anonymus, „Delo Dandarona“, in: *Buddijskij mir,* Moskva: Raritet 1994, s. 76-83.

386 V. B. Cybikžapov, „Sovremennaja cerkovnaja organizacija lamaizma v Burjatii“, in: A. A. Bělousov (ed.), *Voprosy preodolenija perežitkov lamaizma, šamanstva i staroobrjadčestva: Matěrialy vtorogo zonal'nogo seminara lektorov-atěistov Sibiri*, Ulan-Ude: Burjatskoje knižnoje izdatěl'stvo 1971, s. 69.

387 N. A. Mironov, „O sostojanii naučno-atěističeskoj propagandy, provodimoj Burjatskoj organizacijej obščestva Znanije“, in: R. E. Pubajev (ed.), *Kritika iděologii lamaizma i šamanizma: Matěrialy seminara lektorov-atěistov,* Ulan-Ude: Burjatskoje knižnoje izdatěl'stvo 1965, s. 108-124. Termín *štatnyj lama*, někdy také *komplektnyj lama* označoval buddhistického duchovního, mnicha, lamu, který působil se státním souhlasem. Tato tradice státní úřední kontroly byla v Rusku praktikována po více než dvě století.

388 Caroline Humphrey, *Karl Marx Collective: Economy, Society and Religion in Siberian Collective Farm,* London: Cambridge University Press – Paris: Maison des sciences de l'homme 1983, s. 419.

389 Alexandr Piatigorsky [A. M. Pjatigorskij], „Buddhism in Tuva...“, s. 219.

ní, jiné zahraniční vzdělání – například indické, barmské nebo šrílanské – bylo burjatským mnichům a chuvarakům prakticky nedostupné. V roce 1989 se počet studentů této školy z Burjatska výrazně zvedl a v prvním ročníku studovalo již okolo dvaceti pěti studentů.

Počet burjatských, tuvinských, kalmyckých a tibetských duchovních v klášteře od počátku devadesátých let byl proměnlivý a přesně ho zjistit je obtížné, protože sami mniši uvádějí odlišná čísla a navíc se jejich počet, vzhledem k mobilitě, proměňoval.[390] Tak podle informace jednoho z nich bylo v létě 1993 v Ivolginském klášteře třicet čtyři burjatských, tuvinských a kalmyckých mnichů a čtyři lamové, učitelé z Tibetu.[391] Podle jiného mnicha bylo v Ivolginském klášteře pět mnichů, učitelů z Tibetu. Lama Munko Arsalanov z Ivolginského kláštera uváděl počet dvacet čtyři burjatských duchovních, převážně velmi mladých. Dalajlama podle něj vyhověl požadavku mnichů a poslal na pomoc pět tibetských mnichů, učitelů z Dharamsaly. Burjatští buddhisté prosili o sedm učitelů (tři na tibetskou medicínu, tři na buddhistickou filozofii a jednoho na buddhistickou doktrínu), ale nakonec jich přijelo jen pět. Jeden z Tibeťanů hovořil mongolsky, ostatní jen tibetsky a anglicky, což působilo jisté komunikační potíže.[392]

Sestavit přehled představených Ivolginského kláštera, přestože se jedná o rekonstrukci relativně nedávných událostí, je velmi obtížné, literatura není v tomto ohledu v žádném případě vyčerpávající a osobní sdělení mnichů nejsou často důvěryhodná. Přesto je však možné uvést následující jména:

Do roku 1976 byl představeným Cyden Cydenov (bur. *Cyden-lamchaj*), který zemřel v roce 1978.[393] Po něm se představeným stal lama Darma-Dodi Žalsarajev, který ve funkci setrval do roku 1982.[394] V roce 1989 byl představeným třicetipětiletý lama Sodbo.[395] V roce 1993 byl představeným Dašiňima Garmažapov.[396]

---

390 Podle údajů z petrohradského buddhistického periodika *Narthang Bulletin* (6/12, 1993) působili v Burjatsku a Kalmycku v roce 1993 podle mezinárodní dohody následující tibetští mniši: geše Džampal Rinčhen (Elista, Kalmycko); geše Lozang Lhündub (Elista, Kalmycko); geše Dönam (Aginský klášter); ctihodný Kalsang Lhündub (Aginský klášter); geše Thubtän Nima (Ivolginský klášter, Burjatsko); Taši Gjamccho (Ivolginský klášter); Šerab Gjamccho (Ivolginský klášter, Burjatsko).V Burjatsku tedy mělo v roce 1993 skutečně pobývat pět tibetských mnichů.

391 Osobní sdělení Žamso Žargala, mnicha Acagatského kláštera, červenec 1993.

392 Osobní sdělení Munko Arsalanova, mnicha Ivolginského kláštera, srpen 1993.

393 Vladimir M. Montlevič, „Uchod Učitělja: Lama Darma-Dodi, 1900 – 1993," *Garuda* 3/6, 1994, s. 1.

394 N. Sidorenko, „Pamjati Učitelja", *Narthang Bulletin* 2/12, 1993, s. 24-26.

395 N. Dašijev – P. Cyrendoržijev, „Chram v stěpi...", s. 4-5.

396 M. Jakovlev, „Strojitsja dacan", *Gulamta* 1/2, 1993, s. 1.

Tibetské jméno Ivolginského kláštera zní Gandän Tašičhökhorling (*/Dga'-ldan-bkra-šis-čhos-'khor-gling*, bur. *Daši Čojnchorling,* volně přeloženo „Místo, země šťastného učení/nauky"), náboženským ochráncem kláštera je bohyně Lhamo.

Obr. 74 14. tibetský dalajlama Tändzin Gjamccho při návštěvě Ivolginského kláštera v létě 1986 (fotografie A. I. Breslavec).

14. tibetský dalajlama Tändzin Gjamccho navštívil Rusko několikrát. Jak uvádí ve své autobiografii z roku 1990, poprvé putoval do bývalého Sovětského svazu v červnu 1979. Navštívil i Ivolginský klášter:

> Z Moskvy jsem odletěl do Burjatska, kde jsem strávil celý den v jednom místním buddhistickém klášteře. Třebaže jsem nemohl s nikým osobně komunikovat, zjistil jsem, že rozumím jejich modlitbám, které byly pronášeny v tibetštině. Ta zde slouží obdobně jako latina katolíkům kdekoli na světě. Mniši uměli tibetsky také psát. Kromě toho jsem přišel na to, že můžeme docela dobře vzájemně komunikovat pomocí svých očí. Při

vstupu do kláštera jsem si všiml, že mnozí mniši i laici ve shromáždění plakali. Nebylo to nic jiného než spontánní projev náklonnosti k Tibeťanům a já jsem měl pocit naší nejužší spřízněnosti. Ivolginský klášter nedaleko burjatského hlavního města Ulan-Ude byl jednou z nejpozoruhodnějších věcí, kterou jsem v SSSR viděl. Byl postaven v roce 1945, kdy Stalin byl ještě na vrcholu své moci. Nevím, jak k tomu mohlo dojít. Mně však tato skutečnost umožnila znovu si uvědomit, že duchovnost je v lidské mysli tak hluboko zakořeněna, že je velmi obtížné, ne-li vůbec nemožné, ji z ní vyhladit. Burjati, stejně jako naši lidé, za svou víru strašlivě trpěli, a dokonce mnohem déle než my. Ale ať jsem zavítal kamkoli, všude jsem nacházel jasné důkazy toho, že jejich duchovní život se s každou sebemenší příležitostí pozvedá a rozvíjí.[397]

V osmdesátých letech následovaly další dalajlamovy návštěvy, a to v roce 1982 a 1986, v devadesátých letech navštívil Burjatsko v roce 1991 a 1992.

Obr. 75 Chrám v klášterním komplexu Věrchnaja Běrezovka na periferii Ulan-Ude. Stav v létě 1995 (z archívu Společnosti pro studia člověka, fotografie Jaroslav Sedláček).

Ivolginský klášter vznikl bez kontextu s minulostí, respektive byl postaven jako zcela nový buddhistický klášter, který nenavazoval na žádný předchozí zrušený klášter. Tím se vymyká pozdější praxi druhé obnovy náboženského života v devadesátých letech, kdy obnovované kláštery a chrámy zpravidla navazují na jednotlivé monastické instituce či sakrální a kultovní stavby, které byly násilně zrušeny ve třicátých letech. Jinou záležitostí

397 Tändzin Gjamccho (14. dalajlama), *Svoboda v exilu. Autobiografie 14. dalajlamy,* přel. Josef Kolmaš, Praha: Práh 1992, s. 210.

je, že duchovní či laici obnovovaných klášterů často neznají konkrétní místo, na kterém původní klášter před likvidací stál. Tato skutečnost jenom ilustruje hloubku protináboženského procesu v období sovětského státu. V okolí Ivolginského kláštera se sice do konce třicátých let 20. století nacházel

Obr. 76 Burjatský bandido chambolama Damba B. Ajušejev v létě 2000 (fotografie Luboš Bělka).

Jangažinský klášter, ale žádná spojitost mezi těmito kláštery zjištěna nebyla. O počátcích Ivolginského kláštera toho není mnoho známo.

Klášter se do své nynější podoby stavěl postupně od roku 1945 či 1946, hlavní chrám byl však postaven a vysvěcen teprve v roce 1972.[398] Klášter,

398 Natalija L. Žukovskaja et al. (ed.), *Buddizm. Slovar*', Moskva: Respublika 1992, s. 131.

respektive původní hlavní chrám, později vyhořel, a proto se posléze přistoupilo k výstavbě zděné budovy. Na počátku sedmdesátých let měl Ivolginský klášter sedm kultovních staveb,[399] koncem osmdesátých let se na území kláštera nacházelo třicet pět domů.[400]

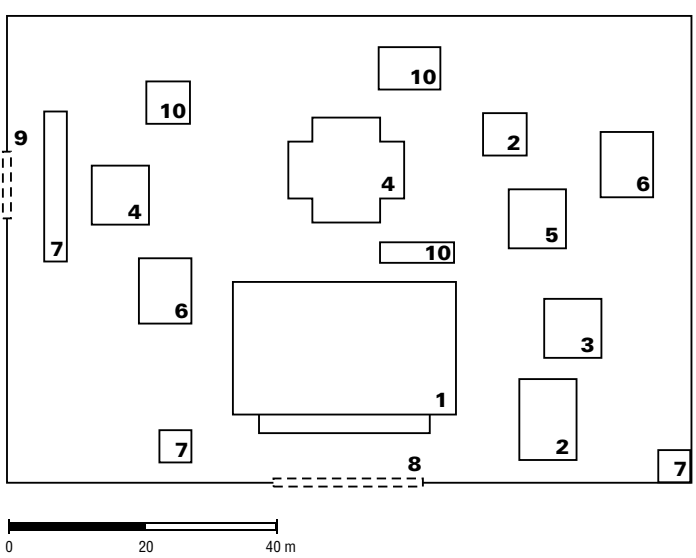

Vysvětlivky:
1 hlavní chrám
2 vedlejší chrámy
3 chrám ochránce kláštera
4 knihovna
5 přípravna obětin
6 administrativní stavení
7 modlitební válce
8 hlavní vchod
9 vedlejší vchod
10 stúpy

Obr. 77 Schéma Ivolginského kláštera.
Stav na počátku sedmdesátých let 20. století.[401]

V klášterním komplexu se nacházela vzácná knihovna tibetských xylografů a rukopisů, která nebyla veřejnosti přístupná, sloužila pouze mnichům a chuvarakům ke studiu, stejně jako jednoposchoďová lamaserie. Svou hlavní kancelář měla do poloviny devadesátých let 20. století v Ivolginském klášteře i Ústřední duchovní správa buddhistů Ruské federace (CDUB RF).

Buddhistický institut

Dne 16. února 1991 byla zahájena výuka v Buddhistickém institutu ve vesnici Tapchar, vzdálené asi sedm kilometrů od Ivolginského kláštera. Byla jedinou vysokou školou v Rusku, která systematicky připravovala studenty (chuvaraky), pro výkon buddhistické duchovní služby. Studium bylo tříleté. Iniciátoři vzniku školy byli bandido chambolamové Žimbažamco

399 V. B. Cybikžapov, „Sovremennaja cerkovnaja organizacija…“, s. 71.

400 N. Dašijev – P. Cyrendoržijev, „Chram v stěpi...“, s. 4-5.

401 Rekonstrukce provedena na základě práce V. B. Cybikžapov, „Sovremennaja cerkovnaja organizacija...“, s. 69-77.

Erdynějev, Munko Cybikov, Žamjan Šagdarov a Čojdorži Budajev. V roce 1995 byl jejím rektorem lama Cydendamba. Bandido chambolama Čojdorži Budajev zajistil možnost studia v jihoindickém edukačním klášteře Gomangu pro skupinu prvních dvaceti pěti chuvaraků z Burjatska, kteří zde měli strávit na studiích sedm až osm let.

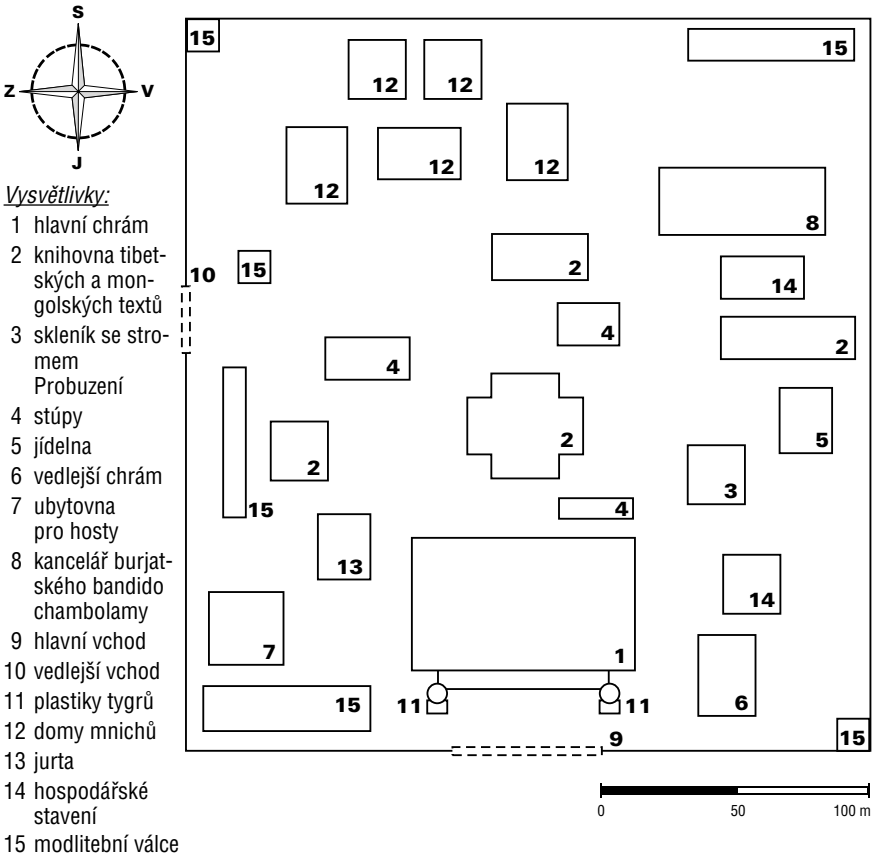

Obr. 78 Schéma Ivolginského kláštera. Stav v roce 1993/1994.

V létě 1993 bylo v Buddhistickém institutu na osmdesát studentů (asi sedmdesát Burjatů a deset Rusů). Semestr začínal 1. srpna, zkoušky byly velmi přísné a značná část studentů musela proto školu opustit. Zřejmě k tomu přispěl i asketický způsob života, který se řídil podobně přísnými pravidly jako pobyt v burjatských klášterech. Strava, bydlení i škola byly bezplatné. Chuvaraci studovali v civilním oděvu, měli vyholenou hlavu a první slib skládali ještě jako studenti. Mohli se ženit. Mezi učiteli byli v letech

1993-1995 i čtyři lamové z Tibetu. Pro akademický rok 1992/1993 přijal Buddhistický institut zhruba 150 studentů, bez přijímacích zkoušek a bez ohledu na konfesi. Po roce jich zůstalo sedmnáct.[402] Studijní program v Tapcharu byl podobný jako v Buddhistické duchovní akademii Gandantegčinling v Ulánbátaru; spočíval ve studiu Congkhapova kompendia *Lamrim*, buddhistické filozofie, základů tibetské medicíny, psané i hovorové tibetštiny, angličtiny a staromongolského písma. O tom, jaká byla situace přímo ve škole, referovali v roce 1993 studenti druhého a třetího ročníku Buddhistického institutu S. Ševeljov a I. Otjutskij:

> Po dlouholeté přestávce začal Ivolginský klášter opět přijímat adepty na mnišství burjatské, tuvinské, kalmycké a mongolské národnosti. V roce 1991 byli přijati i první Rusové, a to v počtu dvaceti tří uchazečů, z nich v roce 1993 zůstalo v klášteře jenom devět. Z Ivolginského kláštera se v roce 1992 škola, nyní pojmenovaná Buddhistický institut, přestěhovala do bývalých kasáren v obci Tapchar. Od září 1993 ve škole vyučovalo pět tibetských učitelů pozvaných z Indie. Jejich výuka probíhala pouze v tibetštině. V roce 1993 měla ruskojazyčná skupina celkem sedmnáct lidí, přičemž druhý a třetí ročník vytvořil jednu skupinu a první ročník další. Jako hlavní předměty se studovalo: tibetská medicína, tibetština a filozofie. Podmínky byly drsné, zvláště pak hygiena – to byl zřejmě hlavní důvod, proč tak vysoké procento posluchačů školu nakonec opustilo.[403]

Buddhistický institut se nakonec vrátil do areálu Ivolginského kláštera, kde získal 16. července 1999 státní akreditaci, jako vysoká škola (rus. *vysšeje učebnoje zaveděnije*). Na škole v té době působili vedle burjatských a mongolských mnichů i čtyři tibetští učitelé: gelong cirimpa Thubtän Rigdzin Gjamccho */dge-slong rcis-rim-ba Thub-bstan-rig-'dzin-rgja-mccho/*, lharampa geše Lozang Khädub */lha-rams-pa dge-bšes Blo-bzang-mkhas-'grub/*, gelong Taši Gjamccho */dge-slong Bkra-šis-rgja-mccho/* a gelong Gendün Gjalcchän */dge-slong Dge-'dun-rgjal-mcchan/*.[404]

49. Chrámový komplex Věrchnaja Běrezovka

Na počátku devadesátých let 20. století vznikl na severní periferii Ulan-Ude nový chrámový komplex, který je nejznámější pod ruským pojmenováním lokality – Věrchnaja Běrezovka. Výstavba kláštera nadále pokračuje a na přelomu 20. a 21. století ho tvořil chrám Kálačakry a několik menších sakrálních staveb, včetně dvou stúp. Význam tohoto kláštera narostl zejména po roce 1998, kdy spory uvnitř burjatské buddhistické ekleziální struktury přerostly ve vznik několika na sobě nezávislých organizací. Chrá-

402 Osobní sdělení Munko Arsalanova, mnicha Ivolginského kláštera, 1993. Další podrobnosti o studijním programu viz též: Ljubov L. Abajeva – D. Tugutova, „Sistěma obrazovanija v buddijskich monastirjach v Burjatii", *Narthang Bulletin* 4/23, 1995, s. 11-12

403 S. Ševeljev – I. Otjutskij, „Buddijskij institut", *Narthang Bulletin* 2/10, 1993, s. 23.

404 Životopisy uvedených mnichů viz oficiální stránka Buddhistického institutu *http://www.east-sib.ru/~slobgrva/life.htm* (12.2.2001).

mový komplex Věrchnaja Bĕrezovka slouží i jako nová rezidence 24. burjatského bandido chambolamy Damby B. Ajušejeva.

Obr. 79 Chrám Kálačakry v klášterním komplexu Věrchnaja Bĕrezovka na periferii Ulan-Ude. Stav v létě 2000 (fotografie Luboš Bělka).

Závěr

Pohled do historie buddhismu v Burjatsku nabízí určitě bohatší obraz než současný náboženský život. Burjatská buddhistická přítomnost je stále poznamenána traumatickým vývojem, který zahrnoval období násilného potlačování náboženství po dobu několika dekád sovětské moci. Období nejkrutějšího útlaku, který vyústil v téměř úplnou likvidaci buddhismu v Sovětském svazu, trvalo jen několik let. O to výraznější následky však přineslo.

Tato kniha pojednává o vzniku, rozvoji, potlačení a nynějším obnovování buddhismu v regionu kolem Bajkalského jezera. Zaměřuje se především na faktografii těchto procesů, na zachycení historické posloupnosti a popis hlavních událostí, zejména pak v souvislosti s vývojem klášterní sítě. Vedle detailní deskripce lze ovšem na závěr položit i otázky obecnější povahy. Jedním z metodologicky závažných problémů je otázka kontinuity a diskontinuity procesu obnovy burjatského buddhismu.

Události ve 20. století zahrnují největší rozmach a největší pád burjatského národního náboženství. Dynamika předchozích fází v něm dosáhla výrazné akcelerace. Pro její vykreslení mohou posloužit v literatuře často citované údaje: na přelomu 19. a 20. století se počet klášterů a jednotlivých chrámů či modliteben přiblížil padesátce a tomu odpovídal i počet mnichů – zhruba 16 000 osob. Naproti tomu na konci třicátých let v Burjatsku nebyl ani jeden fungující klášter či chrám, mniši byli z valné části uvězněni, někteří i popraveni, nikoliv nevýznamná část duchovenstva uprchla do zahraničí a mnoho duchovních, zejména mladších, přešlo do „civilního“ života.

Destrukce tradičních buddhistických struktur v Burjatsku měla své kořeny v revolučních událostech občanské války, tedy již na počátku dvacátých let. A stejně jako tato první vlna násilí, představovala i pozdější systematická likvidace tlak, který přicházel převážně zvnějšku. Násilná intervence vznikajícího sovětského státu, respektive jeho tajné policie, armády a především stranických kádrů do stávající struktury náboženského života Burjatů nebyla ovšem jediným faktorem likvidace buddhismu v Burjatsku. Sama ekleziální struktura, zejména její monastická složka, procházela často dramatickým vnitřním vývojem a nelze jednoznačně říci, že by následná, téměř totální destrukce náboženského života Burjatů přišla výhradně zvnějšku, někteří Burjati se na ní aktivně podíleli. Buddhismus v Burjatsku ležel na konci protináboženské kampaně třicátých let v rozvalinách a primární zdroj diskontinuity náboženského života byl vytvořen právě v tom-

to období. Není ovšem pravda, že by byl náboženský život zlikvidován zcela. Cézura bez fungujících klášterů trvala zhruba jednu dekádu a již v druhé polovině čtyřicátých let byl nově založen klášter v Ivolginsku a později byla obnovena také činnost Aginského kláštera.

Skutečná obnova náboženského života Burjatů ve všech jeho složkách nastala až s rozpadem sovětského totalitního režimu na počátku devadesátých let, kdy lze hovořit dokonce o buddhistickém boomu v oblasti Bajkalu.

Můžeme tedy právem přemýšlet o dramatickém vývoji náboženského života Burjatů ve 20. století a ptát se na jeho vnitřní souvislost. Kontinuální vývoj je v burjatské komunitě zastoupen zpravidla pouze v rodových a rodinných tradicích. Diskontinuita se týká především struktur monastických, a to jak v edukačních, tak needukačních klášterech. Ovšem i vývoj diskontinuální je vývojem. Z hlediska badatelského je dokonce zajímavější než vývoj lineární, neboť dokáže odhalit souvislosti, které jsou při „hladkém“ vývoji vnějšímu pozorovateli často skryty.

Odpověď na otázku, zda je obnova (či rekonstrukce, restaurace, revitalizace, reanimace, renesance – se všemi těmito pojmy se lze v literatuře setkat) náboženského života v Burjatsku svojí povahou kontinuitní či diskontinuitní, nemůže tedy být jednoznačná. Na základě deskripce a analýzy náboženských jevů v tomto regionu lze konstatovat, že jsou zde zastoupeny oba parametry vývoje – jak kontinuita, tak diskontinuita. Kontinuita se týká především složky laické, diskontinuita pak složky monastické. Nicméně i mezi mnichy je možné se setkat s případy přímé návaznosti na původní tradici. Jedná se především o skutečnost, která je v komunistických režimech známa jako „podzemní církev“. I v Burjatsku existovali a působili mniši, kteří se sice pod tlakem represálií oficiálně vzdali svého postavení duchovní osoby, přešli do světské sféry, často se i oženili, a přesto zůstali mnichy a hlavně jako lamové tajně sloužili obřady, vykonávali nejrůznější, například pohřební, úkony atp.

Naopak příkladem zřetelné diskontinuity v monastické složce a kontinuity ve složce laické je ukončení tradiční instituce burjatských rozpoznaných znovuzrozenců, nazývaných poněkud nepřesně „převtělenci“ (tib. tulku /*sprul-sku*/, bur. *chubilgán*), a pokračování jejich kultu v lidovém prostředí. Samotná instituce zanikla již v polovině dvacátých let 20. století v důsledku modernizačních snah té větve burjatského buddhistického duchovenstva, která se hlásila k tzv. obnoveneckému hnutí. Jeho příslušníci, někdy také nazývaní progresisté, představovali reformní snahy, které byly zaměřeny především na změny v monastické složce buddhistického společenství, sanghy. Reformátoři chtěli obnovit původní buddhismus zavedením

radikálních změn, které by odstranily nánosy minulosti a zároveň by přiblížily učení i praxi burjatského buddhismu blíže moderní současnosti. Mniši, učenci, spisovatelé, politici a myslitelé, kteří se na tomto hnutí podíleli, chápali všechny plánované reformy šířeji než jako pouze náboženské. Velký význam při ukončení oficiálního kultu převtělenců také sehrála dobová politická situace.

V první vlně obnovy burjatského buddhismu po druhé světové válce ani v souvislosti, kdy hovoříme o druhé vlně obnovy, která zahrnuje zhruba posledních deset let, nelze v Burjatsku pozorovat žádný významnější oficiální pokus o navázání na tuto tradici, která je tak typická pro tibetský buddhismus jak v samotném Tibetu (dalajlamové, pančhenlamové, karmapové a další představitelé náboženské hierarchie jsou právě těmito „rozpoznanými znovuzrozenci"), tak sousedním Mongolsku. Burjatské duchovenstvo, sdružené po válce v Ústřední duchovní správě buddhistů SSSR a RF (rus. *Central'noje duchovnoje upravlenije buddistov Rossijskoj Federacii*) a nyní v Tradiční buddhistické sangze Ruska (rus. *Tradicionnaja buddijskaja sangcha Rossiji*), nikdy neobnovilo tradici vyhledávání znovuzrozenců významných osobností náboženského života, představených klášterů atp. Podstatnou okolností je, že tyto víceméně soudobé ekleziální struktury vědomě navazují právě na reformní křídlo burjatského buddhistického duchovenstva dvacátých a třicátých let 20. století, které vědomě a dobrovolně instituci „rozpoznaných znovuzrozenců" odmítlo a oficiálně zrušilo.

Kult znovuzrozenců, chubilgánů, však v Burjatsku nevymizel zcela. Lze se s ním, byť vzácně, setkat u některých laických věřících, kteří po více než šedesát či sedmdesát let oficiálního ateismu uctívali několik zbývajících burjatských chubilgánů, zejména Danzana Norbojeva.

Dnešní podoba náboženského života představuje novou etapu obnovy. Od počátku devadesátých let se rekonstruují a nově budují kláštery a modlitebny, do noviciátu vstupuje množství mladých mnichů, rozvíjejí se zahraniční styky burjatských duchovních. Zahraniční vztahy se udržují především se 14. tibetským dalajlamou Tändzin Gjamcchem a dále s mongolskými, indickými a nepálskými buddhisty. Přirozená a tradiční vazba na centrální Tibet a Amdo není dosud z politických důvodů plně možná, ale se severoindickou Dharamsalou, nynějším sídlem dalajlamy a tibetské exilové vlády, mají Burjati určité kontakty již po dvě desetiletí.

Na závěr je možná vhodné zopakovat, co bylo řečeno výše – kontinuita a diskontinuita náboženského života Burjatů představuje dvě strany jedné mince. Nelze si myslet, jak ostatně výstižně říká Melvyn C. Goldstein, že obnova náboženství je akt nastolení původního stavu podobný vyjmutí

zeleniny z mrazícího boxu, její následné rozmražení v mikrovlnné troubě a použití.[1] Více než půlstoletí oficiálního sovětského ateismu nemohlo nepoznamenat buddhismus v Burjatsku. Proces obnovy náboženství v oblasti Bajkalu je o to obtížnější, že represálie zasáhly hlavní složku sanghy, totiž duchovenstvo, monastický stav. Ateistická intervence však nebyla fatální a náboženský život v tomto regionu pokračuje dál. Jeho vědecká reflexe, zejména pak komparativní studia ve vztahu k Mongolsku a Tibetu, jsou výzvou pro současné i budoucí badatele.

Oč je tedy pohled do dějin tibetského buddhismu v Burjatsku bohatší, o to je pohled na současnost a nedávnou minulost náboženského života okolo Bajkalu pestřejší. A budoucnost? Tu raději přenechejme historikům budoucím.

1 Viz Melvyn C. Goldstein – Matthew T. Kapstein (eds.), *Buddhism in Contemporary Tibet: Religious Revival and Cultural Identity*, Berkeley – Los Angeles – London: University of California Press 1998, s. 11.

Přílohy

Dokumenty

Postavení lamaistického duchovenstva ve Východní Sibiři (schválené nejvyššími úřady 15. května 1853)[1]

§ 1.

Ve třiceti čtyřech klášterech nacházejících se nyní ve Východní Sibiři se stanovuje celkový počet lamů a chuvaraků.

§ 2.

Veškeré duchovenstvo se dělí do pěti následujících stupňů:

(1) bandido chambolama,[2] neboli první lama;

(2) širétuj, nebo-li představený kláštera;

(3) gelong-lama[3] nebo gecchul-lama;[4]

(4) bandi;[5]

(5) chuvarak.[6]

§ 3.

Bandido chambolama má svoji rezidenci v Gusinoozerském klášteře.

§ 4.

Bandido chambolama řídí a spravuje lamaistické duchovní a dohlíží na to, aby se tento výnos přesně plnil.

§ 5.

Bandido chambolama je bezprostředně podřízen generálnímu gubernátorovi Východní Sibiře.

§ 6.

Při uvolnění postu bandido chambolamy zastává tuto funkci okamžitě až do vybrání nového bandido chambolamy širétuj Gusinoozerského kláštera a hlásí tuto skutečnost generálnímu gubernátorovi, který ze své strany činí příslušné kroky v přípravě nových voleb bandido chambolamy.

§ 7.

Volby:

a) se uskutečňují v Selenginské stepní dumě;

b) musejí začít nejpozději do tří měsíců po uvolnění postu;

c) nesmějí trvat déle než šest dnů.

---

1 In: V. Vaškevič, *Lamaity v Vostočnoj Sibiri*, Sankt-Petěrburg: Tipografija Ministěrstva vnutrenich děl 1885, s. 127-137.

2 V rus. originále: *Bandido-Chamba*.

3 V rus. originále: *Lama-Gelung*, burjatský termín vzniklý z tibetského gelong /dge-slong/, tj. vysoký mnišský stupeň.

4 V rus. originále: *Lama-Gycul'*, burjatský termín vzniklý z tibetského gecchul /dge-cchul/, tj. nižší mnišský stupeň.

5 V rus. originále: *Bandij*.

6 V rus. originále: *Chovarak'*.

§ 8.

Ve volbách mají hlas pouze starešinové rodů, po jednom hlasu mají zástupci z klášterních okrsků,[7] kteří jsou rozhodnutím stanovováni z řad duchovních, jsou starší 25 let a nejsou ve vyšetřování a trestním stíhání; ostatní místně nepříslušní obyvatelé, příchozí z jiných oblastí a duchovní hlas nemají a účast na volbách se jim zakazuje. Za pořádek a správný průběh voleb zodpovídá úředník k tomuto účelu jmenovaný generálním gubernátorem.

§ 9.

Na post bandido chambolamy se volí tři kandidáti, kteří kromě vzdělání a osobních kvalit, pro tuto duchovní hodnost nezbytných, musejí znát rusky.

§ 10.

O průběhu voleb na post bandido chambolamy se sepisuje protokol, který podepisují všichni zúčastnění. Protokol se potom předává zabajkalskému vojenskému gubernátorovi, který ho se svými připomínkami postoupí generálnímu gubernátorovi, jenž z kandidátů vybere nejvhodnějšího a předloží tuto kandidaturu prostřednictvím ministra vnitra k nejvyššímu schválení,[8] které – pokud s návrhem souhlasí – vydá novému bandido chambolamovi příslušný jmenovací dekret.

§ 11.

Pokud volby nezačnou či neskončí v předepsané lhůtě, nebo pokud během nich vzniknou takové nepřístojnosti, že poruší správnost voleb, úředník vybraný generálním gubernátorem z moci úřední ukončí schůzi, rozpustí všechny přítomné shromážděné osoby a hlášení o tom podá prostřednictvím zabajkalského vojenského gubernátora generálnímu gubernátorovi, který potom už podle vlastního uvážení rozhodne o kandidátovi na post bandido chambolamy, a své rozhodnutí postoupí ministru vnitra a nejvyšší instanci.

§ 12.

Bandido chambolama poté, co obdrží jmenování, skládá podle lamaistického ritu přísahu v Gusinoozerském klášteře.

§ 13.

Udělení titulu širétuje a jeho uvedení do funkce v klášteře se postupuje prostřednictvím zabajkalského vojenského gubernátora na návrh bandido chambolamy ke schválení generálnímu gubernátorovi.

§ 14.

Širétujové se vybírají z lamů všech klášterů.

§ 15.

Každý širétuj obdrží diplom opatřený razítkem a podpisem generálního gubernátora, kde je uvedené jeho jméno; po ukončení funkce se diplom vrací generálnímu gubernátorovi, který vydává nový diplom novému širétujovi; dalším duchovním osobám se jako potvrzení jejich postů vydává příslušný doklad podle pokynů generálního gubernátora.

§ 16.

Širétujové zodpovídají za řízení svěřeného jim kláštera a přísně dohlížejí na to, aby jejich podřízení lamové a chuvaraci přesně dodržovali pravidla tohoto výnosu.

---

7 V rus. originále: *prichod*.

8 Myšleno carovi. (pozn. L. B.)

§ 17.

Širétujové jsou bezprostředně podřízeni bandido chambolamovi.

§ 18.

V případě smrti širétuje, stejně jako v případě jeho nemoci, je až do schválení jeho následníka, řízením kláštera pověřen nejvyšší (podle duchovní hodnosti) z lamů kláštera, k němuž širétuj náleží.

§ 19.

Udělení duchovní hodnosti lama, tj. stupeň gelong a gecchul, se uskutečňuje na návrh bandido chambolamy, rozhodnutím zabajkalského vojenského gubernátora. Rozmístění lamů do jednotlivých klášterů se děje podle schválené kvóty[9] na základě rozhodnutí bandido chambolamy.

§ 20.

Lamové se vybírají z bandi, kteří se nacházejí při jednotlivých klášterech a jsou bezprostředně podřízení svému širétujovi.

§ 21.

Jejich povinností je sloužit obřady podle jejich víry v příslušných klášterech a uspokojování duchovních potřeb mimo ně v rámci klášterního okrsku a nikoliv jinak než pro potřeby laiků, při dodržování pravidel níže uvedených.

§ 22.

Bandi jsou jmenováni v jednotlivých klášterech a podle kvóty na základě rozhodnutí bandido chambolamy z řad chuvaraků nacházejících se v Gusinoozerském klášteře.

§ 23.

Bandi jsou bezprostředně podřízení širétujovi svého kláštera, kde vykonávají veškeré pomocné práce, nezbytné pro bohoslužby, které se konají v daném klášteře.

§ 24.

V Gusinoozerském klášteře se bude podle určené kvóty nacházet třicet pět chuvaraků, kteří se pod dozorem bandido chambolamy budou učit tibetštině a mongolštině, užitečným řemeslům, vědám a především pak dogmatům lamaistické víry, aby potom byla možnost vybírat z nich na stupeň bandi, když se uvolní místo v určené kvótě.

§ 25.

V Gusinoozerském klášteře se pod hlavním vedením bandido chambolamy vedou podrobné osobní služební spisy každého širétuje, lamy, bandi a chuvaraka a dále se ve formě sestavené podle pokynů generálního gubernátora vytvářejí příslušné seznamy. V těchto seznamech se uvádějí všechny změny, pokuty a tresty daných duchovních.

§ 26.

Kopie těchto spisů je bandido chambolama povinen předložit každoročně k 1. květnu prostřednictvím zabajkalského vojenského gubernátora generálnímu gubernátorovi Východní Sibiře.

§ 27.

Každému, kdo má více než dva syny, je dovoleno jednoho z nich dát na dráhu duchovního; k tomu však musí požádat o předběžný souhlas svoji obec. Pouze za předpokladu, že adept na duchovního má takový souhlas obce, může bandido chambolama přijmout jeho žádost o přijetí mezi chuvaraky. Podmín-

9 Rus. *štat*.

kou přijetí je volné místo v Gusinoozerském klášteře.

§ 28.

Budoucí chuvarak nesmí být mladší 18 let a duchovní hodnost může získat pouze na základě vlastního rozhodnutí, které musí sdělit své obci. V opačném případě obec nemá právo vydat mu rozhodnutí o uvolnění z obce.

§ 29.

Jakékoliv svévolné ustanovení osoby do výše uvedených duchovních hodností mimo stanovenou kvótu a řádu stanoveného tímto výnosem se zakazuje.

§ 30.

Následky takového nesprávného ustavení duchovní hodnosti jsou:

a) pro toho, kdo takto obdržel duchovní hodnost – návrat k předchozí hodnosti;

b) pro toho, kdo mu tuto hodnost udělil – odebrání statutu duchovního a převedení do světského stavu.

§ 31.

Stavba nových svatyní se uskutečňuje pouze na základě povolení generálního gubernátora a jenom v tom případě, že je nezbytně nutná a pokaždé musí být schválená ministrem vnitra.

§ 32.

Každý z nyní existujících třiceti čtyř klášterů musí mít zpracované stavební plány, které musejí být schválené ministrem vnitra. Plány musejí být uloženy v jednotlivých klášterech a jejich kopie budou uložené v Oddělení duchovních záležitostí cizích náboženství ministerstva vnitra.

§ 33.

Veškeré přístavby ke zmíněným třiceti čtyřem klášterům je možné uskutečňovat pouze se souhlasem ministra vnitra. Veškeré opravy a rekonstrukce se uskutečňují na základě povolení generálního gubernátora Východní Sibiře.

§ 34.

Výstavba nových, samostatných svatyní a modliteben nad uvedený počet se zakazuje.

§ 35.

Svévolně postavené kláštery a veškeré modlitebny, jakož i jejich přístavby, budou okamžitě zbořeny, viníci budou zbaveni duchovních hodností a převedeni do světského stavu.

§ 36.

Každý klášterní okrsek musí být přesně vymezen a schválen generálním gubernátorem na základě návrhu, který mu postoupí zabajkalský vojenský gubernátor po dohodě s bandido chambolamou. Veškeré změny v klášterních okrscích v poslední instanci schvaluje generální gubernátor.

§ 37.

Žádnému z laiků, jakož i tzv. mimokvótním lamům a těm, kteří se vrátili do světského stavu, není dovoleno pod hrozbou trestního postihu nošení oděvu lamaistického duchovenstva.

§ 38.

Veškeré kvótní (státní) duchovenstvo je zproštěno všech daňových povinností; bandido chambolama, širétujové a lamové pak nepodléhají tělesným trestům.

§ 39.

Lamaističtí duchovní nesmějí podle dogmat své víry vlastnit žádný majetek a musí žít v celibátu.

§ 40.

Bandido chambolama a širétujové nesmějí svévolně opustit hranice svého příslušného klášterního okrsku, odcestovat mohou pouze se schválením zabajkalského vojenského gubernátora a to pouze ve výjimečných případech a ze závažných důvodů.

§ 41.

Lamové smějí opouštět klášter za účelem uspokojení nezbytných duchovních potřeb laiků, ale nikoliv za hranice příslušného klášterního okrsku. K tomuto musejí mít povolení svého širétuje a po uspokojení duchovních potřeb laiků se musí neprodleně vrátit do kláštera a nežít dále ve vesnicích,[10] pokud to již není nezbytně nutné.

§ 42.

Za porušení dvou výše uvedených paragrafů jsou narušitelé propuštěni do světského stavu.

§ 43.

Bandido chambolamovi, širétujům, lamům, bandi a chuvarakům je přísně zapovězeno vpouštět ženy do svých příbytků; za porušení tohoto paragrafu je viník degradován o jeden duchovní stupeň a chuvarak je propuštěn do světského stavu.

§ 44.

Duchovní osobě, která se provinila bludem nebo byla přistižená při nemravném chování se její duchovní hodnost odebírá a poté je propuštěna do světského stavu.

§ 45.

Kdo byl jednou zbaven duchovní hodnosti, nemůže ji již získat zpět; kdo by se provinil takovým znovuudělením hodnosti bude zbaven své vlastní hodnosti a propuštěn do světského stavu, stejně jako ten, kdo tuto hodnost přijal.

§ 46.

Ztráta duchovní hodnosti kvůli porušení nařízení tohoto výnosu a návrat do světského stavu závisí, s výjimkou bandido chambolamy, který je v pravomoci nejvyšší vůle,[11] na rozhodnutí generálního gubernátora Východní Sibiře, tomuto kroku vždy předchází oficiální vyšetřování.

§ 47.

Na základě § 39. nemá žádná z duchovních osob majetek; duchovní žijí, stejně jako kláštery, z dobrovolných darů laiků a z dobrovolných, nikoliv vynucených plateb za uspokojování duchovních potřeb laiků.

§ 48.

Proto se všechen majetek, který nyní vlastní osoby vstoupivší do kvóty, odevzdává: nemovitý majetek se předává rodovým orgánům, na jejichž území se nemovitost nachází, a movitý majetek pak příslušnému klášteru, kde tato osoba bude prvotně začleněná.

§ 49.

Pro klášterní hospodářství se vyčlení půda podle počtu duchovních sloužících v něm, a to následovných způsobem: na bandido chambolamu – 500 děsjatin, na širétuje – 200 děsjatin, na lamu – 60 děsjatin, na bandi – 30 děsjatin a na chuvaraka – 15 děsjatin půdy.

10 V originálním textu je použit bur. termín *ulus*.

11 Myšleno carské (pozn. L. B.).

§ 50.

Ten duchovní, který se v době zavádění tohoto výnosu v platnost nebude chtít vzdát osobního vlastnictví, musí z duchovního stavu odejít do světského.

§ 51.

Pro správu jak nemovitého tak i movitého majetku klášterů, se v každém z nich každé tři roky ustanovuje volbou z laiků správce klášterního majetku; tento správce je ve funkci potvrzován zabajkalským vojenským gubernátorem.

§ 52.

Správce je povinen každoročně podávat zprávu příslušné stepní dumě o stavu majetku kláštera, a také podávat každý měsíc širétujovi hlášení. Širétujové pak každoročně v lednu podávají zprávy o majetku bandido chambolamovi, který je zpracuje do souborné zprávy, kterou předkládá taktéž každoročně zabajkalskému vojenskému gubernátorovi a to nejpozději v březnu.

§ 53.

Správce musí žít v klášteře a každou cestu mimo něj musí mít schválenou širétujem a písemně potvrzenou příslušnou stepní dumou.

§ 54.

Hospodářství, které patří každému klášteru, je nedělitelně ve vlastnictví celé obce daného kláštera a je řízeno širétujem.

§ 55.

Peněžní příjmy kláštera mohou být:

a) z dobrovolných darů laiků;
b) z prodeje burchanů,[12] obrazů, modliteb, khatagů[13] a dalších kultovních předmětů v ceně, jíž každoročně přísluší určovat bandido chambolamovi a kterou potvrzuje zabajkalský vojenský gubernátor;
c) z prodeje hospodářských produktů.

§ 56.

Peněžní příjmy každého kláštera se dělí na deset částí, ze kterých se: jedna desetina odesílá každoročně k 1. lednu prostřednictvím příslušné stepní dumy bandido chambolamovi jak pro jeho potřeby, tak na pokrytí administrativních výdajů a na financování chuvaraků v jeho klášteře; dále se dvě desetiny postupují ve prospěch širétujů; tři desetiny na podporu jednotlivých klášterů, na jejich administrativní výdaje a jejich vlastní výdaje; zbývající čtyři desetiny se pak rozdělují mezi lamy a bandi.

§ 57

S výjimkou prodeje hospodářských produktů, se veškerý obchod lamskému duchovenstvu zakazuje. Narušitelé tohoto zákazu budou převedeni do světského stavu a podle § 1589 Trestního zákoníku potrestáni peněžitou pokutou.

§ 58.

K podobné odpovědnosti jsou voláni viníci, kteří udržují styky se zahraničním duchovenstvem, a budou proto z rozhodnutí generálního gubernátora vysídleni do míst ve Východní Sibiři vzdálených od pohraničí.

12 Bur. termín pro svaté sochy či obrázky.

13 Bur. termín pro obřadní šerpy či šály.

§ 59.

Svaté obrázky a sochy, rozličné tiskoviny, modlitby, duchovní knihy, khatagy atp. se objednávají ze zahraničí na vlastní náklady klášterů vždy pouze přes celní úřad v Kjachtě. K tomu je nutné podat si prostřednictvím chambolamy žádost, jež se předkládá zabajkalskému vojenskému gubernátorovi, který má v dané záležitosti rozhodující pravomoc.

§ 60.

Kvůli přesnému a bezpodmínečnému plnění tohoto výnosu se musí v každém klášteře nacházet jeden jeho výtisk, který musí být podepsaný a opatřený pečetí generálního gubernátora. Tento výtisk musí být přeložen do burjat-mongolského jazyka. Kromě toho se výtisky tohoto výnosu musejí nacházet v ruské a burjat-mongolské verzi při každé stepní dumě a u rodových správ.

§ 61.

Dozor ze strany světské moci nad přesným plněním tohoto výnosu přísluší místním civilním úřadům pod vedením generálního gubernátora Východní Sibiře. Nejvyšší správa záležitostí lamského duchovenstva na Sibiři náleží Oddělení duchovních záležitostí cizích náboženství ministerstva vnitra.

Ustanovení o správě záležitostí a vnitřního života buddhistického duchovenstva v Burjat-mongolské ASSR[1]

Kapitola I.

Obecná ustanovení

§ 1.

Buddhistické duchovenstvo sestává z osob, jež přijaly buddhistický (lamaistický) mnišský slib na stupeň „rabčhung“[2] nebo „gelong“ a žijí na základě buddhistických kanonických pravidel, obsažených ve „Stanovách vnitřního života buddhistického duchovenstva v klášterech“.

§ 2.

Buddhistické duchovenstvo se musí řídit články tohoto Ustanovení.

§ 3.

Ústřední duchovní rada a klášterní duchovní rady mají svoji pečeť.

Kapitola II.

O Duchovním soboru

§ 4.

Nejvyšším orgánem spravujícím záležitosti buddhistických duchovních je Duchovní sobor.

§ 5.

Představitelé duchovenstva jsou do Duchovního soboru voleni na shromáždění všech mnichů kláštera podle klíče jeden představitel na sto lamů.

Poznámka: Voleb představitelů do Duchovního soboru se účastní duchovní s hodností gecchul a gelong.

§ 6.

Povinnosti členů Duchovního soboru se vykonávají bez nároku na odměnu, avšak členům bydlícím mimo místa svolání soboru se mohou uhradit cestovní výdaje do výše skutečných nákladů na cestu, pokud není možnost úhrady naturální. Kromě toho se členům soboru v období zasedání Duchovního sodoru proplácejí z kreditů či zdrojů vyhrazených na svolání Duchovního soboru náhrady stravného a to buď v podobě naturální či peněžní.

§ 7.

Duchovní sobor se volává nejméně jedenkrát za dva roky. V nutném případě je z podnětu Ústřední duchovní rady či nejméně z podnětu jedné třetiny voličů svoláno mimořádné zasedání Duchovního soboru.

§ 8.

Pravomoc Ústřední duchovní rady přestává platit v okamžiku zahájení nového zasedání Duchovního soboru.

§ 9.

Pro pravomocnost zasedání Duchovního soboru je nutná přítomnost nejméně poloviny zvolených představitelů.

---

1 Tento výnos byl platný v letech 1924-1937 (pozn. L. B.).

2 V rus. originále: *rabžun*, bur. výraz vzniklý z tib. rabčhung /*rab-bjung*/, nižší mnišsný stupeň.

§ 10.

Zasedání duchovního soboru zahajuje bandido chambolama nebo jeho zástupce.

§ 11.

Pro řízení zasedání a práce Duchovního soboru volí si tento ze svého středu předsednictvo soboru, ve složení: předseda, dva jeho zástupci a dva tajemníci.

§ 12.

Předsednictvo Duchovního soboru řídí zasedání podle programu zasedání schváleného Duchovním soborem.

§ 13.

Duchovní sobor má v okruhu své působnosti:

a) nejvyšší dohled nad stavem buddhistické víry;

b) péči o obecnou správu duchovních záležitostí;

c) výstavbu klášterů, modliteben a duchovních škol podle § 15. „Rozhodnutí Lidového komisariátu spravedlnosti z 24. srpna 1918 o uskutečnění Dekretu o odluce církve od státu a odluce církve a škol“;

d) obecnou péči o blahobyt klášterů a to jak z hlediska náboženssko-mravního, tak i administrativně-hospodářského;

e) rozdělování příjmů podle části 2. „Rozhodnutí Lidového komisariátu spravedlnosti z 24. srpna 1918 o uskutečnění Dekretu o odluce církve od státu a odluce církve a škol“, vytvoření obecných pravidel pro ochranu, využívání a vydávání finančních prostředků;

f) volbu bandido chambolamy – předsedy Ústřední duchovní rady a volby jednotlivých členů rady;

g) posouzení a schválení „Ustanovení o správě záležitostí a vnitřního života buddhistického duchovenstva v Burjat-mongolské ASSR“ a „Stanov vnitřního života buddhistického duchovenstva v Burjat-mongolské ASSR“.

§ 14.

Členové Duchovního soboru mají v záležitostech spadajících do okruhu působnosti Duchovního soboru zajištěnu plnou svobodu projevu a názorů.

§ 15.

Členové Ústřední duchovní rady, kteří nejsou zvoleni za představitele na zasedání Duchovního soboru, mají na zasedáních Duchovního soboru právo hlasu poradního.

§ 16.

Bandido chambolama a jeho zástupce mají na zasedání Duchovního soboru právo hlasu rozhodujícího.

§ 17.

O všech otázkách se v Duchovním soboru rozhoduje prostou většinou hlasů.

§ 18.

Všechna usnesení a rozhodnutí Duchovního soboru se zaznamenávají do protokolu, který podepisují všichni členové předsednictva.

Kapitola III.

O Ústřední duchovní radě

§ 19.

Ústřední duchovní rada se vytváří k uskutečnění a naplnění usnesení a rozhodnutí Duchovního soboru a dále k řízení a správě záležitostí buddhistického duchovenstva v rámci daném příslušnými zákony.

§ 20.

Duchovní sobor volí Ústřední duchovní radu v následujícím složení: předseda – bandido chambolama, jeho zástupci, tři členové a dva kandidáti členství.

§ 21.

Ústřední duchovní rada je mezi zasedáními Duchovního soboru nejvyšším orgánem spravujícím záležitosti buddhistického duchovenstva.

§ 22.

Ústřední duchovní rada má v okruhu své působnosti:

a) uskutečnění a naplnění usnesení a rozhodnutí Duchovního soboru;

b) vedení a dohled nad činností podřízených orgánů správy;

c) styk se všemi zařízeními i osobami, jež mají otázky náboženství ve své kompetenci;

d) rozdělování příjmů podle části 2. „Rozhodnutí Lidového komisariátu spravedlnosti z 24. srpna 1918 o uskutečnění Dekretu o odluce církve od státu a odluce církve a škol“;

e) svolávání Duchovního soboru;

f) předkládání zprávy o své činnosti Duchovnímu soboru;

g) poskytování stanovisek k návrhům, jež jsou postupovány na zasedání Duchodního soboru, jakož i příprava materiálů a podkladů nutných k zasedání Duchovního soboru;

h) zajišťování oprav chrámů; po dohodě s příslušnými společenstvími a skupinami věřících též obstarávání kultovních předmětů.

§ 23.

K rozvinutí a naplnění usnesení a rozhodnutí Duchovního soboru má Ústřední duchovní rada právo vydávat instrukce a pravidla, jež jsou závazná pro podřízená duchovní zařízení.

§ 24

Po uplynutí volebního období plní Ústřední duchovní rada všechny své povinnosti až do okamžiku předání své agendy nově zvolené Ústřední duchovní radě.

§ 25.

K pravomocnosti zasedání Ústřední duchovní rady, je nutná přítomnost minimálně tří členů rady, včetně bandido chambolamy či jeho zástupce.

§ 26.

O všech otázkách se v Ústřední duchovní radě rozhoduje prostou většinou hlasů.

§ 27.

Otázky běžného provozu, jež nemají vážný význam, může rozhodovat bandido chambolama sám, na nejbližším zasedání Ústřední duchovní rady ji však o tom musí informovat.

§ 28.

Všeobecný dohled nad správným průběhem běžné agendy Ústřední du-

chovní rady a jí podřízených zařízení náleží bandido chambolamovi či jeho zástupci.

§ 29.

Všechna usnesení Ústřední duchovní rady se zapisují do protokolu, který podepisují členové rady.

§ 30.

Sídlo Ústřední duchovní rady se nachází v Gusinoozerském klášteře.

Kapitola IV.

O klášterní duchovní radě

§ 31.

Ke správě duchovních záležitostí v rámci kláštera volí shromáždění všech lamů s titulem gecchul a gelong klášterní duchovní radu, jež má volební období maximálně dvouleté.

§ 32.

Klášterní duchovní rada je volena v následujícím složení: předseda rady – širétuj, dva členové a jeden kandidát členství.

Poznámka: Funkce širétuje je potvrzována Ústřední duchovní radou.

§ 33.

Klášterní duchovní rada má v okruhu své působnosti:

a) uskutečnění a naplnění nařízení Ústřední duchovní rady;

b) bezprostřední správu duchovních záležitostí kláštera, vytváření klášterních zařízení, jmenování všech klášterních hodnostářů ve všech jeho zařízeních a uskutečňování kontroly jejich činosti;

c) disponování klášterními prostředky v rámci pravidel stanovených Ústřední duchovní radou;

d) hospodaření s majetkem kláštera s výjimkou té části, jež byla předaná náboženským skupinám a sdružením;

e) styk se všemi zařízeními i osobami, jež mají ve své kompetenci duchovní záležitosti daného kláštera;

f) péči a ochranu klášterních budov, jež byly předány sdružením a skupinám věřících podle „Dekretu o odluce církve od státu“;

g) vypracování a předložení zprávy o své činnosti Ústřední duchovní radě;

h) kontrolu dodržování buddhistických kanonických pravidel duchovními.

§ 34.

Klášterní duchovní rada má právo v případě porušení přijatých kanonických pravidel odejmout duchovní hodnost všem podřízeným duchovním, o této skutečnosti musí informovat Ústřední duchovní radu.

§ 35.

Klášterní duchovní rada vcelku, jakož i její jednotliví členové jsou povinni odpovídat na všechny dotazy a požadavky Ústřední duchovní rady.

§ 36.

K pravomocnosti zasedání klášterní duchovní rady, je nutná přítomnost všech členů rady.

§ 37.

Všechny záležitosti klášterní duchovní rady se zapisují do protokolu, který podepisují členové rady.

§ 38.

Všechna rozhodnutí klášterní duchovní rady se povinně předkládají Ústřední duchovní radě.

Kapitola V.
O revizních komisích

§ 39.

Pro kontrolu a revizi jak činnosti, tak i majetku a finančních prostředků jak Ústřední duchovní rady, tak i jednotlivých klášterních duchovních rad, se volí Ústřední revizní komise a na klášterním shromáždění pak klášterní revizní komise na stejné volební období jako příslušné rady. Revizní komise sestává z pěti osob: tří členů a dvou kandidátů členství.

§ 40.

Revizní komise každých šest měsíců kontroluje stav pokladny a účetní knihy s příjmy a výdaji.

Poznámka: Revizní komise mohou podle svého uvážení provádět i neplánované kontroly.

§ 41.

Ústřední duchovní rada, jakož i jednotlivé klášterní duchovních rady, je povinna okamžitě po první výzvě předložit ke kontrole pokladní hotovost a všechny příslušné účetní knihy, revizní komisi musí poskytovat všechny doklady a vysvětlení o které komise požádá.

§ 42.

Zpráva o činnosti Ústřední duchovní rady, jakož i jednotlivých klášterních duchovních rad, zpráva o stavu majetku a pokladní hotovosti nemůže být předložena na posouzení Duchovnímu soboru, bez posouzení a schválení příslušnými revizními komisemi.

Kapitola VI.

§ 43.

Tato Ustanovení se vztahují na všechny osoby náležející k buddhistickému duchovenstvu B-M ASSR a vstupují v platnost v okamžiku jejich schválení Duchovním soborem.

Stanovy vnitřního života buddhistického duchovenstva v Burjat-mongolské ASSR

Oddíl I.

O buddhistickém duchovenstvu

čl. 1.

Buddhistické duchovenstvo se podle složených slibů člení na „barma-rabčhungy“, „gecchuly“ a „gelongy“.

čl. 2.

Do stupně „barma-rabčhung“ mohou být vysvěceni muži, jež se k tomuto kroku rozhodli dobrovolně, dosáhli 18 let, chtějí opustit světský život a nemají námitky proti svému vysvěcení podle pravidel Vinaji.

čl. 3.

„Khänpové“ a „lobpöni“, vysvěcení podle pravidel Vinaje do tohoto duchovního stupně se vybírají v každém klášteře a jsou potvrzováni Ústřední duchovní radou. Tyto osoby jsou zodpovědné za správnost svěcení.

čl. 4.

Ten, kdo složil sliby na stupeň „barma-rabčhung“ může podle pravidel Vinaji složit další sliby na stupeň „gecchul“ a „gelong“.

čl. 5.

Všichni duchovní musí vždy nosit předepsaný duchovní oděv „šabi“, ušitý z laciného materiálu. V každém případě se zakazuje nostit pod mnišským oděvem kožich či chalát s dlouhými rukávy.

Zakazuje se nosit oděv ušitý z nákladných materiálů, jako je hedvábí, brokát atp. taktéž se zakazuje nosit drahou obuv, sobolí a vydří čepice.

čl. 6.

Ruší se kult chubilgánů,[1] ale nebrání se zvaní zahraničních učenců a učitelů za účelem vyslechnutí nauky.

čl. 7.

Vykonávání kultu proroků se jak duchovním – Burjatům, tak i cizincům, zakazuje.

čl. 8.

Žáci a duchovní (lamové) musí prokazovat úctu starším duchovním, k laikům se též musí chovat mravně. Starším se zakazuje bít mladší a vůbec být hrubým.

čl. 9.

Osoby uspokojující duchovní potřeby laiků, kazatelé, věštci atp., musí k tomu mít souhlas ze strany Ústřední duchovní rady, vydávaný na určité období. Bez tohoto povolení nelze příslušné služby vykonávat.

1 Burjatský termín pro „rozpoznaného znovuzrozence“, „převtělence“.

Oddíl II.

O testech za přestupky a zločiny duchovních (lamů)

čl. 10.

Za porušení těchto Stanov, pravidel dobrých mravů a chování, jsou viníci trestáni:

a) ústní důtkou;

b) dočasným vyloučením z bohoslužeb, churalu a shromáždění;

c) odebráním duchovní hodnosti a vyhnáním z kláštera.

čl. 11.

V každém případě jsou z kláštera vyhnáni a duchovní hodnosti zbaveni viníci, kteří spáchali jeden ze čtyř těžkých zločinů, uvedených ve Vinaji, pijáci alkoholu, hráči karetních a jiných hazardních her, pašeráci a též ti, kdož porušují pravidla těchto Stanov.

čl. 12.

Vyloučením z bohoslužeb, churalu, se trestají osoby, jež spáchaly některý z následujících zločinů: obchodování s dobytkem a podobné druhy spekulace, pederastie a podobné neřesti.

č. 13.

Potrestaní vyloučením z bohoslužeb, churalu, mohou být s ohledem na povahu přestupku, rozhodnutím klášterní rady přijati zpět. Takové rozhodnutí se zapisuje do zvláštní knihy, méně závažné přestupky řeší ve své pravomoci příslušný lama.

Oddíl III.

O postavení buddhistického duchovenstva v klášterech a domech k nim náležejícím

čl. 14.

„Klášterem“ se rozumí sídlo buddhistického duchovenstva, vystavěné mimo světské domy.

č. 15.

Domy buddhistického duchovenstva čili domky určené k bydlení jednoho člověka musí být jednotné velikosti a typu. Vymezená velikost, daná pravidly Vinaji, se oznamuje spolu s jejím převodem do metrického systému Ústřední duchovní radou. Od nynějška se zakazuje stavět domy, jež svými rozměry neodpovídají pravidlům uvedeným v těchto stanovách. V domech, které byly postaveny před platností těchto stanov a svojí velikostí přesahujících nyní schválené rozměry, je povoleno žít i nadále a to i více než jednomu člověku. Dále se povoluje výstavba domů pro letní přebývání, lázeň a kůlny. Kromě výše uvedených typů domů se výstavba žádných jiných staveb nepovoluje.

čl. 16.

Zakazují se zvláštní ohrady pro jednotlivé domy, dříve postavené ohrady okolo jednotlivých domů se musí zbourat. Namísto toho, bude napříště okolo kláštera pouze jedna společná zeď či ohrada, která se bude na noc zamykat. V této ohradě se chov psů, koňů a dobytka nepovoluje, jakož i přítomnost trhovců je zapovězena.

čl. 17.

V klášterní ohradě musí být na vhodném místě postaveny domy pro ubytování návštěvníků. Tyto domy mají svoji zvláštní ohradu.

čl. 18.

Uvnitř klášterní ohrady je povoleno stavět domy se zvláštní ohradou pro meditující mnichy.

čl. 19.

Po skončení bohoslužeb (churalu) v chrámech a poté, co se pod dohledem určených duchovních pomodlili, musí ženy a děti do západu slunce opustit klášter. Muži se mohou přes noc v klášteře zdržovat. Uvnitř klášterní ohrady je zakázáno kouření tabáku, jízda na koňmo či v zápřahu.

čl. 20.

Opuštění kláštera se lamům povoluje pouze ve výjimečných případech, ne déle než na 15 dní a na základě písemné propustky, kterou musí podepsat a opatřit razítkem příslušný nadřízený lama. Tato potvrzení se po návratu z cesty musí odevzdat. Příslušný nadřízený lama musí mít knihu, do níž povolení k opuštění kláštera zapisuje.

Poznámka: Mimořádné povolení k opuštení kláštera vystavuje klášterní rada.

Oddíl IV.

O hospodaření s prostředky buddhistického duchovenstva

čl. 21.

Příjmy od laiků za služby spojené s uspokojováním duchovních potřeb se předávají do společné pokladny.

čl. 22.

Z celkové sumy příjmů se 20 procent předává do společného základního pokladního fondu a 80 procet se použije pro potřeby duchovenstva. Hospodaření s prostředky určenými na pokrytí potřeb duchovenstva řídí a zajišťuje klášterní rada.

Poznámka: Všechny pokladny jednotlivých chrámů se slučují do jedné společné klášterní pokladny.

čl. 23.

Duchovní si rozdělují dary od laiků na principu rovnosti, přičemž pravidla tohoto rozdělování určuje klášterní rada.

Ústřední duchovní rada B-M ASSR

Statut Duchovní správy buddhistů SSSR[1]

§ 1.

Centrem náboženských sdružení věřících buddhistů žijících v Sovětském svazu je Duchovní správa buddhistů SSSR se sídlem v Ivolginském klášteře Burjatské ASSR.

§ 2.

Duchovní správa buddhistů SSSR se volí na sjezdu představitelů věřících a duchovních.

§ 3.

Sjezdy představitelů věřících a duchovních se svolávají na podnět Duchovní správy se souhlasem Rady pro náboženské záležitosti při Radě ministrů SSSR.

§ 4.

Sjezd představitelů věřících a duchovních:

a) projednává otázky organizace Duchovní správy buddhistů žijících v SSSR;
b) vyslechne a posuzuje zprávy Duchovní správy a revizní komise;
c) volí novou Duchovní správu a revizní komisi.

§ 5.

Duchovní správa buddhistů se volí o devíti členech: předseda, dva zástupci předsedy a šest členů správy.

§ 6.

Předseda Duchovní správy buddhistů je volen z řad lamů, současně se tím stává hlavou lamstva a přináleží mu vysoký titul bandido chambolama.

§ 7.

Úkoly Duchovní správy buddhistů:

a) organizace a uskutečňování zvláštních obřadů v buddhistických chrámech podle kánonu buddhismu;
b) spoluvytváření jednoty, solidarity a bratrství buddhistů ve všech zemích; organizace a podpora výměny delegací mezi buddhistickými zeměmi; podpora styků se zahraničními náboženskými organizacemi;
c) zvaní cizích delegací či jednotlivých zahraničních hostů musí být vyřizováno prostřednictvím Duchovní správy buddhistů SSSR.

§ 8.

Duchovní správa má vlastní kancelář s příslušným personálem, nezbytným k výkonu běžného provozu.

§ 9.

Duchovní správa zasedá nejméně jednou za rok.

Na výroční shromáždění se posuzují následující otázky:

a) výroční zpráva Duchovní správy;
b) informace revizní komise;
c) schválení rozpočtu na příští rok;
d) posouzení běžných záležitostí.

1 Přeloženo z kopie uložené v Aginském státním okružním archivu, Aginskoje, Aginský burjatský autonomní okruh, Ruská federace (rus. *Aginskij okružnoj gosudarstvennyj archiv*). Jedná se o dokument schválený Duchovním soborem v Ulan-Ude v roce 1946 a upravený pozdějšími pozměňovacími doplňky, text, z něhož je překlad pořízen vznikl po roce 1958.

§ 10.

V nutném případě rozhodnutí jakékoli otázky, jež svým významem přesahuje pravomoc předsedy Duchovní správy, může bandido chambolama svolat mimořádné zasedání Duchovní správy, musí však všechny členy nejméně patnáct dnů předem obeznámit s otázkami, jež budou projednávány a také sdělit čas a místo zasedání.

§ 11.

Kterýkoliv člen Duchovní správy přející si na plenárním zasedání přednést jakoukoliv rezoluci, musí její návrh předložit tajemníkovi Duchovní správy nejméně deset dní před začátkem zasedání.

§ 12.

Dvě třetiny členů Duchovní správy představují kvórum všech schůzí a zasedání. Každý člen Duchovní správy má právo hlasovat o jakékoliv otázce pouze osobně. Všechny otázky se řeší prostou většinou hlasů. V případě rovnováhy hlasů rozhoduje hlas bandido chambolamy.

§ 13.

Bandido chambolama předsedá všem jednáním sjezdu a zasedáním a výročním shromážděním Duchovní správy. V případě jeho nepřítomnosti je za předsedajícího zasedání volen jeden ze zástupců bandido chambolamy.

§ 14.

Předseda Duchovní správy a v době jeho nepřítomnosti jeden z jeho zástupců, rozhoduje administrativní a finanční otázky Duchovní správy a řídí každodenní agendu Duchovní správy.

§ 15.

Sjezd představitelů věřících a duchovních volí pětičlennou revizní komisi Duchovní správy buddhistů SSSR. Revizní konise si ze svého středu volí předsedu a tajemníka.

§ 16.

Revizní komise má na starost:

a) pravidelnou kontrolu financí Duchovní správy, kontrolu správnosti údajů o příjmech a výdajích obsažených v účetních knihách;
b) inventuru movitého i nemovitého majetku Duchovní správy;
c) kontrolu jednotlivých stížností věřících;
d) kontrolu jednotlivých prověrek činnosti lamů a to jak na návrh Duchovní správy, tak i na základě konkrétních podnětů týkajících se jejich působení;
e) revizní komise informuje Duchovní správu o své činnosti.

§ 17.

Duchovní správa má vlastní pečeť a razítko s nápisem „Duchovní správa buddhistů SSSR“ v burjatštině, ruštině a tibetštině.

§ 18.

Náboženské sdružení buddhistů (kláštery) se ve všech kanonických otázkách řídí pokyny Duchovní správy.

§ 19.

Představení Ivolginského a Aginského kláštera jsou z titulu svých funkcí zástupci bandido chambolamy a mají titul didchambolama. Účastní se zasedání Duchovní správy s právem rozhodujícího hlasu.

§ 20.

Každý buddhistický chrám musí mít „Pravidla vnitřního uspořádání“, jež vycházejí z práv a povinností buddhistického duchovenstva obsažených v tomto

statutu. V „Pravidlech vnitřního uspořádání“ se upravují: činnost chrámové rady, pravidla chování duchovenstva, obsah bohoslužeb a další otázky.

§ 21.

Lamové – buddhističtí duchovní, jenž se rozhodli následovat Buddhovo učení a složili svaté sliby podle pravidel buddhismu, jsou povinni žít v klášterech. Klášter mohou opustit pouze na základě písemného svolení představeného (širétuje), v potvrzení musí být uveden den, místo a doba nepřítomnosti v klášteře. Život lamů je zcela určen pravidly svatých slibů a „Pravidlech vnitřního uspořádání“ kláštera.

§ 22.

Právo přijímat uchazeče mnišství přináleží bandido chambolamovi. Za duchovní mohou být přijaty pouze osoby, jenž jsou plnoleté a rozhodly se dobrovolně.

§ 23.

Uskutečňování náboženských ceremonií a obřadů mezi věřícími se povoluje pouze duchovním registrovaným v klášterech.

§ 24.

Činnost Duchovní správy, klášterů a duchovních nesmí jít za hranice platných občanských zákonů o kultech.

Stanovy náboženské organizace „Buddhistická tradiční sangha Ruska“

Schváleno rozhodnutím sugundy dne 11. září 1991
změny a doplňky: 2. dubna 1992, 22. března 1996 a 27. dubna 1998
Ulan-Ude 1998
bandido chambolama B. D. Ajušejev

I. Obecná ustanovení

1.1. Buddhistická tradiční sangha Ruska (dále jen Sangha Ruska) je ústřední náboženskou organizací, sjednocující buddhistické náboženské organizace (dacany, churuly, chure, dugany, občiny) Ruské federace a buddhistická vzdělávací zařízení Sanghy Ruska, vyznávající tradiční buddhismus mahájánského směru, jenž byl uznán Ruskem v roce 1741.

Rozhodnutím sugundy z 22. března 1996 se „Ústřední duchovní správa buddhistů Ruska“ přejmenovala na „Buddhistickou tradiční sanghu Ruska“.

1.2. Plný název je: Buddhistická tradiční sangha Ruska.

V angličtině: Buddhist Traditional Sangha of Russia.

Zkrácené pojmenování: Sangha Ruska.

V angličtině: Sangha of Russia.

1.3. Sangha Ruska je od okamžiku státní registrace právnickou osobou, mající běžný i devizový účet, pečeť, razítka a úřední formuláře s hlavičkou obsahující název a příslušnou symboliku.

1.4. Sangha Ruska uskutečňuje svoji činnost na základě Buddhovy nauky v souladu s Ústavou Ruské federace, platnými zákony Ruské federace a těmito stanovami.

1.5. Úřední adresa vedoucích orgánů Sanghy Ruska je: 670012 Ruská federace, Republika Burjatsko, Ulan-Ude, Dacan Chambyn Chure.

1.6. Sangha Ruska má své zastupitelstvo v Moskvě.

II. Cíle, úkoly a základní formy činnosti

2.1. Cíle činnosti:

Vyznávání, šíření, studium, bedlivé zachovávání a propaganda duchovního dědictví a odkazu Buddhy, kultury a tradic buddhistického učení, jeho filozofických, mravních a etických základů, výchova lidí v duchu soucitu a lásky ke všem živým bytostem.

2.2. K uskutečnění svých cílů Sangha Ruska uskutečňuje svoji činnost podle platného právního řádu následujícími způsoby:

1. řízení a koordinace činnosti buddhistických dacanů, churulů, chure, duganů a buddhistických občin;
2. výstavba, restaurování, obnova a údržba dacanů, churulů, chure, duganů, stúp, buddhistických poutních a obřadních míst;
3. pořádání náboženských obřadů;
4. studium a příprava buddhistických duchovních a laiků;
5. metodické vedení buddhistických duchovních vzdělávacích zařízení;
6. vydávání a šíření buddhistické literatury, televizních a rozhlasových pořadů a periodických tiskovin;
7. organizace poutních akcí v Rusku a v zahraničí;

8. zřizování vydavatelských, polygrafických, výrobních, restaurátorských, stavebních, zemědělských a jiných hospodářských společenství;
9. zřizování organizací buddhistického náboženského vzdělávání pro přípravu lamů – buddhistických duchovních;
10. zřizování buddhistických kulturních center pro studium a šíření buddhistické literatury a vykonávání další buddhistické kulturně-osvětové činnosti;
11. organizace a realizace konferencí o problémech buddhismu v Rusku a v zahraničí;
12. výroba kultovních předmětů;
13. organizace a uskutečňování buddhistických výstav;
14. vytváření lékařských středisek v souladu s platnými zákony a po obdržení příslušných licencí;
15. spolupráce se zahraničními a mezinárodními buddhistickými organizacemi a centry;
16. rozvoj mezináboženského dialogu a spolupráce;
17. zřizování věřejně prospěšných fondů a zařízení (sirotčinců, internátů, nemocnic atp.);
18. vytváření zastupitelství Sanghy Ruska v Ruské federaci a v zahraničí.

2.3. Pro dosažení svých cílů může Sangha Ruska, v souladu s platnými zákony Ruské federace, uskutečňovat i další druhy činnosti.

III. Organizační struktura a postup vytváření organizace

3.1. Do Sanghy Ruska mohou vstoupit buddhistické organizace (dacany, churuly, chure, dugany, občiny) vyznávající tradiční mahájánský buddhismus v Rusku.

3.2. Přijetí do Sanghy Ruska se uskutečňuje prostřednictvím ústřední duchovní správy Sanghy Ruska. Žádosti o přijetí se posuzují během jednoho měsíce ode dne přijetí žádosti, poté se vydá rozhodnutí o přijetí či nepřijetí nového člena. Nepřijetí musí být zdůvodněno.

3.3. Členové Sanghy Ruska se podílejí na činnosti Sanghy a jejích regionálních organizací.

3.4. Členství v Sangze Ruska může být ukončeno rozhodnutím churalu Sanghy Ruska, pokud člen Sanghy Ruska nedodržuje pravidla uvedená v těchto stanovách, neúčastní se činnosti Sanghy Ruska, či svojí činností působí Sangze Ruska škodu.

3.5. Sangha Ruska neodpovídá za závazky svých členů, stejně tak jako jednotliví členové neodpovídají za závazky Sanghy Ruska.

IV. Řídící orgány

4.1. Řídícími orgány Sanghy Ruska jsou:

– sugundy (sjezd představitelů buddhistického duchovenstva a věřících laiků) představuje nejvyšší řídící orgán Sanghy Ruska;
– chural (shromáždění vedoucích Sanghy Ruska a vedoucích regionálních organizací, členů Sanghy Ruska) představuje řídící orgán Sanghy Ruska v období mezi zasedáními sugundy;
– bandido chambolama – hlava Sanghy Ruska;
– ústřední duchovní správa Buddhistické tradiční Sanghy Ruska (ústřední duchovní správa) – výkonný řídící orgán Sanghy Ruska.

4.2. Sugundy

4.2.1. Nejvyšším řídícím orgánem Sanghy Ruska je sugundy.

4.2.2. Sugundy svolává bandido chambolama podle potřeby, vždy na základě usnesení churalu a to nejméně jedenkrát za pět let. Prohlášení o svolání a uskutečnění sugundy se publikuje v tisku a sděluje se všem členům Sanghy Ruska nejméně jeden měsíc před začátkem zasedání sugundy.

4.2.3. Členy sugundy jsou bandido chambolama, didchambolamové, širéte lamové, vedoucí buddhistických vzdělávacích zařízení Sanghy Ruska, předsedové buddhistických občin náležejících k Sangze Ruska a představitelé duchovenstva a laiků v počtu minimálně dvou osob za každou organizaci – člena Sanghy Ruska.

4.2.4. Prohlášení o volbách představitelů duchovních a laiků na sugundy potvrzuje chural.

4.2.5. Sugundy:

1. přijímá a potvrzuje stanovy, doplňuje a obměňuje stanovy;
2. na návrh churalu volí bandido chambolamu;
3. volí revizní komisi;
4. vyslechne zprávu churalu, bandido chambolamy a revizní komise;
5. rozhoduje o kanonických a jiných otázkách týkajících se vnitřní i vnější činnosti Sanghy Ruska, udržuje třísetletou tradici buddhismu v Rusku;
6. rozhoduje o otázkách týkajících se vztahu Sanghy Ruska ke státním a zákonodárným orgánům, vztahu k společenským organizacím Ruské federace a jejích dalších subjektů, rozhoduje v souladu s platnými zákony Ruské federace a podle těchto stanov;
7. posuzuje otázky týkající se vztahů k jiným náboženským organizacím;
8. potvrzuje, ruší, mění a objasňuje své výnosy týkající se života dacanů, churulů, chure, duganů a buddhistických občin;
9. potvrzuje vyznamenání a pochvaly;
10. přijímá rozhodnutí o reorganizaci a likvidaci Sanghy Ruska.

4.2.6. Předsedajícím sugundy je bandido chambolama, v jeho nepřítomnosti pak některý z didchambolamů.

4.2.7. Kvórum sugundy jsou dvě třetiny členů sugundy z titulu funkce a dvě třetiny zvolených představitelů duchovenstva a laiků.

4.2.8. Sugundy schvaluje program a proceduru jednání, prostou většinou hlasů volí sekterariát a vytváří si nezbytné pracovní orgány.

4.2.9. Sekretariát zodpovídá za vedení protokolů ze zasedání. Protokoly podepisuje bandido chambolama.

4.2.10. Rozhodnutí se na sugundy přijímají prostou většinou hlasů.

4.2.11. Rozhodnutí o změnách a doplňcích těchto stanov se přijímají kvalifikovanou většinou dvou třetin hlasů členů sugundy přítomných na zasedání.

4.2.12. Rozhodnutí o likvidaci či reorganizaci Sanghy Ruska se přijímá kvalifikovanou většinou dvou třetin hlasů členů sugundy přítomných na zasedání.

4.3. Chural

4.3.1. Chural je řídícím orgánem Sanghy Ruska v období mezi zasedáními sugundy.

4.3.2. Členy churalu jsou bandido chambolama, didchambolamové, širéte lamové, vedoucí buddhistických vzdělávacích zařízení Sanghy Ruska, vedou-

cí buddhistických náboženských organizací – členů Sanghy Ruska.

4.3.3. Předsedou churalu je bandido chambolama, v jeho nepřítomnosti pak na základě rozhodnutí churalu jeden z didchambolamů.

4.3.4. Chural je podřízen sugundy a přijímá rozhodnutí v otázkách:

1. vytváření a rozdělování ústředního rozpočtu;
2. udělování titulů a učených hodností lamům;
3. potvrzování, odmítnutí či pozměňování rozhodnutí ústřední duchovní správy;
4. potvrzování finančních zpráv předkládaných ústřední duchovní správou;
5. potvrzování zpráv o činnosti bandido chambolamy a ústřední duchovní správy;
6. potvrzování didchambolamů ve funkcích, didchambolamy vybírá a navrhuje bandido chambolama;
7. potvrzování výnosu o didchambolamech;
8. otázkách navržených k projednávání a posouzení ústřední duchovní správou nebo bandido chambolamou;
9 svolání sugundy a přípravy programu jednání;
10. potvrzení reglementujících dokumentů a výnosů upravujících vztahy uvnitř Sanghy Ruska.

4.3.5. Chural svolává bandido chambolama podle potřeby, nejméně však jedenkrát ročně, mimořádný chural svolává bandido chambolama na základě žádosti nejméně jedné čtvrtiny členů churalu.

4.3.6. Kvórum na uskutečnění zasedání churalu se určuje přítomností tří čtvrtin členů churalu. Rozhodnutí se přijímají prostou většinou hlasů, v případě rovnosti hlasů rozhoduje hlas bandido chambolamy.

4.3.7. Rozhodnutí churalu vstupují v platnost v okamžiku přijetí. Protokoly churalu podepisuje předsedající.

4.4. Bandido chambolama

4.4.1. Hlavou Sanghy Ruska je bandido chambolama.

4.4.2. Bandido chambolamou se může stát duchovní, který má vysoké buddhistické duchovní vzdělání, vyznačuje se věrností Buddhovu učení a těší se dobré pověsti a důvěře věřících, jakož i duchovních-lamů.

4.4.3. Bandido chambolama:

1. je pravomocným představitelem Sanghy Ruska ve styku se státními orgány a zastupuje Sanghu Ruska v mezinárodních buddhistických a jiných organizacích;
2. působí jménem Sanghy Ruska, aniž by k tomu potřeboval zvláštní plné moci, zastupuje ji ve všech zařízeních, podnicích a organizacích, otevírá běžný a další účty v bance, vydává plné moci, v souladu se schváleným rozpočtem disponuje příslušnými peněžními prostředky;
3. samostatně uzavírá dohody a kontrakty;
4. zajišťuje kontrolu dacanů, náboženských zařízení a duchovních škol;
5. vydává jmenovací dekrety didchambolamům, širéte lamům, předsedům buddhistických občin a potvrzuje jejich volbu;
6. posuzuje a rozhoduje spory mezi duchovními, rozhodnutí bandido chambolamy je v těchto případech pro obě strany sporu závazné;
7. přijímá stížnosti na duchovní;

8. schvaluje služební zahraniční cesty duchovních;
9. potvrzuje udělení učených stupňů a titulů lamům;
10. uzavírá a ukončuje pracovní smlouvy s organizačně-technickým presonálem;
11. jmenuje a odvolává vedoucího zastupitelství Sanghy Ruska v Moskvě, jakož i vedoucí náboženských zařízení Sanghy Ruska;
12. rozhoduje o vytvoření oddělení služeb a dalších oddělení Sanghy Ruska a o jejich pracovní náplni;
13. jmenuje vedoucí buddhistických vzdělávacích zařízení;
14. občany Ruské federace vysílá na studia do zahraničních buddhistických vzdělávacích zařízení.

4.4.4. Bandido chambolama je podřízen sugundy a churalu.

4.4.5. Rezidencí bandido chambolamy je Chambyn chure.

Poznámka: Chambyn chure je soubor staveb a zařízení, nacházejících se pod vedením bandido chambolamy.

4.5. Ústřední duchovní správa Buddhistické tradiční sanghy Ruska (ústřední duchovní správa)

4.5.1. Ústřední duchovní správa je výkonným orgánem řízení Sanghy Ruska.

4.5.2. Ústřední duchovní správa se zodpovídá sugundy a churalu a předkládá jim zprávu o své činnosti v období mezi jejich zasedáními.

4.5.3. Členy ústřední duchovní správy jsou bandido chambolama, didchambolamové širéte lamové Aginského a Ivolginského dacanu.

4.5.4. Členové ústřední duchovní správy volí z řad didchambolamů, na základě návrhu bandido chambolamy, předsedu ústřední duchovní správy Sanghy Ruska.

4.5.5. Širéte lamové, vedoucí oddělení služeb a dalších oddělení Sanghy Ruska a vedoucí buddhistických vzdělávacích zařízení se účastní na zasedáních ústřední duchovní správy s právem rozhodujícího hlasu v záležitostech týkajících se jejich činnosti.

4.5.6. Kvórum zasedání ústřední duchovní správy představují dvě třetiny jejích členů.

4.5.7. Zasedání ústřední duchovní správy svolává bandido chambolama.

4.5.8. Ústřední duchovní správa:

1. se obrací k buddhistům se zvláštními poselstvími;
2. zve na návštěvu vysoké zahraniční buddhistické hierarchy a učitele buddhismu, organizuje jejich pobyt na území Ruské federace;
3. organizuje mezinárodní buddhistická setkání, konference, symposia, semináře atp.;
4. koordinuje otázky mezináboženského dialogu a spolupráce;
5. organizuje cesty po buddhistických poutních svatyních a místech;
6. naslouchá zprávám širéte lamů, vedoucích oddělení služeb a dalších oddělení Sanghy Ruska a tyto zprávy potvrzuje;
7. kontroluje činnost dacanů, churulů, chure, duganů a buddhistických občin – členů Sanghy Ruska;
8. rozhoduje o stavbě dacanů, churulů, chure, duganů a jiných náboženských buddhistických organizací, zařízení a potvrzuje jejich stanovy a pravidla;
9. rozhoduje o vytvoření zastupitelství Sanghy Ruska;

10. rozhoduje o přijetí nových členů Sanghy Ruska a potvrzuje stanovy náboženských buddhistických organizací;
11. zřizuje veřejně prospěšné fondy a zařízení (sirotčince, internáty, nemocnice atp.), potvrzuje jejich stanovy;
12. v souladu s platnými zákony zřizuje hospodářské podniky. Výnosy z těchto podniků se využívají k naplňování cílů obsažených v těchto stanovách, ústřední duchovní správa potvrzuje jejich stanovy;

4.5.9. Rozhodnutí ústřední duchovní správy se přijímají prostou většinou hlasů.

4.5.10. V nevyhnutném případě může ústřední duchovní správa pro řešení konkrétních otázek zřídit komise či jiné pracovní orgány.

4.6. Revizní komise:

4.6.1. Sugundy volí revizní komisi na dobu pěti let z řad představitelů duchovenstva a laiků, členů Sanghy Ruska. Bandido chambolama a didchambolamové nemohou být členy revizní komise.

4.6.2. Revizní komise kontroluje a prověřuje finančně-hospodářskou činnost Sanghy Ruska, dacanů, churulů, chure, duganů, buddhistických občin, členů Sanghy Ruska.

4.6.3. Mezi povinnosti revizní komise patří:

1. každoroční revize, zahrnující pověrku pokladní hotovosti, věcnou kontrolu správnosti příjmů a výdajů, kontrolu správnosti vedení účetních dokumentů o příjmech a výdajích;
2. dohled nad stavem majetku;
3. každoroční inventarizace;
4. kontrola zdanění darů.

4.6.4. V buddhistických náboženských sdruženích subjektů Ruské federace se vytvářejí revizní komise za účelem prověřování a kontroly finanční situace své vlastní, jakož i jim podřízených občin.

4.6.5. Dacany, churuly, chure, dugany a buddhistické občiny jsou povinny předložit k prověrce a potvrzení revizní komisí Sanghy Ruska účetní doklady své finančně-hospodářské činnosti a příslušné doklady týkající se ročního rozpočtu.

V. Buddhistická vzdělávací zařízení

5.1. Za účelem přípravy lamů – buddhistických duchovních – může Sangha Ruska zřizovat organizace profesionálního buddhistického náboženského vzdělávání (duchovní vzdělávací zařízení). Duchovní vzdělávací zařízení fungují na základě stanov schválených ústřední duchovní správou a nepříčících se těmto stanovám.

5.2. Činnost buddhistických duchovních vzdělávacích zařízení se financuje z rozpočtu Sanghy Ruska.

VI. Vlastnictví, majetek a finance

6.1. Sangha Ruska může vlastnit budovy, stavby, kultovní předměty, výrobní, sociální, veřejně prospěšné a kulturně osvětové objekty, finanční prostředky a další majetek nutný pro zabezpečení své činnosti.

6.2. Sangha Ruska disponuje vlastnickým právem k majetku získanému či vytvořenému vlastní činností, z darů, odkázanému občany, předanému státem a organizacemi či majetku získanému na základě jiných zákonných skutečností.

6.3. Sangha Ruska může pro své potřeby a v souladu s platnými zákony disponovat půdou, budovami a majetkem předaným státem, společenskými

organizacemi či občany v souladu s platnými zákony.

6.4. Finanční prostředky a majetek Sanghy Ruska vzniká z darů věřících, právnických a fyzických osob, dále vlastní činností Sanghy Ruska, jakož i hospodářskou činností Sanghy Ruska.

VII. Změny a doplňky stanov

7.1. Rozhodnutí o potvrzení, změnách a doplňcích těchto stanov se přijímají kvalifikovanou většinou dvou třetin hlasů členů sugundy přítomných na zasedání. Hlasování o stanovách se uskutečňuje v písemné podobě a přijetí usnesení podléhá státní registraci v zákonem stanovené formě.

VIII. Reorganizace a likvidace

8.1. Sangha Ruska se může reorganizovat na základě usnesení sugundy přijatém dvěma třetinami hlasů členů sugundy a v souladu s platnými zákony.

8.2. Reorganizace se může uskutečnit formou zrušení, připojení, rozdělení či vydělení.

8.3. Při reorganizaci přecházejí všechna práva a povinnosti na nástupce.

8.4. Sangha Ruska se může likvidovat na základě usnesení sugundy přijatém kvalifikovanou většinou dvou třetin hlasů členů sugundy a také v situacích předpokládaných platnými zákony.

8.5. V případě likvidace Sanghy Ruska jmenuje po dohodě s ministerstvem spravedlnosti Ruské federace sugundy, nebo státní orgán, jež rozhodl o likvidaci Sanghy Ruska, likvidační komisi a vyhlašuje v souladu s občanským zákoníkem Ruské federace a platnými zákony termín likvidace.

8.6. V případě likvidace Sanghy Ruska se její majetek po vyrovnání všech závazků převádí v souladu s platnými zákony k stanoveným účelům.

8.7. Dokumenty týkající se pracovních poměrů zaměstnanců se podle platných zákonů předávají státním orgánům.

8.8. Rozhodnutí o likvidaci Sanghy Ruska se zasílá ministerstvu spravedlnosti Ruské federace, aby mohla být vyjmuta ze státního registru právnických osob.

Změny a doplňky stanov Tradiční buddhistické sanghy Ruska byly zaregistrovány ministerstvem spravedlnosti Ruské federace dne 2. června 1999.

Pořadové číslo registrace 79.
Listy byly očíslovány, svázány a zapečetěny v počtu osmi listů.

úřední pečeť a podpis:

E. Sidorenko
Zástupce ministerstva spravedlnosti Ruské federace dne 2. června 1999

Chronologický přehled

8. stol.	působení indických buddhistických učitelů Padmasambhavy (Guru rinpočhe), Šántarakšity a Kamalašíly v Tibetu
775	založen první tibetský buddhistický klášter Samjä
1357-1419	zakladatel řádu Gelugpa, reformátor tibetského buddhismu Lozang Dagpa Congkhapa
1391-1475	1. dalajlama Gendündub
1409	poblíž Lhasy založen klášter Gandän patřící řádu Gelugpa
1416	poblíž Lhasy založen klášter Däpung patřící řádu Gelugpa
1419	poblíž Lhasy založen klášter Sera patřící řádu Gelugpa
1543-1588	3. dalajlama Sönam Gjamccho
1578	mongolský vládce Altan-chan uděluje Sönam Gjamcchovi titul dalajlama
1588	v Amdu založen klášter Kumbum patřící řádu Gelugpa
1617-1682	5. dalajlama Ngawang Lozang Gjamccho
1644-1911	mandžuská dynastie Čching vládne v Číně
1640	první ruští kozáci na březích Bajkalu
1648	Burjati upadají do poddanství ruského cara
1689	Něrčinská dohoda: legalizace kolonizace Burjatska
1707	založen Sartulský klášter
1709	v Amdu založen klášter Labrang patřící řádu Gelugpa
1712	příchod sto padesáti mongolských a tibetských mnichů do Burjatska
	korunována carevna Anna Ivanovna (1693-1740), vládla do roku 1740
1727	Kjachtská dohoda: vytyčení rusko-mongolské (respektive čínsko-ruské hranice, Mongolsko bylo pod nadvládou mandžuské dynastie)
1728	zvláštní pokyn ruského velvyslance v Pekingu Savvy Raguzinského „Pokyn pohraničním dohližitelům“ (rus. *Instrukcija pograničnym dozorščikom*): zamezení volného překračování jižní burjatské hranice pro buddhistické duchovní
1730	založen Congolský klášter
1740	korunován car Ivan VI. (1740-1864), vládl do roku 1741
1741	(15. květen) pokyn vicegubernátora Irkutské gubernie Langa: vznik instituce „státních lamů“ (rus. *štatnyj lama, komplektnyj lama*), Agvan Puncok stvrzen jako nejvyšší představitel burjatských buddhistů, oficiálně potvrzena existence jedenácti zabajkalských buddhistických klášterů či chrámů
	založen Tamčinský (Gusinoozerský) klášter

návrat lamy Dambadorži Zajagina (rus. *Zajajev*) z Tibetu do Zabajkalska, kde zavedl některé ze základních rituálních praktik řádu Gelugpa, jako je například devítidenní slavení Nového roku (tib. *Losar*)

(24. listopad) korunována carevna Alžběta (Jelizaveta) Petrovna I. (1709-1762), vládla do roku 1762

1743 založen Acajský klášter

1749 založen Džidský klášter

1759 výnos „Zákony a pravidla věrouky“, sestavené chorinskými a selenginskými šlechtici (nojony): buddhismus označen za burjatské oficiální náboženství

1762 korunována carevna Kateřina II. Veliká (1729-1796), vládla do roku 1796

1764 D. Zajagin ustanoven rozhodnutím irkutských guberniálních úřadů za 1. burjatského bandido chambolamu, ve funkci setrval do roku 1777, zřízení rezicence bandido chambolamy v Congolském klášteře

zřízení zvláštních burjatských kozáckých oddílů na ochranu ruskočínské hranice

1768 návštěva 1. bandido chambolamy D. Zajagina v Moskvě (účast na diskusi s dalšími představiteli nepravoslavných církví v Rusku) a audience u carevny Kateřiny II. Veliké v Petrohradu

1777 Sodnompil Cheturchejev zvolen 2. burjatským bandido chambolamou, ve funkci setrval do roku 1780

1780 Damba Achaldajev zvolen 3. burjatským bandido chambolamou, ve funkci setrval do roku 1797

1796 korunován car Pavel I. (1754-1801), vládl do roku 1801

1797 Dymčik Išižamsujev zvolen 4. burjatským bandido chambolamou, ve funkci setrval do roku 1809

1801 korunován car Alexandr I. (1776-1825), vládl do roku 1825

1809 Gavan Išižamsujev, představený Tamčinského (Gusinoozerského) kláštera zvolen 5. burjatským bandido chambolamu, ve funkci setrval do roku 1839, přemístění rezicence bandido chambolamy do Tamčinského (Gusinoozerského) kláštera

1811 založen Aginský klášter

1822 výnos „Status jinorodců“ (rus. *Ustav ob upravlenii jinorodcev*) hraběte M. M. Speranského: předání burjatských buddhistických duchovních pod pravomoc místní policie, garance zachování tradičního náboženství Burjatů – buddhismu, výstavba chrámů a klášterů je nadále možná pouze se svolením gubernátora

1825 korunován car Mikuláš I. (1796-1855), vládl do roku 1855

1826 založen Egitský klášter

1831 založen Cugolský klášter

1839 Čojbondorži Išižamsujev zvolen 6. burjatským bandido chambolamou, ve funkci setrval do roku 1860

1853 výnos „Postavení lamaistického duchovenstva východní Sibiře“ (rus. *Ustav dlja rukovodstva lamajskomu duchověnstvu v Vostočnoj Sibiri*) hraběte N. N. Muravjova-Amurského: ruská adminstrativa zavádí v Burjatsku přísnější režim ve vztahu k buddhistickému duchovenstvu

1854 založení první linie burjatských chubilgánů: Sumajev rozpoznán jako znovuzrozenec mongolského kandžurvágegéna

1854-1938 cchänňi khänpo Agvan Lubsan Doržijev

1855 korunován car Alexandr II. (1818-1881), vládl do roku 1881

1860 Sandeleg Vančikov zvolen 7. burjatským bandido chambolamou, ve funkci setrval do roku 1872

1872 Čoj Vasilijn zvolen 8. burjatským bandido chambolamou, ve funkci setrval do roku 1873

1873 Šojdor Marchajn (Marchějev) zvolen 9. burjatským bandido chambolamou, ve funkci setrval do roku 1878

1878 Dampil Gombojev zvolen 10. burjatským bandido chambolamou, ve funkci setrval do roku 1896

1876-1933 13. dalajlama Thubtän Gjamccho

1881 korunován car Alexandr III. (1845-1894), vládl do roku 1894

1890 výnos „Dočasný pokyn ruské vlády“: omezení administrativní moci a politického vlivu burjatského bandido chambolamy, vyjmutí dvou klášterů Irkutské gubernie z jurisdikce bandido chambolamy

1891 carevič, pozdější car Mikuláš II. (1868-1917) navštívil Zabajkalsko, včetně buddhistických klášterů a chrámů

1894 car Mikuláš II. korunován v Moskvě, vládl do roku 1917

1896 Čojnzondorži Iroltujev zvolen 11. burjatským bandido chambolamou, ve funkci setrval do roku 1911

1898 audience cchänňi khänpa A. Doržijeva, vyslance tibetského dalajlamy v Rusku, u cara Mikuláše II.

1904-1905 Rusko-japonská válka

1904-1909 první exil (mongolský a čínský) 13. dalajlamy Thubtän Gjamccha

1905 (22. leden) „krvavá neděle“ v Petrohradě

(17. duben) „Toleranční patent“ cara Mikuláše II.: zákaz hovořit v oficiálních dokladech o buddhistech jako o „pohanech“ či „modloslužebnících“

schválení dokumentu „O lamstvu“ ruskou radou ministrů (vládou): „Lamaismus je prodchnut vysoce morálním učením, je to jedno z nejcennějších ne-křesťanských náboženství a jako takové zasluhuje úctu“

(17. říjen) manifest cara Mikuláše II. „O zdokonalování státního řádu“ (rus. *Ob usověršenstvovanii gosudarstvěnnogo porjadka*): garance svobody vyznání pro ruské občany, včetně Burjatů

(30. říjen) „Říjnový manifest“: slib konstitučních reforem

1907	Fjodor I. Ščerbatskoj uskutečnil badatelskou expedici po buddhistických klášterech v Zabajkalsku
	(18. srpen) Dohoda mezi Velkou Británií a Ruskem o Tibetu, Petrohrad
1909	vznik další linie burjatských chubilgánů v Aginském klášteře: Tundup Ňima rozpoznán jako znovuzrozenec představeného Aginského kláštera Doržižigmita Danžinova
	stavba buddhistického kláštera chrámu v Petrohradě, první buddhistický klášter v Evropě
1910-1912	(25. únor) druhý exil (indický) 13. dalajlamy Thubtän Gjamccha, Lhasa obsazena čínskou armádou
1911	Sinchajská revoluce v Číně
	Dašadorži Itěgelov zvolen 12. burjatským bandido chambolamou, ve funkci setrval do roku 1918
1912	vyhlášení Čínské republiky
1913	(11. leden) Dohoda mezi Tibetem a Mongolskem, Urga (Ulánbátar)
	(1. březen) deklarace nezávislosti Tibetu
1914-1918	(1. srpen) první světová válka
	(14. prosinec) narodil se Bidija Dandarič Dandaron
1917	(březen) abdikace cara Mikuláše II., revoluce v Petrohradě
	(16. srpen) zrušení „Dočasného pokynu ruské vlády z roku 1890“ Prozatímní vládou
	(7. listopad) bolševický převrat v Petrohradě
1918	(23. leden) první dekret sovětské vlády o svobodě náboženského vyznání a oddluce církve od státu
	ustanovení sovětské moci v Ulan-Ude (tehdy Věrchněudinsk)
	Namžil Lajdapov zvolen 13. burjatským bandido chambolamou, ve funkci setrval do roku 1919
1918-1921	občanská válka v Zabajkalsku
1919	Lubsan Sandan Cydenov vyhlásil burjatský teokratický stát
	Guro Cerempilov zvolen 14. burjatským bandido chambolamou, ve funkci setrval do roku 1922
1920	(6. duben) vznik Dálněvýchodní republiky (DVR)
1922	1. všeburjatský buddhistický sněm (sobor) v Acagatském klášteře
	(15./16. květen) v sovětské věznici umírá Lubsan S. Cydenov
	Cengunža Banijev zvolen 15. burjatským bandido chambolamou, ve funkci setrval do roku 1925
	všeruský buddhistický sněm (sobor) v Moskvě, vznik CDUB

1923 čínský exil 9. pančhenlamy Geleg Namgjala

(30. květen) vznik Burjat-mongolské autonomní sovětské socialistické republiky (B-M ASSSR)

(30. prosinec) vznik Svazu sovětských socialistických republik (SSSR)

1924 (20. květen) zemřel 8. džebdzundamba chutuchtu (bogdgegén) Ngawang Lozang Čhökji Ňima

(3. červen) výnos o likvidaci teokracie a zřízení republiky ve Vnějším Mongolsku

1925 (duben) Stalinovy teze o budování socialismu v jedné zemi

Dorži Munkožapov zvolen 16. burjatským bandido chambolamou, ve funkci setrval do roku 1930

(17. prosinec) uskutečnění sovětského „Dekretu o svobodě náboženského vyznání a odluce církve od státu“ v Burjatsku

(22. prosinec) 2. všeburjatský sněm buddhistů v Acagatském klášteře

narodil se 9. džebdzundamba chutuchtu (bogdgegén) Džampal Čhökji Gjalcchän

1926 výnos Velkého lidového churalu a mongolské revoluční vlády o zákazu vyhledávání 9. džebdzundamba chutuchty (bogdgegéna)

1927 všesovětský buddhistický sněm (sobor) v Moskvě

1928 vítězství Josifa V. Stalina nad opozicí, stává se tak neomezeným diktátorem

1929 zahájení kampaně za masovou kolektivizaci zemědělských hospodářství v SSSR, vytváření kolchozů

1930 (20. prosinec) uvěznění bandido chambolamy Dorži Munkožapova sovětskou mocí za „kontrarevoluční a protisovětskou činnost“, rozsudek na 10 let pracovního tábora (gulag)

1931 Šerap Těpkin uvězněn sovětskou mocí za „kontrarevoluční a protisovětskou činnost“, původní rozsudek smrti změněn na 10 let pracovního tábora

1933 (17. prosinec) zemřel 13. dalajlama Thubtän Gjamccho

1935 (6. červenec) narodil se 14. dalajlama Tändzin Gjamccho

1937 uvěznění cchänňi khänpa A. Doržijeva sovětskou mocí v Ulan-Ude, první zatčení B. D. Dandarona v Leningradě

(26. září) rozdělení B-M ASSR na tři části

1938 (29. leden) zemřel cchänňi khänpo A. Doržijev v ulan-udské věznici

narodil se 10. pančhenlama Čhökji Gjalcchän

uzavření všech burjatských buddhistických klášterů, chrámů a škol

1939-1945 druhá světová válka

1941 (22. červen) německá invaze do SSSR

1945 (srpen) vypovězení války Japonsku ze strany SSSR

1946	(21.-23. květen) první poválečný sněm burjatských buddhistů, vznik CDUB SSSR, založen Ivolginský klášter
1943	propuštění B. D. Dandarona z pracovního tábora
1947	druhé zatčení B. D. Dandarona v Ulan-Ude
	Lubsanňima Darmajev zvolen 17. burjatským bandido chambolamou, ve funkci setrval do roku 1956
1949	(8. červenec) odchod čínské mise ze Lhasy
	(1. říjen) vyhlášení Čínské lidové republiky (ČLR)
	(4. listopad) vyhlášení nezávislosti Tibetu
1951	(26. říjen) obsazení Lhasy Čínskou lidově osvobozeneckou armádou (ČLOA)
1953	(5. březen) zemřel Josif V. Stalin
1955	propuštění B. D. Dandarona z vězení v Ulan-Ude
1956	Išidorži Šarapov zvolen 18. burjatským bandido chambolamou, ve funkci setrval do roku 1963
	bandido chambolama I. Šarapov, didchambolama Ž. Gombojev a S. Dylikov se jako představitelé CDUB SSSR v Indii a Nepálu účastní na *Buddha džajantí*, oslavách 2500. výročí narození Buddhy, poprvé se setkávají s 14. dalajlamou Tändzin Gjamcchem a 10. pančhenlamou Čhökji Gjalcchänem
1959	(březen) protičínské povstání ve Lhase, indický exil 14. dalajlamy Tändzin Gjamccha
	(duben) vznik tibetské exilové vlády
1963	Žambaldorži Gombojev zvolen 19. burjatským bandido chambolamou, ve funkci setrval do roku 1980
1964	(říjen) po sesazení Nikity S. Chruščova se k moci dostává Leonid I. Brežněv
1966-1976	tzv. kulturní revoluce v ČLR
1970	otevření Buddhistické duchovní akademie Gandantegčinling v Ulánbátaru
1972	třetí zatčení B. D. Dandarona v Ulan-Ude, rozsudek na pět let pracovního tábora
1974	(26. října) v pracovním táboře Vydrino u Bajkalu zemřel B. D. Dandaron
1975	vznik „Asijské buddhistické mírové konference“, sdružující buddhisty Japonska, Indie, Šrí Lanky, Vietnamu, Thajska, Nepálu a dalších zemí se sídlem v Ulánbátaru
1979	14. dalajlama Tändzin Gjamccho poprvé navštěvuje SSSR a Burjatsko
1980	Žimbažamco Erdynějev zvolen 20. burjatským bandido chambolamou, ve funkci setrval do roku 1990
1985-1989	„perestrojka“ iniciovaná Michailem S. Gorbačovem

1990	(8.-11. říjen) 10. všesovětský sjezd (sobor) buddhistů (CDUB SSSR)
	Munko Cybikov zvolen 21. burjatským bandido chambolamou, ve funkci setrval do roku 1993
1991	(červen) návštěva 14. dalajlamy Tändzin Gjamccha v Burjatsku
	(19.-22. srpen) pokus o konzervativní puč v Moskvě
	(12. prosinec) zánik SSSR a vznik Společenství nezávislých států (SNS)
1992	(30. březen) vznik Republiky Burjatsko
1993	Žamjan Šagdarov zvolen 22. burjatským bandido chambolamou, ve funkci setrval do roku 1993
	Čojdordži Budajev zvolen 23. burjatským bandido chambolamou, ve funkci setrval do roku 1995
1994	(22. únor) přijetí nové ústavy Republiky Burjatsko
1995	Damba B. Ajušejev zvolen 24. burjatským bandido chambolamou, ve funkci setrvává dodnes

Doporučená studijní literatura

Alexandr I. Andrejev, *Buddijskaja svjatynja Petrograda*, Ulan-Ude: EkoArt 1992.

Elza P. Bakajeva, *Buddizm v Kalmykii: Istoriko-etnografičeskije očerki*, Elista: Kalmyckoje knižnoje izdatěl'stvo 1994.

Bazar B. Baradin [B. B. Baradijn], *The Buddhist Monasteries*, Washington: Far Eastern and Russian Institute, University of Washington 1953.

Bazar B. Baradijn, „Buddijskije monastyri", in: *Orient. Al'manach*, vypusk 1, Sankt-Petěrburg 1992, s. 61-116.

Bazar B. Baradijn, *Žizň v tangutskom monastyre Lavran: Dněvnik buddijskogo palomnika 1906-1907 gg.,* Ulan-Ude – Ulanbator: Institut mongoloveděnija, buddologii i tibetologii SO RAN 1999.

G. Bashkuyev, *The Buryats: Traditions and Culture*, Ulan-Ude: Soel 1995.

Gonbožab C. Cybikov, *Cesta k posvátným místům Tibetu. Podle deníků vedených v letech 1899 až 1902*, přel. Josef Kolmaš, Praha: Vyšehrad 1997.

Galina R. Galdanova et al., *Lamaizm v Burjatii XVII - načala XX veka: Struktura i social'naja rol' kultovoj sistěmy*, Novosibirsk: Nauka 1983.

Xenija M. Gerasimova, *Lamaizm i nacional'no-kolonial'naja politika carizma v Zabajkalje v XIX i načale XX vekov,* Ulan-Ude: Burjat-mongol'skij naučno-issledovatěl'skij institut kultury 1957.

Xenija M. Gerasimova, *Obnovlenčeskoje dviženije burjatskogo lamaistskogo duchověnstva, 1917-1930 gg.,* Ulan-Ude: Burjatskoje knižnoje izdatěl'stvo 1964.

Ivana Grollová - Veronika Zikmundová, *Mongolové - pravnuci Čingischána*, Praha: Triton 2001.

Lev Gumiljev, *Staroburjatskaja živopis: Istoričeskije sjužety v ikonografii Aginskogo dacana*, Moskva: Iskusstvo 1975.

Josef Kolmaš - Dušan Zbavitel - Ivana Grollová, *Svět tibetského buddhismu*, Praha: Slovart 1996.

Nikolaj S. Kulešov, *Rossija i Tibet v načale XX veka*, Moskva: Nauka 1992.

Nikolai S. Kuleshov, *Russia's Tibet File*, Dharamsala: Library of Tibetan Works and Archives 1996.

Georgij E. Manzanov, *Religioznyje tradicii v cennostnych orientacijach burjatskoj molodeži*, Ulan-Ude: Izdatěl'stvo BNC 1997.

Robert J. Miller, *Monasteries and Culture: Change in Inner Mongolia*, Wiesbaden: Otto Harrassowitz 1959.

Ewa Nowicka - Robert Wyszyński, *Lamovie i sekretarze*, Warszawa: Universytet Warszawski 1996.

E. Semeka, *Dělo Dandarona*, Firenze: Edizioni Aurora 1974.

John Snelling, *Buddhism in Russia: The Story of Agvan Dorzhiev, Lhasa's Emissary to the Tsar*, Shaftesbury - Dorset: Element 1993.

V. Vaškevič, *Lamaity v Vostočnoj Sibiri*, Sankt-Petěrburg: Tipografija Ministěrstva vnutrennich děl 1885.

Adolf Zeman, *V kraji šamanů a lamů: Obraz života mongolských Burjatů*, Praha: Památník odboje 1923.

Darima S. Žamsujeva, *Aginskije dacany kak pamjatniki istorii i kultury*, Ulan-Ude: Izdatěl'stvo BNC 2000.

Bibliografie[1]

Nikolaj V. Abajev (ed.), *Tibetskij buddizm: Těorija i praktika*, Novosibirsk: Nauka 1995.

Ljubov L. Abajeva, „Moděrnistskije tendencii v sovremennom buddizme: Sravnitěl'nyj analiz", in: Nikolaj V. Abajev (ed.), *Metodologičeskije aspekty izučenija istorii duchovnoj kultury vostoka*, Ulan-Ude: Burjatskij filial SO AN SSSR, 1988, s. 80-95.

Ljubov L. Abajeva, *Kult gor i buddizm v Burjatii*, Moskva: Nauka 1992.

Ljubov L. Abajeva – Natalija L. Žukovskaja, „Tradicija i moděrnizacija v istorii lamaizma", in: *Religii mira. Istorija i sovremennost'. Ježegodnik*, Moskva: Glavnaja redakcija vostočnoj litěratury 1983, s. 129-149.

Ljubov L. Abajeva – D. Tugutova, „Sistěma obrazovanija v buddijskich monastirjach v Burjatii", *Narthang Bulletin* 4/23, 1995, s. 11-12.

B. Ajušejeva, „Religioznaja reformacija kak faktor formirovanija iděologii nacional'no-osvoboditel'nogo dviženija", in: L. E. Jangutov (ed.), *Burjatskij buddizm: Istorija i iděologija*, Ulan-Ude: Izdatěl'stvo BNC 1997, s. 55-65.

Balžiňima Ajušina (ed.), *Lama Cyden Sodojev (1846-1916)*, Ulan-Ude: Izdatěl'stvo BNC 1996.

Alexandr I. Andrejev, *Buddijskaja svjatynja Petrograda*, Ulan-Ude: EkoArt 1992.

Alexandr I. Andrejev, „Agvan Doržijev i sud'ba buddijskoj religii v SSSR: K 250-letiju buddizma v Rossii", in: *Revers. Filosofsko-religioznyj i litěraturnyj al'manach*, vypusk 1, Sankt-Petěrburg 1992, s. 198-210.

Alexandr I. Andrejev, „Iz istorii petěrburgskogo buddijskogo chrama," *Orient. Al'manach,* vypusk 1, Sankt-Petěrburg 1992, s. 6-37.

Alexandr I. Andreyev [A. Andrejev], *A Historical Survey of Buddhism in Buryatia*, nepublikovaný rukopis 1995, 28 s.

Anonymus, „Dělo Dandarona", in: *Buddijskij mir*, Moskva: Raritet 1994, s. 76-83.

Anonymus, *Aginskij dacan,* Sankt-Petěrburg: Dacan Gunzečojnej 1995.

1 Bibliografie obsahuje odborná a vědecká pojednání o buddhismu v Rusku či bývalém Sovětském svazu, novinové články citované v knize v ní zahrnuté nejsou, stejně tak jsou vypuštěny i publikace, citované v knize, které se však nedotýkají přímo tématu burjatského buddhismu.

V. Antonov, „Vozvraščenije Zandan-Žuu“, *Buddizm* 2/1, 1993, s. 9.

N. Badmarčinov, „Vzajimoponimanije i jedinstvo dějstvij“, *Narthang Bulletin* 4/24, 1995, s. 27-28.

C.-B. Badmažapov, *Buddijskaja živopis Burjatii: Iz fondov Muzeja istorii Burjatii im. M. N. Changalova*, Ulan-Ude: Njutag 1995.

C.-B. Badmažapov, „Tibetskije tradicii v buddijskoj ikonografii Burjatii“, in: Nikolaj V. Abajev (ed.), *Tibetskij buddizm: Těorija i praktika*, Novosibirsk: Nauka 1995, s. 197-207.

B. D. Bajartujev, „Žizn' i tvorčestvo Rinčena Nomtojeva (1820-1907)“, in: R. E. Pubajev (ed.), *Buddizm i litěraturno-chudožestvěnnoje tvorčestvo narodov Central'noj Azii*, Novosibirsk: Nauka 1985, s. 71-77.

B. D. Bajartujev, „Rinčen Nomtojev i ego didaktičeskije sočiněnija“ in: Širab B. Čimitdoržijev (ed.), *Issledovanija po istorii i kulture Mongolii: Sbornik naučnych trudov*, Novosibirsk: Nauka 1989, s. 83-91.

Elza P. Bakajeva, *Buddizm v Kalmykii: Istoriko-etnografičeskije očerki*, Elista: Kalmyckoje knižnoje izdatěl'stvo 1994.

Elza P. Bakajeva, „Agvan Doržijev v Kalmykii“, *Buddizm Rossii* 7/ 29-30, 1998, s. 88-92.

P. Baldandoržijn – D. Bajartujev, „O strojitělstvě stupy Džarunchašor v Kižinge“, *Garuda* 1/2, 1992, s. 46-47.

P. Baldandoržijn – A. Matvějev, „Stranicy iz istorii. O lame Sandane Cydenove i ně tol'ko o něm“, *Garuda* 4/1, 1994, s. 24-26.

S. S. Baldanov, „Administrativnoje upravlenije rossijskim gosudarstvom Burjatijej: vtor. pol. 17 v. – nač. 20 v.“, in: L. E. Jangutov (ed.), *Gumanitarnyje issledovanija molodych učenych Burjatii*, Ulan-Ude: Burjatskij institut obščestvennych nauk 1996, s. 87-92.

Š. Balinov, *The Kalmyk Buddhists, Genocide in the USSR,* Institute for the Study the U.S.S.R. 1958.

Basilio Baltasar (ed.), *Arte de la nación Buriata*, Palma de Mallorca: Institut Cultures del Món 1995.

Bazar B. Baradin [B. B. Baradijn], *The Buddhist Monasteries*, Washington: Far Eastern and Russian Institute, University of Washington 1953.

Bazar B. Baradijn, „Buddijskije monastyri“, in: *Orient. Al'manach*, vypusk 1, Sankt-Petěrburg 1992, s. 61-116.

Bazar B. Baradijn, *Žizň v tangutskom monastyre Lavran: Dněvnik buddijskogo palomnika 1906-1907 gg.,* Ulan-Ude – Ulanbator: Institut mongoloveděnija, buddologii i tibetologii SO RAN 1999.

Vladimir Barajev, „Krug Majdari“, *Buddizm* 1/1, 1992, s. 7-9.

Vladimir Barajev, „Aura i karma učitelja“, in: *Buddijskij mir*, Moskva: Raritet 1994, s. 84-91.

Vladimir Barajev, „Budni jubileja“, *Buddizm* 1/1, 1995, s. 11.

Vladimir Barajev, „Skol'ko buddistov v Rossii“, *Nauka i religija* 38/6, 1997, s. 11.

A. P. Barannikov, „Zabajkalskije dacany“, *Matěrialy po etnografii*, tom 3, vypusk 1, s. 123-138, Leningrad 1926.

G. D. Basajev – S. Ja. Jerbanova, *M. N. Jerbanov,* Ulan-Ude: Burjatskoje knižnoje izdatěl'stvo 1989.

S. V. Bašančejev – A. Molojev – D. C. Cyrenžapova, „*Pamjatnik istorii i architektury XIX veka Aninskij dacan, Chorinskogo rajona: Projekt restavracii,* tom II, kniga IV. *Istoriko-archivnoje i bibliografičeskoje izyskanija,* Ulan-Ude: Burjatprojektrestavracija 1993, nepublikovaný rukopis.

G. Bashkuyev, *The Buryats: Traditions and Culture*, Ulan-Ude: Soel 1995.

Steven Batchelor, *The Awakening of the West: The Encounter of Buddhism and Western Culture*, London: Aquarian 1994.

B. N. Batorov, „Osuščestvlenije v Burjatii Leninskogo dekreta *Ob otděleniі cerkvi ot gosudarstva i školy ot cerkvi*“, in: *Strojitěl'stvo socializma i utveržděnije naučno-matěrialističeskogo, atěističeskogo mirovozzrenija*, Moskva: Mysl' 1981, s. 14-31.

S. D. Batujev, *Iz rodoslovnych zakamenskich burjat*, Zakamensk: Knižnoje izdatěl'stvo 1993.

B. B. Batujev – I. B. Batujeva, *Očerk istorii selenginskich burjat*, Ulan-Ude: Sibir 1993.

Světlana G. Batyreva, *Starokalmyckoje iskusstvo*, Elista: Kalmyckoje knižnoje izdatěl'stvo 1991.

Charles R. Bawden, *Shamans, Lamas and Evangelicals: The English Missionaries in Siberia,* London: Routledge and Kegan Paul 1985.

E. Bazaron, *Očerki tibetskoj mediciny*, Ulan-Ude: Burjatskoje knižnoje izdatěl'stvo 1987.

Boris V. Bazarov, „Obščestvennyje těčenija lamaizma“, in: Š. B. Čimitdoržijev – D. D. Nimajev – G. A. Dyrchejeva (eds.), *Cybikovskije čtěnija: Problemy istorii i kultury mongol'skich narodov. Tězisy dokladov i soobščenij*, Ulan-Ude: Burjatskoje knižnoje izdatěl'stvo 1993, s. 67-69.

Boris V. Bazarov (ed.), *Problemy istorii i kultury kočevych civilizacij Central'noj Azii*, tom 1-3, Ulan-Ude: Izdatěl'stvo BNC 2000.

V. Bazarov – Ju. Šagdurov, „Agvan Doržijev: Poslednije stranicy žizni", *Bajkal* 45/3, 1991, s. 121-128.

Jasper Becker, *The Lost Country,* London: Hodder and Stoughton 1992.

Luboš Bělka, „O tibetském buddhismu v Burjatsku", *Revolver Revue* 28, 1995, s. 313-320.

Luboš Bělka, „Buddhismus v Estonsku", *Religio* 4/1, 1996, s. 89-94.

Luboš Bělka, „Burjatsko – nejsevernější výspa tibetského buddhismu", *Nový Orient* 51/8, 1996, s. 300-304.

Luboš Bělka, „Buddhism in Buryatia: The Current State", in: Iva Doležalová – Břetislav Horyna – Dalibor Papoušek (eds.), *Religions in Contact: Selected Proceedings of the Special IAHR Conference Held in Brno, August 23-26, 1994*, Brno: Czech Society for the Study of Religions – Masaryk University 1996, s. 163-177.

Luboš Bělka, „Oriental and Buddhist Studies in Estonia", *Archív Orientální* 64/3, 1996, s. 399-404.

Luboš Bělka, „Acagatský klášter: Kapitola z historie burjatského buddhismu", *Religio* 6/2, 1998, s. 202-212.

Luboš Bělka, „Burjatský buddhismus: Tradice a současnost / Buryat Buddhism: Tradition and Presence", in: Dan Berounský – Luboš Bělka – Jindřich Štreit, *Na konci světa / At the End of the World,* Volary: Stehlík 2000, s. 113-136.

Luboš Bělka, „Bidia D. Dandaron: A Case of Buryat Buddhist and Buddhologist during the Soviet Period", in: Iva Doležalová – Luther H. Martin – Dalibor Papoušek (eds.), *The Academic Study of Religion during the Cold War: East and West*, New York – Frankfurt am Main: Peter Lang 2001, s. 171-182.

Luboš Bělka – Dan Berounský, „Burjatský buddhistický obřad u stúpy Dašigomon", *Religio* 9/1, 2001, s. 25-50.

Ernst Benz, *Buddhas Wiederkehr, und die Zukunft Asiens,* München 1963.

Ernst Benz, „The Status of Buddhism in the Soviet Union and Its Relations to Buddhism in Southeast Asia", in: Ernst Benz (ed.), *Buddhism or Communism: Which Holds the Future of Asia?* London: Allen and Unwin 1966, s. 153-176.

Harrold Berman, „Religious Rights in Russia at a Time of Tumultuous Transition: A Historical Theory", in: J. D. van der Vyver – J. Witte, Jr. (eds.), *Religious Human Rights in Global Perspective*, Hague: Kluwer 1996, s. 285-304.

L. Blofeld, „Buddhism in the USSR and Mongolia“, *Middle Way* 45/3, 1970, s. 128-131.

B-n L. [L. Berlin], „Chambo Agvan Doržijev: K bor'be Tibeta za nězavisimost'“, *Novyj Vostok* 3, 1923, s. 139-156.

K. Boldochonov – Ch. Raldin, „V aginskoj stěpi“, *Buddizm* 1/1, 1992, s. 12.

Natalija D. Bolsochojeva, „Tibetologičeskije issledovanija v Burjatii“, *Narody Azii i Afriki* 2, 1983, s. 142-146.

N. D. Bolsokhoeva – I. I. Soktoeva [Natalija D. Bolsochojeva – Inessa I. Soktojeva], *Buddhist Paintings from Buryatia*, Kathmandu: Dongol Printers 1998.

Hans Bräker, „Buddhism in the Soviet Union: Annihilation or Survival?“, *Religion in Communist Lands* 9/1, 1967, s. 27-41.

A. D. Cendina, „Istorija o bol'šoj stupe Džarung-Kchašor“, in: Nikolaj V. Abajev (ed.), *Tibetskij buddizm: Těorija i praktika*, Novosibirsk: Nauka 1995, s. 223-252.

R. Conquest, *Religion in the USSR*, Washington – New York: Frederick A. Praeger 1969.

V. B. Cybikžapov, „Sovremennaja cerkovnaja organizacija lamaizma v Burjatii“, in: A. A. Bělousov (ed.), *Voprosy preodolenija perežitkov lamaizma, šamanstva i staroobrjadčestva: Matěrialy vtorogo zonal'nogo seminara lektorov – atěistov Sibiri*, Ulan-Ude: Burjatskoje knižnoje izdatěl'stvo 1971, s. 69-77.

Gonbožab C. Cybikov, *Cesta k posvátným místům Tibetu. Podle deníků vedených v letech 1899 až 1902*, přel. Josef Kolmaš, Praha: Vyšehrad 1997.

D. C. Cyrenžapova – V. Lysakov, *Pamjatnik istorii i architektury XIX veka Cugolskij dacan, s. Cugol, Čitinskoj oblasti: Projekt restavracii*, tom II, kniga IV, *Istoriko-archivnoje i bibliografičeskoje issledovanija*, Ulan-Ude: Burjatprojektrestavracija 1992, (nepublikovaný rukopis).

Širab B. Čimitdoržijev, „Vostokovednyje issledovanija v Burjatii: 70-e gody“, *Narody Azii i Afriki* 2, 1980, s. 156-161.

Širab B. Čimitdoržijev, *Rossijskije mongolovedy: XVII – načalo XX vv.*, Ulan-Ude: Izdatěl'stvo BNC 1997.

Širab B. Čimitdoržijev, „Načalo rasprostraněnija buddizma v Burjatii“, in: L. E. Jangutov (ed.), *Burjatskij buddizm: Istorija i iděologija*, Ulan-Ude: Izdatěl'stvo BNC 1997, s. 18-27.

Širab B. Čimitdoržijev (ed.), *Kak isčezla jedinaja Burjat-Mongolija: 1937 i 1958 gody*, Ulan-Ude: Kongress burjatskogo naroda 1997.

Širab B. Čimitdoržijev – Taras M. Michajlov, *Vydajuščijesja burjatskije dějatěli XVII – načalo XX vv.*, vypusk 1-3, Ulan-Ude: Belig 1994-1999.

Širab B. Čimitdoržijev – Cymžit. P. Vančikova (eds.), *Burjatskije letopisi*, Ulan-Ude: Kurumkanskaja tipografija 1995.

A. V. Damdinov, „Agvan Doržijev v obnovlenčeskom dviženii burjatskogo buddijskogo duchověnstva", in: L. E. Jangutov (ed.), *Burjatskij buddizm: Istorija i iděologija*, Ulan-Ude: Izdatěl'stvo BNC 1997, s. 79-91.

Bidija D. Dandaron, „Aga Monastery", in: G. P. Malalasekera (ed.), *Encyclopaedia of Buddhism, Vol. I.,* Colombo: Government of Ceylon Printing Office 1963, s. 249-250.

Bidija D. Dandaron, *Mysli buddista*, Vladivostok: Buddijskoje obščestvo 1992.

Bidija D. Dandaron, „Iz istorii burjatskich dacanov: Burjatskaja istoričeskaja chronika", *Garuda* 2/2-3, 1993, s. 37-40.

Bidija D. Dandaron, *Buddizm: Sbornik statěj*, Sankt-Petěrburg: Dacan Gunzečojnej 1996.

A. A. Danzanova, „Buddizm v Burjatii v 1920-1930-e gody", in: L. V. Kuras (ed.), *Tězisy i doklady měždunarodnoj naučno-těoretičeskoj konferencii „Banzarovskije čtěnija-2", posvjaščennoj 175-letiju so dnja rožděnija Dorži Banzarova*, Ulan-Ude: Izdatěl'stvo BNC 1997, s. 91-92.

E. Č. Daribazaron, „K voprosu o teokratičeskom dviženii v 1918-1926 gg. v Chorinskom vědomstve", in: Širab B. Čimitdoržijev (ed.), *Matěrialy naučnoj konferencii „Cybikovskije čtěnija – 7"*, Ulan-Ude: Izdatěl'stvo BNC 1998, s. 100-101.

Ju. S. Daržajev, „Struktura administrativnogo upravlenija burjat v XIX veke", in: L. E. Jangutov (ed.), *Gumanitarnyje issledovanija molodych učenych Burjatii*, Ulan-Ude: Izdatěl'stvo BNC 1996, s. 93-99.

Bair Dambarinčinov, „Chram v Kižinge", *Buddizm* 1/2, 1996, s. 9.

Boris Dondokov, „Kensur Rimpoče Agvan-Ňima", *Buddizm* 1/2, 1996, s. 4.

Boris Dondokov, „K stoletiju Bandido-Chambo-Lamy Žambal-Dorži Gombojeva", *Buddizm* 1/4, 1997, s. 6.

Agvan Doržijev, *Predanije o krugosvětnom putěšestvii, ili pověstvovanije o žizni Agvana Doržijeva*, Ulan-Ude: Fond Agvana Doržijeva – Burjatskij institut obščestvennych nauk 1994.

B. Š. Doržijev, *Zakamna: Istoričeskij očerk,* Ulan-Ude: V-SGIK 1993.

D. L. Doržijev, *Krest'janskije vosstanija i mjatěži v 20-30 gody: Chronika jazykom dokuměnta*, Ulan-Ude: Sibir 1993.

D. L. Doržijev, „K voprosu o provědënii ‚antireligioznoj' kampanii v Burjatii na rubeže 1920-1930-ch gg", in: L. E. Jangutov (ed.), *Burjatskij buddizm: Istorija i idëologija*, Ulan-Ude: Izdatël'stvo BNC 1997, s. 66-78.

D. L. Doržijev, „Istoriografičeskije aspekty problemy social'no-političeskogo protesta i vooružennych vystuplenij krest'janstva Burjatii", in: L. V. Kuras (ed.), *Tězisy i doklady mëždunarodnoj naučno-těoretičeskoj konferencii „Banzarovskije čtënija-2", posvjaščennoj 175-letiju so dnja roždënija Dorži Banzarova*, Ulan-Ude: Izdatël'stvo BNC 1997, s. 75-79.

D. L. Doržijev, „Buddizm i antireligioznaja kampanija v Burjatii ruběža 1920-1930-ch gg.", in: Širab B. Čimitdoržijev (ed.), *Matërialy naučnoj konferencii „Cybikovskije čtënija-7"*, Ulan-Ude: Izdatël'stvo BNC 1998, s. 97-99.

D. B. Doržijev, „Letopis' Istorija selenginskich mongol-burjat", in: B. Z. Bazarov – Š. B. Čimitdoržijev (eds.), *Istorija i kultura narodov Central'noj Azii*, Ulan-Ude: Izdatël'stvo BNC 1993, s. 132-137.

Galina Š. Doržijeva, *Buddizm i christianstvo v Kalmykii: Opyt analiza religioznoj politiki pravitëlstva rossijskoj imperii (seredina XVII – načalo XX veka)*, Elista: Džangar 1995.

C.-A. Dugar-Nimajev, *Opisanije archiva G.-D. Nacova*, Ulan-Ude: Burjatskoje knižnoje izdatël'stvo 1972.

S. Dylykov, „Buddizm v Rossii i SSSR", in: Louis Ligeti (ed.), *Proceedings of the Csoma de Körös Memorial Symposium*, Budapest: Akadémiai Kiadó 1978, s. 85-87.

Geraldine Fagan, „Buddhism in Russia: Revival or Degeneration?", *Keston News Service*, 27 October 1999.

Friedrich Fenzl, „Der Buddhismus in Russland in Vergagenheit und Gegenwart", *Bodhi Baum* 10/2, 1985, s. 91-102.

Galina R. Galdanova et al., *Lamaizm v Burjatii XVII – načala XX veka: Struktura i social'naja rol' kultovoj sistëmy*, Novosibirsk: Nauka 1983.

Galina R. Galdanova, *Zakamenskije burjaty: Istoriko-etnografičeskije očerki, vtoraja polovina XIX – pervaja polovina XX vv.*, Novosibirsk: Nauka 1992.

Galina R. Galdanova, „Tradicionnyje verovanija burjat v sistëme buddizma", in: L. E. Jangutov (ed.), *Burjatskij buddizm: Istorija i idëologija*, Ulan-Ude: Izdatël'stvo BNC 1997, s. 92-102.

Galina R. Galdanova, „Cedege Samdanov o lamaizme aginskich burjat“, in: Cymžit P. Vančikova (ed.), *Kultura Central'noj Azii: Pis'měnnyje istočniki*, vypusk 4, Ulan-Ude: Izdatěl'stvo BNC 2000, s. 101-110.

Ch. Ž. Garmajeva, „Opisanije mongol'skich katalogov ksilografov Aninskogo dacana v sobranijach mongol'skogo fonda OPP IMBiT “, in: Cymžit P. Vančikova (ed.), *Kultura Central'noj Azii: Pis'měnnyje istočniki*, vypusk 4, Ulan-Ude: Izdatěl'stvo BNC 2000, s. 122-135.

Ch. Ž. Garmajeva, „Spiski mongol'skich pěčatnych izdanij Acagatskogo dacana“, in: Širab B. Čimitdoržijev (ed.), *Mongolovednyje issledovanija*, vypusk 3, Ulan-Ude: Izdatěl'stvo BNC 2000, s. 92-108.

Xenija M. Gerasimova, „K istorii izobrazitel'nogo iskusstva burjat“, in: *Zapiski Burjat-mongol'skogo naučno-issledovatel'skogo instituta kultury*, vypusk 18, Ulan-Ude: Burjatskoje knižnoje izdatěl'stvo 1956, s. 106-116.

Xenija M. Gerasimova, *Lamaizm i nacional'no-kolonial'naja politika carizma v Zabajkalje v XIX i načale XX vekov,* Ulan-Ude: Burjat-mongol'skij naučno-issledovatěl'skij institut kultury 1957.

Xenija M. Gerasimova, *Obnovlenčeskoje dviženije burjatskogo lamaistskogo duchověnstva, 1917-1930 gg.,* Ulan-Ude: Burjatskoje knižnoje izdatěl'stvo 1964.

Xenija M. Gerasimova, „Suščnost' izměněnija buddizma“, in: R. E. Pubajev (ed.), *Kritika iděologii lamaizma i šamanstva: Matěrialy seminara lektorov-atěistov,* Ulan-Ude: Burjatskoje knižnoje izdatěl'stvo 1965, s. 28-46.

Xenija M. Gerasimova, „Kompozicionnyje postrojenija v lamaistskoj ikonografii“, in: *Trudy Burjatskogo instituta obščestvennych nauk BF SO AN SSSR*, vypusk 3: *Matěrialy po istorii i filologii Central'noj Azii*, Ulan-Ude: Burjatskoje knižnoje izdatěl'stvo 1968, s. 88-104.

Xenija M. Gerasimova, „Kult obo kak dopolnitel'nyj matěrial dlja izučenija etničeskich processov v Burjatii“, in: *Etnografičeskij sbornik*, vypusk 5, Ulan-Ude: 1969, s. 105-144.

Xenija M. Gerasimova, „Lamaistskij pochoronnyj obrjad v Burjatii“, in: *Voprosy preodolenija perežitkov prošlogo i stanovlenije novych obyčajev i tradicij*, vypusk 2, Ulan-Ude 1969, s. 31-39.

Xenija M. Gerasimova, „Lamaistskaja transformacja animističeskich predstavlenij“, in: *Matěrialy po istorii i filologii Central'noj Azii*, vypusk 4, Ulan-Ude: 1970, s. 31-40.

Xenija M. Gerasimova, „Social'naja funkcija lamaistskoj obrjadnosti“, in: *Voprosy preodolenija perežitkov lamaizma, šamanstva i staroobrjadčestva: Matěrialy vtorogo zonal'nogo seminara lektorov-atěis-*

tov Sibiri, Ulan-Ude: Burjatskoje knižnoje izdatěl'stvo 1971, s. 36-56.

Xenija M. Gerasimova, „Buddologičeskije issledovanija v Burjatskoj ASSR", *Voprosy naučnogo atěizma*, vypusk 16, Moskva: Mysl 1974, s. 295-302.

Xenija M. Gerasimova, „O někotorych aspektach assimiljacii dobuddijskich kultov po tibetskim obrjadnikam", in: Xenija M. Gerasimova (ed.), *Buddizm i sredněvekovaja kultura narodov Central'noj Azii*, Novosibirsk: Nauka 1980, s. 54-82.

Xenija M. Gerasimova (ed.), *Buddizm i tradicionnyje verovanija narodov Central'noj Azii,* Novosibirsk: Nauka 1981.

Xenija M. Gerasimova, „Sinkretizm kulta Dalcha", in: Xenija M. Gerasimova (ed.), *Buddizm i tradicionnyje verovanija narodov Central'noj Azii*, Novosibirsk: Nauka 1981, s. 7-46.

Xenija M. Gerasimova, „O strukture tradicionnoj duchovnoj kultury po matěrialam tibetskich medicinskich istočnikov", in: Xenija M. Gerasimova (ed.), *Tradicionnaja kultura narodov Central'noj Azii: Matěrialy i issledovanija,* Novosibirsk: Nauka 1986, s. 30-67.

Xenija M. Gerasimova, „O mechanizme social'nogo upravlenija v burjatskom lamaizme XVIII – nač. XX v.", in: R. E. Pubajev – M. T. Stepanjanc (eds.), *Filosofskije i social'nyje aspekty buddizma: Matěrialy pervogo sovetsko-mongol'skogo „kruglogo stola" po problemam izučenija buddizma*, Moskva: Nauka 1989, s. 40-53.

Xenija M. Gerasimova, *Tradicionnyje verovanija tibetcev v kultovoj sistěme lamaizma,* Novosibirsk: Nauka 1989.

Xenija M. Gerasimova, „Buddizm i ontologija tradicionnych verovanij", in: Nikolaj V. Abajev (ed.), *Buddizm i kulturno-psichologičeskije tradicii narodov Vostoka*, Novosibirsk: Nauka 1990, s. 43-63.

Xenija M. Gerasimova (ed.), *Tradicionnaja obrjadnost' mongol'skich narodov,* Novosibirsk: Nauka 1992.

Xenija M. Gerasimova, *Obrjady zaščity žizni v buddizme Central'noj Azii*, Ulan-Ude: Izdatěl'stvo BNC 1999.

Xenija M. Gerasimova, „Podgotovka naučnych publikacij pamjatnikov buddijskogo iskusstva", in: *Kultura Central'noj Azii: Pis'měnnyje istočniki,* vypusk 3, Ulan-Ude: Izdatěl'stvo BNC 1999, s. 134-147.

Xenia M. Gerasimova, „Svjaščennyje děrev'ja: Kontaminacija raznovremennych obrjadovych tradicij", In: *Kultura Central'noj Azii: Pis'měnnyje istočniki*, vypusk 4, Ulan-Ude: Izdatěl'stvo BNC 2000, s. 15-34.

Sönam Gjalcchän, *Zrcadlo králů, Tibetská kronika 14. století*, přel. Josef Kolmaš, Praha: Vyšehrad.

Melvyn C. Goldstein, *A History of Modern Tibet, 1913-1951: The Demise of the Lamaist State,* Berkeley – Los Angeles – London: University of California Press 1989.

Melvyn C. Goldstein – Matthew T. Kapstein (eds.), *Buddhism in Contemporary Tibet: Religious Revival and Cultural Identity*, Berkeley – Los Angeles – London: University of California Press 1998.

A. M. Golovačev, „Chozjajstvennyj byt", in: A. M. Golovačev (ed.), *Trudy Aginskoj ekspedicii: Matěrialy po issledovaniju Aginskoj stepi Zabajkalskoj oblasti, proizveděnnomu v 1908 g. Čitinskim Otděleniem Imperatorskago Russkago Geografičeskago Obščestva*, Čita: Parovaja Tip. Zab. T-va peč. děla 1911, s. 7-65.

A. Š. Gombojeva, „Buddijskaja tanka Burjatii: K voprosu o periodizacii, terminologii, ikonopisnych školach", in: *Sbornik statěj. Muzej istorii Burjatii im. M. N. Changalova*, vypusk 2, Ulan-Ude 1999, s. 34-40.

T. I. Grekova, *Tibetskaja medicina v Rossii: Istorija v sud'bach i licach*, Sankt-Petěrburg: Aton 1998.

Ivana Grollová, „Burjatsko a Kalmycko", in: Josef Kolmaš – Dušan Zbavitel – Ivana Grollová, *Svět tibetského buddhismu*, Praha: Slovart 1996, s. 122-125.

Ivana Grollová – Veronika Zikmundová, *Mongolové – pravnuci Čingischána*, Praha: Triton 2001.

Albert Grünwedel, *Mythologie des Buddhismus in Tibet und der Mongolei: Führer durch die lamaistische Sammlung des Fürsten E. Uchtomskij*, Leipzig: F. A. Brockhaus 1900.

Lev Gumiljev – B. Kuzněcov, „Opyt razbora tibetskoj ikonografii", *Děkorativnoje iskusstvo SSSR* 16/5, 1972, s. 26-31.

Lev Gumiljev, *Staroburjatskaja živopis: Istoričeskije sjužety v ikonografii Aginskogo dacana*, Moskva: Iskusstvo 1975.

Roberte N. Hamayon, „Shamanism, Buddhism and Epic Hero-ism: Which Supports the Identity of the Post-Soviet Buryats?", *Central Asian Survey* 17/1, 1998, s. 51-67.

Walter Heissig, *The Religions of Mongolia*, Berkeley – Los Angeles: University of California Press 1980.

Caroline Humphrey, *Karl Marx Collective: Economy, Society and Religion in Siberian Collective Farm,* London: Cambridge University Press – Paris: Maison des sciences de l'homme 1983.

Lygžima Chaloupková, „Izučenije Central'noj Azii v Burjatii", *Archív Orientální* 51/3, 1983, s. 240-248.

Lygžima Chaloupková, „Buddhismus v Mongolsku", *Nový Orient* 40/1, 1985, s. 19-21.

Lygžima Chaloupková, „Z dějin ruské mongolistiky I-II", *Nový Orient* 53/2, 3, 1998, s. 75-79, s. 115-118.

Vladimir A. Chamutajev, *Burjat-mongol'skij vopros: Istorija, pravo, politika*, Ulan-Ude: Knižnoje izdatěl'stvo 2000.

L. E. Jangutov (ed.), *Burjatskij buddizm: Istorija i iděologija*, Ulan-Ude: Izdatěl'stvo BNC 1997.

T. V. Jermakova, *Buddijskij mir glazami rossijskich issledovatělej XIX – pervoj treti XX veka: Rossija i sopredělnyje strany*, Sankt-Petěrburg: Nauka 1998.

Inchang Kim, *The Future Buddha Maitreya: An Iconological Study,* New Delhi: D. K. Printworld 1997.

Marta Kiripolská, „Z historie rozšírenia lamaizmu v Mongolsku", *Nový Orient* 47/1, 1992, s. 1-4.

Marta Kiripolská, „Dzanabadzar – svätec a sochár", *Nový Orient* 47/4, 1992, s. 106-108.

Alexej N. Kočetov, „Izučenije buddizma v SSSR", *Voprosy naučnogo atěizma*, vypusk 4, Moskva: Mysl 1967, s. 427-444.

Alexej N. Kočetov, *Lamaizm*, Moskva: Nauka 1973.

Alexej N. Kočetov, *Filosofskije i sociologičeskije aspekty kritiky lamaizma*, Moskva: Nauka 1974.

Walter Kolarz, *Religion in the Soviet Union,* London: Macmillan Press 1961.

Josef Kolmaš, „Po stopách G. C. Cybikova v Zabajkalsku", *Nový Orient* 44/2, 1989, s. 53-55.

Josef Kolmaš, „Gonbodžab Cebekovič Cybikov a jeho tibetský cestopis", *Nový Orient* 28/2, 1973, s. 58-62.

Josef Kolmaš, *Buddhistická svatá písma. Šestnáct arhatů,* Praha: Práh 1995.

Josef Kolmaš – Cymžit P. Vančikova, „Tibetologica Buryatica: A Contribution to the Bibliography of Tibet", *Archív Orientální* 58/1, 1990, s. 60-75.

Josef Kolmaš – Dušan Zbavitel – Ivana Grollová, *Svět tibetského buddhismu*, Praha: Slovart 1996.

Pjotr K. Kozlov, *Mrtvé město Chara-Choto (Mongolsko a Amdo). Expedice Ruské zeměpisné společnosti 1907-1909*, přel. Josef Dýma, Praha: Pokrok 1929.

Nikolaj S. Kulešov, *Rossija i Tibet v načale XX veka*, Moskva: Nauka 1992.

Nikolai S. Kuleshov, *Russia's Tibet File*, Dharamsala: Library of Tibetan Works and Archives 1996.

V. L. Kuras, „Oktjabr'skaja revoljucija v vospominanijach i dokuměntach", in: B. B. Batujev (ed.), *Oktjabr'skaja revoljucija i graždanskaja vojna v Sibiri i na Dal'něm Vostoke*, Ulan-Ude: Sibir 1993, s. 4-30.

V. L. Kuras (ed.), *Tězisy i doklady měždunarodnoj naučno-těoretičeskoj konferencii „Banzarovskije čtěnija-2", posvjaščennoj 175-letiju so dnja rožděnija Dorži Banzarova*, Ulan-Ude: Izdatěl'stvo BNC 1997.

Timur Lambajev, „Ivolginskomu dacanu – 50 let: Moment sčastja", *Buddizm* 4, 1997, s. 8.

M. G. Levin (ed.), *Narody Sibiri*, Leningrad: Izdatěl'stvo Akaděmii nauk SSSR 1956.

Trevor Ling, *Buddha, Marx, and God: Some Aspects of Religion in the Modern World,* London: Macmillan Press 1979.

Inessa I. Lomakina, *Archivnyje listy ostajutsja svidităljami,* 1994, nepublikovaný rukopis, 23 s.

D. D. Lubsanov – R. E. Pubajev, „Vostokovednyje issledovanija v Burjatii", *Narody Azii i Afriki* 5, 1970, s. 237-240.

Dušan Lužný, „Continuity and Discontinuity of Religious Life in Buryatia", in: Iva Doležalová – Břetislav Horyna – Dalibor Papoušek (eds.), *Religions in Contact: Selected Proceedings of the Special IAHR Conference Held in Brno, August 23-26, 1994*, Brno: Czech Society for the Study of Religions – Masaryk University 1996, s. 176-186.

Georgij E. Manzanov, *Religioznyje tradicii v cennostnych orientacijach burjatskoj molodeži*, Ulan-Ude: Izdatěl'stvo BNC 1997.

S. A. Maksanov, *Idějno-političeskaja rabota Kommustičeskoj partii v Burjatii, oktjabr' 1917 g. – ijun' 1941 g.: Na matěrialach Burjatskoj ASSR, Aginskogo i Ust'-Ordynskogo burjatskich avtomonmych okrugov*, Ulan-Ude: Burjatskoje knižnoje izdatěl'stvo 1978.

M. Manujev, „Ust'-Ordynskaja okružnaja obščina buddistov", *Buddizm Rossii* 29-30, 1998, s. 64-65.

V. Maščenko, „V centre lamaizma", *Bezbožnik* 14, 1930, s. 10-11.

Taras M. Michajlov, *Burjatskij šamanizm: Istorija, struktura i social'nyje funkcii*, Novosibirsk: Nauka 1987.

Robert J. Miller, *Monasteries and Culture: Change in Inner Mongolia*, Wiesbaden: Otto Harrassowitz 1959.

L. K. Minert, *Pamjatniki architektury Burjatii*, Novosibirsk: Nauka 1983.

L. K. Minert, „K voprosu o samobytnosti zodčestva Mongolii i Burjatii", *Izvestija Sibirskogo Otdělenija Akademii Nauk SSSR, serija istorii, filologii i filosofii* 30/2, 1987, s. 15-21.

L. K. Minert, „Burjatskije buddijskije monastyri (dacany) po sovetskoj vlasti", *Izvestija Sibirskogo Otdělenija Akademii Nauk SSSR, serija istorii, filologii i filosofii* 33/1, 1990, s. 25-30.

N. A. Mironov, „O sostojanii naučno-atěističeskoj propagandy, provodimoj Burjatskoj organizacijej obščestva Znanije", in: R. E. Pubajev (ed.), *Kritika iděologii lamaizma i šamanizma: Matěrialy seminara lektorov-atěistov*, Ulan-Ude: Burjatskoje knižnoje izdatěl'stvo 1965, s. 108-124.

G. S. Mitypova, *Acagatskij dacan, 1825-1937: Istorija, sobytija i ljudi*, Ulan-Ude: Fond Agvana Doržijeva 1995.

Vladimir M. Montlevič, „Dcharmaradža Bidija Dandaron", *Garuda* 1/1, 1992, s. 3-10.

Vladimir M. Montlevič, „Buddizm na severe Rosii", *Nauka i religija* 31/2, 1990, s. 8-9.

Vladimir M. Montlevič „Tantra na zapad! O duchovnom podvige Bidii Dandarona", *Nauka i religija* 32/2, 1991, s. 31-33.

Vladimir M. Montlevič, „Dve stupy", *Garuda* 5/1, 1996, s. 34.

Vladimir M. Montlevič, „Sandalovoj Budda", *Garuda* 5/1, 1996, s. 59-62.

Vladimir M. Montlevič, „Uchod Učitělja. Lama Darma-Dodi, 1900-1993", *Garuda* 3/6, 1994, s. 1.

Z. P. Morokhoeva [Z. P. Morochojeva], „The Problem of the National Renaissance of the Buryat and Civil Society", *Anthropology and Archeology of Eurasia* 37/2, 1998, s. 79-100.

Larry W. Moses, *The Political Role of Mongolian Buddhism*, Indiana University Uralic-Altaic Series, vol. 133, Bloomington, Indiana: Asian Studies Research Institute 1977.

S. D. Namsarajev (ed.), *Istorija Burjatii*, tom 1-2, Ulan-Ude: Kurumkanskaja tipografija 1993.

C. N. Namžilon, „Naličije lamaistskogo i šamanskogo kultov v obrjade 'obo' – pokazatel ustojčivosti drevnich narodnych tradicij", in: L. V. Kuras (ed.), *Tězisy i doklady měždunarodnoj naučno-těoretičeskoj konferencii „Banzarovskije čtěnija-2", posvjaščennoj 175-letiju*

so dnja roždënija Dorži Banzarova, Ulan-Ude: Izdatël'stvo BNC 1997, s. 157-160.

Artur N. Namžilov, „Dacan Barguzinskoj doliny *Rivo gegene Gandan še duvlin*", *Buddizm Rossiji* 6/27, 1997, s. 71.

A. Ch. Nasyrov (ed.), *Respublika Burjatija: Administrativno-territorial'noje ustrojstvo*, Ulan-Ude: Burjatskoje knižnoje izdatël'stvo 1999.

R. D. Nimajev (ed.), *Stranicy iz žizni Agvana Doržijeva: Archivnyje dokuměnty*, Ulan-Ude: Komitět po dělam archivov 1993.

V. V. Nomogojeva, „Iz istorii bor'by s religijej v Burjatii v 1920-1930-e gg", in: L. V. Kuras (ed.), *Tězisy i doklady měždunarodnoj naučno-těoretičeskoj konferencii „Banzarovskije čtěnija-2", posvjaščennoj 175-letiju so dnja roždënija Dorži Banzarova,* Ulan-Ude: Izdatël'stvo BNC 1997, s. 79-82.

Ewa Nowicka – Robert Wyszyński, *Lamovie i sekretarze*, Warszawa: Universytet Warszawski 1996.

B. V. Očirov – C.-Ch. V. Očirova, „Někotoryje matěrialy o žizni i dějatel'nosti Damba-Darža Zajajeva", in: *Kultura Central'noj Azii: Pis'mennyje istočniki*, vypusk 4, Ulan-Ude: Izdatël'stvo BNC 2000, s. 110-116.

E. D. Ogněva, „Struktura tibetskoj ikony", in: *Problema kanona v drevněm i sredněvekovom iskusstve Azii i Afriki,* Moskva: Nauka 1973, s. 103-112.

E. D. Ogněva, „Cokšin Czonchavy", in: *Dcharma. Religiozno-filosofskij al'manach*, vypusk 1-2, Ulan-Ude: Obščina Dcharma 1996, s. 207-222.

G. D. R. Phillips, *Dawn in Siberia: The Mongols of Lake Baikal*, London: Frederick Müller 1942.

Alexandr M. Piatigorsky [A. M. Pjatigorskij], „The Departure of Dandaron", in: *Kontinent 2*, London: Hodder and Stoughton 1978, s. 169-180.

Alexandr M. Piatigorsky [A. M. Pjatigorskij], „Buddhism in the USSR", *Religion in Communist Lands* 6/1, 1978, s. 1-16.

Alexandr Piatigorsky [A. M. Pjatigorskij], „Buddhism in Tuva: Preliminary Observations on Religious Syncretism", in: Tadeusz Skorupski (ed.), *The Buddhist Heritage,* Tring: The Institute of Buddhist Studies 1989, s. 219-228.

Nicolaus Poppe, „Položenije buddijskoj cerkvi v SSSR", *Věstnik Instituta po izučeniju SSSR* 5/12, 1954.

Nicolaus Poppe, „The destruction of Buddhism in the U.S.S.R.", *Bulletin of the Institute for the Study the U.S.S.R.* 1956, July, s. 14-20.

Nicolaus Poppe, *The Buddhists, Genocide in the USSR,* Institute for the Study the U.S.S.R. 1958.

Nicolaus Poppe, *The Buddhists in the USSR. Religion in the USSR,* Institute for the Study the U.S.S.R. 1960.

Nicolaus Poppe, *Reminiscences*, Washington: Center for East Asian Studies 1983.

Alexej M. Pozdnějev, „K istorii razvitija buddizma v Zabajkalskom kraje", *Zapiski Vostočnago Otdělenija Imperatorskogo Russkago Archeologičeskago Obščestva* 1/1, 1886, s. 168-175.

Alexej M. Pozdnějev, *Očerki byta buddijskich monastyrej i buddijskago duchověnstva v Mongolii v svjazi s otnošenijami sego posledněgo k narodu*, Sankt-Petěrburg: Tipografija Imperatorskoj Akademii Nauk 1887.

Alexey M. Pozdneyev [Alexej M. Pozdnějev], *Religion and Virtual in Society: Lamaist Buddhism in Late 19th-century Mongolia*, Bloomington, Indiana: The Mongolia Society 1978.

T. C. Proskurjakova, „Ansambli burjatskich dacanov", in: *Architekturnoje nasledstvo: Problemy architekturnogo ansamblja*, tom 24, Moskva: Strojizdat 1976, s. 186-194.

R. E. Pubajev (ed.), *Kritika iděologii lamaizma i šamanstva: Matěrialy seminara lektorov-atěistov*, Ulan-Ude: Burjatskoje knižnoje izdatěl'stvo 1965.

R. E. Pubajev, „Tibetsko-mongol'skij slovar aginskogo burjata Chuacajskogo roda Galsan-Žimba Tuguldurova", in: *Matěrialy po istorii i filologii Central'noj Azii*, vypusk 2, *Trudy BKNII*, vypusk 16, Ulan-Ude: BKNII 1965, s. 228-233.

R. E. Pubajev, „Tibetologičeskije issledovanija v Burjatii i perspektivy ich razvitija", in: *Istorija i kultura Vostoka Azii*, tom 1, *Central'naja Azija i Tibet: Matěrialy k konferencii*, Novosibirsk: Nauka 1982, s. 25-28.

R. E. Pubajev, „Buddologičeskije issledovanija v Burjatii", *Obščestvennyje nauki* 6, 1982, s. 186-191.

R. E. Pubajev (ed.), *Buddizm i litěraturno-chudožestvennoje tvorčestvo narodov Central'noj Azii,* Novosibirsk: Nauka 1985.

R. E. Pubajev, „Agvan Doržijev: Organizator obnovlenčeskogo dviženija v burjatskom buddizme: 30-e gg. XX v.", in: *Nacional'no-osvoboditel'noje dviženije burjatskogo naroda: Tězisy i matěrialy, doklady i soobščenija*, Ulan-Ude: Izdatěl'stvo BNC AN SSSR 1989, s. 24-35.

R. E. Pubajev (ed.), *Vvěděnije v izučenije Gančžura i Dančžura: Istoriko-bibliografičeskij očerk*, Novosibirsk: Nauka 1989.

R. E. Pubajev – M. T. Stepanjanc (eds.), *Filosofskije i social'nyje aspekty buddizma: Matěrialy pervogo sovetsko-mongol'skogo „kruglogo stola" po problemam izučenija buddizma*, Moskva: Nauka.

N. A. Pupyšev – B. N. Vampilov – V. P. Gričenko, *Buddizm i lamaizm: Kratkaja istorija, proischožděnije, razvitije i rasprostraněnije v Indii, Tibetě, Mongolii i Burjat-Mongolii*, Moskva: Institut jazyka, litěratury i istorii B-MASSR 1941, nepublikovaný rukopis, Archiv Muzeja istorii religii, Sankt-Petěrburg, f. 31, op. 1, no. 183.

Viktor N. Pupyšev, „80 let B. D. Dandaronu, učenomu-buddologu", in: *Znamenatel'nyje i pamjatnyje daty po Burjatii na 1994 god*, Ulan-Ude: Burnacbiblioteka 1993, s. 66-70.

Viktor N. Pupyšev „Nama Guro Radna Dar'jaja", *Svjaščennyj Bajkal* 1/ (specnomer), 1993, s. 30-31.

R. Rahul, „The Role of Lamas in Central Asian Politics", *Central Asiatic Journal* 12/3, 1969, s. 209-227.

Jurij Rerich, *Tibetskaja živopis,* Sankt-Petěrburg: Agni 2000.

L. L. Rinčino, „O pervonačal'nych etapach buddizma v Zabajkalje", in: V. L. Najdakov – A. S. Žargalov – N. V. Abajev (eds.), *Tězisy i doklady naučnoj konferencii „Banzarovskije čtěnija", posvjaščennoj 170-letiju so dnja rožděnija Dorži Banzarova*, Ulan-Ude: Burjatskoje knižnoje izdatěl'stvo 1992, s. 61-67.

Robert A. Rupen, „The Buryat Intelligentsia", *The Eastern Quarterly* 15/3, 1956, s. 383-398.

A. D. Rudněv, *Zamětki o technike buddijskoj ikonografii u sovremennych zuračinov Urgi, Zabajkalja i Astachanskoj gubernii*, Sankt-Petěrburg 1905.

E. Semjaka, *Dělo Dandarona*, Firenze: Edizioni Aurora 1974.

B. V. Semičov – R. E. Pubajev, *Proischožděnije i suščnosť buddizma-lamaizma*, Ulan-Ude: Burjatskoje knižnoje izdatěl'stvo 1960.

Tracy Schwarz, „Research on Lamaism in the USSR: 1917-1976", *Canada – Mongolia Review* 5/1, 1979, s. 37-50.

Bulcsu Siklos, „Mongolian Buddhism: A Defensive Account", in: Shirin Akiner (ed.), *Mongolia Today*, London: Kegan Paul 1991, s. 155-182.

T. D. Skrynnikova, *Lamaistskaja cerkov' i gosudarstvo. Vnešnaja Mongolija XVI – nač. XX v.* Novosibirsk: Nauka 1988.

Martin Slobodník, „Tibet a obrazy pozemského raja", *Hieron* 3/1, s. 133-143.

John Snelling, *Buddhism in Russia: The Story of Agvan Dorzhiev, Lhasa's Emissary to the Tsar*, Shaftesbury – Dorset: Element 1993.

M. M. Spektor – L. L. Palij (eds.), *Etnografija burjatskogo naroda: Bibliografičeskij ukazatěl*, Ulan-Ude: Izdatěl'stvo BNC 1999.

Fjodor I. Ščerbatskoj – S. F. Ol'denburg – M. Tubjanskij, „Institut izučenija buddijskoj kultury", *Izvěstija AN SSSR*, VI serija, vol. 18, 1927, s. 1701-1704.

S. Ševeljev – I. Otjutskij, „Buddijskij institut", *Narthang Bulletin* 2/10, 1993, s. 23.

Ju. S. Širapov, „R. Rupen i jego sočiněnije *Burjatskaja intelligencija*", in: L. E. Jangutov (ed.), *Burjatskij buddizm: Istorija i iděologija*, Ulan-Ude: Izdatěl'stvo BNC 1997, s. 28-54.

Tajná kronika Mongolů, přel. Pavel Poucha, Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění 1955.

Tändzin Gjamccho (14. dalajlama), *Svoboda v exilu: Autobiografie 14. dalajlamy,* přel. Josef Kolmaš, Praha: Práh 1992.

N. A. Teodorovič, „Buddijskaja cerkov kak orudije kommunističeskoj politiki", *Matěrialy* No. 51-52, München Radio Liberty 1963, s. 71-92, rukopis 22 s. (Archiv Keston Institute, Oxford, file „USSR/Buddhists")

N. A. Teodorovič, „Gerichtprozess gegen Buddhisten – oder zurück zum Stalinismus in den UdSSR", *Religion und Atheismus in der UdSSR. Monatlicher Informationsdienst* 3/65, 1973, s. 8.

Andrej A. Těrentěv, „K voprosu o katalogizacii lamaistskich kollekcij v muzejach SSSR", in: *Muzeji v atěističeskoj propagandě. Sbornik trudov GMIRiA*, Leningrad: Nauka 1979, s. 109-119.

Andrej A. Těrentěv, „Opyt iděntifikacii muzejnogo opisanija buddijskich izobraženij", in: T. A. Steckevič (ed.), *Ispol'zovanije muzejnych kollekcij v kritike buddizma,* Leningrad: GMIRiA 1981, s. 6-120.

Andrej Těrentěv, „Směna buddijskogo rukovodstva v Burjatii", *Narthang Bulletin* 1993, 2/18, s. 19.

Andrej Těrentěv, „Učitěl Žimba-Žamco Cybenov", *Svjaščennyj Bajkal* 1/0, 1993, s. 29.

Andrej Těrentěv, „Nekrolog Dost. Žimba-Žamco Cybenova", Buddizm v Rossii (Narthang Bulletin) 4/24, 1995, s. 35-36.

E. E. Uchtomskij, *Putěšestvyje po Zabajkalju: Iz knigy Putěšestvyje na Vostok gosudarja imperatora Nikolaja II., 1890-1891 gg*., Ulan-Ude: Burjatskoje knižnoje izdatěl'stvo 1992.

D. B. Ulymžijev – A. B. Damdinov, „Meždunarodnyje otnošenija vokrug Tibeta v konce XIX – načale XX v. i diplomatičeskaja dějatěl'nost'

Agvana Doržijeva“, in: Širab B. Čimitdoržijev (ed.), *Mongolovednyje issledovanija*, vypusk 2, Ulan-Ude: Izdatěl'stvo BNC 1997, s. 61-76.

W. A. Unkrig, „Aus den letzten Jahrzehnten des Lamaismus in Russland“, *Zeitschrift für Buddhismus*, Sonderdruck No. 20, 1926, s. 1-21.

Austine L. Waddell, *The Buddhism of Tibet, or Lamaism*, London: W. H. Allen and Co. (Vydáno pod jiným názvem v reprintu: Austine L. Waddell) *Tibetan Buddhism. With Its Mystic Cults Symbolism and Mythology*, New York: Dover Publications 1972.)

Cymžit P. Vančikova, „Tibetskije i mongol'skije istočniki o dějatel'nosti pervych nastojatělej Cugolskogo dacana“, in: Cymžit P. Vančikova (ed.), *Kultura Central'noj Azii: Pis'měnnyje istočniki*, vypusk 4, Ulan-Ude: Izdatěl'stvo BNC 2000, s. 85-101.

I. G. Vasil'eva, „K istorii Cugolskogo dacana na Onone“, *Orient. Al'manach*, vypusk 1., 1992 s. 121-135.

V. Vaškevič, *Lamaity v Vostočnoj Sibiri*, Sankt-Petěrburg: Tipografija Ministěrstva vnutrennich děl 1885.

Z. G.-N. Zajatujev, *Canid-chambo Agvan Doržijev: 1853-1938 gg.*, Ulan-Ude: Ob''jedinenije dětskich pisatělej Burjatii 1991.

E. M. Zalkind, *Prisojediněnije Burjatii k Rossii*, Ulan-Ude: Burjatskoje knižnoje izdatěl'stvo 1958.

E. M. Zalkind, *Obščestvennyj stroj burjat v XVIII – pervoj polovině XIX veka*, Moskva: Nauka 1970.

Adolf Zeman, *V kraji šamanů a lamů: Obraz života mongolských Burjatů*, Praha: Památník odboje 1923.

Veronika Zikmundová – Dan Berounský, „Bidija Dandaron“*, Revolver Revue* 28, 1995, s. 321-325.

Sesegma G. Zhambálova [Cecegma G. Žambalova], „El museo como depósito de la cultúra“, in: Basilio Baltasar (ed.), *Arte de la nación Buriata*, Palma de Mallorca: Institut Cultures del Món 1995, s. 9-12.

Cipön Wangčhug Dedän Žagabpa (Tsepon W. D. Shakabpa), *Dějiny Tibetu*, přel. Josef Kolmaš, Praha: Nakladatelství Lidové noviny 2000.

Darima S. Žamsujeva, „K istorii Aninskogo dacana“, in: S. Ju. Lepechov (ed.), *Metodologičeskije i teoretičeskije aspekty izučenija duchovnoj kultury vostoka,* vypusk 3, Ulan-Ude: Izdatěl'stvo BNC 1998, s. 94-121.

Darima S. Žamsujeva, *„Chronika stroitěl'stva Aninskogo dacana“, Legšed* 2/3, 1998, s. 56-67.

Darima S. Žamsujeva, „K istorii Egitujskogo dacana“, *Legšed* 2/4, 1999, s. 29-34.

Darima S. Žamsujeva, „K istorii Zugalajskogo dacana“, in: *Kultura Central'noj Azii: Pis'mennyje istočniki*, vypusk 3, Ulan-Ude: Izdatěl'stvo BNC 1999, s. 170-182.

Darima S. Žamsujeva, „K istorii Tokčinskogo dacana“, in: Cymžit P. Vančikova (ed.), *Kultura Central'noj Azii: Pis'měnnyje istočniki*, vypusk 4, Ulan-Ude: Izdatěl'stvo BNC 2000, s. 117-122.

Darima S. Žamsujeva, *Aginskije dacany kak pamjatniki istorii i kultury*, Ulan-Ude: Izdatěl'stvo BNC 2000.

Alexandr I. Železnov, „O tibetskich tradicijach v burjatskom buddizme“, in: Nikolaj V. Abajev (ed.), *Tibetskij buddizm: Těorija i praktika*, Novosibirsk: Nauka 1995, s. 54-79.

Natalija L. Žukovskaja, „Sovetskaja buddologija: Bibliografičeskij obzor za 1959-1969 gody“, *Narody Azii i Afriki* 6, 1970.

Natalija L. Žukovskaja, „Ulybka Czonchavy“, *Nauka i religija* 1973, 15/12, s. 48-49.

Natalija L. Žukovskaja, *Lamaizm i rannije formy religii*, Moskva: Nauka 1977.

Natalija L. Žukovskaja, „Izučenije lamaizma v SSSR“, *Narody Azii i Afriki* 2, 1977, s. 187-196.

Natalija L. Žukovskaja (ed.), *Buddizm. Slovar'*, Moskva: Respublika 1992.

Natalija L. Žukovskaja, „Burjatija: Žarkij ijul' 1991 goda“, *Buddizm* 1/1, 1992, s. 15-19.

Natalya L. Zhukovskaya [Natalija L. Žukovskaja], „Buddhism and Problems of National and Cultural Resurrection of the Buryat Nation“, *Central Asian Survey* 11/2, 1992, s. 27-41.

Natalija L. Žukovskaja, „Buddizm v Burjatii: Načalo, istorija, děn segodnjajšij“, *Svjaščennyj Bajkal* 1/0, 1993, s. 12-14.

Natalya L. Zhukovskaya [Natalija L. Žukovskaja], „Religion and Ethnicity in Eastern Russia, Republic of Buryatia: A Panorama of the 1990s“, *Central Asian Survey* 14/1, 1995, s. 25-43.

Seznam ilustrací

Obr. 1 10. burjatský bandido chambolama Dampil Gombojev (ve funkci 1878-1896). Fotografie z konce 19. století (z archívu A. I. Breslavce).

Obr. 2 13. tibetský dalajlama Thubtän Gjamccho, počátek 20. století. Fotografie P. K. Kozlov (z archívu A. I. Breslavce).

Obr. 3 Lubsan Sandan Cydenov. Fotografie z konce 19. století (z archívu A. I. Breslavce).

Obr. 4 L. S. Cydenov a A. S. Badmajev (vpravo). Fotografie z počátku 20. století (z archívu A. I. Breslavce).

Obr. 5 Agvan Doržijev na 2. všeburjatském buddhistickém sněmu 22. prosince 1925 (z archívu A. I. Breslavce).

Obr. 6 Hlava sochy budoucího buddhy Maitréji, záběr z rozebírání sochy při likvidaci Aginského kláštera. Třicátá léta 20. století (z archívu A. I. Breslavce).

Obr. 7 Hrudník sochy budoucího buddhy Maitréji, záběr z rozebírání sochy při likvidaci Aginského kláštera. Třicátá léta 20. století (z archívu A. I. Breslavce).

Obr. 8 Hrudník sochy budoucího buddhy Maitréji, záběr z rozebírání sochy při likvidaci Aginského kláštera. Třicátá léta 20. století (z archívu A. I. Breslavce).

Obr. 9 Hlava sochy budoucího buddhy Maitréji, současné uložení v depozitáři Aginského kláštera. Léto 2000 (fotografie L. Bělka).

Obr. 10 Schématické znázornění organizace a administrativy burjatských klášterů po druhé světové válce (založené na „Statutu Duchovní správy buddhistů SSSR“ z roku 1946).

Obr. 11 Schématické znázornění ekleziální struktury burjatských (sovětských) buddhistů v letech 1946-1992.

Obr. 12 Bidija D. Dandaron v oděvu burjatského tantrického mistra, záběr pořízen v Muzeu dějin náboženství v Leningradě v roce 1970. (z archívu A. I. Breslavce).

Obr. 13 Návštěva théravádských mnichů ze Šrí Lanky v Ivolginském klášteře, bandido chambolama Erdynějev stojí zcela dole (v čepici), lama Dharma-Dodi Žalsarajev vlevo nahoře (taktéž v čepici). Léto 1986 (fotografie A. I. Breslavec).

Obr. 14 14. tibetský dalajlama Tändzin Gjamccho (uprostřed s obřadní šerpou v rukou) při své první návštěvě Burjatska, Ivolginský klášter. Léto 1979 (fotografie A. I. Breslavec).

Obr. 15 Bidija D. Dandaron (vpravo) s burjatským mnichem. Počátek sedmdesátých let 20. století (z archívu Keston Institute, Oxford, č. 2049 SU/BUD).

Obr. 16 Skupinová fotografie účastníků 10. sjezdu buddhistů v SSSR (CDUB SSSR), 8.-11. října 1990, Ulan-Ude (z archívu A. I. Breslavce).

Obr. 17 Představený Ivolginského kláštera Dharma-Dodi Žalsarajev při obřadu. Polovina sedmdesátých let 20. století (fotografie A. I. Breslavec).

Obr. 18 Burjatský didchambolama Danzanchajbzun Širapžamco Samajev (vlevo) a 14. tibetský dalajlama Tändzin Gjamccho (vpravo), Dharamsala, Indie, 1993 (z archívu A. I. Breslavce).

Obr. 19 Mapa burjatských klášterů.

Obr. 20 Schéma Sartulského kláštera. Stav v letech 1853-1893.

Obr. 21 Schéma druhého Congolského (Chumune-Uburského) kláštera, postaveného v roce 1912.

Obr. 22 Congolský (Muročinský) klášter, v popředí bývalý hlavní chrám, za ním nynější hlavní chrám, pohled z jihozápadu, stav v roce 1995 (z archívu Společnosti pro studia člověka, fotografie Jaroslav Sedláček).

Obr. 23 Schéma Congolského (Muročinského) klášter. Stav v létě roku 1994.

Obr. 24 Interiér hlavního chrámu Congolského (Muročinského) kláštera. Stav z roku 1995 (z archívu Společnosti pro studia člověka, fotografie Jaroslav Sedláček).

Obr. 25 Schéma Tamčinského (Gusinoozerského) kláštera. Stav v roce 1994.

Obr. 26 Hlavní chrám Tamčinského (Gusinoozerského) kláštera, pohled z jihozápadu. Stav v roce 1993 (fotografie Dan Berounský).

Obr. 27 Chrám školy cchänňi Tamčinského (Gusinoozerského) kláštera, pohled z jihovýchodu. V popředí improvizované obó a sloup s větrným modlitebním válcem. Stav v roce 1993 (fotografie Luboš Bělka).

Obr. 28 Schéma Acajského kláštera. Stav v letech 1853-1893.

Obr. 29 Schéma Gegetského kláštera. Stav v letech 1853-1893.

Obr. 30 Schéma Gegetského kláštera. Stav v roce 1994.

Obr. 31 Hlavní chrám Gegetského kláštera, pohled z jihozápadu. Stav v roce 1994 (fotografie Luboš Bělka).

Obr. 32 Schéma Ičetujevského kláštera. Stav v letech 1853-1893.

Obr. 33 Schéma Irojského kláštera. Stav v letech 1853-1893.

Obr. 34 Schéma Jangažinského kláštera. Stav v letech 1853-1893.

Obr. 35 Schéma Sanaginského (Bulakského) kláštera. Rekonstrukce stavu konce 19. století.

Obr. 36 Schéma třetího Kižinginského kláštera.

Obr. 37 Lama Kušhog Bakula rinpočhe, buddhistický mnich, indický velvyslanec v Mongolsku. Konec osmdesátých či počátek devadesátých let 20. století (z archívu A. I. Breslavce).

Obr. 38 Schéma Kižinginského kláštera. Stav v roce 1993.

Obr. 39 Hlavní chrám Kižinginského kláštera, pohled z jihovýchodu. Stav v roce 1997 (z archívu Společnosti pro studia člověka, fotografie Martin Sedláček).

Obr. 40 Interiér hlavního chrámu Kižinginského kláštera. Stav v roce 1997 (z archívu Společnosti pro studia člověka, fotografie Martin Sedláček).

Obr. 41 Projekt stúpy Čcharung khašor u Kižinginského kláštera, autoři lama C. Dašicyrenov a architekt A. Vampilov.

Obr. 42 Lama Davadžalsan Žigžitov, představený Tugnugaltajského kláštera. Fotografie z roku 1896 (z archívu A. I. Breslavce).

Obr. 43 Schéma Aninského kláštera, plán ústředního komplexu. Stav na počátku 20. století.

Obr. 44 Hlavní chrám Aninského kláštera. Stav po rekonstrukci na konci šedesátých let 19. století.

Obr. 45 Hlavní chrám Aninského kláštera, pohled z jihu. Stav v roce 1994 (fotografie Luboš Bělka).

Obr. 46 Schéma Aginského klášterního komplexu. Současný stav.

Obr. 47 Sochy buddhů navrácené Aginskému klášteru v polovině devadesátých let 20. století, nyní umístěné v depozitáři hlavního chrámu. Stav v roce 2000 (fotografie Luboš Bělka).

Obr. 48 Chrám Buddhy Šákjamuniho Aginského kláštera, pohled z jihovýchodu. Stav v roce 2000 (fotografie Luboš Bělka).

Obr. 49 Nynější hlavní chrám Aginského kláštera – chrám buddhy Amitábhy, pohled z jihu; na schodech stojí jeho tehdejší představený lama Žambaldorži Gombojev. Rok 1978 (fotografie A. I. Breslavec).

Obr. 50 Nynější hlavní chrám Aginského kláštera – chrám buddhy Amitábhy, pohled z jihozápadu; v popředí socha Buddhy. Stav v roce 2000 (fotografie Luboš Bělka).

Obr. 51 Skupina burjatských mnichů (mezi nimi je i mladý lama Širabňima Žalsanov z Aginského kláštera), pozvaná do Leningradského budd-

histického chrámu Agvanem Doržijevem. Fotografie před chrámem, 1930 (z archívu A. I. Breslavce).

Obr. 52 Lama Širabňima Žalsanov (uprostřed v čepici) v doprovodu mnichů a laiků v Aginském klášteře, svátek budoucího buddhy Maitréji. Léto 1986 (fotografie A. I. Breslavec).

Obr. 53 Tantrický chrám Aginského kláštera, pohled ze západu. Stav v roce 2000 (fotografie Luboš Bělka).

Obr. 54 Sedmý představený Aginského kláštera lama Lubsandorži (Doržižigmid) Danžinov (zemř. 1899). Reprodukce obrazu burjatského malíře Osora Budajeva (1886-1937).

Obr. 55 Schéma Egitského kláštera. Stav na počátku 20. století.

Obr. 56 Egitský klášter, v popředí západní stúpa, pohled z jihozápadu. Stav v roce 1994 (fotografie Luboš Bělka).

Obr. 57 Santalový Buddha (bur. Zandan žú). Stav v roce 1992 (fotografie A. I. Breslavec).

Obr. 58 Thangka Santalového Buddhy (bur. Zandan žú) z Burjatska. Asi dvacátá léta 20. století (ze sbírky A. I. Breslavce).

Obr. 59 Hlavní chrám Cugolského kláštera, pohled z jihovýchodu. Stav v roce 2000 (fotografie Luboš Bělka).

Obr. 60 Hlava sochy Buddhy v interiéru hlavního chrámu Cugolského kláštera. Stav v roce 2000 (fotografie Luboš Bělka).

Obr. 61 Schéma Česanského kláštera. Stav v letech 1853-1893.

Obr. 62 Schéma Česanského kláštera. Stav v létě 1997.

Obr. 63 Druhý Acagatský klášter. Rekonstrukce hlavního klášterního komplexu.

Obr. 64 Druhý Acagatský klášter. Schéma klášterního komplexu, stav v letech 1877-1937 (upraveno podle prací K. L. Minerta a G. S. Mitypovy).

Obr. 65 Hlavní chrám třetího Acagatského kláštera, pohled z jihozápadu. Stav v roce 1995 (fotografie Luboš Bělka).

Obr. 66 Hlavní chrám Zugalajského kláštera, pohled z jihozápadu. Stav v roce 2000 (fotografie Dan Berounský).

Obr. 67 Hlavní chrám Tarbagatajského (Uzonského) kláštera, pohled z jihozápadu; v pozadí vedlejší chrám. Stav v roce 2000 (fotografie Luboš Bělka).

Obr. 68 Barguzinský klášter, pohled z jihu. Stav v roce 2000 (fotografie Dan Berounský).

Obr. 69 Hlavní chrám Kyrenského kláštera, pohled z jihozápadu. Stav v létě 1994 (fotografie Petr Švéda).

Obr. 70 Aršanský klášter, pohled z jihu. Stav v létě 1994 (fotografie Petr Wallek).

Obr. 71 Ivolginský klášter, pohled na hlavní chrám z jihovýchodu. Stav v roce 1993 (fotografie Luboš Bělka).

Obr. 72 Bandido chambolama Žimbažamco Erdynějev v Ivolginském klášteře. Léto 1986 (fotografie A. I. Breslavec).

Obr. 73 Stúpy v areálu Ivolginského kláštera. Léto 1993 (fotografie Luboš Bělka).

Obr. 74 14. tibetský dalajlama Tändzin Gjamccho při návštěvě Ivolginského kláštera v létě 1986 (fotografie A. I. Breslavec).

Obr. 75 Chrám v klášterním komplexu Věrchnaja Běrezovka na periferii Ulan-Ude. Stav v létě 1995 (z archívu Společnosti pro studia člověka, fotografie Jaroslav Sedláček).

Obr. 76 Burjatský bandido chambolama Damba B. Ajušejev v létě 2000 (fotografie Luboš Bělka).

Obr. 77 Schéma Ivolginského kláštera. Stav na počátku sedmdesátých let 20. století.

Obr. 78 Schéma Ivolginského kláštera. Stav v roce 1993/1994.

Obr. 79 Chrám Kálačakry v klášterním komplexu Věrchnaja Běrezovka na periferii Ulan-Ude. Stav v létě 2000 (fotografie Luboš Bělka).

Rejstřík

A

Abajeva, Ljubov L. 71, 88
Abatanatský klášter 126–127, 246–247
Acagatský klášter 69, 104, 126–127, 170, 187, 225, 229, 230–236
Acajský klášter 49, 125, 127, 149
Ádibuddha 144
Adušejev, Lobsan 244
Afghánistán 242
Aga 197, 200
Agi-Chujak 218
Aginská stepní duma 123
Aginskoje 66, 197, 221, 236–240
Aginský ajmak 34, 82, 89
Aginský burjatský autonomní okruh 31, 127, 197, 202
Aginský burjatský buddhistický institut (ABBI) 202, 203
Aginský klášter 84–85, 87, 92–94, 101, 103–104, 108, 112, 120, 123, 126–127, 141, 144, 149, 178, 186–187, 192, 195, 197, 199, 201–202, 209–211, 220–221, 240, 242, 252, 264, 296
agpa dacan 17
Achaldajev, Damba (Žimba) 48–49, 137, 296, 301
Ajujev, Lubsan 160
Ajur-bakši 220
Ajúš 35
Ajuša 103
Ajušejev, Bair 104
Ajušejev, Damba B., 24. burjatský bandido chambolama 94, 103–105, 132, 135–136, 171, 256
Ajušejev, Solbon 103, 143
Ajušejeva, A. B. 68
Alarský ajmak 34, 82, 89
Alarský klášter 126–127, 245
Albedilovi, manželé 111
Alexandr I. 54, 296
Alexandr II. 207, 297
Alexandr III. 297
Alexejev, Jurij 109, 111, 216
Alchanaj 200, 207
Alchanajský klášter 126–127, 237
Aljatský klášter 245
Altaj 32–33, 202–203
Altajci 33
Altan-chan z Tümedu 40, 41
amčhilama 108, 187, 207
Amdo 35, 67, 110, 117, 119–120, 167, 185, 265
Amgalan, didchambolama 170
Amur 193
Ana 176, 179
Andrejev, Alexandr I. 23, 39, 76
Anglie 215
Aninský klášter 90, 126–127, 135, 144, 173–175, 177–181, 183–184, 186, 187, 189–193, 195–197, 224, 232
Ara-mongol 40
Arakiretský klášter 125, 127, 152
Aranžin Arjábal 134

Arjábala 145, 198, 200
Arjábalyn butél 192, 198
Arsalanov, Munko 253
aršan 135, 177, 243, 247–248
Aršanský klášter 126–127, 247
Asijská buddhistická mírová konference 246
Astracháň 93
Avalókitéšvara 145, 146, 198, 200

B

Badmajev, A. S. 71–73
Badmajev, Cultim / Alexandr A. 207
Badmajev, Šojbančik 174
Badmajev, Žamcaran / Pjotr A. 178, 207
Bajartujev, B. 103
Bajkal 31, 33, 39–41, 53, 112, 127, 263–264, 266
Bakša-lama, mnich 214
Bakula, Kušhog rinpočhe 165–166, 246
Baldandoržijn, P. 162
bálin 146
Balžan-chatan 32
bandido chambolama 41, 44, 51, 56–58, 60, 95, 101, 105, 129, 136–137, 178, 193, 218, 232
Banzarakcajev, Bujanta 158, 160
Baradijn, Bazar B. 21, 66, 119, 181, 214, 224–225
Barajev, Vladimir 106
Barannikov, A. P. 141, 145, 148–149, 155, 195, 199, 218, 223, 225
Bararchanov, Š. 174, 178
Barga-Bator 33
Bargové 35
Barguzin 42, 127, 241
Barguzinská dolina 26
Barguzinský (Kurumkanský) klášter 104, 126–127, 240–243
Barguzinský ajmak 34, 36, 82, 89
Barma 68
Bašančejev, S. V. 175, 178, 181, 186, 192, 195
Baškujev, G. 24
Batchelor, Steven 26
Batujev, B. B. 24
Batujev, Babu 201
Batujev, S. D. 24
Batujeva, I. B. 24
Bauntovský ajmak 36
Bawden, Charles R. 140
Bazarov, Cydendamba 228
Bazarov, Munko 203
Becker, Jasper 26
Begce 146
Beketov, Pjotr 42
Benz, Ernst 248
Bhútán 241
Bičurský ajmak 36
Bílá Tára 146, 200, 232
Bilčirský klášter 245
Biliktujev, Gurudarma 187, 226
Bílý stařec 168, 200, 223
Blofeld, L. 26
Bódhnáth 170
Bochanský ajmak 34, 82
Bolsochojeva, Natalija D. 22
bolševici 76–77, 81, 88
Bön 24
Borojev, Sojbson 231
Bortochoj 35
Bortoj 158
Bortojský klášter 161
Boxerské povstání 214, 228
Breslavec, Alexandr I. 201
Budajev, Čojdorži, 23. burjatský bandido chambolama 94, 104, 258, 301

buddha Amitábha 142, 145, 148, 155, 182, 198, 201, 204–206, 219
buddha Bhaišadžjaguru 121, 142, 146, 188, 198
buddha Maitréja 84–87, 99, 125, 131, 134, 148–149, 155, 157, 160, 163, 186, 189, 190–191, 198, 200, 205, 208, 217, 219, 223
Buddha Šákjamuni 69, 74, 100, 125, 144–146, 167, 175, 186, 195, 198, 201, 203–204, 211–212, 218, 221
buddhistická občina 83, 94, 105
buddhistický chrám v Petrohradě 65
Buddhistický institut při Ivolginském klášteře 104, 257–259
Buirnúr 35
Bulagati 35
Bultimurský klášter 125, 127, 150
bumchan 61
bumpa 166
Bural-bábaj 168
Burgaltaj 158, 159
Burgaltajský klášter 49, 126–127, 157
burchan 130, 144, 146, 174, 188, 216
Burchijev, Cyrendaši 174
Burjati
  aginští 35
  alarští 33, 41, 245
  barguzinští 33
  bochanští 245
  congolští 48, 56, 134
  dornodští 35
  echiritští 245
  etničtí 31, 34
  chongodorští 244
  chorinští 33, 41–42, 48–49, 162, 178, 184, 224, 232
  jižní 41
  kižinginští 168
  mandžuští 35
  selenginští 33, 39, 41, 50, 56, 129, 141, 224
  šinechenští 35, 236
  tunkinští 41
  unginští 33
  východní 33
  zakamenští 24, 157
  západní 33, 41
Burjatprojektrestavracija 143
Burjatská autonomní sovětská socialistická republika 34
Burjatská nacionalistická strana 32
Burjatsko-mongolská autonomní sovětská socialistická republika 33, 82
Burjatsko-mongolský svaz bojovných ateistů 85
burjatský teokratický stát 69, 71, 74–75, 167
Burjatský ústav společenských věd 221
Byrca 240
Byrcujský klášter 126–127, 240

C

Cagán dacan 160
Cagán Dara 200
Cagán Morin 158
Cagán ubgen 200, 223
Cagán Under 231
Cagjü 188
cannid 108, 118
cannid dacan 118, 129, 207
cannid chambo 118
Cannid chural 181

Ceežinský (Burgaltajský) klášter 126–127, 157–161, 186
cchänňi 108, 118–119, 224
cchänňi dacchang 119, 225
cchänňi khänpo 68, 118
cchänňi ngagrampa 181
Cchulthim, Gjalcchän 169
církev 48, 82, 102, 140, 174, 191
  pravoslavná 43, 59–60, 63, 65, 82, 248–249
  římsko-katolická 96
cirkumambulance 168, 196, 223
Colga 231
Congkhapa 71, 133, 145–146, 167, 191, 210, 223, 259
Congolský (Muročinský) klášter 48, 51, 103–105, 124–125, 127, 129, 130, 132, 134–135, 137
Cugol 218, 222
Cugolský klášter 66, 101, 103, 120, 126–127, 149, 181, 183, 185, 187, 192–193, 195, 218–226, 232
Culgský klášter 126–127, 236
Cybenov, Žimbažamco 100, 108, 220–221
Cybikdoržijev, Rigden 178
Cybikmitov, Daši 187
Cybikov, Gombo Badmajevič 201
Cybikov, Gonbožab C. 110
Cybikov, Lumduk Žamco 201
Cybikov, Munko, 21. burjatský bandido
chambolama 94, 101, 103, 143, 174, 196, 258, 301
Cybikžapov, Erdem 102, 103
Cybikžapov, V. B. 95, 123, 125
Cydendamba, lama 258
Cydenov, Cyden 253
Cydenov, Dorži 103–104, 213
Cydenov, Lubsan Sandan 18, 69, 71–75, 111, 167, 298
Cygmunov, Buda 112, 220
Cympilov, Badma Cympilovič 187
Cympilov, Tuvandorži 104, 230
Cyrempilov, Baldan 160
Cyren, Gendun 108
Cyrendoržijev, Cybikžap 161
Cyrendoržijev, P. 252
Cyrenov, Badma ngagrampa 220
Cyrenžapova, Darima C. 175, 178, 181, 186, 192, 195, 218, 220–221, 223
Cyrmajev, Čimitdorži 174
Čanrazi, Cojvan 222
Čänräzig 198
Čelutaj 231
Čelutajský (Šolotský) klášter 183, 231–232
Česana 227
Česanský klášter 72, 126–127, 167, 170, 227–228, 231–232
čham 27, 147, 155, 186, 209, 212, 239
Čhampa 198
Čharung khašor 169,–171
čhö 119
čhödzin 189
čhödže 187
čhögjal 74, 219
čhöra 119, 146, 148, 163, 182, 192–193, 224, 230
čhöra dacchang 119
čhörten 134
čchökjong 189
Čičerin, Georgij V. 76
Čikoj 48, 130, 237

Čikojský ajmak 82
Čilsan 162, 168, 169
Čimitdorži, umělec 189
Čimitdoržijev, Babu 220
Čimitdoržijev, Širab B. 22–23, 41, 225
Čimitov, A. 174
Čimitov, B. 234
Čína 32, 35, 43–44, 47, 50, 58, 72, 75, 129, 178, 188, 202–203, 214, 225, 237, 241
Čingischán 32–33, 40, 200
Čínská lidová republika 35
Čita 66, 127, 203, 207
Čitská autonomní oblast 15, 31, 34, 101, 178, 197, 200, 220–221
Čojbonov, Matvěj Rabdanovič / Danzanňima-lama 152
Čojdanov, lama 224
Čojdon, mnich 196
čojra 118–119
čojra dacan 119
čojra dugan 141–142, 146, 182, 207
čojžal 74, 219
Čulutaj 231, 232

D

Da Rimpoče 195
dacchang 17
dalajlama 41, 265
Dalajnúr 35
Dálněvýchodní republika 82, 86
Dálný Východ 101
damal 55
Dambadoržijev 98
Dambadugarov, Žigžid 198, 232
Dambinov, N. N. 177, 183, 190
Dambrylov, Doržipaldan D. 178
Damdinov, D. 39
Dandanov, D. 244
Dandaraj, Lubsan Dondub 218
Dandaron, Bidija D. 26, 72, 96–100, 108, 111–113, 167, 169, 210, 216, 220–221, 251–252
Dandarov, lama 224
Danzanova, A. A. 89
Danžinov, Lubsandorži / Doržižigmid 211
Däpung 49, 119–120, 129, 130, 171, 185, 220, 241
darcag 194
darga 55
Daribazaron, E. Č. 69, 75
Darmajev, Lobsanňima, 17. burjatský bandido chambolama 92, 94, 300
Dás, Sarat Čandra 216
Dašicyren, Žambal 203
Dašicyrenov, Cevan A. 103–104, 168, 171
Dašidondokov, Purbocyren 103, 221
Dašijev 99
Dašijev, amčhilama 108
Dašijev, D. B. 22
Dašijev, N. 252
Dečhenlhündubling 198
Demčhog 145, 198
Derge 225
děsjatnik 55
Dewačän 147
Dharamsala 109, 172, 253, 265
dharma 74, 98, 108, 110, 119, 167
dharmačakra 144, 148
dharmarádža 74, 111, 219
didchambolama 95, 102–104, 109, 132, 230
dokšit 191
Dolní Ivolga 39
Dolonnúr 189–190
Dönam, lharampa geše 203, 253
Dondokov, M. D. 235
Dondukbajev, Cyren 103, 202

Dondupov, Ceren 104
Dondupov, D. D. 242
Dondupov, Dašiňima 248
Dönme, Könchog Tänpa 210
Dornodský ajmak 35
Dorže, Mityp 183
Doržijev, Agvan 26, 28, 66, 68–69, 71–72, 76, 78–79, 110, 111, 174, 182, 207, 210, 235, 244–245, 297
Doržijev, B. Š. 24, 159, 160
Doržijev, D. B. 24
Doržijev, Gunzen 161
Doržijev, Tarba 170, 234, 235
Dugar, Damba nojon 178
Dugpa rinpočhe 169
dujnchor 118, 145, 236
Dujnchor cam 147, 158, 186, 209, 239
dujnchor dacan 120
dujnchor sume 212
Duldurginský ajmak 220
dünkhor 118, 146, 186, 236
dünkhor dacchang 120, 175, 185, 199, 239
Dutulur 158
Dylgyrov, Galsanžimba 224–225
Dylykov, S. 98–99, 111
Dyrestujský klášter 49, 161
Dzogčhen 73
Džajagsy gegén 163, 169
Džátaky 212
džebdzundamba chutuchtu 41, 145, 161, 170–172, 189–190
Džida 39, 150, 154, 158
Džidský ajmak 36, 107, 152, 158
Džidský klášter 125, 127, 150, 181
Džigčä 146
Džowo 146

E

Egita 212
Egitský klášter 103, 126–127, 169–170, 174, 186–187, 195, 212–216, 228, 231–232, 236
Echirit-Bulagatský ajmak 34, 82, 89, 245
Echiriti 35
ekleziální struktura 18, 37, 43–44, 50, 56, 59, 66, 68, 74, 91, 101, 129, 136, 248, 263, 265
Elista 253
Engir Tugluj 232
Engir-Tuglujský klášter 231
Erdeni, lama 72
Erdynějev, Žimbažamco, 20. burjatský bandido chambolama 94, 97, 100, 221, 250, 258, 300
erchin-sajd 74
Erchirik 236
Evenkové 32–33

F

Fenzl, Friedrich 27
Francie 215
fytoterapie 188

G

Galdan, Kelsan 221
Galdanova, Galina R. 22, 24, 123, 128, 159, 169, 173, 210, 218, 229, 245, 246
Galsanaj, Dempil 198
Galsanov, A. 92
Galsanov, Damba 174
Gandan 148
Gandän 119, 148
Gandan Daržaling 230

Gandän Dordželing 230
Gandan chural 125
Gandän Šedubling 176
Gandan Šidubling 176
Gandän Tašičhökhorling 254
Gandantegčinling 132, 220, 243–244, 252, 259
ganžir 144, 148
ganžurvá gegén 226
Garmažapov, Dašiňima 253
Garuda 157
Gatov, Alexandr 156
gecchul 58, 94, 219
gegén 191
Gegeta 49
Gegetský klášter 16, 49, 108, 125, 127, 151–152, 161
gelong 58, 94, 192, 219
Gelugpa 41, 48, 51, 74, 119, 133, 167, 221, 223
gendün čhörten 210
Geněn Chu 39
Gerasimova, A. 142
Gerasimova, Xenija M. 22, 55, 60–61, 66, 169
geše 181, 212, 220
Gjalcchän, Džampal Čhökji, 9. mongolský bogdgegén 170–171, 299
Gjalcchän, Gendün gelong 259
Gjamccho, Ngawang Lozang, 5. dalajlama 41
Gjamccho, Sönam 210
Gjamccho, Sönam, 1. dalajlama 41
Gjamccho, Šerab 253
Gjamccho, Tändzin, 14. dalajlama 77, 99, 109, 171, 202, 230, 253–254, 265
Gjamccho, Taši gelong 253, 259
Gjamccho, Thubtän Rigdzin gelong cirimpa 259
Gjamccho, Thubtän, 13. dalajlama 68, 110, 192
gjü 120, 136, 174, 185, 199, 230
gjü dacchang 120, 184, 199
gjü-mä 120
gjü-tö 120
Gjü-ži 187
Goldstein, Melvyn C. 265
Golovin, F. A. 33
Gomang 203, 258
Gomang dacchang 120, 171
Gombojev, Dampil, 10. burjatský bandido chambolama 141, 222–223, 233
Gombojev, poštovní náčelník 215
Gombojev, Žambaldorži, 19. burjatský bandido chambolama 94, 98–99, 108, 205, 220
gönkhang 204
Gönpo 130
Gotavon, gabžilama 108, 220
Gričenko, V. P. 24, 74
Guhjasamádža 145, 185
gulag 100, 108, 111, 164, 221, 251
Gunconov, Šenchoro 223
Guninský klášter 126–127, 203, 238
Gusinooresk 127, 150

H

Hajagríva 145
Hesse, Hermann 112
Hill, S. S. 139
hnutí
  burjatské nacionalistické 71
  Balagatské 69, 71–75, 169
  panmongolské 34, 68
  rime 70–71, 73
Humphrey, Caroline 26, 241, 252
Chajdap Rimpoče 195
Chamar Daban 137

chambochure bakši 189
Chamingani 39
Chandagataj 244
Characinský klášter 126–127, 246
Charcaj 158
Chataginové 137
Chatan, Sojžit 178
Chentejský ajmak 220
Cheturchejev, 2. burjatský bandido chambolama 48–49
Chilgantuj 130
Chilgantujský klášter 130
Chilka 231
Chodunský klášter 162–163
Chochjurtaj 231
Chochjurtajský klášter 126–127, 229–232
Chongodoři 35
Chorinci 35
Chorinsk 178, 184, 187, 189
Chorinská stepní duma 123
Chorinský ajmak 34, 36, 82, 89, 135, 213
Chorinský klášter 16
chošún 69, 82
Chovdský ajmak 35
chrámový okrsek 124
christianizace 33, 36, 60–61, 140, 187
chubilgán / rozpoznaný znovuzrozenec 69, 72, 83, 109, 111, 145, 163, 169, 171, 226, 241, 264–265
Chulunbuir 35
Chulunnúr 48
Chumne-Ubur 131
Chumne-Uburský klášter 130
chural 51, 141, 199, 224
chuvarak 18, 35, 86–87, 113, 124–125, 192, 253, 257–258
Chužirtajský klášter 126–127, 186, 238

I

Ičetujský klášter 49, 125, 127, 153–154
Ignaťjev, A. 65
ikonografie 27, 120, 221
Iljuchinov, Ňimažap 106
Imperátorská petrohradská geografická společnost 110
Indie 171, 202, 230, 241, 259
Institut tibetské medicíny a astrologie v Dharamsale 202–203
Irincejev, Dambadugar, tajša 175
Irinčinov Danzan 158
Irkutsk 31, 74, 208
Irkutská gubernie 43, 48, 60, 63–64, 126, 181, 244
Irkutská oblast 246
Irojský klášter 49, 125, 127, 141, 149, 154–155
Iroltujev, Čojnzondorži, 11. burjatský bandido chambolama 180, 232
Išižamsujev, (Žamsyn) Gavan, 3. burjatský bandido chambolama 50
Ivolginský ajmak 36
Ivolginský klášter 39, 92, 94–95, 97, 99–101, 103–104, 107–108, 112, 123–124, 126–127, 129, 163, 167, 170, 174, 203, 248–249, 251–259, 264

J

Jakimov, V. D. 191
Jakuti 33
Jamántaka 146, 185
Jampilov, L. 221
Jangažinský klášter 49, 125, 127, 156–157, 256
Japonsko 215, 241

jasak 45, 53, 55
Jelcin, Boris 101
Jeravinský ajmak 36, 89, 195
Jerbanov, M. N. 82
Jumsunov, Vandan 176, 178, 231

K

Kabanský ajmak 36
kabču 158, 181, 183, 213
Kagjüpa 51, 167, 221
Kálačakra 121, 145, 186, 209, 212, 236, 259, 260
Kalmyci 77, 250, 259
Kalmycko 27, 101, 105, 202, 203, 253
Kambodža 68
Kandžur 160, 167, 190, 200, 226, 228
kandžur / kangjur gegän 226
karčhag 193, 210
karmapa 265
Kastren, A. 139–140
Kateřina II. 48
Káthmandú 170
Kazaňský sobor 216
Kemerovská oblast 221
Keston Institute 100
Khädub, Lozang lharampa geše 259
khatag 146, 198
Kirgizové 33
Kirilov, N. 182, 185, 194
Kižinga 16, 49, 72, 127, 162, 165, 169
Kižinginský (Kudunský) klášter 16, 49, 51, 56, 72, 103–104, 126–127, 162–164, 166–171, 174–175, 183, 218, 228, 232
Kižinginský ajmak 36, 166–167, 170, 174
Kjachta 57, 127, 130, 133, 156, 158
Kjachtská (Burinská) dohoda 42, 44
Kjachtský ajmak 36, 89, 130, 132
klášter Namgjäl 172
klášterní okrsek 123
klášterní rada 92
kňazec 55
Kočetov, A. N. 21
Kodinsk 222
Kodunskij Stanok 163
Kojmorský (Chandagatajský) klášter 126–127, 244
Kolarz, Walter 249
Kolesnikov, Vasilij, ataman 42
Kolmaš, Josef 16
Kolyma 108
Komi 221
Komsomol 78, 219
komunismus 79
Kondinský klášter 126–127, 237
konzervativci buddhističtí 66, 76–77, 79, 83, 184
Korf 63
kozáci 31–33, 42, 59, 75, 215
Kozlov, Pjotr K. 110
Kubdutský klášter 162
Kubéra 146
Kudarinskaja 156
Kudarinský klášter 125, 127, 155
Kudun 164
Kulešov, Nikolaj S. 24
kult předbuddhistický 33
Kumbum 35, 50, 69, 110, 120, 163, 167, 169, 185
Künrig 198, 224
Kurbinský klášter 232
Kurort Darasun 221
Kurumkan 242
Kurumkanský ajmak 36, 242

Kyrenský (Tunkinský) klášter 126–127, 243–244
Kyrilov, N. 184
Kyrmenský klášter 126–127, 245

L

Labrang 35, 50, 67, 120, 185, 199, 225
Lam-rim 259
Lama Dcharma Randzyjn-gygen 74
Laos 68
Lavinskij 50, 57–58
Lenin, V. I. 82
Levašev 53, 57–58
Lhamažap 221
Lhamo 144, 146, 162, 254
lharampa 171
Lhasa 44, 110, 119–120, 171
Lhündub, Kalsang 253
Lhündub, Lozang geše 253
Litvinov, A. 142
Lobsan, učitel 220
Lodö, Ješe rinpočhe 133, 170
Lomakina, Inessa I. 216
Londýnská misijní společnost 139
Losalling 120
Lubsanov, D. D. 22
Lustyn tachil 135
Luvsandambidžalcan, Öndörgegén (Dzanabadzar) 41
Lysakov, V. 218, 220–221, 223

M

Mahákála 130, 146, 173, 198, 206
mahásiddha 72
Majdar chural 125, 134
Mäll, Linnart 111, 113
mandala 131, 144, 176, 179, 183, 188, 195, 200
Mandžusko 32–33, 35, 42–43, 44, 50, 58
Maňdžušrí 145
Mänla 121, 188, 198
mänpa 118
mänpa dacchang 121, 175, 187, 199, 213, 226, 230, 243
Manramba, Čoj 187, 226
mänrampa 187
mantra 120, 134, 144, 196, 234
Manujev, Ivan A. 246
Mardajn, Galsan 197
Marchajev, D. 102
Maríči 146
Martos, A. 139
Maščenko, V. 141
Maudgaljájana 145
Merdygejev, R. S. 177, 183, 190
Méru 222
mezináboženský dialog 95
Migžitov, R. B. 188, 192–193, 195, 197
Mikuláš I. 42, 58
Mikuláš II. 65, 189, 232, 241
Milaräpa 212
Minert, L. K. 24, 129–130, 136–137, 140, 144, 146, 183, 192, 232, 234
Mitypov, G. C. 22
Mitypov, V. 102
Mitypova, G. S. 228, 231, 234
modlitební válec 147, 195, 196–197
Mogojtuj 200
Mogsochon 174
Molojev, A. 175, 178, 181, 186, 192, 195
Mongolové 31–33, 39, 58, 193, 259

Mongolsko 31–35, 37, 39–43, 50, 58, 61, 71, 74–75, 77, 88, 108, 117–119, 129, 134, 152, 156, 171, 183, 188, 191–192, 220, 225, 230, 265–266
Mongut 163
Montlevič, Vladimir M. 24, 69, 72, 111, 214, 216, 251
Moskva 31, 48, 68, 76, 79, 101, 112–113, 167, 191, 199, 254
Moskvitin, K. 40, 42
Mucharov, Danzan 158
Muchoršibirský ajmak 36, 89, 134
Muchoršibirský klášter 183
Mujský ajmak 36
Munke máni chural 192, 198
Munkujev, lama 232
Muravjov-Amurskij, Nikolaj Nikolajevič 53, 58, 163
Murinský klášter 126–127, 246
Muzeum buddhistického kultu v Čitě 141
Muzeum dějin náboženství a ateismu 24, 74, 96, 111, 216
Myla 158
Mylo-Bortojský dugan 161

N

Nacov, G.-D. 111
Nágárdžuna 241
Najdanov, Tušin 174
Namsarajev, Maxar 232
Namsarajev, Šojbon 223
Namžilov, Lodon Tuged (Artur) 104, 242
Namžilov, Sandan 182
Nároрa 72
Naryn Acagat 235
Nejvyšší sovět SSSR 101
Německo 215
Nepál 134, 170, 230, 241
Něrčinská dohoda 42
ňerpa 94
ngagpa dacchang 17, 174, 230
ngagrampa 158, 160, 213
Ňima, Thubtän geše 171, 253
Ňingmapa 24, 51, 73, 167, 221
nirvánisté 66
njarba 94
nojon 35, 43, 50, 55, 66
Nomogojeva, V. V. 82, 88
Nomtojev, Rinčin 210, 233
Norbojev, Danzan 265
noviciát 265
Novoselenginsk 108, 173, 236
Novosibirsk 143
Nowicka, Ewa 27

O

Obermiller, E. E. 109, 110
obětina 130, 134, 143–144, 146, 169, 177, 188–189, 191, 193, 197, 248
obó 44, 61, 106, 124, 134, 143, 147, 166, 168, 243
Očirov, Daba 201
Očirov, Žab 160
Odigitrijevský kostel 216
Oka 39
Okinský (Žilginský) klášter 126–127, 245
Okinský ajmak 33, 36, 159
Olchon 246
Olchonský klášter 126–127, 246
oltář 39, 134, 144, 167, 177, 181, 185, 188, 190–191, 232, 235, 248

Ona 127, 176
Onon 187, 218, 222, 240
Öpagme 148, 198
Ošorov, Lobsan Garčin 104, 247
Otjutskij, I. 259
Otok-nojon 169

P

Pacem in terris 96
Padmasambhava (Guru rinpočhe) 100, 146, 167
Paldän Däpung 130
paleosibiřské jazykové skupiny 32
Pallas, P. S 137
Palzang, Sandak Dorže 221
pančhenlama 119, 158, 161, 190, 265
Pankratov, Boris I. 214
Pantjuchin, architekt 180
paršing 193
Pavlaj, Badma 198
Pedašenko, generál 182
Peking 41, 44, 119, 214, 216, 226, 228
perestrojka 101, 103, 143
Pervomajevskaja 232
Petrohrad / Leningrad / Sankt-Petěrburg 23–24, 43, 48, 59, 63, 72, 74, 90, 96, 101, 109, 111–113, 156, 167, 199, 203, 206–207, 216, 224, 243
petrohradská / lenigradská buddhologická škola 110
Petrovna, Alžběta (Jelizaveta) 47
Petunova, N. 140
Phüncchog, Ngawang, „nultý“ burjatský bandido chambolama 44, 48–49
pjatděsjatnik 55
Pjatigorskij, Alexandr M. 26, 109, 111, 113, 249, 252
Pobaltí 101, 112–113
Pobědonoscev 63
podzemní církev 264
pohřební obřad 124
Polden, lama 186
Poppe, Nicolaus 110, 141, 200
Pozdnějev, Alexej M. 21, 47, 141, 176, 181–182, 184, 188, 196, 222, 225
práva lidská 249
pravoslaví 33, 42–43, 49, 58, 65
Pribajkalský ajmak 36
Proskurjakova, T. C. 229
protináboženská kampaň 81, 134, 219, 236, 244, 248–249, 256, 263, 266
Protináboženské muzeum v Ulan-Ude 142, 219, 224
Předbajkalsko 31, 37, 39, 55, 60, 64
Pubajev, R. E. 22, 23
Pupyšev 109
Pupyšev, N. A. 23, 74
Pupyšev, Viktor N. 71, 108, 251

R

rabnä 174
Raguzinskij, Savva 41, 44, 49
Rahmn, Cornelius 178
ramnaj 174
Rasputin, Grigorij J. 208
ratna 146
reforma
- daňová 54
- náboženská 65, 68, 71, 74, 76, 91, 94
- obvodová („volostní“) 45, 64, 123
- územně-správní 31, 124

reformátoři buddhističtí 66, 68–69, 73, 76, 79, 83, 91, 183, 184, 244, 264–265
relikviář 195
Repko, Vasilij 109
Republika Burjatsko 31, 34–35
revoluce
  kulturní 35
  Říjnová 35
Rinčhen, Džampal geše 253
Rinčin, lama 198
Rinčino, L. L. 40
Rinčinov, Danzan 103
Roerich, Jurij 113
Romanov, Bator 244
Rudá armáda 78, 84, 95, 220, 221, 242, 246, 263
Rupen, R. A. 68
rusifikace 31, 34, 36, 43
Ruská federace 31, 36, 101, 103, 105–106
Rusové 31, 63, 259

S

Sadajev, Nimbu 160
sachjusan 124, 130, 191
sachjusan dugan 142
Sajanské pohoří 247
Sajany 39
sajt 198, 218
Sakjapa 51, 221
Samajev, Danzanchajbzun 103, 104, 109
Samvara 145, 185–186, 198, 224
Sanaga 158, 161
Sanaginský (Bulakský) klášter 126–127, 159–160, 161
Sandak, Očir 190
Sanduj 145
Sangdü 145
sangha 18, 66, 71, 75, 123, 167, 210, 264, 266
Sankhavasi, A. 98
Sankt-Petěrburský buddhistický chrám 103, 207, 247
sanskrt 225
Santalový Buddha 214–217, 228
Sanžijev, D. S. 174
Sartulský klášter 92, 125, 127–128
Sarvavid 198, 224
Selenga 40–41, 49, 127, 150, 152, 154–155, 158, 173, 229, 236
Selenginsk 42, 178
Selenginská stepní duma 55, 123
Selenginský ajmak 36, 82, 89, 139, 141
Selenginský klášter 198
Semičov, B. V. 23
Semionov 74–75
Semiozerný klášter 126–127, 237
Semjaka, E. 109, 111
Sengge, Darchan nangso Lozang Šerab 163
Sera 119, 120
Sevěrno-Bajkalský ajmak 36
Schilling, Kronstadt von 53, 56–58, 109
Schwarz, Tracy 27
Sibiř 31, 33, 40, 42–43, 47, 50, 53, 75, 92, 212, 230, 250
Sinělnikov 60–61
Sitátapatra 145
Snelling, John 25
Sodbo, lama 253
Sodnom 104
Sodojev, Cyden 241
Sogšen 203
Sojoti 33
Sokolovskij, E. 178
Soktojev, Šojžinima 201
Songorlin, Baldandaši 49

Sovětský svaz 21, 24, 26, 31, 36, 65, 99–101, 105–106, 108, 112, 243, 248–249, 252, 255–256, 263
Sovnarkom 82
Speranskij, M. M. 53, 64
Společenství nezávislých států 101
Stalin, Josif V. 34, 248, 251–252, 255
Stallybrass, Edward 139, 178
starověrci 65
staršina 55
státní lama 59–60, 95, 252
Statut sovětských buddhistů 101
stepní duma 54
Střední Asie 189
stúpa 17, 100, 106, 134, 144, 163, 164, 169, 171, 177, 179, 191, 195–196, 200, 210–211, 213–214, 216, 223, 232, 234, 247, 259
suburgan 134, 144, 169–170, 200
Sukhávatí 147, 149, 155, 204, 219
Sundupov, Lubsan 140
surcharban 135
Suvanov, Tojndol 169
svoboda náboženského vyznání 82, 249
Swan, William 178
Syrenov, Zandra 244
Šagdarov, Žamjan, 22. burjatský bandido chambolama 94, 103, 201, 258
Šagdurov-Zajasanov, Šojdon 158
šakti 145
šamanismus 33, 39, 41–43, 57, 140, 166, 168–169
Šambhala 144, 186
Šarapov, Išidorži, 18. burjatský bandido chambolama 94, 106
Šáriputra 145
Ščerbatskoj, Fjodor. I. 109–110
Šerdakov, V. 216
Šerin 103
Ševeljov, S. 259
Šinechen gol 35
Šinechenský klášter 35
širétuj 58, 72, 93, 103, 136, 161, 196, 244, 247
Šmidt, O. Ju. 156, 191, 200, 243
šodon 134, 210
Šolota 233, 236
Šrí Lanka / Cejlon 59, 68, 97, 210, 241
štat 59
šulenga 55
Šuluta 231

T

Tabtanaj 207
Tabunuti 35
Tagarchaj 247
tachilči 177
tachilgan 169
tachilyn širé 144
tajša 33, 42, 45, 48, 55, 64, 77, 232
Tamča 137
Tamčinský (Gusinoozerský) klášter 48–49, 51, 66, 103, 125, 127, 129, 136–141, 143–144, 147–149, 155, 161, 178, 186, 195, 224
Tamchytin Daba 233
Tandžur 160, 200, 228
Tanguti 39
tantra 120, 174

tantrismus 17, 72, 108, 118, 120, 136, 158, 160, 174, 184–186, 188, 199, 209, 220, 230
Tapchar 259
Táranátha 41, 171
Tarbagatajský (Uzonský) klášter 126–127, 220, 239
Tarbagatajský ajmak 36
Tarbajev, V. B. 158
Tarim 40
Taši, Ngawang 210
Tašičhöpelling 219
Tašilhündubling 198
Tašilhünpoling 162
Tašiphüncchogling 159
Tenninson, Karlis 109
Těrentěv, Andrej 25, 100, 104, 111, 113, 221
Thajsko / Siam 68, 98
thangka 216, 248
Thinlä, Čhampa 105, 170
Thubtän Dordželing 230
Tibet 24, 37, 39, 41, 48, 68–69, 71, 117, 119, 184, 188, 191–192, 196, 223, 225, 241, 253, 259, 265–266
Tibeťani 193
tibetská exilová vláda 265
Tilopa 72
Tobyn, Tugulder 187, 197, 218, 231
Tokčinský klášter 126–127, 238
Torejskaja 129
Tradiční buddhistická sangha Ruska 25, 105–106, 170, 265
triratna 39
Trojickosavský ajmak 34
Tubanov, purbo-lama 244
Tubden Daržaling 230
Tugnugaltajský klášter 126–127, 172–173, 175, 187, 232
Tuguldurov, Galsanžimba 187–188, 209–211, 224
Tulujev, Šojndon 232
Tunkinský ajmak 34, 36, 82, 89, 244
Tunkinský klášter 104
Turfan 40
Turkický kaganát 40
Tušita 148–149, 205, 219
Tuva 27, 31–33, 91, 101, 105, 202–203
Tuvinci 33, 259

U

Ü-Cang 119
Uda 40, 42, 127, 212, 227
Uchtomskij, Esper E. 59, 64, 232
Ujguři 39, 41
Ukrajinci 31
Ulan-Ude 21–22, 25, 97–98, 101–102, 127, 129, 137, 157–158, 167, 216, 219, 221, 242, 252, 255, 259
Ulánbátar / Urga 44, 49, 59, 110, 132, 137, 189, 203, 220, 243–244, 252, 259
Uldurga 195
Uldurginská stepní duma 123
Ulekčin 158, 159
Ulchinskoje 240
Ulchunský klášter 126–127, 240
ulus 124
umdzä 232
Unaganaj, titulární rada 198
Ungern, Stenberg, von 141
Unginský klášter 245
Unchej 243
Unkrig, W. A. 27

Uršun 35
Uspenskij 50
Ust'-Kjachta 229
Usť-Ordynsk 127, 246
Usť-Ordynský burjatský autonomní okruh 31, 127, 203
Usť-Ordynský klášter 104, 127, 246
Ústřední duchovní správa buddhistů 105, 106
Ústřední duchovní správa buddhistů Ruské federace 25, 102, 104–107, 257, 265
Ústřední duchovní správa buddhistů Sovětského svazu 91, 93, 95, 99, 101, 103, 105–106, 233, 257, 265
Ústřední protináboženské muzeum 191
ušníša 190
Ušníšavidžaja 145, 146

V

Vadžrabhajravatantra 108
vadžrajána 69
Vadžrapáni 146
Vajan 158
válka
  druhá světová 90, 92, 95, 100, 123–124, 143, 220, 247–251
  náboženská 43
  občanská 141, 212, 263
  první světová 65
  rusko-japonská 195
  Velká vlastenecká 142, 248, 251
Vambocyrenov, E. 77
Vampilov, A. 171
Vampilov, B. N. 23, 74
Vančuk, Čojži 225
Värt, Vello 100
Vasil'jeva, I. 140
Vasubandhu 210
Vaškevič, V. 162, 218, 229, 246
vědecký ateismus 23, 111, 154, 225, 265, 266
Velká Británie 26
Veniamin 60
Věrchnaja Běrezovka 126–127, 129, 171, 236, 255, 259, 260
Věrchněudinsk 42, 66, 74
Věrchněudinský ajmak 34
vésak 99
Vietnam 241
Vladimircov, B. Ju. 110
Volkova, Okťjabrina F. 109, 111, 113
Vostrikov, A. I. 110–111
Všeburjatská asociace rozvoje kultury (VARK) 103
Východní Turkestán 32

W

Waddell, Austine L. 170
Wangpo, Džamjang Khjence 71
Wyszyński, Robert 27

Y

Yuille, Robert 139, 178

Z

Zabajkalsko 31, 33, 37, 40–42, 44–45, 47–50, 53, 55, 57, 59–61, 63–64, 75, 82, 117, 124, 178, 181, 185–187, 189, 199, 208, 236
Zagustajský klášter 49, 125, 127, 154
Zacha-šibir 163
Zaigrajevský ajmak 36
Zajagin, (Zajajev) Dambadorži, 1. burjatský bandido chambolama 48–49, 134

zajsan 55
Zakamenský ajmak 36, 89, 129, 158, 161
Zalkind, E. M. 156, 164, 191, 200, 243
Zelená Tára 206
Zlatá Tára 146
znovuzrození 224
Zokdoš 220
Zugalajský klášter 126–127, 184, 186, 200, 203, 236–237
Zun-Choacajové 224
zuráč 223
Zuraga, Ceden 189
Zurgan-Debe 134

Ž

žabdegma 218
Žabon, Žalsan 216
Žalsab Rimpoče 195
žalsan 144, 146
Žalsanov, Širabňima 201, 207–208
Žalsarajev, Darma-Dodi 103, 251
Žambajev, představený kláštera 182, 184
Žambalova, Cecegma G. 246
Žamco, Lodoj 220
Žamco, Šejrab mänrampa 220
Žamsujeva, Darima S. 236
Žamsyn, chambolama 231
Žarbajev, Danzan 210
žasa 94
Železnov, Alexandr I. 40, 109, 119
Žemčugský klášter 126–127, 247
Žigžitov, Davadžalsan 172–173
Žigžitov, Zolto 101, 103, 173, 202
Žukovskaja, Natalija L. 22–23, 27, 40, 47, 88, 216

V edici Religionistika vychází:

1. Karel Werner,
   Náboženství jižní a východní Asie,
   Brno: Masarykova univerzita 1996, 215 stran,
   ISBN 80-210-1122-X.

2. Jacques Waardenburg,
   Bohové zblízka. Systematický úvod do religionistiky,
   Brno: Masarykova univerzita – Brno: Georgetown 1997, 163 stran,
   ISBN 80-210-1445-8, 80-902197-1-3.

3. Dušan Lužný,
   Nová náboženská hnutí,
   Brno: Masarykova univerzita 1997, 184 stran,
   ISBN 80-210-1645-0.

4. Luther H. Martin,
   Helénistická náboženství,
   Brno: Masarykova univerzita 1997, xx,162 stran,
   ISBN 80-210-1702-3.

5. Karel Werner,
   Náboženské tradice Asie. Od Indie po Japonsko,
   Brno: Masarykova univerzita 2002, v tisku.

6. Dušan Lužný,
   Náboženství a moderní společnost.
   Sociologické teorie modernizace a sekularizace,
   Brno: Masarykova univerzita 1999, 183 stran,
   ISBN 80-210-2224-8.

7. Dalibor Papoušek,
   Rané křesťanství I. Hledání identity,
   Brno: Masarykova univerzita 2002, v tisku.

8. Břetislav Horyna – Helena Pavlincová,
   Filosofie náboženství. Pokus o typologii,
   Brno: Masarykova univerzita 1999, 252 stran,
   ISBN 80-210-1978-6.

9. Luboš Bělka – Milan Kováč (eds.),
   Normativní a žité náboženství,
   Brno: Masarykova univerzita – Bratislava: Chronos 1999,160 stran,
   ISBN 80-210-2047-4, 80-967860-4-0.

10. Luboš Bělka,
    Tibetský buddhismus v Burjatsku,
    Brno: Masarykova univerzita 2001, 350 stran.
    ISBN 80-210-2727-04.

Luboš Bělka

Tibetský buddhismus v Burjatsku

Vydala Masarykova univerzita v Brně roku 2001
péčí Ústavu religionistiky FF MU,
Arna Nováka 1, 660 88 Brno
Odpovědný redaktor: Dalibor Papoušek
Typografie a tisk: Dataprint, Nopova 13, 615 00 Brno
První vydání, 2001

55-973B-2001 02/58 13/FF
ISBN 80-210-2727-4

Luboš Bělka (1958)
Vystudoval filozofii a biologii na brněnské univerzitě, kde působí jako docent na Ústavu religionistiky Filozofické fakulty Masarykovy univerzity. Zabývá se otázkami obnovy náboženského života v jihovýchodní Sibiři a Mongolsku, konkrétně burjatským buddhismem, jeho dějinami a současným stavem. Další oblast jeho odborného zájmu představuje vztah křesťanských náboženských směrů, zvláště fundamentalistických, k teorii evoluce („vědecký“ kreacionismus). Odborné i populární práce publikoval doma i v zahraničí (Itálie, Rusko, Estonsko, Polsko, Velká Británie, USA). Je spolueditorem sborníku *Normativní a žité náboženství* (1999).

Tibetský buddhismus v Burjatsku

Kniha mapuje historii buddhismu v Burjatsku, popisuje rozvoj klášterní sítě a částečně zachycuje i současný stav obnovy buddhistického náboženského života. V první části je nastíněn přehled dějin šíření a usazování buddhismu v Burjatsku se zvláštním zřetelem na vztah ruského státu k tomuto „cizímu“ náboženství. Z tohoto hlediska vychází i nová periodizace dějin burjatského buddhismu. Druhá část přináší podrobný geograficko-historický přehled rozvoje burjatské klášterní sítě. Jedná se vlastně o religionistickou paralelu k tibetskému buddhistickému písemnictví nájig /*gnas-jig*/, tj. popisu poutních a jiných posvátných míst, včetně jejich pamětihodností. Zvláštní pozornost je věnována současnému stavu obnovy klášterů a chrámů. Použité údaje pocházejí především ze tří autorových badatelských pobytů v burjatských klášterech (1993, 1994, 2000) a částečně také z výsledků jiných expedic.

ISBN 80-210-2727-4

9 788021 027275